Manaf Suleimanov

TAINELE ADÂNCURILOR

ROMAN

Cartea Rusă

MANAF SULEIMANOV

TAINELE ADÂNCURILOR

TRADUCERE DIN LIMBA RUSĂ
DE
R. TUDORAN
ŞI
I. GHERLACOV

EDITURA „CARTEA RUSĂ"

TAINELE ADÂNCURILOR

DE

MANAF SULEIMANOV

S'A EDITAT DE CĂTRE ASOCIAȚIA ROMÂNĂ PENTRU STRÂNGEREA LEGĂTURILOR CU U.R.S.S.

A. R. L. U. S.

EDITURA „CARTEA RUSĂ"

1950

PREFAȚĂ

La o primă și grăbită răsfoire, romanul pe care-l aveți în față surprinde prin cuvintele și numirile orientale pe care le întâlnești aproape în fiecare pagină.

„Tainele adâncurilor" este într'adevăr un roman care își desfășoară acțiunea în plin orient. Personaglile sale poartă nume care amintesc de vechile povești arabe sau turcești, povești molcome cu isprăvi de sultani și răpiri de fecioare.

Peisagiul oriental în limitele căruia se desfășoară romanul lui Manaf Suleimanov nu mai seamănă însă cu meleagurile străvechi pe care-și îndruma mărțoaga înțeleptul Nastratin. In romanul lui Suleimanov apare în pagini vii Azerbaidjanul Sovietic, unde sultanii au rămas demult numai în paginile istoriilor, iar hrăpăreții bogați, răpitori de fecioare, și-au trăit traiul dăinuind doar în aducerile amințe ale bătrânilor foarte bătrâni.

In romanul „Tainele adâncurilor" nu vom găsi astfel nici povești stropoase de dragoste și nici peisagii convenționale de orient cu fructe uimitoare și covoare strălucitoare la tot pasul.

Dragostea, firește, nu va lipsi din acest roman viu. Dar ea va însufleți mai puternic pe tineri în munca lor de purtători ai noului, de pionieri ai unei vieți mereu mai bune, de constructori ai comunismului. Soarele puternic din vechile povești nu va lipsi deasemenea, dar el va lumina o țară nouă, cu oameni noi, care au lăsat în urmă, pentru totdeauna, sute de ani de mizerie și întuneric. Fructele uimitor de frumoase aparținând acestui pământ vor apare și aici, dar nu la ospățul vreunui pașă hain ci pe masa fruntașului petrolist Cațar-dai, în vreme ce acesta va discuta cu alți oameni pricepuți despre noi posibilități de stăpânire a aurului negru, despre noi metode pentru obținerea petrolului, care va ajuta Patriei sale să devină mai puternică și mai fericită.

Eroul principal al acestui roman va fi astfel munca, munca omului eliberat pentru totdeauna de exploatare, liber și bucuros că-și înalță zi de zi mai sus țara în care trăesc fericite zeci de popoare libere, atât de fericite cum nu mai trăește și n'a mai trăit nimeni vreodată.

Rod al avântului puternic pe care l-au luat literaturile tuturor popoarelor marii Uniuni Sovietice, „Tainele adâncurilor" înseamnă un răsunător succes al literaturii azerbaidjene.

Romanul „Tainele adâncurilor" este opera unui începător. Inginer petrolist, Manaf Suleimanov a făcut să pătrundă larg în prima sa carte, viața de astăzi a minunaților oameni ai Azerbaidjanului Sovietic, dând astfel o puternică imagine a vieții noi și fericite pe care o duc aceștia în cadrul familiei strâns unite a popoarelor sovietice. Paginile romanului său vorbesc despre lupta crâncenă dusă de acești oameni împotriva naturii și împotriva a tot ce e învechit, depășit, stavilă în calea celor mai îndrăznețe visuri ale omului.

Romanul „Tainele adâncurilor" este povestea minunată a unui vis și a transformării acestui vis în realitate.

Scriind în „Ce-i de făcut" despre necesitatea de a visa, Vladimir Ilici Lenin îl cita pe Pisarev cu aceste cuvinte ale sale: „Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa în felul acesta, dacă n'ar putea din când în când să o ia înainte și să contemple cu imaginația sa, într'un tablou unitar și terminat, tocmai acea creație care abia începe să se orânduiască sub mâinile sale, — atunci, hotărît, nu-mi pot închipui ce l-ar îndemna pe om să întreprindă și să ducă la bun sfârșit muncile grele și istovitoare în domeniul artei, al științei și al vieții practice... Desacordul dintre vis și realitate nu aduce nicio pagubă dacă persoana care visează crede cu adevărat în visul său, dacă adâncește viața cu atenție, compară observațiile cu castelele sale în Spania și, în general, dacă lucrează conștiincios la realizările fanteziei sale. Când există oarecare contingență între vis și viață, totul merge de minune".

Visul geologului Zechi din romanul „Tainele adâncurilor" este tocmai un asemenea vis care „adâncește viața cu atenție", contribuind „la acea creație care abia începe să se orânduiască sub mâinile sale" — comunismul. Visul lui Zechi se aseamănă cu visurile înaripate și îndrăznețe ale tuturor oamenilor sovietici, ale constructorilor comunismului, cel mai măreț vis din câte a visat vreodată omenirea. Visurile acestea își trag puterea tocmai din siguranța cu care oamenii sovietici se simt stăpâni ai viitorului lor, ele se plămădesc tocmai din încrederea neștirbită pe care oamenii sovietici o au în viitorul fericit al întregii omeniri, încrederea în victoria deplină a luptei pe care o duc oamenii muncii pretutindeni, conduși de cei mai buni și cei mai viteji dintre ei — comuniștii.

Să răsfoim puțin paginile romanului, căutând răspunsul potrivit la întrebarea care se naște firesc: ce anume visează Zechi, tânărul geolog, căruia Revoluția i-a însorit neașteptat copilăria și i-a croit drum nou în viață? Tinerii au visat în toate timpurile.

Visurile lor au fost, întotdeauna, rodul puternic al educației pe care au primit-o, rodul poziției pe care au ocupat-o în focul luptelor dintre clase.

Zechi este un tânăr sovietic. El a crescut în anii înflăcărați ai luptelor împotriva bandiților contrarevoluționari, în zilele măreție ale ridicării și consolidării primei țări din lume în care a învins socialismul. Anii tinereții sale au fost anii în care popoarele înfrățite ale Uniunii Sovietice au realizat în viață, sub conducerea directă a lui Lenin și Stalin, visul de veacuri al celor asupriți. Lanțurile exploatării au fost astfel rupte pe a șasea parte a globului, iar statul liber al muncitorilor și țăranilor s'a dovedit de neînvins.

Zechi a simțit cum spre fericirea sa și a tuturor celorlalți oameni sovietici se îndreaptă privirile pline de încredere și de speranță ale luptătorilor de pretutindeni. Și până la el, până la tânărul ucenic din Azerbaidjan care s'a străduit să ajungă la prizeperea cerută unui geolog, a răzbit strigătul de luptă al celor mai îndepărtați frați ai săi de vise. El a înțeles că fiecare victorie nouă în munca de întărire și înflorire a Țării Socialismului, asigură nu numai fericirea popoarelor sovietice, dar și avântul mereu sporit al luptei celor asupriți și exploatați din întreaga lume.

În mintea lui, ca în mințile tuturor celor din jurul său, au început să se depene visuri care plămădeau victoriile viitoare. Pământul Azerbaidjanului, care ascundea imensă bogăție a petrolului, a cunoscut încă din primii ani după Revoluție roadele realizărilor unor asemenea visuri îndrăznețe. Un asemenea vis îndrăzneț a fost acela al meșterului Ali-Adighezal-Ogli, visul de a construi o sondă în mare și de a fora în adâncurile apelor. Acest vis a devenit o realitate. El „adâncise viața cu atenție" (după vorbele lui Pisarev), iar Ali și toți bolșevicii Azerbaidjanului crezuseră cu tărie în posibilitatea înfăptuirii acestui vis, care avea să asigure noi posibilități de desvoltare Puterii Sovietice.

Oare tânărului Zechi i-ar putea umbla altfel de visuri prin cap? Sau ar fi putut oricare alt vis să întreacă în putere și în măreție ideile îndrăznețe de felul celei care încolțise cu ani în urmă în mintea meșterului Ali? Firește că nu! Firește că tocmai la întărirea și desvoltarea și mai puternică a Patriei sale va visa și Zechi odată cu întreaga sa generație. Firesc și simplu se va închega în mintea sa un vis care să dea Patriei zeci și zeci de mii tone de petrol.

Cercetând cu atenție, strângând prețioase probe și centralizând rezultatele, socotind și verificând cu amănuntul, tânărul geolog Zechi a înaintat șefului său direct roadele muncii sale încordate. Planurile și socotelile sale dovedeau posibilitatea realizării unui vis de o deosebită îndrăzneală: săparea lângă malul mării a unei sonde de 5000 metri adâncime.

Dar, pentru a birui, ideile îndrăznețe trebue să înfrângă stavilele rutinei, opreliștile obișnuințelor învechite. Proiectul gologului Zechi se izbește și el de asemenea greutăți. Necesitatea descoperirii unor zăcăminte de petrol în regiune este deosebit de serioasă după încercările neizbutite făcute pe terenul înșelător dela Neftli-dere (Valea Petrolului). Sonda gigantică proiectată de Zechi capătă o importanță considerabilă în aceste împrejurări. Dar unii dintre vechii tehnicieni se îndoesc de reușită, iar rutinații, de felul lui Selim, nu vor să se lanseze într'o întreprindere atât de complicată.

Împotriva acestor rămășițe ale vechii atitudini față de muncă, împotriva tuturor îndoielilor și șovăielilor se ridică cu tărie cei mai buni dintre muncitorii petrolişti. Alături de Zechi și tânăra inginer Ghiulșen, își ridică glasul secretarul de partid Polad, bătrânul maistru Cafardai și însăși massa muncitorilor dela sonde.

În calea proiectului se ivesc numeroase complicații. Greutățile sunt însă rezolvate rând pe rând.

Sub conducerea comuniștilor, oameni de o plămadă deosebită care nu cunosc greutăți de neînvins, eroii cărții lui Suleimanov, ca toți oamenii sovietici, birue toate opreliștile, toate dificultățile.

Proiectul va învinge. El va fi întâmpinat cu nestăvilită bucurie de muncitori, dornici să-și știe munca cât mai roditoare, fericiți să participe la o operă menită să însemne încă un pas pe drumul comunismului, încă o victorie în lupta pentru pace. Așa va gândi meșterul tâmplar Volcov și întreaga sa echipă. Acesta va fi gândul ajutorului de chirovnic Pehlevan ca și al ciobanului Safar, venit să învețe meserie nouă la sonda uriașă ridicată de Enichend, pe malul mării.

Acum, în momentele acestea de încordare, muncitorii care ridică sonda gigantică simt alături de dânșii sprijinul marii familii staliniste a popoarelor sovietice. Ei simt mii și mii de ochi îndreptați spre dânșii, urmărindu-le succesele și frământându-se în rând cu ei pentru înlăturarea fiecărei piedici ivite.

Numeroși oameni de știință vor da proiectului îndrăznet al lui Zechi posibilitatea de a fi realizat, prin rezolvarea unor probleme care la prima vedere păreau de nedeslegat.

Uriașa sondă va însemna astfel o strălucită victorie a muncii colective. Ea se va naște și va birui prin eforturile atâtor și atâtor oameni care au participat, fiecare în felul său, la ridicarea și punerea în funcțiune a sondei. Visul geologului Zechi capătă viață pentrucă el devine imediat visul oamenilor de pe imensul șantier petrolifer, pentrucă el corespunde năzuințelor și avântului patriotic al oamenilor sovietici și este imediat însuflețit de entuziasmul acestora. Proiectul va birui, sonda va prinde viață pentrucă ea înseamnă încă o poziție câștigată în puternicul front al partizanilor păcii.

Atât de mare va fi victoria acestui rod al noilor orânduiri asu-

pra rămăşiţelor vechi care mai dăinuiau în conştiinţele unora dintre oameni, încât ele vor birui şi îndoielile bătrânului geolog Martiros Avetisovici şi-l vor însufleţi şi pe acesta la noi descoperiri însemnate.

Romanul „Tainele adâncurilor", pătrunzând adânc realitatea sovietică, scoate puternic în relief unitatea desăvârşită a oamenilor sovietici în lupta pentru desvoltarea şi întărirea Patriei Socialiste. Aşezând în miezul său această luptă, înfăţişând biruinţa sdrobitoare a purtătorilor noului, romanul de faţă înseamnă o nouă biruinţă a literaturii sovietice închinate muncii uriaşe de construire a comunismului.

Cartea tânărului scriitor azerbaidjan Manaf Suleimanov înseamnă pentru cititorul nostru o nouă carte preţioasă de învăţătură, una din acele minunate cărţi în care oamenii cinstiţi din toate ţările lumii se întâlnesc încă odată cu viaţa omului sovietic pe care-l cunosc astfel mai bine, pe care-l admiră mai puternic şi dela care învaţă mereu atâtea şi atâtea lucruri preţioase. Pentru oamenii muncii din ţara noastră, constructori ai unei noi orânduiri, luptători ai noilor aşezări împotriva celor vechi, „Tainele adâncurilor" va însemna un ajutor în plus pentru deslegarea multora dintre cele mai ascuţite probleme care ni se pun azi în faţă, în vremea în care se plămădeşte şi la noi omul nou după marele exemplu al omului sovietic.

In faţa cititorilor, tineri sau vârstnici, apar minunate figuri de oameni sovietici, ca aceea a secretarului de partid Polad, care se simte răspunzător de felul cum munceşte şi cum se desvoltă fiecare om de pe întinsul şantier petrolifer; figura meşterului Cafar-dai sau a geologului Zechi; figura conducătorului de întreprindere socialistă Gazanfar, gata să sprijine orice inovaţie şi hotărît să lichideze slăbiciunile acolo unde ele se ivesc; figurile atâtor şi atâtor oameni sovietici care, după ce au răpus fiara fascistă în bârlogul ei, sunt gata să ridice şi mai sus măreţia şi forţa marii Uniuni Sovietice.

Cititorii pot învăţa din fiecare faptă a acestora, din fiecare atitudine, din fiecare rezolvare pe care ei o dau problemelor ce li se ridică. Cititorii vor învăţa astfel şi din felul în care Cafar-dai ştie să muncească cu abnegaţie, dar şi din felul în care el ştie să iubească oamenii şi să-i ajute cu sfatul său; ei vor învăţa din felul în care Zechi dă viaţă ideii sale curajoase printr'o muncă tenace şi o încredere nestrămutată în izbândă, dar vor învăţa deasemeni şi din felul în care tinerii sovietici dau un nou şi puternic conţinut dragostei, ridicând-o pe noi culmi şi înfrumuseţând-o.

Tânăra inginer Ghiulşen, capabilă să îndeplinească munci grele de răspundere, apărându-şi cu demnitate dreptul de a fi egală

în toate cu bărbatul, va deveni desigur eroina favorită a multora dintre tinerele cititoare ale romanului lui Suleimanov. Muncind cu abnegație, Ghiulșen este o adevărată fată sovietică, una dintre miile de fete sovietice gata oricând să devină o nouă Zoia, gata să-și apere Patria împotriva dușmanilor războinici care urăsc munca pașnică a oamenilor sovietici.

Dela un capăt la celălalt al cărții, cititorul va întâlni suflul puternic al patriotismului popoarelor sovietice care privesc cu încredere înainte, însuflețite de dragostea nețărmurită pe care o poartă marelui și genialului conducător, tovarășului Stalin.

Și, ca întotdeauna, imaginea aceasta pilduitoare a avântului patriotic al oamenilor sovietici, apropierea de marea Uniune Sovietică, va aprinde mai puternic în sufletele oamenilor muncii din țara noastră, făclia dragostei pentru Patria noastră, dorința fierbinte de a ne înălța Patria mergând cu hotărîre pe drumul luminat de victoriile oamenilor sovietici, pe drumul socialismului.

Finalul romanului care, la prima vedere, poate părea întrerupt brusc, este dimpotrivă o încoronare a întregii sale acțiuni. Sonda gigantică a fost ridicată și sapa a ajuns la stratul cu țiței. Prețiosul lichid negru a țâșnit cu o furie nestăpânită și, fără a putea fi oprit, amenință să inunde toate împrejurimile. In jurul lacului de petrol care crește mereu, oamenii dela sonde și cei din oraș, muncesc neobosiți pentru a nu lăsa să se irosească nicio picătură. Dimpotrivă, toată lumea e radioasă. Ei știu, cu toții, că deocamdată au de muncit mult, fără întrerupere, și că petrolul poate ajunge curând până la vilele orașului lor. Dar toate acestea par lucruri mărunte pe lângă marea lor bucurie: Patria va avea un nou izvor bogat de petrol. Patria va deveni mai bogată și mai puternică, iar ei vor fi contribuit cu munca lor la aceasta.

Finalul nu face decât să încheie firesc întreaga desfășurare a acțiunii. Romanul lui Manaf Suleimanov care se găsește astăzi și în mâinile cititorilor noștri, este, cu adevărat, un imn închinat patriotismului oamenilor sovietici, din faptele cărora învață necontenit luptătorii pentru pace și fericire din toate colțurile lumii.

V. MÂNDRA

Lucrul principal pe care suntem datori să-l dăm, în primul rând, ţării, este petrolul.
'Soarta petrolului o hotărăşte larga desfăşurare a explorărilor.

M. D. BAGHIROV

1

Soarele se ridicase în înaltul cerului şi aerul era atât de încins, încât părea că din văzduh cad flăcări.

La sonda care se vedea singuratică pe una din coastele munteluţi Boz-dag [1]), deasupra unei văi nisipoase arsă de soare, huruitul maşinilor nu contenea nici ziua, nici noapteă. Sondorii lucrau într'un ritm aprins, căci se apropiau de adâncimea prevăzută în plan şi astfel încordarea, în această zi de arşiţă, îşi atinsese marginile. Motoarele huruiau, macaralele scrâşneau, cablul, atât de lustruit încât ajunsese lucios ca oglinda, scărţâia pe scripeţi şi pe tamburul troliului, massa rotativă se învârtea în vuiet, iar acul drilometrului, indicând presiunea asupra sapei, tremura undeva în jurul gradaţiei a treizecea...

Muncitorii, goi până la brâu, cu şepci negre de postav şi cu mănuşi de pânză groasă, se îmbulzeau pe lângă maşini. Totul în jurul lor răspândea o căldură dogoritoare. Mirosea a gaze de motor, a ulei ars. Oamenilor le svâcneau tâmplele, din pricina căldurii şi zăpuşelii, dar continuau să lucreze cu îndârjire. Burghiul uriaş, alcătuit din prăjini de foraj înşurubate unele într'altele, sfredelea adâncurile pământului, la o adâncime de doi kilometri. Din cauza învârtirii lui vijelioase, sonda se cutremura — şi un vuiet greu, subteran răzbea, până'n vale.

Bătrânul chirovnic [2]) Cafar-dai supraveghea mişcarea massei

1) *Boz-Dag* — muntele sur. (N. aut.)
2) *Chirovnic* — maistru sondor (N. trad.)

rotative, ascultând cu atenție huruitul din puț. Din când în când își arunca privirea neliniștită spre acul drilometrului, făcând semne manipulantului frânei. In acest vuiet și huruit vocile oamenilor se pierdeau cu desăvârșire. Muncitorii se obișnuiseră să-și înțeleagă maistrul fără vorbe, după o mișcare a mâinii, după o privire mânioasă, sau după o înclinare de încuviințare a capului. Poruncile se îndeplineau numaidecât, cu preciziune.

Deodată, chirovnicul ridică mâna și făcu un semn scurt:

— Oprește!

Frânarul apăsă pe manivelă. Massa rotativă își încetini învârtirea, apoi se opri, și motoarele prinseră să meargă în gol. Chirovnicul își șterse, cu o batistă unsuroasă, nădușeala de pe frunte și, întorcându-se spre ajutorul său, Pehlevan, îi spuse:

— Trebue să pregătim puțul pentru carotaj. O să puteți fără mine?

Pehlevan încuviință din cap.

— Atunci, uite ce e, continuă maistrul. Mai întâi, spală puțul cum se cuvine. Concentrația noroiului [1]) las-o cum am făcut-o eu; când trageți afară ultimul pas [2]), cercetează bine sapa. Lutul sau ce-ați mai găsit pe ea, scoate-l cu grijă și pune-l într'un borcan de sticlă. Când or veni cei dela carotaj, să mă chemi.

Cu aceste cuvinte, Cafar-dai ieși din turlă.

Ajungând la pavilionul cultural se așeză pe o bancă afară și scoase din buzunar o pipă de pământ cu ciubucul lung. Nu mai fusese pe acasă de o săptămână încheiată. Zorind să termine forajul cât mai curând, două nopți dearândul nu dormise nici măcar pe apucate. Dacă, pe lângă oboseală mai țineai seama și de căldura înnăbușitoare, înțelegeai de ce ochii i se făcuseră roșii. Corpul lui bătrân avea acum nevoie de odihnă, dar pereții de lemn ai pavilionului se încinseseră ca fierul și Cafar-dai nu voia să intre în această încăpere înnăbușitoare. Rămase pe bancă, fumându-și pipa, așteptând ca din spre miazănoapte, dela malul mării, să se ridice poate o boare răcoroasă.

In depărtare, la orizont, în direcția crestei principale a munților Caucaz, se înalța ca un colos negru legendarul Ianar-dag [3]). In timpul zilei muntele acesta nu se deosebea cu nimic de ceilalți; dar îndată ce pe creasta cea mai înaltă se stingea ultima rază de soare, iar din jos creșteau spre vârfuri umbrele dese ale nopții, — povârnișurile lui se îmbrăcau într'o lumină albăstrie, din pricina

---

1) *Noroi*, complet *noroi de sapă* — apă amestecată cu pământ, formând un nămol subțire, care se pompează prin interiorul „prăjinilor" până în fundul puțului, de unde se ridică pe delături, transportând astfel la suprafață pământul fărâmițat de sapă. (N. trad.)

2) *Pas* — două prăjini de foraj înșurubate una în alta. (N. trad.)

3) *Ianar-dag* — muntele în flăcări. (N. aut.)

unor limbi de foc ce se ridicau din văgăunile stâncilor. Odinioară oamenii priveau cu un simțământ de teamă superstițioasă aceste misterioase, fantomatice flăcări, care făcuseră să ia naștere cultul „focului sacru". Cafar-dai ținea minte povestirile despre adoratorii focului, care se îngrămădeau aici venind din Iran, India, China, Japonia și alte țări, unde dăinuia religia lui Zaratustra. Încă din copilărie nu avusese la inimă acest munte posomorit.

Dela poalele muntelui Boz-dag până în stâncile negre ale Ianar-dag-ului, pe o distanță de câțiva kilometri, se așternea o vale arsă de soare, brăzdată de coline nisipoase și de dune. Înfățișarea ei era lipsită de viață, stearpă, ca a unui deșert. Nu se zărea niciun copăcel, niciun petec de verdeață care să odihnească privirea; numai saline și nisip. Mici lăculețe secate, cu fundul brăzdat de crăpături, făceau să sticlească pojghița lor de sare cristalizată. Câteodată, pe deasupra dunelor sbura câte un vârtej fierbinte, ridicând și învălătucind în aer nisipul usturător, fără să aducă răcoare. Astfel valea nu răspândea decât dogoare, iar sticlitul sării uscate pe fundul ei îți zăpăcea privirea.

Cafar-dai închise ochii — și îndată în închipuirea lui se ivi Enichendul, verde, înnecat în grădini. Apoi își văzu vila, între flori și pomi fructiferi, cu terasa ei spațioasă care înainta în mare. Pe terasă se afla un divan larg și îmbietor, acoperit cu un covor de Cubin. Chirovnicul se întinse, oftând adânc, adulmecând plăcerea odihnei, simțind aproape aevea și prospețimea mării și miresmele aromate ale grădinilor. Dar din valea ca un cuptor se ridică un vârtej fierbinte, — și aerul se umplu de mirosul greu al petrolului și al gazelor. Scuturându-se din picoteală, Cafar-dai aruncă o privire spre întinderea stearpă și pustie, scuipând cu necaz.

— Zi-i Neftli-dere [1]) și pace bună! murmură nemulțumit.

Apoi gândi: „Îi spune Neftli-dere — dar petrol, ioc!"

Bătrânul chirovnic cunoștea prea bine întreaga istorie a acestei văi înșelătoare. Ea atrăsese din vechime asupră-și privirile lacome ale căutătorilor de aur negru. Din colinele ei mustea țițeiul, care se prelingea în șuvițe domoale pe povârnișuri, umplând crăpăturile pământului. În gropi luau naștere bălțoace lucioase, ca niște oglinzi negre. Dar, cu toate acestea, după o jumătate de secol, în care se făcuseră lucrări de explorare, nimeni nu izbutise încă să scoată de aici nici măcar o tonă de petrol. Mărturie erau gurile puțurilor cu pereții prăbușiți, care se vedeau pretutindeni — și sondele părăsite, cu turlele aproape dărâmate și înnegrite de timp. La Neftli-dere țițeiul se strecura din belșug la suprafață, iar în adâncuri nu putea fi găsit.

Din spre sondă se ridică un sgomot surd. „Au început să tragă

---

1) *Neftli-dere* — valea petroliferă. (N. aut.)

prăjinile", își zise Cafar-dai, dar nu se mișcă din loc, ci se lăsă pradă gândurilor chinuite care îi fierbeau în cap. Se întreba dacă sonda lui va da petrol sau nu. In anii Puterii Sovietice la Neftli-dere se săpaseră șaptesprezece puțuri, de diferite adâncimi, din care niciunul nu dăduse de petrol. Insuși Cafar-dai, cel mai încercat chirovnic din locurile acelea, cunoscut în întreaga regiune petroliferă a Apșeronului, suferise aici două înfrângeri. Cea de a optsprezecea sondă, care trebuia să meargă la două mii de metri, se apucase s'o sape după străduințele geologului-șef al trustului, fiindcă acesta era încredințat de reușită. După patruzeci de zile și patruzeci de nopți de muncă înverșunată, nu ajunseseră la niciun rezultat. Adâncimea hotărîtă fusese atinsă, apoi după sfaturile geologului-șef se mai săpase încă o sută de metri, dar analizele de laborator arătau mereu aceeași stare: „niciun semn de prezență a petrolului".

In ultimele zile pe Cafar-dai începuseră să-l apese tot mai mult îndoielile. Bogata lui experiență îl vestea că nici de data aceasta sonda nu fusese pusă acolo unde trebuia. Odată cu îndoielile începea să-l cuprindă și supărarea pe geologii trustului, care nu știuseră să dea până acum îndrumarea cea bună lucrărilor de explorare dela Neftli-dere. Cafar-dai înțelegea prea bine înfrângerile suferite în trecut de regii petrolului, diferiții Nobeli și Putilovi, Musa Naghievi și Rotschildzi, Lianozovi și Gusacovi. Căci pe vremea lor nici știința nu era cea adevărată, nici tehnica nu era cea de acum. Hrăpărețul se aruncă întâi la prada cea mai ușoară. Petroliștii din trecut se opreau la zăcămintele cele mai bogate, pe care le exploatau în mod nesățios; ei renunțaseră deci la Neftli-dere. Dar ca îndârjiții oameni sovietici, cu știința și tehnica lor înaintată, să sufere aceleași înfrângeri, era de neînchipuit pentru mintea bătrânului chirovnic.

Privirea lui Cafar-dai se opri asupra unei sonde care se vedea ca o massă întunecată pe una din coline, aproape de mijlocul văii. Era prima sondă în Neftli-dere, pornită încă din anul începerii războiului. Pe atunci el se legăna în nădejdea reușitei. In clipele de odihnă, privind ca și acum valea pustie, vedea în fața sa un Neftli-șehar [1]) sgomotos și plin de lume...

Dar totul rămăsese neschimbat. Legendarul Ianar-dag se profila la orizont întocmai ca atunci, de parcă ar fi păzit comorile adâncurilor din Neftli-dere — iar oglinzile negre ale văii răsfrângeau, ca și în trecut, numai pustiul cerului palid.

Cafar-dai se ridică greoi de pe bancă, intră în pavilion și se prăbuși obosit pe o laviță. Indată, un somn adânc puse capăt gândurilor lui neliniștite.

---

1) *Neftli-șehar* — oraș petrolifer. (N. aut.)

In timpul acesta, la sondă, mașinile în mers tăceau ca totul împrejur să hurue și să se cutremure.

Pehlevan cel mic de statură, imitându-l pe chirovnic, își dădea silința să se facă înțeles de către sondori prin gesturi și schimbări ale feței, mișcând spre ei din ochi și din sprâncene. Dar firea lui vioaie nu se potrivea defel cu firea liniștită, așezată, a lui Cafardai. Pehlevan se strâmba, dădea din mâini, sărea în loc, iar corpul i se unduia de parcă ar fi fost de cauciuc. Din când în când, tot frământându-se, mai scăpa și câte un strigăt:

— Mai încet! Hei, mai încet!... Bine! Sus! Haida, acum sus!

Manipulantul troliului îi îndeplinea poruncile, grăbind sau încetinind învârtirea tamburului. Tamburul trăgea prin feluriți scripeți cablul de oțel sub coroana turlei. Prăjinile de foraj ieșeau încet din puț, cu scrâșnetul lor metalic, stârnind în jos vuiete întrerupte. De pe ele se scurgea un lichid galben roșcat care cădea în stropi pe massa rotativă și pe uneltele risipite în jur.

Soarele cobora către asfințit, dar munca aprinsă a sondorilor nu contenea nicio clipă. Prăjinile scoase din puț umpluseră tot locul ce le era hotărît. In clipa când sapa, înșurubată în tija ei prelungitoare, se ivi deasupra, huruitul și vuietul conteniră brusc.

Pehlevan dădu o fugă la pavilionul cultural, de unde aduse un borcan de sticlă, de laborator, în care adună bucăți de humă neagră desprinse dintre dinții sapei; apoi dispăru din nou.

Sondorii orânduiră în grabă uneltele, unseră piesele și mecanismele complicatei instalații de foraj și, terminând lucrul, oftară ușurați. Unul dintre ei, Ganifa, luă furtunul, cu care începu să spele massa rotativă și podul turlei, acoperite cu nămol. Un altul, Haciatur, se repezi să-și bage pieptul gol sub furtun.

— Hei, Ganifa-chișii! zise, împroșcând stropi. Dacă din furtunul ăsta ar curge bere rece! Mi-aș lipi gura de el și aș lepăda îndată toată greutatea acestei ticăloase Neftli-dere.

Dostali, care ședea pe un butoi gol, spuse:

— Eu n'aș vrea bere pe sufletul meu, ci un pepene. Da, un pepene bun de Astrahan! Pentru o bucată roșie, zemoasă și rece de pepenoaică, aș da acum totul din lume!

— Dar ce, pepenii din Groznâi sunt răi? Nu se găsesc în lume pepeni așa de gustoși ca la Groznâi! răspunse Ganifa, aruncând furtunul.

Apoi, ștergându-se pe mâini cu batista, urmă, visător, adresându-se tuturor:

— Măi băieți, n'am destule cuvinte să vă spun cât aș vrea acum o dovga [1]) acrișoară! Dar să mai mănânci și iarpag-dolmași [2])

1) *Dovga* — supă din lapte acru cu zarzavat, orez, mazăre și perișoare de carne. (N. aut.)

2) *Iarpag-dolmași* — sarmale din foi tinere de viță. (N. aut.)

cu lapte acru! Iar după aceea să te întinzi la umbră sub pom. Eh!.. făcu, de parcă s'ar fi plâns.

Dar îndată încheie, vesel:

— Las'că ne scoatem noi pârleala!

Pehlevan se înapoie și începu să cerceteze interiorul sondei.

— Iată că am terminat cu pregătitul puțului. Acum este treaba ălor dela carotaj! Ce crezi, Ganifa-chișu, au să vină repede?

Ganifa privi la cer, apoi răspunse:

— De unde să știu eu?!...

Dostali îi tăie vorba:

— Cine să știe pe unde mai umblă ăștia, și dacă au să mai vină sau nu? Uite, cade seara și încă n'au adus ghiața.

— Nici ziare n'au adus, adăugă nemulțumit Haciatur, aranjându-și părul ud cu un pieptene de metal. Hei, dacă aș ajunge eu la trust! Aș pune pe jăratic pe cineva de acolo.

Dostali îl ațâță:

— Dar de ce să te duci așa de departe, Haciatur? Telefonul este alături, la pavilionul cultural. Sună la Comitetul de Partid; poate dai chiar peste tovarășul Polad.

Haciatur nu apucase să răspundă, când afară se auzi sgomotul unei mașini care se apropia. Săriră cu toții din loc și se repeziră pe podeț.

Mașina se opri lângă sondă. Era un camion de trei tone, utilat pentru lucrări speciale, având felurite aparate necesare la cercetarea puțurilor. Pehlevan se apropie, schimbă un salut cu inginerul care ședea lângă șofer și îl înștiință că puțul este gata pentru carotaj. Apoi îl trimise pe Ganifa să-l trezească pe chirovnic.

Dinăuntrul camionului se ivi tehnicianul, cu cablul pregătit pentru a fi coborît în puț. Aplecându-se peste marginea mașinii și întinzându-i-l lui Pehlevan, glumi:

— Ești atât de înalt că, până nu se apleacă, omul nu-ți poate vedea chipul. Ce fel de pehlevan[1]) mi-ești tu? Parcă văd că te pierzi printre scule!

Începură să râdă cu toții. Mărunțelul Pehlevan îl fulgeră pe tehnician cu o privire aprinsă, apoi își aruncă pe umerii largi cablul făcut colac și îl duse în sondă. Peste câteva clipe vocea lui de bas se auzi dinăuntru:

— Gata! Hai, tehnicianule, dă-i drumul!

Șoferul porni motorul, tamburul începu să se învârtească și cablul negru prinse să alunece repede în puț. Minutele treceau unul după altul și, cu ele, cifrele indicatoare ale contorului creșteau. Apoi deodată alunecarea cablului se opri. Tehnicianul privi conto-

1) *Pehlevan* — erou legendar. (N. aut.)

rul; prin geam se vedea cifra 2069, arătând adâncimea puțului în metri.

In clipa aceea se ivi și Cafar-dai. După ce strânse mâna inginerului și schimbă cu el câteva cuvinte de bun venit, începu să cerceteze banda de înregistrare a aparatului de carotaj, pe care două creioane trasau linii sinuoase. Apoi se adresă geologului:

— Cum stăm, prietene? Am terminat puțul cu zece zile înainte de termen, dar acum cel puțin spune-mi, rogu-te, este țiței în el sau nu?

Geologul, care urmărea indicațiile aparatului, răspunse fără să ridice capul:

— Nu, meștere! Nici mirosae a țiței. Nici măcar de nisip n'am dat; numai humă!

Cum era nedormit și istovit de căldură, această zădărnicie îl făcu pe chirovnic să se întunece de tot. Sprâncenele i se încruntară ochii începură să-i scânteieze de mânie. Dar îndată se stăpâni, își scărpină obrazul de multă vreme nebărbierit, cu degetul înăsprit de muncă, și începu să se caute prin buzunare, de unde-și scoase pipa.

— Hei, Pehlevan! îl strigă pe ajutorul său.

— Da, meștere! răspunse acesta apropiindu-se.

— Am uitat punga cu tutun în pavilion; te rog adu-mi-o! Ce-o să fie mai departe, o să vedem.

Pehlevan dădu fuga la pavilion, de unde aduse o pungă de atlas, murdară de păcură, legată cu un șnur negru la capetele căruia atârnau ciucuri roșii.

Cafar-dai își umplu pipa, o bagă în gură și țăcăni de câteva ori bricheta, care însă nu voia să se aprindă.

— Acum mă mai scoate din fire și afurisita asta! bombăni, supărat. Dă-mi un chibrit!

Pehlevan îi întinse un chibrit aprins. Chirovnicul își aprinse pipa și apoi, tot timpul cât ținu cercetarea puțului, nu mai scoase un cuvânt.

Cei dela carotaj își terminară treaba și plecară, fără să spună nimic încurajator. Cafar-dai se întoarse la pavilionul cultural, de unde chemă la telefon pe directorul serviciului de foraj. Nu răspunse nimeni. Sună atunci pe geologul trustului; răspunse secretara acestuia:

— Nu-i aici.

Chirovnicul trânti supărat receptorul pe furca aparatului, bombănind:

— Slavă Domnului că au murit toți!

Dar îndată după aceea puse din nou mâna pe telefon și începu să sune la administrația trustului. De data aceasta izbuti să obțină legătura cu însuși administratorul, Gazanfar, pe care-l în-

știință că s'au săpat șasezeci și nouă de metri peste adâncimea proiectată, fără să găsească petrol. Apoi îl întrebă: ce crede direcția despre această stare de lucruri și ce dispoziții are de dat? Administratorul îl chemă la el, să se sfătuiască. Bătrânul chirovnic tuși, gesticulă cu mâna în care ținea pipa și prinse să vorbească, pierzând însă treptat tonul nervos:

— Ei poftim! Spui să vin la tine! Ce pot să-ți răspund? Vin! Dar despre ce să ne sfătuim? N'am găsit țiței în puț, deci nu mai e nimic de făcut. Și, afară de asta, tovarășe Gazanfar, sunt foarte obosit, căci de o săptămână n'am dat pe-acasă; noaptea asta vreau să mă duc la vila mea... Cum?... Te rog, ușa mea este totdeauna deschisă pentru tine. Fatma-hala va avea desigur cu ce să te ospăteze. Până la venirea ta, o să am timp să mă rad, să fac baie și să mă odihnesc puțin... Ce?... Da, da. M'am plictisit să tot pierd vremea prin locurile astea uitate. Dacă măcar am găsi petrol, dacă am ști că nu lucrăm degeaba! Dar așa, mi s'a făcut dor de briza proaspătă a mării... Foarte mulțumesc! Zău, ești un om de aur, numai că noi nu-ți cunoaștem prețul. Deși făcându-te să vii tu la mine înseamnă că te deranjez, te rog iartă-mă, ca pe un om bătrân ce sunt!

După ce mai ascultă câteva cuvinte ale lui Gazanfar, chirovnicul încuviință din cap:

— Foarte bine! Dacă vrei, ia-ți și geologul cu tine.

Apoi puse receptorul la loc și ieși din pavilion.

Între timp sondorii, neștiind ce să facă, așteptau hotărîrile chirovnicului.

Cafar-dai intră în sondă călcând greoi. Privi în jurul său mecanismele instalației, prăjinele demontate de pe platformă, sapa scoasă din puț, se gândi puțin, după care se adresă ajutorului său:

— Ascultă, Pehlevan, eu plec. Montează sapa cea nouă, pe care ți-am arătat-o. La venirea schimbului începeți s'o coborîți. O să aveți de lucru până dimineața. Ce-o să facem după aceea, o să v'o spun mâine când am să mă întorc. Acum am plecat.

Zicând acestea ieși din turlă, se urcă în mașină și porni.

Ajuns acasă, Cafar-dai își luă un schimb de rufe curate și porni spre malul mării. In drum intră într'o frizerie, se tunse, se bărbieri, apoi coborî la țărm. Înviorat de baie se întoarse la vilă tocmai bine cu o oră înainte de apusul soarelui. Ieși fără grabă pe terasă, se descălță și se așeză pe divan, strângându-și picioarele dedesubt. Fiica sa, Șumșad, o fată de 15 ani, îi aduse îndată de mâncare. Bătrânul se ospătă cu poftă, iar după aceea se lăsă mulțumit în perne.

Fatma-hala intră, aducând calianul [1]) pe care îl puse pe masă.

De data aceasta Cafar-dai se înveseli deabinelea; ridicându-se puțin din perne, spuse:

— Nu, nevastă, nu acolo, nu acolo!... Pune-l aici, lângă divan, mai aproape de mine. Să-i fie țărâna ușoară tatălui tău, că asta-i tocmai ce-mi trebuia!

Nu mai văzuse demult în ochi calianul. După ce desfăcu meipușul [2]) încolăcit în formă de șarpe împrejurul vasului, trase cu plăcere din ciubucul de fildeș și se răsturnă din nou în perne. De fiecare dată când trăgea din ciubuc, apa în calian începea să clocotească, jăratecul se aprindea în ceșcuța de deasupra, de porțelan pictat — și o panglică albăstrue de fum se ridica, unduindu-se, ca apoi să se topească în aer. După un timp se auziră bătăi în poartă. Șumșad dădu fuga să deschidă.

Cafar-dai privi jos. Un om înalt, de vârstă mijlocie, cu părul ondulat, îmbrăcat cu o cămașă albă, încins cu un cordon de piele subțire având încrustații de argint, străbătea cu pași mari curtea. Alături de el mergea, târîndu-și obosit picioarele și făcându-și vânt cu pălăria în dreptul capului chel, un bătrân pipernicit, îmbrăcat cu un costum cenușiu de doc. Erau Gazanfar și Martiros Avetisovici, geologul-șef al trustului. Cafar-dai se ridică să-i întâmpine.

— Bine ați venit! Vă rog stați jos! îi îmbie, ieșindu-le înainte.

Și, luându-l pe geologul-șef de braț, îl duse spre un fotoliu împletit:

— Stai aici, Martiros-chișu! Aici are să-ți tihnească, și din partea asta marea se vede mai bine.

Se așezară cu toții în jurul mesei.

Gazanfar arătă cu capul spre calian, zâmbind:

— Acum înțeleg, usta [3]) de ce erai așa de dornic să ajungi acasă. După câte văd, ai aici ce-ți poftește inima.

— Tot ce trebue pentru odihnă, încuviință bătrânul chirovnic, numai că nu prea am prilejul să mă odihnesc.

Fatma-hala întinse o față de masă albă, iar Șumșad aduse o tavă cu cele pentru ceai.

— A! Dacă-i așa, o să venim mai des! spuse în glumă geologul.

— Oricând dorești, vino ca la tine acasă! răspunse prietenos, după cum îi era obiceiul, Cafar-dai. Pe cine crezi că sperii? Însă ferește-te de ziua când am să vin eu la tine, Martiros-chișu!

---

1) *Calian* — narghilea. (N. aut.)
2) *Meipuș* — un tub lung prin care trece fumul de tutun. (N. aut.)
3) *Usta* — maistru. (N. aut.)

Gazanfar începu să râdă în hohote. Martiros Avetisovici dădu din cap, dojenitor:

— Ei, usta, parcă nu te-am invitat? De câte ori nu ți-am spus: „Vino diseară"! Dar tu ai ținut mereu una și bună: „Să termin puțul!..." Cred că ai terminat nu unul, ci cinci puțuri și tot n'ai venit.

Cafar-dai scoase ciubucul din gură și, învăluindu-se în norii de fum, răspunse:

— Când te duci la prieteni trebue să ai fața veselă — iar eu, după cum știi și dumneata, Martiros-chișî, deocamdată nu am de ce fi bucuros.

— Și după cum se vede, nici nu vei avea așa curând, usta! spuse gânditor Gazanfar. Eu unul am puține speranțe în puțul ăsta al lui Martiros Avetisovici.

Geologul deveni deodată foarte serios.

— Tovarășe Gazanfar, răspunse, are să fie așa cum v'am promis. O să găsim petrol la Neftli-dere.

— O să găsim, dar Dumnezeu știe când și la care sondă! se amestecă bătrânul Cafar-dai. Ca să vorbesc deschis, și eu mă îndoesc. Oare geologii noștri nu se înșeală?

— Ce ai de răspuns, tovarășe geolog-șef? întrebă Gazanfar.

— Eu... eu, uite ce am de spus...

Martiros Avetisovici se ridică turburat, scoase din servietă o hartă și, întinzând-o pe masă, începu:

— Aici se vede totul. Au fost și din aceia care s'au îndoit de dreptatea mea, dar până la urmă toți...

Se opri enervat și trânti mâna pe hartă cu palma deschisă în sus, vrând să arate prin acest gest, obișnuit în Caucaz că potrivnicii săi s'au dat învinși.

— Am spus și o repet, urmă, la Neftli-dere este petrol!

— Și chiar în acest puț? întrebă Cafar-dai, mișcându-se pe divan.

— Da, chiar în acest puț, dacă o să se meargă mai adânc! răspunse arțăgos geologul-șef.

Apoi, punându-și pe nas *pince-nez*-ul în ramă de aur, trase pe hartă un cerc care arăta sonda lui Cafar.

— Cafar-dai, întrebă Gazanfar, în straturile pe care le-ai întâlnit, ai dat peste vreun semn de petrol?

Maistrul clătină din cap:

— Ei poftim întrebare!? Nu, n'am găsit nicio picătură de petrol, nici măcar apă n'am găsit.

Gazanfar se adresă din nou geologului:

— Martiros Avetisovici, nouă ni se cere petrol și ca să obținem cantitatea necesară pentru îndeplinirea planului, trebue să ne bizuim pe sonde noi. Iar astăzi la Azneft se spune că explorările nu duc la niciun rezultat.

Bătrânul geolog își aplecă puțin capul, privi peste ochelari la administrator, apoi lovi cu creionul în cercul tras pe hartă și spuse:

— După toate datele geologice, aici trebue să fie neapărat petrol. Mi se pare însă că această a optsprezecea sondă a nimerit într'un teren cu straturi încălcate. Straturile de argilă s'au așezat peste nisipurile petrolifere și le-au acoperit.

— Asta mi-ai mai spus-o și nu-i nevoie să o repeți ! îl opri administratorul cu vocea scăzută, dar aspră.

Martiros Avetisovici încercă totuși să-i încurajeze:

— Aveți dreptate! urmă. Situația explorărilor noastre este foarte grea. Dar aduceți-vă aminte de povestea cu Cala. Acolo s'au forat zadarnic douăzeci de puțuri, ca, împotriva prezicerilor pe care le făceau neîncrezătorii, al douăzeci și unulea să descopere stratul de petrol. Adâncurile își au legile lor, tainele lor, iar noi...

— Iar noi am forat destul la Neftli-dere! îl întrerupse Gazanfar. Nu mai lipsește mult ca să avem și noi douăzeci de puțuri pierdute! Te întreb în calitatea dumitale de geolog-șef al trustului: ce ai de propus?

— Martiros-chișl, se amestecă și Cafar-dai. Pe scurt, ce crezi dumneata despre puțul meu? Ai hotărît două mii de metri, iar noi am săpat două mii șaptezeci; unde-i petrolul ?

Geologul scoase din buzunarul hainei sale largi o batistă mare, în careuri, își șterse cu ea capul chel, nădușit, și începu să le explice, cu aerul unuia care s'a plictisit să răspundă la aceleași întrebări :

— Usta Cafar, crezi oare că am în buzunar cheile adâncurilor pământului, și nu vreau să ți le dau? Singurul meu sfat este să se sape încă două sute de metri. Dacă nici așa n'o să ajungem la vreun rezultat, atunci o să convocăm consiliul tehnic, o să discutăm asupra situației și apoi o să trimitem chestiunea, pentru soluționare definitivă, la Azneft. Nu știu însă dacă turla are să mai poată rezista.

— Rezistă! îl încredință Cafar-dai. Sonda asta e construită de prietenul meu Volcov. El mi-a spus că rezerva de rezistență este calculată pentru a săpa la trei mii de metri.

Gazanfar șovăia să ia vreo hotărîre. Voia să afle mai întâi părerea bătrânului chirovnic. Deci, întrebă:

— Cafar-dai, ești un om încercat; în viața dumitale ai văzut tot felul de puțuri. Spune-mi deschis ce crezi: are vreun rost să mai facem cheltuieli cu puțul ăsta?

Chirovnicul șovăia și el să-și arate îndoielile; câte surprize nu avusese la săpatul puțurilor? Totuși, după ce se gândi puțin, răspunse cu hotărîre:

— După părerea mea, lucrul este zadarnic. Puțul nu are la

fund decât humă neagră. Am săpat destule sonde, dar niciodată n'am văzut ca după acest fel de humă să se ivească ţiţei. Adevărat că nisipul petrolifer este acoperit întotdeauna cu un strat de humă, însă acest fel de humă neagră, pe care am găsit-o în puţul nostru, nu poate fi găsită niciodată decât sub ultimul strat petrolifer.

— Se pare că este vorba de un strat de humă inferior, vorbi din nou Martiros Avetisovici. Peste două zile o să avem rezultatul unei analize exacte. Cum am mai spus, s'ar putea ca aici straturile să fie încălcate: cele mai vechi să se fi aşezat deasupra celor mai noi. Asemenea fenomene se întâlnesc adeseori.

Şi încheie cu hotărîre:

— Trebue să mai săpăm încă două sute de metri!

Cafar-dai ridică din umeri:

— Voi ştiţi mai bine; sunteţi ingineri! Treaba mea este să sap. Dacă vreţi, am să sap nu două sute, ci încă cinci sute de metri, numai să găsim puţin ţiţei în puţul ăsta blestemat! Vorba aia, orbul s'ar bucura să fie saşiu.

— Atunci putem încheia discuţia, hotărî Gazanfar.

Şi adresându-se chirovnicului, urmă:

— Hai, usta, să săpăm încă puţin, să vedem ce-o să fie mai departe!

Apoi ridicându-se de pe scaun privi în grădină:

— Ai o grădină minunată, usta! spuse, cu tonul schimbat. Şi terasa este minunată! Vezi marea ca în palmă. Dar acum e timpul să plecăm; trebue să mai trec prin schele.

Martiros Avetisovici se ridică deasemeni, îşi împături planul, îl puse în servietă şi îşi luă pălăria.

Fatma-hala se repezi înaintea lor:

— Unde plecaţi? Staţi jos, să mâncaţi nişte fructe.

Apoi îşi strigă fata:

— Şumşad, de ce nu aduci pepenii?

Cafar-dai se sili deasemeni să-i oprească:

— N'o să se întâmple nimic acolo cât lipsiţi. Dacă o să fie nevoie de dumneavoastră, numărul telefonului meu le este cunoscut.

Gazanfar se aşeză din nou la masă, surâzând:

— Dacă gazda vrea aşa, eu nu pot să mă împotrivesc.

Fatma-hala strânse paharele şi în locul lor aranjă farfurii, furculiţe şi cuţite strălucitor de curate. Şumşad fugi pe scară în jos, se repezi la fântâna aflată în curte şi din fundul ei scoase doi pepeni uriaşi, pe care îi aduse în grabă pe o tavă mare, rotundă.

Cafar-dai tăie cu măestrie pepenii, în felii egale, şi începură cu toţii să mănânce.

De pe țărm veneau sunete dulci de tare[1]) și chiamance[2]). Alte acorduri gingașe se ridicau de pe mare, din bărcile care alunecau ușor duse de vânt cu pânzele albe răsfrânte în oglinda albăstrie a Hazarei[3]) liniștite.

Terminând pepenii, oaspeții se duseră să se spele pe mâini. Șumșad le aduse în pripă un ștergar curat.

— Tare sunt gustoși pepenii tăi, usta Cafar! spuse Martiros Avetisovici, luând ștergarul din mâna fetei. Demult n'am mâncat unii așa de buni.

Chirovnicul râse:

— Dar să vezi ce gustos este chebabul[4]) meu, Martiros-chișI! Păcat că n'ai gustat din el!

— O să-l gust, o să-l gust odată. Și Gazanfar o să ne țină tovărășie... Dacă ai ști, tovarășe Gazanfar, cu ce cutabi[5]) grozavi m'a ospătat usta la oraș! Când îi mănânci, îți înghiți și limba de plăcere!...

Geologul voia să mai spună ceva, dar gazda îi tăie vorba:

— Dacă o da Dumnezeu să termin cu bine forajul, atunci, uite aici, pe terasa asta, o să mâncăm niște cutabi cum nici măcar n'ați visat!

Începuse să se întunece. Pe terasă se aprinse un bec electric.

Gazanfar își îndreptă cămașa sub cordon și își privi ceasornicul.

— Hei, făcu după aceea, am stat cam mult aici! Usta, culcă-te să te odihnești! îl sfătui pe chirovnic, în timp ce-i strângea mâna. Te așteaptă și mâine o zi grea.

Apoi se adresă soției acestuia:

— Mulțumesc pentru ospătare, Fatma-hala! Ce bine ar fi dacă ar veni mai repede Aidân! Ce-am mai petrece la nunta lui!

— Aștept și eu cu nerăbdare bucuria asta! răspunse Fatma-hala, cu glasul tremurător. Dar până la nuntă, de ce nu veniți mai des? Veniți ca la dumneavoastră acasă, când vă dorește inima!

Cafar-dai își însoți oaspeții până la poartă. Când se întoarse, așternutul pe divan era gata pregătit.

Pe țărm cântecele se stingeau. De deasupra mării se ridica o briză răcoroasă.

După ce se desbrăcă, bătrânul se întinse cu plăcere în așternutul moale.

---

1) Instrument muzical caucazian, cu cinci strune, semănând cu o chitară. (N. trad.)

2) Alt instrument muzical caucazian. (N. trad.)

3) *Hazar* — Marea Caspică. (N. trad.)

4) *Chebab* — berbec fript într'o frigare specială. (N. aut.)

5) *Cutabi* — pateuri subțiri, cu carne și zarzavat. (N. aut.)

2

Se apropia ziua. Ultimele stele se topeau în albastrul cerului, care începea să se lumineze.

La apus de Enichend, în vârful stâncii unde se înalţa turnul de cărămidă al farului, focul roşiatic al acestuia se stingea şi se aprindea la intervale regulate. În depărtare spre răsărit, luminile electrice ale sondelor se răsfrângeau în apa mării, sclipind ca nişte stele.

Valurile albastre ale Hazarei se urmăreau leneşe unele pe altele spre ţărm, se spărgeau cu un sgomot surd în stâncile de lângă mal, apoi se rostogoleau înapoi, înspumate.

In lumina neclară, uşoară şi mătăsoasă a dimineţii, deasupra apei sburau pescăruşii, cu ţipete ascuţite, prevestind furtuna. În grădinile vilelor, ca întotdeauna la acest ceas, trilurile privighetorilor răsunau nestingherite. Zorile se aprindeau tot mai puternic, îmbrăcând în purpură valurile mării şi grădinile verzi de pe ţărmul ei.

Farul mai clipi odată, apoi adormi.

Vilele se trezeau una câte una; uşile şi ferestrele se deschideau larg, grădinile şi curţile se umpleau de glasuri omeneşti. Din hornuri se ridicau fuioare de fum, pe care vântul le apleca spre miază-zi, întinzându-le, risipindu-le, făcându-le să se topească în văzduh.

O grădiniţă plină de flori şi pomi fructiferi, aflată nu departe de ţărm, se lumină deodată sub razele aurii ale soarelui, care se ridicase deasupra mării. La căsuţa îmbrăcată de jur împrejur cu viţă şi iederă, se deschise larg o fereastră, pe care se revărsară trilurile gingaşe ale unui pian.

Leila-hala terminase de muls vaca roşcată, care era legată de un paltin. Ridicându-se, puse deoparte sarnidjul [1]) plin cu lapte înspumat şi dădu drumul viţelului din ţarc. Micul animal se repezi săltând spre maică-sa, aruncându-şi hăzos picioarele iuţi şi lungi.

Bătrâna îşi îndreptă o şuviţă căruntă de păr, ieşită de sub basma, bătu drăgăstos cu palma pe spinare viţelul flămând care îşi băgase botul în uger şi, luând sarnidjul, porni cu el spre bucătărie. Sunetele pianului o făcură să deschidă uşa sufrageriei. La pian şedea Şafiga fiica ei cea mai mare, care învăţa la conservator.

— Draga mea, o întrebă Leila-hala, tocmai am muls vaca; să-ţi aduc un pahar cu lapte?

---

1) *Sarnidj* — un vas de aramă special pentru lapte. (N. aut.)

Fata nu răspunse. Privea pe fereastră la dantelele de spumă, albe ca zăpada, pe care marea le arunca la țărm. Subjugată de cascadele de sunete pe care degetele ei lungi și sprintene le scoteau din pian, nu mai auzea nimic altceva.

Leila-hala ridică din umeri, oftă și, închizând ușa, ieși în grădiniță.

Fata cea mai mică, Ghiulșen, tocmai cobora de pe terasă cu o valijoară în mână, îndreptându-se spre poartă.

— Unde te duci, fetițo? îi strigă bătrâna.

— La mare, mamă, să fac baie! aruncă din mers Ghiulșen, făcându-se nevăzută pe poartă.

Pe străduța îngustă cobora o turmă de oi și de capre, stârnind praful. Safar, ciobanul, un flăcău tânăr, striga supărat la iezii care sburdau neastâmpărați de colo până colo. Văzând-o pe Ghiulșen, o salută sfios și trecu înainte.

Continuându-și drumul spre mare, Ghiulșen coti pe o ulicioară, pentru a ieși mai repede din norul de praf, și atunci văzu un om care venea din spre țărm. După statura lui înaltă și bine făcută după pașii largi, hotărîți, îl recunoscu pe chirovnicul Cafar-dai.

Când ajunseră aproape se salutară cu prietenie.

— Ce mai faci, fata mea? o întrebă chirovnicul. Ce mai face Leila-hala? Dar sora ta?

Ghiulșen, după ce mulțumi îl întrebă la rândul ei despre sănătate. Apoi urmă surâzând:

— Cam de multă vreme nu te mai văd dimineața la mare, Cafar-dai. Ce, nu te lasă Fatma-hala? Sau poate o fi început să-ți fie frică de apa rece!...

Cafar-dai râse ușor:

— Bătrânețea nu-i o bucurie; știu, fata mea. Dar nu-i vorba de asta. De mic copil mă scald în fiecare dimineață în apa rece, fie că e primăvară, vară, sau chiar cea mai friguroasă zi de iarnă. Nici soția mea, nici altcineva nu m'ar putea împiedica dela asta. E vorba doar de sonda pe care o sap acum la Neftli-dere, și care nu-mi prea îngădue să dau pe acasă. In ultima vreme n'am mai putut să-mi fac timp decât odată pe săptămână ca să vin la mare.

Chirovnicul dădu să plece mai departe, însă Ghiulșen îl opri:

— Ce mai face Fatma-hala? Dar dela Aidân ați primit ceva?

Cafar-dai arătă spre fereastra de unde se auzeau sunetele pianului.

— Intreab'o pe porumbița de Șafiga; Aidân nu ne scrie niciodată, fără să-i trimeată și ei o scrisoare. Dacă ar veni, n'ar mai fi nicio pricină de tristețe. Incolo, Fatma-hala e sănătoasă; cum spun, numai feciorul de i s'ar întoarce și totul i-ar fi pe plac. Atât privește în drum, să-l zărească venind, încât i-au obosit ochii. Să

ne vedem cu bine, fata mea! Mă grăbesc să ajung la lucru. Nu o uita pe Fatma-hala; treci pe la noi mai des!

După ce își luă rămas bun dela chirovnic, urându-i spor la lucru, Ghiulșen porni repede către țărm, îndreptându-se spre locul ei obișnuit, la picioarele unei stânci, unde venea în fiecare dimineață.

Peste câteva clipe intră în apă, într'un costum de baie lipit strâns pe corpul elastic, înnegrit de soare. La început merse încet câțiva pași pe nisipul moale, înfiorându-se ușor de prospețimea rece a valurilor; apoi deodată se aruncă înainte, lăsându-se îmbrățișată de ele și, înnotând pe fund, își scoase capul din apă, departe de mal. Aurul străveziu al razelor de soare luneca pe chipul ei frumos; albastrul ochilor îi licărea printre genele-i lungi și negre...

In vârful colinei din spatele Enichendului creșteau doi smochini. Dela ei cobora șerpuind un drum larg, care, după ce trecea printre grădinile vilelor, ieșea la mare.

De după colină se iviră, venind în goană spre smochini doi motocicliști; ajungând în dreptul copacilor opriră motoarele, zăbovind o clipă, apoi porniră mai departe la vale, pe drumul șerpuind, lăsând în urmă trene de praf roșiatic.

Erau directorul biroului de foraj, Selim, și geologul trustului, Zechi. Ajungând la malul mării ei săriră de pe motociclete și începură să se desbrace.

Selim, un om mic de statură cu o față rotundă, gingașă și plinuță, ca de fată, făcea totul încet și cu grijă. Inainte de a-și așeza haina pe șeaua motocicletei, o scutură de praf; pantalonii îi potrivi pe dungă. Apoi își scoase ochelarii fumurii, cu rama de corn, le șterse lentilele și îi puse cu luare aminte deasupra hainelor. In acest timp, Zechi se apucase să-și șteargă motocicleta cu o cârpă, redând vopselei luciul gri-verzui și făcând-o ca nouă. După aceea bagă cârpa și bidonul de ulei în sacoșa de piele și se întoarse spre apă, făcându-și vânt să se arunce în valuri. Insă Selim îl opri:

— Ia uite, Zechi! îi spuse, clipind din ochii miopi, vrăjitoarea aceea este iar aici!

Zechi privi spre stânca unde-i arăta Selim. Costumul de baie, albastru, al fetei, se ivi deasupra apei, apoi se făcu nevăzut.

— Cine-i? întrebă el. A! E tot cea pe care mi-ai arătat-o data trecută! Și atunci înnota tot acolo, sub stâncă.

Selim ar fi vrut să-și verse focul inimii care dela un timp îi luase liniștea, dar se temea că fata ar fi putut să-l intereseze și pe Zechi.

— E o fată foarte frumoasă! răspunse după un timp. Locu-

este în vila aceea (arătă la căsuța cu iederă) — și în fiecare zi la ora asta vine să înnoate aici. Adesea se avântă atât de departe în larg, încât o pierzi din ochi. Dacă ai vedea ce corp are! Și ce ochi!... Într'un cuvânt e o fată minunată pe care tare aș vrea s'o cunosc mai bine!

Se aruncară amândoi în apă. După ce înnotă puțin, Selim ieși pe mal și începu să se frece cu prosopul, tot trăgând cu coada ochiului spre locul unde capul fetei se vedea apărând și dispărând între valuri.

Zechi înnotă mai multă vreme; când să iasă din apă, un val uriaș îl lovi în spate și-l aruncă pe nisip. Se ridică râzând dar îndată se aplecă din nou, surprins La picioarele lui, deasupra unui mic crater în nisip, se formau balonașe care se umflau și apoi crăpau, răspândind miros de gaze. Era un grifon, un mic vulcan de nămol. Nisipul umed din jurul lui răsfrângea culorile de curcubeu pe care le dă petrolul.

Zechi se apropie de Selim și privi la sondele ce se zăreau în depărtare.

— Dar știu că foratorii ăștia marini își fac treaba! spuse. Ia uite cât de departe au pătruns în mare! O să vină ziua când și-aici unde facem noi baie, au să se ridice turlele de fier ale sondelor. Directore, vrei să-ți arăt un mic grifon?

— Ce raritate! făcu plictisit Selim. Mai bine ia uite cât de departe s'a dus fata în larg; aproape că nu se mai vede. Și încep să se ridice valuri! Pesemne are să fie furtună. Mi se pare că și vântul se schimbă; începe să bată dela mal.

Într'adevăr, Ghiulșen, care ajunsese foarte departe, se găsea în mare primejdie. Băgând de seamă că vântul își schimbă direcția și valurile piezișe încep s'o împingă spre larg, hotărî să se întoarcă. Dar înnotul devenea tot mai greu — și ea își pierdea repede forțele. Valurile o loveau în piept aruncând-o înapoi.

Văzând primejdia în care se găsea înnotătoarea, Zechi începu să se neliniștească. Voia bună de până atunci îl părăsi dintr'odată.

— Fata își pierde puterile, spuse tulburat. Trebue să dăm fuga să-i sărim numaidecât în ajutor.

Selim își încordă privirea spre locul unde fata se lupta cu valurile și măsurând din ochi depărtarea, răspunse:

— Nu pot ajunge până acolo. La jumătatea drumului mă înnec.

Zechi nici nu se aștepta, dealtminteri, la un ajutor din partea ofilitului și nehotărîtului său însoțitor. Fără să stea mult pe gânduri, își luă cureaua îngustă dar rezistentă, se încinse cu ea peste costumul de baie și sări pe motocicletă. Într'o clipă ajunse la stânca unde Ghiulșen își lăsase mica valiză, sări de pe șea, se aruncă în apă și se îndreptă înnot în întâmpinarea fetei.

Ghiulșen era o adevărată sportivă; înnota desăvârșit și nu se

temea niciodată de mare. Dar când simți că o părăsesc puterile inima îi fu cuprinsă de teamă. Începu să-și grăbească fără voie mișcările, aspirând aerul spasmodic, în timp ce puterile îi slăbeau tot mai mult. Trupul începea să-i fie greu; o forță uriașă îi trăgea picioarele spre fund. De mai multe ori valurile o acoperiră făcând-o să înghită apa amară a mării.

Deodată, îl zări pe Zechi venindu-i în întâmpinare. Nădejdea că va fi scăpată îi mări forțele, astfel încât din câteva mișcări ale brațelor ajunse lângă salvatorul ei. Acesta îi strigă să se întoarcă pe spate, după care o cuprinse cu un braț, sprijinind-o în vreme ce, cu brațul celălalt și cu picioarele, continua să facă mișcări măsurate și liniștite. După ce o lăsă astfel să se odihnească puțin, o îndemnă să înnoate alături, ținându-se de cureaua lui — și așa începură să înainteze spre uscat.

Până la țărm însă mai aveau mult, iar pe mare furtuna începea să se ridice deabinelea. Cei doi înnotători erau când aruncați în sus, pe creste, când prăbușiți în abisul dintre valuri. Zechi își dădea silința să înnoate cu mișcări liniștite, ca să-și cruțe forțele, întinzând înainte când un braț când pe celălalt, și împingând cu picioarele, dar i se părea că distanța până la mal se micșorează foarte încet, palmă cu palmă. Fata își pierdu din nou forțele. Acum deabia se mai ținea deasupra valurilor, cu degetele înfipte convulsiv în cureaua lui Zechi, și înghițea necontenit apă, devenind tot mai grea.

Un val uriaș, ca o stâncă, se rostogolea către ei. Zechi prinse să dea cu putere din mâini și din picioare, ca să treacă pe deasupra, dar greutatea fetei îl împiedica — și astfel valul îi acoperi pe amândoi. Tânărul ieși din apă sufocându-se și numai cu greu își reluă respirația. Își dădea seama că nu mai are putere să înnoate înainte și pe lângă asta, fata își pierduse simțirea. Făcea sforțări uriașe ca să se poată ține împreună cu ea la suprafață, între valurile clocotitoare. Clipele treceau într'o luptă îndârjită cu forța naturii. O mare greutate îi cuprindea corpul. Mușchii începeau să-i slăbească. Înțelese că nu va mai putea ajunge la țărm. Nu numai că nu izbutise să salveze fata; avea să se înnece și el...

Când țapul, cu bărbuța lui lungă și cu coarnele ascuțite, care mergea înaintea caprelor, sări pe stâncă, turma se mai întindea încă jos pe plajă.

Safar, ciobanul, călare pe măgar, fluiera, bălăbănindu-și picioarele, în timp ce, cu ochii pe marea în plină furtună, urmărea mișcările celor doi îndrăzneți înnotători care, când se iveau pe crestele valurilor, când dispăreau între ele. Văzu cum un talaz uriaș îi acoperi pe amândoi și în clipa aceea auzi un strigăt de spaimă. Pe

mal, lângă stâncă, se sbuciuma un om în costum de baie. Dând cu ochii de Safar, omul începu să strige din toate puterile:

— Se înnecă!... Se înnecă!... Ajutor!...

Şi se repezi spre apă ca şi când ar fi vrut să se arunce în ajutorul celor ce se înnecau — dar un val clocotitor îl lovi din plin, făcându-l să se tragă repede înapoi.

Înţelegând ceea ce se întâmplă, ciobanul sări de pe măgar, se descălţă şi o luă la fugă spre stâncă, lepădându-şi hainele din mers. Peste câteva clipe se şi aruncase în apă. Era un înnotător iscusit, şi în mare se simţea ca un peşte. Când ajunse la cei doi care se înnecau, fata, sufocându-se, îl trăgea la fund şi pe salvatorul ei. Ciobanul o apucă de păr, dar ea, încleştată cu amândouă mâinile de cureaua bărbatului, se ţinea aşa de puternic, încât nu izbuti s'o desprindă. Atunci trecu în partea lui Zechi, pipăi catarama şi-i desprinse cureaua. Acum, în sfârşit, apucând-o pe fată din nou de păr, începu să înnoate, trăgând-o spre ţărm.

Eliberat de marea povară, cu care se istovise până acum, Zechi se simţi deodată uşurat; răsuflă adânc de câteva ori, refăcându-şi respiraţia gâtuită, apoi începu să înnoate greu, abia înaintând spre mal. Ajungând la apă mică, dădu cu picioarele de fund şi se ridică.

Picioarele îi tremurau, respiraţia i se gâtuia şi nu mai putea face niciun pas. Un val, venit pe neaşteptate, îl asvârli iarăşi în mare. Selim se repezi şi-i aruncă un capăt al prosopului. Aşa Zechi izbuti să se ridice şi să ajungă din nou la mal, unde căzu sleit de puteri, pe nisipul umed.

Peste câteva clipe sosi şi Safar, aducând-o pe Ghiulşen, pe care o întinse în nesimţire, pe nisip. Ochii fetei erau închişi, faţa i se învineţise, în timp ce mâinile continuau să strângă cureaua galbenă a lui Zechi.

După ce îşi trase răsuflarea, ciobanul, împreună cu Selim, se apucară să-i dea ajutor, făcând-o să arunce apa înghiţită, care năvăli afară, pe gură şi pe nas. Apoi lăsară trupul rece pe nisip.

— Trebue s'o ducem în oraş, la spital! spuse Selim.

— De ce la oraş? răspunse Safar. Până să ajungeţi acolo, Ghiulşen moare. Uite colea este o tabără de pionieri; dau o fugă Acolo au şi farmacie şi medic.

— Dacă ştii cine este fata asta, poate ar fi bine să-i înştiinţezi părinţii.

— Nu-i nevoie acum! Leila-hala ar înnebuni de durere, răspunse Safar, în timp ce începea să se îmbrace grăbit.

— Safar! strigă deodată Zechi.

Ciobanul se afla lângă el, punându-şi cămaşa care fusese aruncată pe pământ.

— Uite, că nu v'am cunoscut, tovarăşe inginer! răspunse,

uimit. Ce, ați înghițit apă? Bine că am ajuns eu la timp! Tovarășul dumneavoastră se vede că nu este dintre cei îndrăzneți...

— Ce-i cu fata? îi tăie vorba Zechi. Trăește?

— Nu știu. Mă duc după medic, răspunse Safar, luând-o la fugă în sus.

Selim se apropie de Zechi, aducându-i hainele. Începură amândoi să se îmbrace.

— Ar trebui să-i facem respirație artificială, spuse Selim, dar eu nu mă pricep.

— Să încercăm totuși, să facem ceva, răspunse Zechi.

Și, după ce-și îmbrăcă pantalonii și tricoul, se îndreptă spre Ghiulșen, care zăcea ceva mai încolo.

Curând lângă stâncă se ivіră două ființe în halate albe, întovărășite de Safar. Erau doctorița și o infirmieră. Toți trei coborîră în grabă la mal. Zechi și Selim, îngenunchiați lângă fată, încercau să-i facă respirație artificială, mișcându-i neîndemânatic brațele, ca la niște exerciții de gimnastică.

— Nu așa! Nu se face așa! strigă doctorița, oprindu-se lângă ei și zâmbind fără voie.

Cei doi se ridicară, trăgându-se deoparte. Doctorița se aplecă spre Ghiulșen și o apucă de încheietura mâinii, cercetându-i pulsul.

— Balonul cu oxigen! spuse, adresându-se sorei de caritate.

Aceasta deschise trusa și se așeză la capul bolnavei, căreia doctorița se apucă să-i facă îndemânatic respirație artificială, și să-i maseze corpul învinețit. Chipul fetei, până atunci alb ca varul, începu să-și recapete treptat culoarea brună. Genele ei lungi și negre tresăriră de câteva ori, apoi, deodată se deschiseră ușor, descoperind ochii încețoșați care arătau o oboseală fără margini. Respirară toți, ușurați. Doctorița și sora o ridicară pe Ghiulșen de umeri. Pieptul fetei începu să se miște deabinelea și chipul i se învioră. Privi, încă rătăcită, la cei din jur, până ce ochii i se opriră la Zechi, asupra căruia rămaseră îndelung. Apoi șopti ceva, ce nu se putea auzi. Sora de caritate îi privi pe cei doi prieteni.

— Vă mulțumește, le spuse surâzând.

— Trebue să-i mulțumească lui Safar, răspunse Zechi, fără să-și poată lua ochii dela Ghiulșen.

Dar Safar se făcuse nevăzut. Îndată ce văzuse că fata își vine în fire, fugise să-și adune turma, care între timp se risipise pe țărm.

Doctorița își trimise ajutoarea la farmacie după medicamente, apoi îi rugă pe Zechi și pe Selim să-i ajute ca s'o poată duce pe Ghiulșen acasă.

O îmbrăcară în halatul de baie, aflat în mica valiză, îi puseră sandalele și porniră încet în sus. Doctorița și Selim o țineau de câte un braț, iar Zechi ducea valijoara.

Puțin înainte de a ajunge la căsuța cu iederă, doctorița îl lăsă pe acesta în locul său și, luând valijoara, porni repede, ca să sosească înaintea lor.

Auzind scârțâitul portiței, Leila-hala privi afară. Ivirea doctoriței, în halatul ei alb, o neliniști:

— Ah! Solmaz-hanum, ce s'a întâmplat?

— Nimic, nimic! zâmbi doctorița. Nu te speria, Leila-hala!

— Dar ce te-a adus la noi, Solmaz-hanum? Stai la doi pași de noi și nu vii să ne vezi cu săptămânile. Intră, te rog! Șafiga este acasă; numai Ghiulșen nu știu pe unde umblă; trebuia să se fi întors demult dela mare... Ce bine ai făcut că ai venit, Solmaz-hanum! Mă cam doare inima. Nu știu ce-i cu mine; nu-mi găsesc locul.

Dând cu ochii de valijoara fiicei sale pe care doctorița o ținea în mână, bătrâna se neliniști și mai tare. Abia putu să îngaime:

— De ce taci, Solmaz-hanum? Ce s'a întâmplat?

— Liniștește-te, Leila-hala! răspunse cu seriozitate Solmaz. Ceea ce s'a întâmplat s'a terminat cu bine. Ține-ți firea! Ghiulșen...

In clipa aceea portița de lemn se deschise din nou și Zechi împreună cu Selim se iviră, cu Ghiulșen între ei, ținând-o de brațe și pășind încet. Leila-hala se repezi spre ei, strigând:

— Vai de mine! Ce s'a întâmplat cu fiica mea? Ce-i cu tine, draga mea? Ah, de dimineață mă durea inima!...

Lacrimile o podidiră acoperindu-i obrazul. Solmaz o luă de braț și încercă s'o liniștească:

— Leila-hala, fiica ta este vie și se va face bine. De ce o sperii degeaba?

La strigătele mamei ieși fuga în curte și Șafiga. Impreună cu doctorița, o luară pe Ghiulșen și o duseră în casă.

Selim își apropie de ochi ceasornicul-brățară:

— Am întârziat cam mult! băgă de seamă. La birou desigur că mă caută acum cu toate telefoanele. Am o grămadă de lucru și, pe deasupra, chiar ieri mi-au luat și pe inginerul-șef; cine știe când au să-mi dea altul?! Dar, la urma urmei, pentru o fată ca asta pot să și întârzii Ce zici, Zechi?... Mergem?

Ieșiră pe portiță și începură să coboare spre țărm, unde-și lăsaseră motocicletele

— Dar și fata asta, doctorița, tare este drăguță! continuă Selim, călcând stângaci pe pietre și împiedicându-se la fiecare pas. Foarte, foarte drăguță! Ba chiar frumoasă. Cum o găsești, Zechi?

Zechi tăcea, gândindu-se la Ghiulșen. Flecăreala lui Selim îl scotea din fire.

Peste un sfert de oră, două motociclete trecură în goană, cu un sgomot asurzitor, prin fața căsuței cu iederă — și începură să urce

spre smochinii din vârful colinei. Pe drumul şerpuit, în urma lor, se se ridica un vârtej de praf roşiatic.

Ciobanul Safar privi după ei cum se duc, apoi încălecă pe măgarul care aştepta răbdător alături şi, bălăbănindu-şi picioarele, porni fluierând, în trap mărunt, spre turma lui.

3

La sonda lui Cafar-dai lucrul merse prost toată ziua, căci necontenit se iveau noi piedici.

După ce aflaseră dela chirovnic despre hotărîrea de a se adânci puţul, sondorii nu mai lucrau cu însufleţirea dela început. Pentru forarea rapidă, biroul plătea prime mari, dar de data asta, lipsa oricăror semne de prezenţă a petrolului le stricase tuturor voia bună; li se părea că primesc de pomană atât de mulţi bani.

Spre seară atinseră adâncimea de două mii trei sute metri, fixată de geologul-şef şi, odată treaba terminată, Cafar-dai plecă acasă. După o cină bogată, luă ultimul număr al ziarului „Comunistul" pe care se apucă să-l citească, bând ceai, pahar după pahar. Dar nu trecuse un sfert de oră când, îşi scoase ochelarii şi împături ziarul.

Nu izbutea să citească. Nu putea de fel să-şi ia gândurile dela Neftli-dere, dela nenorocitul acela de puţ sec. La ce să-l sape mai adânc, când se vedea limpede că n'avea să dea petrol. Bătrânului chirovnic i se părea smintită îndârjirea cu care geologul-şef continua să-şi susţină părerea. Dealtminteri era ştiut că Martiros Avetisovici fusese totdeauna, în tot ceea ce făcea stăruitor până la încăpăţânare. Cafar-dai îl ţinea minte dela şaisprezece ani, când venise dela ţară şi intrase prima oară să lucreze la sonde. Trecuseră de atunci aproape cinci decenii, dar amintirea acelor zile îi rămăsese atât de vie în memorie, încât i se părea că totul se petrecuse abia ieri.

După moartea tatălui său, tânărul Cafar nu avea altă scăpare decât să caute să-şi câştige traiul departe de casa părintească, fiindcă Şamhal-bec, bogătaşul satului, îi alungase familia săracă de pe micul petec de pământ ce-i fusese arendat până atunci. Astfel, Cafar plecă la Bacu.

Marele oraş îl primi cu larma şi îmbulzeala lui fără rost. Pe străzile înguste şi pline de praf oamenii umblau într'un şir neîntrerupt; printre ei forfoteau negustori ambulanţi, iar dela tejghelile barăcilor, vânzători gălăgioşi îşi strigau mărfurile în gura mare. La fiecare pas, cerşetori în zdrenţe întindeau mâna cu o stăruinţă sâcâitoare. Din ferestrele ceaihane-elor şi

chebabci-ilor [1]) murdare se auzeau chiote de beţivi, amestecate cu sunete răguşite de flaşnete şi gramofoane. Pe sub garduri dervişi vorbăreţi predicau îndemnând lumea să se lipsească de plăcerile vieţii, după credinţa mahomedană. Măcelari cu trupurile sdravene, patroni de prăvălii, când nu aveau altceva de făcut, se adunau în cercuri şi se desfătau urmărind spectacolul pasionant al luptelor de cocoşi sau de câini. Uneori pe stradă se iscau încăierări şi atunci oamenii o luau la goană în toate părţile. Indată răsunau focuri de puşcă, după care începeau să se ridice vaietele muribunzilor. Erau victimele cocilor, asasini tocmiţi, care îndeplineau poruncile criminale ale bogaţilor lor stăpâni.

Tânărul Cafar privea acest fel de viaţă al oraşului, înfiorându-se. Ii era peste putinţă să înţeleagă rostul celor ce se petreceau înaintea ochilor săi. Nu ştia că aici, în furnicarul acesta de negustori, fiecare umbla să-l înşele pe celălalt, ca să se îmbogăţească pe socoteala lui, şi că această sete de bogăţie îi împingea pe oameni la jafuri şi omoruri. Crezuse cu nevinovăţie că ar fi fost deajuns să-şi ofere munca, spre a găsi numaidecât pe cineva care s'o preţuiască. Rătăcea pe străzile prăfuite şi înnăbuşitoare, se oprea la tejghelile barăcilor, la uşile prăvăliilor, se apropia de oameni îmbrăcaţi mai bine şi cerea de lucru; toţi îi întorceau spatele. Negustorii graşi şi bărboşi îl refuzau, urmărindu-l cu priviri bănuitoare.

După ce rătăci astfel o zi întreagă, istovit de căldură, se îndreptă spre malul mării, ca să se răcorească şi să ceară sacagiilor o cană cu apă bună de băut. Işi amintea de apa rece care la el acasă susura în şanţuleţele de irigaţie. Astfel de apă nu se găsea în oraş. Aici, apa de băut se scotea distilându-se apa de mare, se aducea în oraş cu sacalele şi se vindea cu căldarea.

Cinci zile rătăci Cafar pe străzile Bacu-ului. Noaptea se aciuia undeva, sub vreun zid, pe vreo stradă întunecoasă şi pustie, îşi punea sub cap hurdjin-ul [2]) şi se culca, mai degrabă aşteptând dimineaţa decât izbutind să doarmă. Cele ale gurii, pe care maicăsa i le pusese în traistă, se terminaseră, iar în buzunar îi mai rămăseseră numai câţiva gologani de aramă. A şasea zi, pe înserat, istovit şi flămând, se pomeni în piaţa de lângă gară, unde se aşează să se odihnească. Nu departe de el şedeau hamalii întinşi peste palanele [3]) lor, vorbind sgomotos şi înjurându-se.

Cafar pierduse cu totul nădejdea de a căpăta ceva de lucru. Şedea şi se gândea ce ar putea să facă de acum înainte. In oraşul acesta îl ameninţa primejdia de a muri de foame. Căci doar nu

1) *Ceaihane şi chebabci* — mici birturi unde se serveşte chebab şi şaslâc şi se fierbe ceai în samovare mari. (N. aut.)

2) *Hurdjin* — traistă de drum, din ţesătură de covor. (N. aut.)

3) *Palan* — pernă cu curele, pe care ambalii (hamalii) şi-o leagă în spate, atunci când duc greutăţi. (N. aut.)

avea să se apuce de cerşit! Să se întoarcă la ţară? Aceasta ar fi însemnat să cadă drept în mâinile crudului Şamhal-bec. Cei ce nu puteau să-i plătească datoriile cădeau în sclavia lui, muncindu-le pe plantaţiile de bumbac din zori până în noapte, şi se stingeau de foame încetul cu încetul. Ce era de făcut?...

— Hei, ambal! se auzi strigat.

Întorcând capul văzu un domn tânăr, îmbrăcat într'un costum de mătase, cu mantaua aruncată pe umeri, cu un chipiu de uniformă pe care se vedeau două ciocane încrucişate, purtând două geamantane galbene. In mijlocul feţei lui negricioase, îmbujorate, străluceau lentilele *pince-nez*-ului.

— Nu merg departe, spuse domnul acesta, lăsând geamantanele în faţa lui Cafar. Haidem!

Şi o luă înainte.

Tânărul îşi aruncă hurdjinul gol pe spate, luă în mână un geamantan şi se pregătea să-l ia şi pe al doilea, când o mână grea îi căzu pe umăr, în timp ce o voce aspră îi răsuna în ureche:

— Da' tu de unde ai răsărit, mucosule? Şterge-o, cât mai ai oasele întregi!

Cafar lăsă supus geamantanul jos şi se întoarse. In faţa lui stătea un tânăr ambal, înnegrit de soare şi de praful străzii, şi-l privea zâmbind, cu ochii lui albaştri, codaţi. Zăpăceala flăcăului dela ţară îl făcu să izbucnească în hohote de râs. Apoi îi spuse, cu blândeţe:

— Hai, bine! Ia tu unul, iar eu îl iau pe celălalt. Câştigul îl împărţim pe din două.

Apucară geamantanele şi porniră pe drumul pietruit, după domnul cu *pince-nez*.

Din ziua aceea Cafar îl însoţi tot timpul pe Ali Adighezal-ogli, hamalul cel tânăr. Cărau împreună bagaje, dela gară sau dela caravanserai; uneori găseau călători şi astfel îşi câştigau mâncarea, dar mai adesea stăteau degeaba. Odată, Ali fu de părere să-şi încerce norocul la exploatări. Colindară Balahanul şi Surahanul, însă, în toate schelele, la porţile birourilor stăteau grămezi de oameni, tot atât de amăriţi ca şi ei în căutare de lucru. In sfârşit, aflară întâmplător despre o schelă deschisă de curând, unde se mai primeau muncitori — şi se îndreptară într'acolo.

Odată ajunşi, aşteptară toată ziua la poartă, în mulţimea de şomeri. Logofătul ieşi de trei ori din birou, alese oamenii cei mai voinici şi-i luă cu el. Era un om bine făcut, încă tânăr, îmbrăcat cu o haină de cerchez, şi cu căciulă neagră de caracul scump. Pe piept îi străluceau două rânduri de podoabe caucaziene de argint, cu lănţişoare, iar la brâu îi atârna un pumnal cu mânerul din acelaşi metal scump, cizelat. Mustăţile lui negre, răsucite falnic, dar mai cu seamă ochii străpungători, spuneau că omul era rău şi iute la

mânie. Când ieşea din birou se plimba semeţ prin mulţime, alegând oameni voinici, tot unul şi unul. Oricât se silea Ali să-i atragă privirea, nu izbutea de fel. Logofătul nu-l băga în seamă, cu toate că tânărul se deosebea în mulţime şi prin înălţime şi prin înfăţişarea sa puternică. Atunci, un muncitor mai în vârstă, din cale-afară de istovit, care-şi pierduse nădejdea de a mai căpăta de lucru, îl sfătui pe noul venit să-i facă un anumit semn logofătului, frecând degetul cel mare de cel mijlociu şi arătător — şi apoi desfăcând palma. Acesta era semnul de înţelegere prin care nefericitul muncitor îşi lua îndatorirea ca prima hârtie de cinci ruble din prima leafă s'o bage în buzunarul logofătului.

Ali îi urmă sfatul. Când omul cu haina de cerchez se ivi a patra oară, se grăbi să-i iasă înainte, făcând semnul cuvenit. Logofătul se apropie îndată de el şi, după ce îl învălui într'o privire semeaţă, îl întrebă:

— Numele?

— Ali Adighezal-ogli.

Omul îşi scoase carnetul, însemnă ceva în el şi porunci, scurt:

— Treci!

Ali îi făcu un semn din ochi lui Cafar. Ieşind în faţă, acesta spuse sfios:

— Ia-mă şi pe mine la lucru, aga [1])! Nu sunt din partea locului. Aici n'am nici familie, nici casă.

— Ce naiba să fac cu tine! strigă omul în haină de cerchez, privindu-l cu dispreţ. Noi avem nevoie de cămile, nu de cotei. Să lucrezi în schelă înseamnă să vezi moartea cu ochii...

Apoi adăugă, cu silă:

— Te vâri şi tu aşa, ca prostul, sugaci cu caş la gură!

— Atunci nu merg nici eu! spuse Ali.

— Ahaa! Te-ai supărat? râse cu răutate logofătul. Du-te la mama dracului, hamal murdar! N'o să plângem după o otreapă ca tine!

— A! Mă batjocoreşti, câine! răcni Ali.

Şi, cuprins de furie, îl apucă pe omul în haine de cerchez de mijloc, îl ridică ca pe un fulg şi îl aruncă jos, în praful negru. Logofătul sări repede în picioare; în clipa următoare, în mâna lui luci pumnalul dela brâu.

Cine ştie cum s'ar fi terminat încăierarea? Tocmai atunci însă, uşa biroului se deschise larg şi în prag se iviră doi ingineri cu chipiuri asemănătoare, cu fir albastru şi ciocănaşe de aur. Cafar recunoscu îndată pe unul dintre ei; era domnul tânăr căruia îi dusese bagajul dela gară. La ivirea inginerilor logofătul se grăbi să-şi bage pumnalul în teacă, după care începu să scuture praful de pe haina sa de cerchez.

1) *Aga* — domn. (N. aut.)

Înțelegând că se află în fața unor șefi, Cafar se repezi spre tânărul inginer, rugându-l să-l primească la lucru.

— Știi carte? îl întrebă acesta. Dar rusește știi?

Bietul Cafar se fâstâci, însă în clipa aceea văzu că prin sticlele groase ale ochelarilor îl priveau cu interes niște ochi buni și zâmbitori. Astfel încât, prinzând curaj, răspunse:

— Am învățat doi ani la școala rusească. Știu să citesc, dar nu înțeleg chiar totul.

— Avem nevoie de asemenea oameni la noile lucrări. Sunt mai sârguincioși la învățătură, îi spuse tânărul inginer celui cu care ieșise, un om mai în vârstă.

Acesta îi porunci logofătului:

— Inscrie-l ca ucenic la maistrul Volcov.

Peste vreo două zile, datorită sprijinului dat de inginerul cel tânăr, fu primit la lucru și Ali Adighezal-ogli...

In felul acesta îl întâlnise Cafar-dai, în drumul vieții sale, pe inginerul geolog Martiros Avetisovici și pe tânărul ambal, cu firea aprinsă și sufletul cinstit, care-i rămase prieten pentru toată viața.

Acum stătea pe divan cu picioarele adunate dedesubt și trăgea din ciubuc, învăluindu-se în norii fumului de tutun. O umbră i se lăsă pe obraz; gândul lui, înaintând greoi, bătrânește, prin amintiri, ajunsese la întâmplări apăsătoare, care-l copleșeau.

Tânărul Cafar avusese o soartă grea.

Munca în schelă începea odată cu răsăritul soarelui și se termina numai atunci când muezinii din vârfurile minaretelor petreceau ultima rază a soarelui cu strigătele lor la rugăciune. In sondele scunde de lemn, vara era o căldură de neîndurat, iar iarna bătea un vânt de ghiață. Zile de odihnă nu se pomeneau. Sondorii munceau câte patruzprezece ore pe zi, și cea mai mică delăsare le aducea după sine schingiuiri grele. Spitale și farmacii nu se găseau, nici în schele, nici în împrejurimi. Bolnavii și răniții erau aruncați de stăpân în stradă, fără nicio îngrijire și fără mijloace de trai.

Când Cafar ieșea din sondă, picioarele îi tremurau de oboseală, iar în mădularele sleite de vlagă simțea atâta greutate, încât trupul parcă îi era de plumb. Se târa încet, împleticindu-se, spre clădirile joase și lungi băgate în pământ, cărora li se spunea „cazărmi". In jurul lor dospeau bălți de apă stătută, amestecată cu scursuri de țiței. Munții de gunoi în putrefacție și murdăriile otrăveau aerul cu duhoarea lor grea. Din cer cădea necontenit funingine, care, împreună cu praful năclăit de păcură, înnegreau totul în jur: geamurile cocioabelor înșirate pretutindeni, oamenii, câinii, caprele, ba chiar și bietele vrăbii.

La început Cafar nici nu putea să respire acest aer otrăvit, care rodea plămânii. Dar cu ce nu se învață omul când îl apasă nevoia?

Viața la cazarmă era încă și mai grea. In încăperile scunde, cu pământ pe jos, cu ferestruici mici stropite cu noroi, prin care lumina aproape nu răzbea, domnea umezeala și întunericul. Singura mobilă în aceste încăperi erau niște paturi largi de scânduri. Sobițele scoteau necontenit un fum înnăbușitor. Cuiere nu se pomeneau. Imbrăcămintea murdară, îmbibată de sudoare, atârna de cuie bătute în pereți sau zăcea pe paturi, sub căpătâi. In aerul plin de aburi grei, a cărui umezeală te pătrunde până la oase, clipea un opaiț cu gaz, prins pe un stâlp. Oamenii, venind dela lucru, se prăbușeau istoviți pe paturi și adormeau ca morți. Dis-de-dimineață săreau din somn, mâncau la repezeală pâine cu ceapă, după care alergau în schelă pentru a începe din nou munca lor de ocnași.

Nu odată sondorii încercaseră să ceară reducerea zilei de lucru și îmbunătățirea condițiilor în care munceau. Murmurul lor surd nu conținea niciodată în schele. Din timp în timp izbucneau greve, neorganizate, când la o exploatare, când la alta. Dar până și cererea de a se pune podele de scânduri în cazărmi li se părea patronilor și autorităților o obrăznicie nemaipomenită. Ca urmare, detașamente de jandarmi și cazaci beți năvăleau în schele unde se apucau să bată oamenii fără nicio milă. Cei bănuiți c'ar fi îndemnat la grevă erau arestați și aruncați în închisori. Iar din ceilalți muncitori, mulți se pomeneau aruncați în drum.

Ceeace ce se întâmpla în jurul său făcea să se nască în inima tânărului Cafar un simțimânt de durere și de revoltă. Numai într'o singură privință avusese noroc: nimerise la un maistru bun. Mitrofan Danilovici Volcov era un om aspru și pretențios, care nu cruța pe leneși și pe desmățați. In schimb cu ucenicii sârguincioși se purta cu o blândețe părintească, împiedicând să fie batjocoriți. Se găseau unii maiștri care, de bătut își băteau ucenicii, dar de învățat nu-i învățau nimic. Mitrofan Danilovici, dimpotrivă, era atent și răbdător chiar și față de greșelile lor. De pildă, se întâmpla să-i spună unui ucenic: „dă-mi bulonul", iar acesta să-i aducă un topor [1]). In asemenea împrejurări nu se supăra niciodată. Când ucenicul îl înțelegea greșit, își dădea silința să-l lămurească, atât cât putea și el în limba azerbaidjană. Astfel, încetul cu încetul băieții învățau denumirile sculelor, începeau să înțeleagă limba rusă vorbită, ceea ce pe meșter îl bucura tare mult.

Pe cei mai buni dintre ei îi poftea adesea acasă, îi învăța carte și le povestea multe, pe care ei nu le știau dar pe care era bine să le știe. Le vorbea despre organizarea societății, despre locul ce-l aveau în ea în diferitele clase, despre nedreptățile săvârșite de cei bogați, stăpânii schelelor — și despre dreptul muncitorilor la o

1) In limba azerbaidjană la topor se spune „balta". Ucenicii confundau acest cuvânt cu cuvântul rus „bolt" (bulon). (N. aut.)

viață mai bună. Celor la care ținea mai mult le dădea cărți, broșuri și ziare. In felul acesta făcea din ucenici nu numai maiștri pricepuți în meseria lor, ci și oameni cu conștiința trează. Căci deștepta în ei simțul de clasă, pregătindu-i pentru luptă... Și lupta începu...

Fatma-hala se ivi pe terasă, târșindu-și bătrânește picioarele, luă un pahar gol, îl umplu cu ceai și, după ce-l puse în fața soțului ei, se întoarse să plece. Această grijă tăcută pe care i-o purta, îl mișca totdeauna pe Cafar-dai, deși în astfel de împrejurări nu scăpa prilejul de a o necăji câte puțin în glumă.

— Să-mi pui și o pernă sub spinare! spuse prefăcându-se supărat. Ce, sunt bolnav? Nu puteam să-mi torn și singur?

— Stai liniștit acolo! bombăni Fatma-hala, plecând. Imbufnat cum ești, parcă nu văd ce ai pe suflet?

Acum, la bătrânețe, femeia se făcuse cam arțăgoasă.

Cafar-dai se uită la spinarea ei încovoiată și oftă: „Anii! anii!... Și cum arăta în tinerețe !...“ Gândurile îi fugiră din nou la timpurile îndepărtate, când își cucerea prin luptă dreptul la viață.

După șase ani de muncă în schelă, Cafar și Ali Adighezal-ogli izbutiseră să ajungă amândoi ajutori de chirovnici: Cafar la Mitrofan Danilovici, Ali la un alt meșter. In acești șase ani Cafar nu apucase să se ducă acasă, la maică-sa, decât o singură dată, vara, în timpul când se înlocuia utilajul schelei și deci nu se putea lucra. Cu acest prilej fu logodit cu Fatma, o copilă care nu atinsese încă vârsta măritișului. După un an și ceva, Cafar primi o scrisoare din satul său. Așug-Djamal, fratele Fatmei, îi amintea că logodnica a crescut destul și că fiul lui Șamhal-bec ar putea s'o fure. Pe vremea aceea bogătașii făceau în sate tot ceea ce le poftea inima. Adesea furau fetele țăranilor, le țineau scurt timp, după care le trimiteau la casa părintească făcute de rușine.

Neliniștit de această veste, Cafar ceru învoirea să plece acasă. Mitrofan Danilovici cu sprijinul lui Martiros Avetisovici, izbuti să-i ia dela biroul schelei o învoire de o săptămână.

Tânărul logodnic cumpără daruri pentru maică-sa, pentru sora sa și pentru mireasă, și se pregăti de drum. Tocmai când își pusese toate lucrurile în hurdjin și era gata să-l ia la spinare, Ali intră fuga în cazarmă, foarte neliniștit.

— Schelele au intrat în grevă! strigă, gâfâind.

— Care din ele întrebă Cafar.

— Toate !

O luară amândoi în goană spre piață. Pe drum li se alăturară un muncitor tânăr, Airapet, și ucenicul Alioșa Volcov, fiul lui Mitrofan Danilovici.

La creasta dealului toți patru se opriră, uimiți: piața era neagră de căciulile și șepcile murdare de păcură ale muncitorilor din schele. In mai multe locuri, urcați pe mici tribune făcute la repezeală din

lăzi aduse la fața locului, oratorii cuvântau mulțimii. Pe una din aceste tribune se înălța statura masivă a maistrului Volcov. Ali, urmat de Cafar, de Airapet, și Alioșa, o luară în goană la vale, unul după altul și, ajunși jos, își făcură loc în față, strecurându-se prin mulțimea muncitorilor îngrămădiți umăr lângă umăr. După ce Volcov termină de vorbit, pe tribună se urcă un tânăr georgian, cam de aceeași vârstă cu Ali — și atunci prin mulțime, ca un fior, trecu un nume:

— Coba! Coba a venit la noi!

In cercul lui Mitrofan Danilovici, Cafar auzise de multe ori pomenindu-se acest nume și acum, când avea prilejul să-l vadă aevea, privea cu ochii mari la neînfricatul revoluționar, conducătorul grevelor muncitorești din Caucaz. Abia după mulți ani avea să afle că acesta fusese însuși Stalin.

Deodată, din sus răsună un tropot mărunt de copite, lovind cu potcoavele în pietrele drumului. Mulțimea tresări; toate capetele se întoarseră încordate, în aceeași parte. Veneau cazacii! Unii dintre muncitori se repeziră la lăzi și le risipiră în grabă. Alții puseră mâna pe ce găsiră la repezeală, bare de fier, sau scurtături de scânduri. Intr'o clipă cazacii pătrunseră în mulțime, învârtind nagaicele pe sus. Muncitorii din primele rânduri se retraseră spre grosul mulțimii, adunată strâns laolaltă. Oamenii se apărau îndârjiți, cu scurtăturile în mâini, iar când le venea bine, întorceau loviturile, dând peste boturile cailor sau otânjindu-i pe călăreți. Caii se ridicau în două picioare, sforăind, împroșcând spumă... In unele colțuri ale pieții încăierarea era înverșunată. Muncitorii, prinzând din ce în ce mai multă îndrăzneală, se repezeau la călărețiii răzlețiți, îi trăgeau din șea și-i snopeau cu propriile lor nagaice. Ali și Cafar încasaseră și ei câteva lovituri sdravene de bici, dar nici dânșii nu se lăsaseră mai prejos.

Asupra cazacilor sburau necontenit pietre, bucăți de scândură și de fier. Nemaiputând ține piept mulțimii înverșunate, se retraseră în marginea pieții, dar nu plecară, așteptând desigur întăriri din partea poliției și a regimentelor de cazaci din Bacu.

Folosindu-se de acest răgaz, Ali și Cafar, plini de sânge, cu îmbrăcămintea sfâșiată, se strecurară pe o stradă lăturalnică și o luară la fugă spre cazarmă, pentru a căuta rângi de fier și alte scule grele, cu care să se înarmeze împotriva cazacilor. Aproape de biroul exploatării se întâlniră cu Martiros Avetisovici. După înfățișarea lor, inginerul își dădu seama că tinerii flăcăi nu stătuseră cu mâinile în sân.

— Nu vă duceți acolo! îi sfătui. Poliția face perchiziție în cazărmi. Fugiți imediat la țară! Să nu vă întoarceți până nu vi s'or închide rănile și nu v'or trece vânătăile. Altfel o să vă pomeniți după gratii.

Cafar se lipsi de darurile pregătite.

Impreună cu Ali, porni pe jos dela Balahan până la Sabunci; de acolo, în cucușcă [1]) ajunseră la oraș, își luară bilete și își continuară drumul cu trenul în spre satul lui Cafar. Picară acolo tocmai la timp: fiul lui Șamhal-bec pregătise totul pentru a o răpi pe Fatma; oamenii tocmiți de el așteptau numai un semn, ca să treacă la fapte.

Cei doi fugari sosiră noaptea. Ca să nu fie văzuți, a doua zi nu ieșiră din casă, dar făcură toate pregătirile pentru a lua drumul înapoi. La Bacu sosiră împreună cu Fatma, cu Djamal și cu mama lor. O săptămână stătură la familia lui Mitrofan Danilovici, apoi Cafar și Fatma închiriară o mică odăiță într'o casă din apropierea schelei. După ce greva se sfârși, făcură și nunta, o nuntă sărăcuță, potrivită cu starea lor.

Sfârșindu-și treburile casei, Fatma-hala veni iarăși pe terasă, își turnă ceai și așezându-se la masă începu să istorisească ultimele întâmplări de prin vecini. Fiecare vorbește despre ceea ce îl doare. Fatma-hala începea de obicei să povestească despre bucuria vreunei familii, al cărei fecior militar se întorcea dela oaste, sănătos și nevătămat. Astfel avea mereu prilejul să amintească de Aidân, să-și arate nădejdea că poate. într'adevăr dacă nu venea acasă, asta se datora serviciului și nu cine știe căror răni grele. După care, se bucura să audă cuvintele de încurajare ale bărbatului ei.

Dar de data asta Cafar-dai n'o auzea. Tăcea, răsturnat în perne, trăgând gânditor din ciubucul lung. Ceva lăuntric îl tot îmboldea să depene înainte firul amintirilor. Prin minte i se perindau întâmplări și chipuri de prieteni, vii sau morți, din anii revoluției, se perindau întâmplările furtunoase din anul o mie nouă sute cinci... Primii bolșevici... Baricadele... Inchisoarea.

— ...Era să piară! auzi, ca prin vis, cuvintele soției sale, care-și continua istorisirile.

— Nu, nu putea să piară!... îngână Cafar-dai, furat mai departe de firul întâmplărilor: anii reacțiunii, războiul... răsturnarea țarului, Cherenschi... zilele de foc ale lui Octombrie, șaptesprezece.... Lenin și Stalin... La Bacu desordinea era desăvârșită... cine se trezea mai devreme, acela punea mâna pe putere... englezii... turcii... Apoi iar englezii... mussavatiștii. [2])

In toamna lui nouă sute optsprezece comisarii din Bacu fuseseră duși dincolo de Caspică și împușcați... Mitrofan Danilovici Volcov pierise în luptele cu mussavatiștii... Englezii ajunseseră stă-

---

1) *Cucușca* — așa se numeau trenurile cu linie îngustă. (N. aut.)

2) *Mussavatiștii* — partid contrarevoluționar burghezo-naționalist din Azerbaidjan. (N. aut.)

pâni pe schele... Invingând greutăți uriașe, bolșevicii din Bacu cărau petrol la Astrahan, pentru Rusia Sovietică.

— ...Ea e doar fiica lui Ali, iar acesta nu s'a temut niciodată de mare! auzi din nou Cafar-dai — și încuviință hotărît din cap...

— Ai dreptate femeie: cu ce convoiuri se ducea până la Astrahan! Cu bărcuțe putrede, cu șalupe găurite! Și încă noaptea, și chiar pe furtună!...

Armata Roșie sfărâma forțele contrarevoluției și se apropia de Bacu. Englezii și mussavatiștii, după ce săvârșiseră crima de a distruge exploatările petrolifere, o luară la fugă. Valurile puternice ale Revoluției proletare ruse se rostogoleau spre răsărit, măturând în drumul lor toată murdăria contrarevoluționară. Cei din Bacu întâmpinară cu bucurie unitățile Armatei Roșii eliberatoare. Veniră apoi cei dintâi reprezentanți ai Puterii centrale a Sovietelor, Sergo Ordjonichidze, Chirov...

Un zâmbet lumină chipul lui Cafar-dai. Chirov! Neuitatul Serghei Mironovici era cel ce salvase industria petroliferă din Bacu dela distrugere! Bătrânul chirovnic își amintea de primele lui cuvinte adresate cu căldură muncitorilor din schele: „Republica proletară are nevoie de petrol! Pentru refacerea industriei, pentru înflorirea țării noastre, pentru fericirea poporului, trebue să lucrați cu o vigoare îndoită!"

La conferința, convocată de Chirov, cu cei mai buni maiștri și ingineri, se hotărî ca în primul rând să se sape puțuri în golful Bibi Eibatc. Acest golf era un lac de nămol, cu malurile mlăștinoase. In schelele aflate acolo domnea ruina și delăsarea. Mașinile și uneltele erau scoase din funcțiune. Pentru ridicarea noilor turle nu se găsea nici măcar destulă cherestea. Țevărie deasemeni, nu se găsea. Cei mai mulți dintre ingineri se țineau de sabotaje și răspândeau svonuri dușmănoase, anume că bolșevicii n'aveau să poată refacă schelele și că deci, mai devreme sau mai târziu, aveau să le concesioneze englezilor sau americanilor.

Sondele puse în golf nu dădeau niciun rezultat: petrolul nu se ivea. De câteva ori pe zi Chirov telefona sau venea el însuși la sondele în foraj. Chirovnicilor le era rușine să-l mai privească în ochi. Unii ingineri începuseră să spună: „Aici nu-i petrol; irosim degeaba și munca și banii!" Dar bătrânul geolog rus Golubeatnicov, împreună cu Martiros Avetisovici și inginerul Bilalov susțineau cu încăpățânare: „Ba trebue să fie! Să căutăm mai bine"! Și iarăși porneau svonuri dușmănoase, precum că va trebui să răspundă cineva pentru irosirea banilor poporului...

Martiros Avetisovici se speriase atunci deabinelea; numai după o convorbire cu Chirov se mai liniștise puțin.

Apoi, când nu se așteptau, veni marea bucurie. O aduse sonda Nr. 23, a lui Ali Adighezal-oglî, ridicată chiar la marginea mării, care

făcu erupție cu o putere nemaipomenită. Era ceva ce merita să fie văzut! Țițeiul curgea gârlă... Totul în schele se ridicase în picioare. Însuși Chirov, cu mânecile suflecate, lucra laolaltă cu toată lumea.

Așa fu descoperit petrolul în golful acela mlăștinos, care mai târziu fu numit Golful Ilici.

„Tovarăși, am câștigat prima victorie, spusese Chirov atunci. Sonda lui Ali ne-a arătat că aici este mai mult petrol decât ne așteptam. Unui asemenea zăcământ n'o să-i putem face față forând prin percuțiune [1]) și extrăgând cu lingura [2]). Ne trebue o tehnică înaintată de forare și de extragere a petrolului. Englezii și americanii, cu toate adevărurile și neadevărurile lor, se silesc să pună mâna pe sursele noastre de petrol. Nu degeaba Lenin spune despre conferința dela Genua că miroase a petrol. Dar Revoluția nu-și va ceda cuceririle nimănui. Avem de pe acum ingineri care au izbutit să construiască instalații noi, pentru forare rotativă [3]). Trebue să trecem fără întârziere la noi metode de săpare a puțurilor și de extragere a petrolului. Ne vom lipsi de mult lăudata tehnică americană!..."

Cam în felul acesta vorbea Chirov. Cafar-dai își amintea și putea să repete toate cuvântările lui, care erau o călduroasă chemare pentru ridicarea și mărirea extracției de petrol.

— ...Și au adus-o inginerul Zechi, cu șeful ăla al vostru care poartă ochelari negri, continua să povestească Fatma-hala.

— Zechi este un inginer bun și un bun bolșevic, un adevărat elev al lui Chirov, spuse Cafar-dai, desprinzându-și cu greu închipuirea dela chipul iubit al tribunului Revoluției.

— Și acum, sărăcuța, stă bolnavă în pat, urmă bătrâna. Ai face bine să te duci s'o vezi!

— Cine-i sărăcuța de care vorbești? întrebă chirovnicul privind-o mirat. Cine-i bolnavă?

---

1) Procedeul de foraj „prin percuțiune" comporta învârtirea manuală a ansamblului de prăjini care susțineau sapa; la capătul prăjinilor, deasupra puțului, se fixa un „căluș", o lungă pârghie de lemn, pe care mai mulți oameni o împingeau, învârtindu-se încet în cerc, imprimând astfel sapei mișcarea de rotație. In același timp mașinile mișcau întreg ansamblul în sus și în jos, făcând ca sapa să lovească, să „percuteze" fundul puțului, fărâmițând pământul. Procedeul cerea oameni numeroși și era din cale afară de încet. (N. trad.)

2) *Lingură* — cilindru lung, de tablă, cu o supapă la fund, care se introduce în puț și ajută la scoaterea petrolului, după un procedeu lent și învechit de exploatare. (N. trad.)

3) Sistemul „rotativ" înlocuește călușul cu o placă solidă de fontă, (massa rotativă), care, antrenată mecanic, se învârtește cu o viteză considerabilă. „Massa rotativă" are în centru o gaură, de formă pătrată, prin care prăjina de sus, cu secțiunea deasemeni pătrată, poate să înainteze în jos, primind în același timp mișcarea de rotație care face ca lucrul sapei să fie foarte rapid. (N. trad.)

Fatma-hala se supără:

— Azi nu ești deloc în mințile tale! Pare că asculți, dar de auzit nu auzi nimic. Mereu trebue să-ți explic: abia își mai ținea sufletul când a scos-o din apă. S'ar fi înnecat și Zechi împreună cu ea, dacă n'ar fi venit la timp ciobanul nostru, Safar...

— Dar de cine e vorba? întrebă din nou Cafar-dai, de data asta începând să-și piardă firea.

— De Ghiulșen, fiica lui Ali! zise bătrâna, ridicând glasul. Ce, ai asurzit? Să-ți mai spun încă odată?

Și se ridică să plece.

— Nu te supăra, femeie! făcu împăciuitor Cafar-dai. Mă gândeam și eu la ale mele. Neftli-dere asta, mi-a întors sufletul pe dos.

Apoi, ca și când s'ar fi trezit din somn, se ridică vioi și începu să se îmbrace repede, cu hainele curate.

Curând după aceea străbătea grădinile de zarzavat, îndreptându-se spre casa vecinilor.

In sufrageria micuță, Leila-hala pregătea ceaiul pentru Ghiulșen, pe o măsuță rotundă de lângă divanul unde zăcea fata.

Afară se auziră pași grei, cunoscuți, făcând să scârțâe nisipul aleii și îndată, de după peretele de iederă care înconjura terasa, se auzi un glas, întrebând:

— Pot să intru?

Șaliga sări pe fereastră în întâmpinarea oaspetelui, în timp ce Leila-hala aranja în grabă o cuvertură albă pe picioarele fiicei sale. Apoi se întoarse spre ușă.

— Desigur că da. Catar-dai! vorbea în vstibul Șaliga, vioaie și veselă. Poftim, intră! Suntem toți acasă.

Chirovnicul trecu pragul, salută, apoi văzând-o pe Ghiulșen culcată pe divan, palidă și slăbită, o dojeni glumeț:

— Ai, ai, ai! și noi care credeam că avem deaface cu o nimfă! Cum s'a întâmplat asta, fata mea? Imi închipuiam că ai fi în stare să înoți de aici până la Astrahan!

— Asta mi s'a întâmplat pentru prima oară, Cafar-dai, răspunse Ghiulșen, zâmbind.

— Să dea Dumnezeu să rămână și ultima oară! Cu marea nu-i de glumit, fata mea! Marea se joacă cu vântul, se desmiardă între ei, dar când încep să se certe, ferește-te!

Leila-hala îi ură musafirului bun sosit:

— Bine ai venit, frățioare! Ce mai faci? Ce mai face Fatma? Când mi-au adus-o pe fetiță, cu sufletul la gură, ea a alergat cea dintâi la strigătele mele; s'o răsplătească Dumnezeu că are inimă bună!

— Mulţumesc, soră! răspunse Cafar-dai. Fatma e sănătoasă; dar tu, ce mai faci?

Leila-hala arătă spre cele două fete:

— Dacă n'ar fi dânsele, totul ar fi liniştit în sufletul meu. Mă gândesc la ele tot timpul, să nu li se întâmple ceva. Vezi ce-a făcut Ghiulşen? Dar Dumnezeu mi-a trimis-o înapoi, acasă.

— Nu Dumnezeu, mamă, intră în vorbă Şafiga, ci Safar cu inginerul acela tânăr.

— E Zechi, ajutorul geologului-şef al trustului, spuse Cafar-dai. Fatma l-a recunoscut. E un om serios, învăţat şi-şi cunoaşte meseria poate tot atât de bine ca Martiros Avetisovici.

Din stradă se auzi sgomotul unei motociclete care se opri în apropiere. Indată poarta scârţâi şi paşi repezi străbătură aleia nisipoasă, până lângă terasă.

Leila-hala păru neliniştită:

— Cine să fie atât de târziu? Cineva din oraş sau dela Stalinnet? spuse, ridicându-se de pe scaun.

Dar Cafar-dai i-o luă înainte ieşind pe terasă, unde glasul lui glumeţ se auzi:

— A! salvatorul! Tocmai de tine vorbeam.

— Am fost după treburi prin apropiere, — răspunse Zechi, ca şi cum ar fi vrut să se apere. In drum spre casă m'am gândit să intru puţin, să aflu cum o duce cu sănătatea Ghiulşen-hanum.

— Intră! Intră s'o vezi chiar cu ochii tăi! îl îndemnă Cafar-dai, conducându-l înăuntru. Iar tu, spuse, întorcându-se spre Ghiulşen, iată-l pe salvatorul tău. Priveşte-l mai bine.

Ghiulşen se ridică puţin, sprijinindu-se în perne, şi privi îndelung la omul înalt din faţa ei, încă tânăr, deşi cu şuviţe uşor încărunţite în părul negru, creţ.

După ce le salută pe Leila-hala şi pe Şafiga, Zechi se întoarse spre Ghiulşen:

— Cum vă simţiţi? o întrebă.

— Mulţumesc, bine! Dar dumneavoastră? răspunse cu glasul încet fata.

Şi îşi lăsă sfioasă ochii în jos.

Zechi îi înţelese motivul sfielii, deaceea n'o mai întrebă nimic, ci se întoarse spre Cafar-dai:

— Cum te mai simţi, usta? Cum îţi merg treburile?

Chipul bătrânului chirovnic se întunecă deodată.

— Merg rău, dragul meu! începu să se plângă. Deaceea mi-e şi inima posomorîtă. Nu ştiu ce-aţi găsit bun, dumneata cu Martiros, în afurisita asta de Neftli-dere! Mie mi-a scos sufletul.

— Cred că Martiros Avetisovici şi-a greşit socotelile de data asta, răspunse îngândurat Zechi. N'am încă dovezi sigure, dar le

voi avea în curând. Taina acestei văi petrolifere trebue căutată în altă parte. Cred că eu am să-i vin de hac.

Cafar-dai se învioră:

— Ce bine ar fi!... Şi ar fi mai bine dacă ai da de locul unde pot găsi petrol. Dar ştii, mult petrol!

— Am să mă silesc! răspunse tânărul surâzând.

Chirovnicul se întoarse spre Ghiulşen:

— Iar tu, fata mea, fă-te mai repede sănătoasă şi vino la lucru, la trustul nostru.

— Dar acum unde lucrează Ghiulşen-hanum? se interesă Zechi.

— Cred că tot acolo, la Stalinnet, ca inginer la trustul de foraje marină, răspunse Cafar-dai.

Şi privind-o pe Ghiulşen o întrebă:

— Ce-ai făcut, ţi-ai terminat studiile, fata mea?

In sfârşit, Ghiulşen începu să vorbească.

— Nu pot veni la dumneavoastră, usta Cafar, răspunse, aruncând din când în când priviri scurte asupra inginerului. N'au să-mi dea voie. Mi-am susţinut proiectul de diplomă, concediul mi s'a terminat aşa că peste câteva zile trebue să mă duc la lucru. De altfel, dorinţa mea e să lucrez la mare, fiindcă marea îmi place...

Auzindu-i ultimele cuvinte, Leila-hala care intra aducând un vas cu fructe îi aruncă o privire piezişă.

— Nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa? o dojeni. Inima ta nu cunoaşte deloc teama? Mai bine ascultă-l pe usta Cafar. N'are să te sfătuiască rău.

— Intr'adevăr, intră în vorbă Zechi, de ce să nu vii la trustul nostru? O să facem şi noi săpături în mare. Tocmai e liber la birou un post de inginer-şef.

Şafiga turna ceai în pahare şi nu se amesteca în această discuţie. Dar auzind cuvintele calde, convingătoare, ale geologului, o privi pe soră-sa în aşa fel, încât Ghiulşen se înroşi şi întoarse capul.

Cafar-dai puse dulceaţă în pahar, apoi, după ce sorbi câteva înghiţituri de apă îndulcită, îi spuse:

— Primeşte, fata mea! N'o să-ţi pară rău. E drept că mie directorul ăsta ferches dela biroul de foraj nu-mi prea place. După părerea mea nu-i sârguincios — şi se gândeşte mai mult la ale lui decât la treabă. — Dar are şi el şefi. Te rog, primeşte! Lucrurile la Azneft au să se poată aranja. Are să vorbească Zechi cu cei de acolo, iar eu am să-l rog pe tovarăşul Gazanfar; este un om de suflet şi n'o să mă refuze.

Leila-hala încuviinţă din cap:

— Pentru numele lui Dumnezeu, n'o lăsa de capul ei, frăţioare! Ar fi bine dacă ar lucra la voi; atunci aş fi liniştită de tot.

Zâmbiră toți. Voind să schimbe vorba, Ghiulșen întrebă:

— Dar ce fel de taină se ascunde la Neftli-dere și de ce vă aduce atâtea neplăceri?

Il întrebase pe Cafar-dai, dar ar fi vrut să-l audă pe geolog răspunzând. Zechi înțelese și începu să povestească despre Ianardag, despre adoratorii focului, despre cercetările sale geologice în regiunea Neftli-dere și Enichend. Vorbea vioi, povestind atrăgător fel de fel de întâmplări. Amândouă fetele se înviorașeră și-l ascultau cu încordare, oprindu-l din când în când cu câte o întrebare.

După aceea, Cafar-dai o rugă pe Șafiga să cânte ceva la pian. Știind ce le plăcea, bătrânului chirovnic, mamei și sorei sale, cântă câteva melodii de Uzeir Gadjibecov, câte ceva din Glazunov și Ippolitov-Ivanov, apoi se întoarse spre Zechi:

— Dumneavoastră ce vreți să vă cânt?

Intrebarea neașteptată îl găsi pe geolog nepregătit. Îi plăcea muzica, tot așa cum îi plăcea lumina soarelui sau mirosul florilor, dar nu se prea pricepea la compozitori, la teme și genuri muzicale. După ce șovăi puțin, răspunse:

— Mi-a plăcut tot ce ați cântat. Cântați-mi ce credeți dumneavoastră.

Șafiga cântă „Rapsodia ungară" de Liszt. Când termină, în acorduri puternice, furtunoase, Zechi și Ghiulșen începură să aplaude, râzând...

Cei doi oaspeți plecară târziu. Chirovnicul îl pofti pe geolog acasă, unde Zechi rămase să înnopteze.

4

De două săptămâni în șir, din zorii zilei până la amiază și apoi de pe la ora patru până în amurg, Zechi făcea cercetări geologice în jurul Enichendului. Prăfuit și asudat, se strecura neobosit prin văgăuni, se cățăra pe povârnișuri, unde straturile erau desvelite, le stabilea grosimea, condițiile de așezare, unghiurile de cădere, caracterele lor speciale, însemnându-le pe o hartă a regiunii, alcătuită înainte de venirea lui acolo. Detaliile le trecea în carnetul său de lucru.

In acest timp găsi prilejul să treacă de câteva ori pe la Ghiulșen. In ultima zi a cercetărilor, care fusese și cea mai obositoare, zăbovi iarăși până noaptea târziu în căsuța verde de lângă mare, după aceea rămânând să doarmă la Cafar-dai.

Dimineața se trezi după ce chirovnicul plecase la lucru. Sări din pat, se îmbrăcă repede și dădu să pornească spre mare, dar

Fatma-hala îl aștepta cu masa, încât îl făcu să mai întârzie puțin.

Șumșad puse pe masă ceai, unt, brânză, pâine și un vas cu fructe. In timp ce Zechi mânca, începură să vorbească împreună, pe un ton glumeț.

Prinzând curaj, Șumșad îl rugă să-i povestească pe deantregul cum a salvat-o pe Ghiulșen. Tânărul se apucă să-i istorisească întâmplarea, punându-se, atât pe el însuși, cât și pe Selim, într'o lumină mai mult comică. Fata începu să râdă, dând din mâini, ca să alunge imaginea asta neadevărată.

— Nu-i așa! Faptele s'au petrecut altfel, tovarășe Zechi! V'am văzut din grădină, când veneați: e drept că îi ajutai lui Selim s'o ducă pe Ghiulșen, dar și dumneata erai palid și istovit. Ți-a fost frică?

— Nimic pe lume nu trebue să ne înspăimânte! răspunse Zechi râzând, în timp ce se ridica dela masă.

După ce le mulțumi gazdelor și își luă rămas bun dela ele, coborî la țărmul mării unde găsi îndată micul grifon pe care-l descoperise data trecută. Ii însemnă locul pe hartă, apoi, folosindu-se de ciocanul său de geolog, săpă un șănțuleț alături, unde nu ajungeau valurile. Emanațiile de gaze se măriră, iar pata de țiței se lăți. Zechi luă o probă în sticluță, apoi, așezându-se pe nisip, scoase din geanta de campanie un caiet, ca să-și facă însemnări, când alături se ivi o umbră. Intorcând capul, îl recunoscu pe cioban.

— A! Tu erai, Safar? Imi pare bine că te văd. Ce mai faci viteazule? Când ne apucăm de carte?

— Sunt gata oricând, tovarășe inginer. Dar ce faceți aici? De ce vă uitați așa la pil-pilea [1]).

— O să ne ajute să găsim petrol.

— Un pil-pilea ca ăsta? făcu Safar cu dispreț. Zilele trecute am văzut eu unul, cât muntele!

— Unde? se interesă Zechi.

— Pe mare. Eram cu un prieten, cu barca, la pescuit, și ne-am învârtit atâta încât ne-am îndepărtat mult de țărm. Deodată, ce să vezi? Toată marea împrejur s'a acoperit de țiței, s'a făcut neagră ca păcura. Ceva mai încolo, deasupra apei, se vedeau două ridicături. Ne-am apropiat de ele; erau două pil-pilea — și din amândouă țâșnea cât colo nămol cu țiței.

Pe Zechi știrea aceasta îl interesa din cale afară de mult, deaceea începu să-l iscodească pe cioban:

— In ce parte s'a întâmplat asta?

Safar arătă spre sud-est.

— Și era departe? Cam ce distanță de aici?

---

1) *Pil-pilca* — denumirea locală populară a vulcanilor și grifonilor de nomol. (N. aut.)

— De, ce să spun eu, vreo zece kilometri, poate chiar doisprezece, răspunse ciobanul.

Geologul desfăcu harta, desenă pe ea un nou cerculeț și rămase mult timp aplecat asupra ei, cugetând. Apoi o împături, se ridică și, după ce-și luă rămas bun dela Safar, alergă la mașina sa, care aștepta în fața vilei lui Cafar-dai.

Tot restul zilei și seara Zechi lucră în casă, verificând datele culese în cele două săptămâni de cercetări pe teren, și notând concluziile, după care luă hotărîrea de a da curs practic presupunerilor sale.

In dimineața zilei următoare, cum ajunse la trust, se duse deadreptul la Martiros Avetisovici, dar acesta încă nu sosise. După ce o rugă pe secretară să-l anunțe atunci când va veni geologul-șef, trecu în biroul său și se ocupă de treburile obișnuite: se interesă prin telefon de producția zilnică de petrol, dădu însărcinări geologilor din schele, ceru alte felurite informații, apoi, în sfârșit, se cufundă în proiectul unei noi sonde de mică adâncime, ce trebuia începută în schela Nr. 3. După ce desăvârși proiectul, însemnă pe hartă locul sondei și-i scrise alături numărul. Tocmai atunci intră și secretara, înștiințându-l că geologul șef sosise.

Zechi se ridică, își strânse hârtiile, apoi se duse în grabă la Martiros Avetisovici.

— Bună dimineața! îl salută, ca de obicei, intrând în birou. Cum vă mai simțiți?

Bătrânul clătină din cap privindu-l pe deasupra *pince-nez*-ului.

— Ce fel de dimineață? bombăni nemulțumit. Nu vezi c'a venit amiaza? Șoferul ăsta mi-a întârziat iarăși, cu mașina. Trebue să luăm măsuri... Cum se prezintă producția azi?

— O sută trei la sută.

— Puțin!... Ai hotărît unde trebue să se pună noua sondă, în schela nr. 3?

— Da, proiectul este gata. Am să redactez acum actul și am să-l trimit pentru aprobare la Direcția pompierilor.

— Grăbiți-vă, grăbiți-vă! Rămânem în urmă... Da, rămânem în urmă! Trebue să facem cu orice preț ca rezultatul cercetărilor noastre să fie productiv.

— Am să iau toate măsurile, încât biroul de foraj să înceapă lucrările în schela nr. 3, chiar săptămâna asta, răspunse Zechi.

Apoi începu să vorbească despre cercetările sale în regiunea Enichend, despre semnele de existență a petrolului, despre vulcanul de nămol din mare.

— Martiros Avetisovici, regiunea Enichend prezintă pentru noi un interes imens, spuse cu însuflețire, încheindu-și comunicarea. Am mari speranțe. Este foarte posibil ca...

Geologul-şef nu-l lăsă să termine.

— Ia loc. De ce vorbim în picioare? spuse, aşezându-se în fotoliul său.

Apoi îi făcu semn lui Zechi să continue.

Acesta, după ce se aşeză şi el, începu să vorbească, mărturisindu-şi îndoielile cu privire la folosul continuării lucrărilor din valea Neftli, având bine înţeles grijă să nu-i atingă bătrânului geolog amorul propriu.

— Este foarte posibil, urmă, ca semnele exterioare de prezenţă a petrolului, la Neftli-dere, să ne deruteze, făcându-ne să presupunem ceva ce nu se confirmă defel. In orice caz a sosit timpul ca în această privinţă să luăm o hotărîre neşovăitoare.

Martiros Avetisovici se întoarse şi privi marea hartă care atârna pe perete, în spatele său. Nemulţumit, îşi scoase *pince-nez*-ul, îi şterse sticlele cu batista, îl puse din nou la ochi, privi iarăşi pe hartă, apoi se ridică şi începu să se plimbe gânditor prin birou. După un timp reveni la hartă, în faţa căreia începu să vorbească rar, de parcă şi-ar fi cântărit fiecare cuvânt:

— Ceea ce spui dumneata poate convinge pe mulţi, dar nu pe mine. Nu, nu pe mine! Ţi-aş putea răspunde: dar şi concluziile dumitale se sprijină tot pe semne exterioare, şi nu pe altceva. De ce într'un caz le respingi, iar în altul le accepţi ca dovezi sigure? Bineînţeles că trebue să cercetăm vulcanul de nămol, despre care vorbeşti, deşi este foarte departe de ţărm; un punct mai mult pe hartă dă întotdeauna o indicaţie folositoare. In ceea ce priveşte însă petrolul şi gazele care ies la suprafaţă lângă Enichend, acestea sunt dovezi nesigure. In Azerbaidjan, asemenea grifoane se pot întâlni, slavă Domnului, pretutindeni. Iată de ce sunt obligat să-ţi spun, tovarăşe Zechi: eşti încă prea tânăr. Ceea ce vezi în jurul dumitale îţi prilejueşte zeci de presupuneri îndrăzneţe. Eu unul însă, ajung la concluzii cu foarte mare băgare de seamă. Inainte de a obţine date absolut complete ale cercetărilor de pe teren, înainte de a le compara şi de a le cântări, totul pentru mine nu constitue decât presupuneri şi nicidecum descoperiri. Ştii şi dumneata însuţi că profesia noastră ne pretinde acest lucru. Fie că e vorba de cercetări pe teren, de forare sau de extracţie, geologul merge înainte ca o călăuză, arătând drumul; el este răspunzător de rostul tuturor cheltuielilor făcute. Deaceea trebue să fim foarte prevăzători. Nu uita că eu lucrez de peste patruzeci de ani în petrol, în vreme ce dumneata eşti încă tânăr.

Obrazul lui Zechi se făcuse roşu. Incepu să-şi frece tâmplele încărunţite înainte de timp. După o scurtă tăcere, răspunse:

— Nici eu n'am să susţin niciodată nimic înainte de a-mi verifica de câteva ori concluziile. Am şi eu o oarecare experienţă, deşi mică faţă de a dumneavoastră. Dar... să amânăm deocamdată acea-

stă discuție. Astăzi vreau să cercetez vulcanul de nămol din mare. Am cerut de ieri o șalupă și azi dimineață mi s'a comunicat că o am la dispoziție. Cred că nu este nimic aici care să ceară prezența mea.

— Nu, mi se pare că nu mai e nimic altceva, dacă spui că ai terminat cu proiectul sondei noi.

Zechi se ridică repede și-i întinse mâna:

— Atunci am plecat.

Geologul-șef îl privi în ochi.

— Zechi, îi vorbi din nou, cred și în experiența și în cunoștințele dumitale — și le prețuesc la adevărata lor valoare. Dar vreau să mă înțelegi bine. O să ne sfătuim în orice chestiune și o să ne confruntăm concluziile...

Martiros Avetisovici oftă, apoi continuă:

— Oricât de greu ne-ar fi s'o recunoaștem, e limpede că nu ducem bine cercetările. Sonda Nr. 18 este aproape fără speranță. Laboratorul a stabilit că ultimele probe se aseamănă cu huma pontică. Dar nu se poate determina precis. Presupunem că e vorba de neregularități în straturile forate; din păcate, nici aceasta nu se vede... La înapoiere, te rog, treci pe la Neftli-dere, la usta Cafar. Vezi ce mai e cu sonda lui, dacă, n'au dat cumva de stratul de nisip petrolifer.

— Bine! răspunse Zechi, ieșind.

Revenind în biroul său, termină alcătuirea acelor pentru sonda nouă, apoi ceru să vină mașina și începu să-și facă pregătirile de drum. Un tehnician aduse din laborator sticle curate pe care Zechi le așeză într'o trusă, împreună cu instrumentele necesare. După ce aruncă o privire prin birou, încredințându-se că n'a uitat nimic, îl rugă pe tehnician să cumpere dela bufet sandwichuri și alte câteva lucruri de mâncare. Apoi, cu trusa în mână, ieși în fața întreprinderii.

Administrația trustului își avea sediul în niște clădiri noi, așezate de o parte și de alta a șoselei asfaltate. Salcâmii și paltinii, sădiți abia cu câțiva ani în urmă, crescuseră desfăcându-și larg ramurile umbroase, astfel încât clădirile administrației, înnecate în verdeață, semănau cu un sanatoriu din afara orașelor.

Clădirea cu două etaje în care era biroul administratorului, se deosebea, între celelalte, prin înfățișarea ei masivă și printr'o frumoasă arhitectură. In fața ei se desfășura un peron larg, semioval, cu un rond de flori la mijloc. In dreapta era clădirea serviciului geologic, în stânga, serviciul financiar și contabilitatea, alături de care se înșirau căsuțe cu câte un etaj, ocupate de serviciile muncii și planificării economice.

In cădirile din cealaltă parte a şoselei se aflau clubul, biblioteca, sala de lectură, comitetul de Partid, comitetul fabricii, cantina, serviciul electric, atelierul de unelte de măsurat şi, la capăt, direcţia pompierilor.

Biroul de foraj îşi avea locul în spatele clădirii principale. În faţa lui era o curte largă, înconjurată cu zid de cărămidă, cu porţi grele de fier. Dealungul zidului creşteau salcâmi şi liliac de Persia, precum şi iederă şi viţa de vie care năvăleau pe deasupra. Cealaltă parte a terenului împrejmuit era ocupată de clădirea lungă şi scundă a garajului. În mijlocul curţii susura o fântână arteziană, înconjurată de un bazin dreptunghiular, plin cu apă până sus. Pretutindeni domnea curăţenia şi ordinea cea mai desăvârşită.

Ghiulşen coborî din maşină lângă poartă, îi dădu drumul şoferului şi, aruncându-şi pe spate cozile lungi, intră în curte. După căldura arzătoare de afară, o izbi îndată boarea plăcută, proaspătă şi răcoroasă pe care o dădea verdeaţa şi apa ţâşnind cu putere în mijlocul bazinului. Fântâna împrăştia o puzderie de stropi care pluteau în aer ca o ploaie măruntă, lucind în culorile curcubeului. Fata se opri puţin în faţa fântânei, apoi îşi şterse cu batista obrazul uşor umezit şi, urcând treptele de piatră, intră în lungul coridor cu pereţi de sticlă al biroului de foraj.

În coridor mirosea a vopsea de ulei proaspătă, deşi toate ferestrele erau deschise. Dealungul pereţilor, în vase mari, se vedeau palmieri şi ficuşi. În fund, un om de statură măruntă, elegant, cu ochelari fumurii, vorbea cu doi lucrători, dându-le însărcinări. Văzând-o pe fată, începu să-şi ia ifose şi ridică dinadins glasul, ca să-şi arate calitatea oficială:

— Hai, plecaţi mai repede! Faceţi întocmai ce v'am spus! Să nu pierdeţi nicio clipă!

Apoi se întoarse spre noua venită, aşteptând-o să se apropie. În clipa aceea, şoferul ieşi dela bufet. Văzându-l, omul cu ochelarii fumurii începu să strige:

— Mai eşti încă aici? Piei din ochii mei! Du numaidecât baritul, la Neftli-dere, la sonda lui Cafar-dai.

Şoferul iuţi paşii, aproape fugind.

Ghiulşen se apropie şi salută:

— Pot să vorbesc cu directorul? întrebă, deşi îl recunoscuse pe Selim şi ştia că el însuşi era cel pe care îl căuta.

Selim însă o recunoscu abia acum; surpriza îl făcu să se cam fâstâcească. O privi fix în ochii albaştri şi exclamă mirat, întinzându-i mâna:

— Dumneata eşti, Ghiulşen-hanum? Sunt foarte bucuros că te văd. Sper că te-ai restabilit după întâmplarea aceea...

Ghiulşen încuviinţă din cap, întinzându-i la rândul ei mâna.

— Pe deplin. Şi sunt gata să încep lucrul chiar de mâine.

Selim deschise ușa capitonată cu mușama neagră a biroului și o pofti înăuntru, făcându-i politicos loc înainte:

— Intră, te rog!

In birou parchetul lucea ca oglinda. Un preș ducea spre masa mare de lucru. Două ferestre erau deschise larg, în umbra copacilor. Intre ele, în spatele mesei de lucru, într'o mică vitrină sclipeau modele nichelate de aparate și unelte de forat. Intr'un colț se vedea o cassă de fier masivă. Pereții, zugrăviți proaspăt, străluceau de curățenie. Dealungul unuia din ei erau două dulapuri mari de cărți, iar lângă altul o canapea și fotolii cu învelitori albe; între ele, o măsuță rotundă, lăcuită.

Selim îi arătă fetei, plin de bunăvoință, un fotoliu și, după ce o văzu așezându-se, se instală în alt fotoliu, în fața ei.

— Acum, spune, cu ce-ți pot fi de folos? Ce te-a adus la mine? o întrebă, privind-o iarăși fix în ochi.

Ghiulșen scoase din poșetă ordinul prin care Azneftul o numea în postul de inginer-șef la biroul de foraj — și i-l întinse. După ce își aruncă ochii pe hârtie, surpriza îl făcu pe Selim să se zăpăcească deabinelea. Își scoase ochelarii, o privi pe Ghiulșen, apoi își vârî iar ochii miopi în hârtie. Fața lui rotundă când se destindea într'un surâs cam neghiob, când devenea serioasă. Se vedea că nu știe ce trebue să facă și cum să-și înfrâneze mai bine bucuria care-l cuprinsese.

— Dumneata ești Ghiulșen Adighezalova despre care mi-a vorbit Gazanfar? întrebă în sfârșit.

— Ce, nu seamăn? făcu Ghiulșen, abia stăpânindu-și râsul.

— Da, iartă-mă! Mi te închipuiam îndeletnicindu-te cu altceva, spuse Selim, dându-și silința să se stăpânească. Imi amintesc că am auzit odată la vila dumneavoastră o melodie minunată, — pe care o cântai la pian. Știi, sunt și eu puțin poet și artist...

— Nu cântam eu, îl întrerupse Ghiulșen, ci sora mea care urmează la conservator. Eu sunt inginer petrolist, cu un stagiu practic destul de mare în forajul marin.

— Știu, știu, ți-am citit dosarul, la trust. Pot să-ți spun un singur lucru: chiar eu am stăruit să fii numită aici. O să lucrăm împreună, zise Selim, cu o bucurie rău ascunsă.

Și se gândi, mulțumit: „Ce am căutat în ceruri, mi-a căzut dela sine în mână, pe pământ".

Fetei nu-i plăcu nici prea marea bunăvoință a directorului, nici privirile pe care i le arunca. „Intr'adevăr, un filfizon, care se crede irezistibil, se gândi amintindu-și de vorbele lui Cafar-dai. N'o să-mi fie ușor să lucrez cu el, dacă n'o să vadă în mine decât o femeie".

Dar își dădu repede silința să se liniștească: „Se poartă așa acum, fiindcă abia ne-am cunoscut. La lucru desigur o să fie altul".

Şi, ca să-i arate că n'o interesează altceva decât lucrul, spuse cu o seriozitate accentuată:

— Mâine, am de gând să cunosc situaţia sondelor. V'aş ruga să mă puneţi la curent cu lucrările principale.

— Cu plăcere! încuviinţă binevoitor Selim. Ce te interesează?

— Locul unde am să lucrez, organizarea, repartizarea atribuţiunilor noastre şi, după cum am mai spus, lucrările principale şi cele mai urgente, răspunse apăsat Ghiulşen.

— Ah, da, am uitat să-ţi arăt biroul dumitale, sări Selim. Este alături, o să-l vezi îndată. Cere tot ce-ţi va trebui pentru lucru, şi ţi se va aduce. Aici (arătă spre dulapuri), am adunat o bibliotecă tehnică destul de bună. Te poţi folosi de cărţi şi reviste când doreşti. Sunt şi câteva lucruri interesante din literatura artistică. Asta, după gustul meu; pe al dumitale (surâse) încă nu-l cunosc. Cât despre organizare, întregul personal al biroului se compune din douăzeci şi cinci de oameni; în schimb, la sonde avem aproape cinci sute de muncitori. In ceea ce priveşte repartizarea atribuţiunilor, mai e nevoie să vorbim? E limpede: eu dirijez întregul mers al serviciului, iar dumneata vei conduce partea lui tehnică. Sunt încredinţat că o să vorbim aceeaşi limbă şi totul o să meargă bine. Nu-ţi ascund că în fiecare zi ne lovim de sute de piedici neaşteptate...

— Asta înseamnă că în conducerea tehnică e ceva rău organizat, observă Ghiulşen. Trebue să ştii să prevezi piedicile.

Selim zâmbi, mereu binevoitor:

— Nu am motive să mă îndoesc de energia şi spiritul dumitale de pătrundere. Conducerea Azneftului desigur îţi cunoaşte aceste calităţi, de vreme ce te-a numit în funcţia de inginer-şef. Eşti aşa de tânără!...

Privi la ceas şi se ridică:

— Iartă-mă, dar ne vom opri aici. Trebue să vorbesc neapărat cu geologul-şef şi mi-e teamă să nu plece. Dacă vrei, putem să mergem împreună. E bine să cunoşti personalul de conducere al trustului.

Ghiulşen se învoi şi ieşiră amândoi. Pe scară Selim dădu să-i ofere braţul dar ea se feri.

— Aveţi obiceiul să umblaţi la braţ cu inginerul-şef? îl întrebă, ironic.

— Ai dreptate! îşi reveni grabnic Selim. E o scăpare din vedere.

Şi, de parcă nimic nu s'ar fi întâmplat, începu să vorbească despre conducătorii trustului:

— Pe Gazanfar desigur că îl cunoşti.

— Nu l-am văzut niciodată, răspunse Ghiulşen.

— Un inginer capabil şi un bun conducător, îl caracterizâ pe

scurt Selim. Geologul-şef Martiros Avetisovici ne-a rămas moştenire din epoca pre-revoluţionară. Omul ăsta are o experienţă uriaşă şi o memorie fenomenală. Cunoaşte cele aproape trei mii de sonde ca pe propriile sale degete: adâncimea, data forărilor, dela care nivel dau petrol şi în ce cantitate, mă rog, ştie tot, tot; la trust i se spune „enciclopedia ambulantă". Inginerul principal al trustului este Martânov. Am să-ţi fac cunoştinţă cu toţi...

Străbătură curtea şi ieşiră pe trotoarul umbrit, îndreptându-se spre intrarea principală a trustului. Selim vorbea fără încetare, strângând din ochi ca să se apere de lumina prea tare, de care ochelarii negri nu-l fereau destul. Ghiulşen căzuse pe gânduri, fără să-l mai asculte. Îşi reveni din meditaţie, când auzi numele lui Zechi. Selim spunea:

— Adevărul e că-i un om cam prea dur şi prea ţâfnos, dar vrând-nevrând, trebue să lucrăm cu el.

Ghiulşen se împotrivi:

— După părerea mea, este foarte cult, foarte sincer şi foarte bun.

— Dumneata nici nu poţi vorbi altfel, spuse glumeţ Selim, măcar din recunoştinţă pentru faptul că te-a scăpat dela înnec.

— Spun cu sinceritate ceea ce cred! răspunse fata, serioasă.

Şi, cum coteau după colţ, chipul i se lumină deodată:

— Uite-l pe Zechi! strigă, plină de bucurie. Mi se pare că el e cel care se urcă în maşină!

Selim o luă la fugă înainte şi începu să facă semne din mâini:

— Zechi, Zechi, stai puţin!

Maşina care abia pornise se opri şi Zechi coborî. Selim se apropie în fugă, îi strânse mâna, iar când Ghiulşen ajunse lângă ei, o prezentă râzând:

— Zechi, o cunoşti pe fata asta? Să vedem dacă ţii minte. Este cea pe care ai vrut s'o salvezi, de era să te înneci şi tu, ştii, când v'a scos din apă Safar, ciobanul. După cum vezi, Ghiulşenhanum are diplomă de inginer şi este numită în funcţia de adjunct al meu.

Strângând mâna fetii, geologul spuse, silindu-se să rămână serios:

— Bine! Să ne mai cunoaştem odată!

Apoi o întrebă de sănătatea mamei şi a surorei sale.

— Mulţumesc, sunt sănătoase, răspunse Ghiulşen. Dar dumneata? Chiar ieri se întreba mama de ce n'ăi mai fi trecând pe la noi.

Zechi înţelese ce voia să spună cu asta:

— Zău, acum n'avem timp să-i vizităm nici chiar pe cei ce am dori din toată inima să-i vedem.

— Cine vrea, găsește vreme, se amestecă Selim. Nu-i așa, Ghiulșen-hanum?

— Desigur, o să găsească.

Zechi privi în ochii ei albaștri.

— Bine. O să țin seama de asta în viitor.

— Trebuia s'o faci și până acum! râse Ghiulșen.

— Intocmai!... sări Selim, silindu-se să râdă și el, în hohote, ca să-și ascundă neliniștea pricinuită de convorbirea lor.

Nu știa că Ghiulșen fusese numită la rugămintea lui Cafar-dai și a lui Zechi, pe care o susținuse și Gazanfar. Cu atât mai puțin și-ar fi putut închipui că Ghiulșen și Zechi se mai văzuseră după întâmplarea aceea nenorocită dela malul mării. Dar felul nestânjenit în care fata vorbea cu geologul nu-i era pe plac, deaceea, spuse:

— Zechi, mi se pare că te reținem. Martiros Avetisovici e aici? Am de vorbit ceva important cu el.

— Da, e aici, răspunse Zechi. Ce ai așa grabnic cu bătrânul nostru?

Celălalt îi arătă că trebuiau să discute privitor la lucrările de forare dela Neftli-dere.

— Ar fi bine dacă ai lua și tu parte la discuția noastră, adăugă apoi. Dar, după cum văd, pleci undeva.

— Mă duc să cercetez un vulcan de nămol din mare. Dacă vrei, haide să mergem împreună și de acolo să trecem pe la Neftli-dere. Cu bătrânul poți vorbi și mâine dimineață.

— Nu, nu pot merge; am mult de lucru la birou.

Zicând acestea, Selim se îndreptă spre ușa serviciului geologie, chemând-o pe Ghiulșen cu el.

Zechi o opri:

— Dar dumitale îți place marea. Vino cu noi. Tot o să trebuiască să te duci la Neftli-dere. Dela mare, o să plecăm direct acolo.

In timp ce Selim o aștepta, Ghiulșen șovăia, dacă să plece sau nu. Deodată, hotărîndu-se, deschise portiera mașinii și se urcă la spate, lângă tehnician. Zechi se pregătea să închidă portiera după ea, când Selim se apropie în fugă.

— Dacă-i așa, merg și eu, spuse, urcându-se în mașină lângă Ghiulșen. Pe un timp ca ăsta nu-i rău să faci o plimbare pe mare.

Și, scoțându-și ochelarii, începu să le șteargă lentilele negre. Zechi se așeză alături de șofer.

— Ghiulșen-hanum, făcu ironic, trebuia să te urci mai demult în mașină; am obosit tot dându-ne silința să te hotărîm.

Incepură să râdă cu toții, afară de Selim — în timp ce mașina pornea la drum.

De o parte și de alta a șoselii se înșirau nenumărate sonde, cele mai multe metalice, prea rar câte una de lemn. Intre ele apă-

reau din loc în loc clădirile albe ale stațiilor de compresoare și căsuțele de scânduri ale birourilor schelelor. Lăsând în urmă terenul în exploatare, mașina ieși la un drum nepavat. Aici, cât se vedea cu ochii, se întindeau podgorii, cu vițele noduroase șerpuind pe nisipul fierbinte, printre smochini cu frunzele mari, în formă de palmă, care aruncau o umbră deasă. Din loc în loc se vedeau și alte soiuri de pomi fructiferi.

După ce trecu de vii, mașina ieși la stepa deschisă, galben-roșcată, arsă de soarele fierbinte din sud. Roțile săltau peste pietre, peste ridicături de pământ uscat și tare, care aruncau mașina când într'o parte, când în alta. La una din aceste smucituri, Selim fu cât pe-aci să cadă pe genunchii vecinei sale, dar Ghiulșen îl susținu cu mâinile sale puternice. In sfârșit, ieșiră la țărmul mării.

Selim, Ghiulșen și tehnicianul coborîră din mașină și se îndreptară spre apă, ale cărei valuri liniștite se rostogoleau mângâietor peste nisipul mărunt. In fața lor, la un debarcader improvizat, se legăna alene o mică șalupă.

Tehnicianul păși cel dintâi peste bordul ei, ducând rucksacul și trusa lui Zechi. După el sări Selim, care apoi îi întinse mâna fetei. De data aceasta, Ghiulșen, ne având încotro, trebui să se folosească de bunăvoința lui. Îi luă mâna și păși ușor pe bord fără să-și ude pantofii.

Zechi, care între timp îi dăduse șoferului dispoziținea să plece la sonda dela Neftli-dere, unde să-i aștepte, se urcă ultimul și îi făcu conducătorului șalupei semn de plecare.

După ce tuși de câteva ori, motorul își luă mersul normal; barca făcu un rondou scurt, apoi se îndreptă cu toată viteza spre larg.

Cerul revărsa o dogoare aprinsă, dar, spre norocul lor, din față sufla o briză răcoritoare. Șalupa spinteca fața liniștită a mării, lăsând în urmă o dâră înspumată.

Ghiulșen nu-și mai lua ochii dela mare; nu se putea sătura de măreția cuprinsă în priveliștea nemărginitelor ape. Zâmbea, cu ochii scânteind, în timp ce pieptul îi tresălta de emoția pe care i-o dădea bucuria acestei clipe.

Zechi și Selim o priveau pe furiș și zâmbeau fără voie.

Șalupa înainta tot mai departe în larg; linia gălbuie a nisipului dela țărm abia se mai deslușea. Apoi uscatul ieși cu totul din vedere.

In fața lor se iviră două puncte negre, care se măreau treptat, pe măsură ce șalupa se apropia de ele.

— Uite, astea sunt conurile vulcanilor de nămol, spuse Zechi, arătându-le cu mâna. Se găsesc multe în Hazar, dar așa de mari întâlnești rar. De cele mai multe ori, valurile le spală și le risipesc repede. Dar iată și petrolul! făcu deodată, arătând dârele de o culoare violet-închisă, ce se scurgeau pe lângă bordurile șalupei.

Curând, şalupa intră într'un strat gros de petrol, care plutea la suprafaţă — şi-şi încetini mersul. Nemărginita oglindă de ţiţei strălucea la soare în culorile curcubeului.

— Parcă-i mătase neagră! spuse Selim.

— E uimitor! făcu Ghiulşen, privind în jur. N'aş fi crezut niciodată că petrolul plutind pe apă poate da asemenea joc de culori!

Şalupa înainta, spintecând stratul gros de ţiţei şi se apropia de vulcan. Din vârful acestuia şerpuia o massă lichidă, de culoare închisă. La răstimpuri, deasupra craterelor răbufneau în flăcări gazele aprinse de descărcările electrice din aer.

— Ghiulşen-hanum, spuse Zechi, în nopţile întunecoase, răbufnirile acestea aprinse sunt foarte frumoase. Am văzut aşa ceva şi la Loc-Batan.

In clipa aceea, dintr'un crater ţâşni o limbă de flăcări. Zechi urmă:

— Vulcanul dela Loc-Batan dădea o flacără şi mai puternică. Multă vreme s'a afirmat că prezenţa vulcanilor de nămol nu este un semn de existenţă a petrolului. Geologii sovietici au dovedit contrariul.

— Zechi, îţi aduci aminte de erupţia sondei Nr. 45, dela Loc-Batan? întrebă Selim. Ţiţeiul înnecase toate împrejurimile. Ghiulşen-hanum, nici nu-ţi poţi închipui cum a fost: s'a format un lac de petrol, nemărginit!

— Da, întări Zechi spusele lui. Am fost nevoiţi să construim poduri de lemn peste râurile de ţiţei.

— Şi a trebuit apoi să plătim muncitorilor prime uriaşe, reluă Selim. Prima fiecărui muncitor a atins atunci leafa pe patru luni.

Când ajunseră la locul dorit, Zechi îi strigă conducătorului să oprească. Apoi scoase din trusă instrumentele şi se apucă de treabă, determinând poziţia unde se găsea vulcanul, volumul lui, înălţimea craterelor, — iar aceste date le trecu în carnetul său de note. Intre timp tehnicianul cobora pese bord o căldare legată cu frânghie, scotea lichidul negru-roşietic care plutea pe apă şi-l turna în nişte sticluţe cu dop de sticlă, luate dela laborator.

In felul acesta se opriră în mai multe locuri, făcând măsurători şi luând probe.

In timp ce Zechi şi tehnicianul munceau de zor, Selim, mulţumit că nu-l turbura nimeni, o ţinea de vorbă pe Ghiulşen, dându-şi silinţa s'o distreze.

— Şi eu simt o mare plăcere când văd în faţa mea aceste întinderi albastre de ape, această privelişte măreaţă şi turburătoare a mării, spunea, îmbătându-se cu propriile sale cuvinte. La cele trei lucruri minunate despre care vorbea Haiam: femeia frumoasă, vinul negru, frunzele verzi şi iarba, trebue să adăugăm marea albastră.

Nici nu-ți poți închipui ce mult îmi place marea! Mă inspiră și mă face...

— Când e liniștită! i-o tăie Zechi, care-i auzise ultimele cuvinte. Dar pe furtună ce te faci?

Selim întoarse capul și rămase cu ochii în depărtare, fără să răspundă, ca și când întrebarea nu l-ar fi privit.

— Are și furtuna frumusețea ei, spuse Ghiulșen. Când privesc Hazarul răscolit de vijelie, nu știu de ce mă gândesc totdeauna la revoluție. In asemenea clipe îți vine în minte fără să vrei „Cântecul albatrosului".

— Așa e, încuviință Zechi.

Și, cercetând probele luate de tehnician, începu să declame:

— „Pinguinul prostănac trupul gros cu teamă-și ascunde între stânci... Numai mândrul albatros sboară îndrăzneț și liber, deasupra mării albe de spumă!"

— ...mda! făcu Selim, arătându-se nepăsător, deși își dădea seama că Zechi îl înțepa, pe ocolite, pentru teama lui de furtună, pe care o arătase atunci când fusese salvată Ghiulșen.

— Știi ce prietene? râse Zechi. Hai să venim odată aici, pe furtună! Te asigur că priveliștea, lângă vulcanul ăsta, are să fie de o măreție cutremurătoare.

— Lasă glumele! răspunse Selim morocănos. Dacă ți-ai terminat treaba, hai să ne întoarcem. Soarele arde aici ca în iad.

— Să mergem! încuviință cu glas tare Zechi, făcându-i semn conducătorului șalupei.

Acesta porni motorul, puse mâna pe cârmă, și micul vas, după ce făcu iarăși un rondou, se îndreptă spre mal.

Când intrară în apa curată, albăstruie, Ghiulșen privi în urmă. Marea, ca o oglindă, în depărtare părea brodată cu aur și cu mătăsuri multicolore; mai aproape, culoarea i se schimba treptat, închizându-se, până ajungea la argintiul întunecat al dantelei de spumă, pe care șalupa o lăsa în urmă.

Soarele trecuse de amiază și începuse să coboare. Cam două ore mai târziu, șalupa se opri, săltând pe valuri și legănându-se puternic, lângă un țărm stâncos. Totul în jur era sterp; nu se vedea niciun copăcel, niciun fir de iarbă, — numai marea și stâncile goale.

Cei patru călători coborîră pe uscat și începură să urce colina din față, pe o cărărue îngustă. In frunte mergea Ghiulșen, urmată de Selim. Zechi și tehnicianul veneau la urmă, ducând rucksacul și trusa cu instrumentele.

Mai departe, peisajul, la început stâncos, se schimba. Coline mici se ridicau între văi pline de iarbă roșiatică, aspră, arsă de soare. De câte ori ajungeau la o creastă se opreau ca să se odihnească, schimbau câteva glume, apoi porneau înainte.

Soarele cobora tot mai mult spre asfințit, făcând să se lungească umbrele.

In sfârșit, ajunseră la vârful Boz-dag. In fața lor se așternea o vale largă, întunecată pe alocuri de pete negre. Intr'o parte, deasupra orizontului, în reflexele de aramă ale asfințitului, ardea Ianar-dag-ul.

— Priviți, acela este chir[1]) spuse Ghiulșen, arătând petele negre din vale. Când eram la universitate, ne duceau în Hurdalan și Șuban să vedem sedimentele și infiltrațiile de petrol la suprafața solului, sub formă de chir.

— Da, este chir, încuviință Seiim, apucându-se să le dea lămuriri: Priviți, sunt și lăculețe și băltoace de cel mai adevărat petrol. Deaceea valea asta se și numește Neftli-dere. Vestitul geolog Covalev, care a lucrat pe vremuri aici, spunea că la Neftli-dere sunt rezerve nesecate de petrol. Și totuși, urmă, arătând turlele aproape dărâmate ale sondelor din vale, priviți cât am săpat, fără să descoperim nimic.

Zechi găsi în apropiere un loc bun pentru odihnă și strigă:

— Ascultă, Selim, lasă deocamdată conferința ta, căci altfel o să murim cu toții de foame. Veniți să mâncați câte un sandwich.

Spunând, desfăcu rucksacul, întinse pe un bloc de piatră lat și neted un ziar, peste care așeză lucrurile de mâncare: pâine, chifteluțe, sandwichuri cu salam și brânză, apoi desfundă sticlele cu apă minerală și limonadă.

Se așezară cu toții împrejur.

Văzând ce era de mâncare, Selim izbucni în hohote de râs:

— Masă de pionieri! Ascultă, Zechi, dacă mi-ai fi spus dinainte, n'aveam decât să-i suflu o vorbă lui Grigori dela bufetul nostru, și ți-ar fi umplut rucksacul cu tot ce-ar fi trebuit, și-ar fi fost mai bun. De, îmi pare rău!...

Apoi, turnând limonadă într'un pahar, i-l întinse politicos fetei, scuzându-se :

— Data viitoare o s'o aranjăm mai bine.

— Avem tot ce ne trebue, spuse Zechi. Doar n'am plecat la plimbare!

— Nu-i așa, Zechi, se împotrivi Selim, luând din chifteluțe După o călătorie ca asta crezi că-i deajuns ce-ai pus pe masă?

Tot îmbiind-o pe Ghiulșen la mâncare, tot flecărind, Selim nu uita să-și umple gura cu tot ce-i cădea la îndemână. Băgând de seamă că Zechi încetase să mai mănânce, glumi:

— Nu te sfii, prietene! Fii, dacă nu gazdă, cel puțin oaspete.

— Păi nu-i mai rămâne nimic de mâncare, observă tehnicianul, dacă tovarășul Selim se simte el gazdă.

---

1) *Chir* — formațiuni de pământ amestecat cu petrol. (N. aut.)

Selim glumi mai departe :

— Eu și cu Zechi avem numai suflete deosebite; încolo semănăm în toate.

După ce termină să mănânce, scoase un pachet de țigări, i-l întinse lui Zechi și începură să fumeze. Între timp tehnicianul strânse rucksacul. Apoi se ridicară cu toții și începură să coboare coasta dealului.

Soarele apusese după un munte îndepărtat, a cărui creastă semăna cu un pieptene; se întuneca repede. Din când în când, în umbra serii, din văi izbucneau pâlpâirile aprinse ale unor focuri nevăzute, care luminau cerul ca ziua.

— Ghiulșen-hanum, spuse Zechi, o să vezi multe focuri de astea pe-aici. Sunt gaze care ard. Ciobanii se folosesc de ele ca să-și fiarbă laptele sau carnea. In nopțile de toamnă și de iarnă dau naștere la feerii minunate. Acest Ianar-dag e minunat!

Deodată se aprinse un reflector, fulgerând întunericul.

— Slavă domnului că am ajuns! oftă ușurat Selim.

Nu era deprins cu drumurile lungi pe jos, deaceea obosise mai mult decât toți ceilalți. Pe deasupra, întunericul îl făcea să se împiedice de pietre la tot pasul.

Sunete dulci de dudue [1]) veneau din jos, umplând liniștea serii călduțe cu triluri delicate.

— Desigur că e vreun sondor, spuse Selim, ascultând în noapte. Și-o fi adus aminte de satul lui, de iubită, și uite... se lasă dus de dor.

— Dostali cântă din duduc, îl lămuri Zechi. E un flăcău foarte deștept, din Carabah.

— Așa e, adăugă tehnicianul. Flăcăul ăsta e un mare șugubăț. Pesemne că și acum își desfată prietenii.

— Au și de ce să se desfete! făcu Selim. In ultima lună muncitorii dela sonda lui Cafar-dai au primit, în afară de salariu, câte două-trei mii de ruble fiecare, pentru urgentarea forării.

Pe măsură ce se apropiau de sondă, sunetele melodioase se auzeau tot mai limpede.

Un flăcău voinic, de vreo douăzeci de ani, ședea lângă pavilionul cultural și cânta din duduc cu ochii închiși.

— Ce, Dostali, dai concertul de seară? îl întrebă Zechi din mers, trecând pe lângă el.

Dostali sări în picioare.

— Tovarășe inginer, eu întâmpin totdeauna oaspeții cu muzică, răspunse fără sfială.

Selim se încruntă.

— N'ai nicio treabă de stai aici, la răcoare? îl întrebă aspru.

---

1) *Duduc* — fluier ciobănesc, semănând cu clarinetul. (N. aut.)

— Lucrez în schimbul de noapte, tovarăşe director, şi până să intrăm la lucru, stau şi eu să mă odihnesc.

— Dar chirovnicul unde-i?

— Acolo unde-i totdeauna; la sondă.

Selim, urmat de ceilalţi, porni într'acolo. Muncitorii tocmai coborau prăjinile, sub ochii lui Cafar-dai, care stătea lângă puţ. Văzând că-i vin vizitatori, chirovnicul luă un ghemotoc de cârpe, îşi şterse mâinile murdare de nămol şi le ieşi în întâmpinare. După ce-i strânse mâna, Selim se întoarse şi i-o arătă pe Ghiulşen:

— Usta, îţi prezint pe noul nostru inginer-şef.

Cafar-dai începu să râdă în hohote.

— Măi drace, te joci cu mine de-a şoarecele cu pisica? Vino mai aproape! Ţi-ai aranjat, în sfârşit, treburile?

Şi întorcându-se spre Selim:

— Vrei să-mi faci cunoştinţă cu fiică-mea?

Apoi îi vorbi din nou Ghiulşenei:

— Fetiţo, rochiile de mătase lasă-le acasă. Dacă ai venit aici, trebue să fii gata la orice; poţi să te murdăreşti de noroi, de ulei...

— Ştiu asta, Cafar-dai, răspunse Ghiulşen. Crezusem că prima zi o să rămân la birou şi numai de mâine să pornesc pe la sonde.

Chirovnicul îşi aprinse pipa.

— Mi-a ieşit sufletul, prieteni! se plânse noilor veniţi. Din cinci în cinci zile Martiros Avetisovici ne pune să mai săpăm încă o sută sau două sute de metri. Spune că o să ajungem la petrol. Şi eu sap, sap mereu, dar nu e rost nici de petrol, nici de altceva care să semene cu el. Au fost şi astăzi cei dela carotaj, au coborît iarăşi în puţ tubul ăla al lor, s'au învârtit ce s'au învârtit, apoi au spus că n'au găsit nimic şi au plecat.

— Cafar-dai, vorbi Zechi, mi se pare c'o să trebuiască să părăsim păcura asta care curge pe dealuri. Ne înşeală amarnic!

Chirovnicul se încruntă:

— Ne înşeală?... Mai rău decât atât: Ne face să săpăm mereu în acelaşi loc, tot în afurisita asta de Neftli-dere. Păi, aici poţi să sapi şi cinci mii de metri şi tot n'ai să dai de petrol.

— Dar ce-ai spune, Cafar-dai, dacă ţi s'ar propune să forezi la cinci mii de metri? îl întrebă Zechi.

Chirovnicul îşi trecu pipa peste beregată:

— Să mă spânzure, dacă am să mai sap măcar un puţ în locul ăsta mort. Ajunge! Dacă m'ar fi ascultat de câte ori am spus că aici nu-i decât humă neagră, nu s'ar fi cheltuit atâţi bani zadarnic. Din puţ nu iese decât noroiul, negru de parcă-i cerneală, dar bătrânul Martiros Avetisovici te străpunge cu ochii pe deasupra ochelarilor şi susţine morţiş una şi bună: „Forează mai adânc. Şi mai adânc!" Iacă forez, dar ce folos? Dacă ai dat în humă neagră,

poți săpa zece mii de metri și tot degeaba. De cincizeci de ani văd asta!

— Și astăzi la fel? N'ai găsit pe sapă altceva decât humă neagră? îl întrebă din nou geologul.

— Nimic! răsunse chirovnicul. Hei, Pehlevan! își strigă ajutorul. Vezi că am strâns în borcan humă de pe sapă. Ad'o încoa'! O găsești în baracă pe poliță.

Pehlevan aduse repede borcanul, i-l dădu chirovnicului și se întoarse la treabă. Cafar-dai scoase cu degetul o bucată de humă.

— Poftim, uită-te și dumneata! spuse, întinzându-i-o lui Zechi. Se lipește de degete ca o caramea! acum e ceva mai uscată, da' intrase între dinții sapei de nici nu se mai vedeau; abia am putut s'o spălăm.

Zechi se apropie de lumina reflectorului, frământă huma în palmă, o cercetă cu atenție, o mirosi, apoi hotărî:

— Ai dreptate, Cafar-dai! Huma asta seamănă mult cu straturile pontice. In Apșeron, stratul productiv se găsește deasupra acestuia.

Selim își aprinse țigara, își bagă mâinile în buzunare și, legănându-se pe vârful picioarelor, îl întrebă:

— Și acum, ce credeți voi, geologii, că ne rămâne de făcut?

— Am mai spus ce trebue să facem, răspunse Zechi. Să forăm în altă parte, la o adâncime de cinci mii de metri. Am cules tot materialul necesar pentru asta; vulcanul de nămol din mare, pe care l-am văzut astăzi, este ultimul jalon al proiectului meu. Peste câteva zile am să-l depun spre aprobare la conducerea trustului.

— Ești un visător, Zechi! râse ironic Selim. E de închipuit oare să ajungem la cinci mii de metri, atâta vreme cât abia putem fora la trei mii?

— In privința asta am părerile mele. Tehnica nouă, despre care am auzit la Azneft, face ca proiectul să fie pe deplin realizabil, răspunse liniștit Zechi.

— Unde spui că o să forăm acum? întrebă Cafar-dai, înviorându-se.

Geologul începu să râdă:

— Destul de departe de Neftli-dere, dar foarte aproape de casa ta, usta.

Bătrânul chirovnic îi strânse mâna cu putere:

— Să treacă toate necazurile tale asupra mea, că tare m'ai bucurat! Nu cinci, ci chiar șase mii de metri să fie, numai să ajungem la petrol! Tu ești inginer, cunoști adâncurile pământului. Arată-mi locul, și eu mă apuc de săpat!

Ganifa îl strigă:

— Hei, usta! Stăm degeaba din cauza ta. Dacă poți, vino nițeluș încoa'!

Cafar-dai îi făcu semn că vine, apoi îl întrebă pe Selim:

— Dumneata, tovarăşe director, ai ceva cu mine? Mă aşteaptă băieţii.

— Nu, deocamdată nimic, răspunse Selim. O să vedem ce-au să hotărască mâine geologii. Noi ne-am făcut datoria. Dacă vor spune să forăm, o să forăm. Dacă vor spune că nu mai e nevoie, o să oprim motoarele. Mergem, Zechi?

— Da, mergem.

Chirovnicul strânse mâinile inginerilor şi se întoarse la lucru.

Abia când să se urce în maşină Zechi şi Selim băgară de seamă că Ghiulşen nu venise cu ei.

— Unde eşti, Ghiulşen-hanum? strigă geologul. Suntem gata de plecare!

Glasul fetei se auzi din sondă:

— Vin, vin! Numai o clipă!...

Rămăsese cu ochii la instrumentele şi uneltele din jur, la mestecătoarele de humă şi la celelalte maşini.

— Cu ce viteză aţi înaintat? îi întrebă pe sondori, care tocmai înşurubau, cu chei automate, prăjinile de foraj.

— Am terminat cu zece zile înainte de termen, răspunse unul dintre ei. Pe urmă, când s'a început adâncirea puţului, a mers ceva mai încet.

Ghiulşen se întoarse spre Pehlevan, care stătea lângă motor:

— Tu eşti ajutorul chirovnicului? Cum te cheamă?

— Pehlevan! Dar dumneavoastră cum vă numiţi, tovarăşe inginer că, la o nevoie, nu ştim cum să vă spunem?

— Mă cheamă Ghiulşen, iar după numele de familie, Adighezalova. Spuneţi-mi pe nume. Toţi muncitorii sunt buni?

— Cu Cafar-dai nimeni nu poate lucra rău, răspunse mărunţelul Pehlevan, mândru de maistrul său.

Ghiulşen îşi luă rămas bun dela sondori. Când să iasă, pe podeţ se lovi de Dostali.

— Tovarăşe Dostali, îl întrebă zâmbind, lucrezi la fel de bine cum cânţi din duduc?

— De lucrat lucrez şi mai bine, tovarăşe Adighezalova. Vedeţi, am venit la treabă înaintea tuturor.

— Aşa şi trebue îl aprobă Ghiulşen, pornind spre maşină.

Dostali rămase cu ochii după ea, parcă vrăjit. Apoi intră în sondă, se apropie de Pehlevan şi-l bătu pe umăr:

— Văzuşi ce frumuseţe? E inginer, dar parcă ar fi o peri...[1]) De ce-o fi chemând-o Adighezalova? Numele nu-i nimic pe lângă

1) *Peri* — în literatura epică a Azerbaidjanului, o fiinţă supranaturală, de o frumuseţe fermecătoare. (N. aut.)

ea![1]) Ce ochi! De-acum înainte am s'o numesc „fata cu ochi luminoşi". N'am mai văzut niciodată ochi ca ai ei.

Sondorii începură să râdă cu hohote.

5

Ghiulşen învăţase la institutul industrial din Azerbaidjan. In al treilea an de război tatăl ei, Ali Adighezal-ogli, maistru la trustul de forare marină, răci greu peste iarnă şi muri de pneumonie. Ghiulşen fu nevoită să părăsească institutul în anul al patrulea şi să-şi caute o slujbă. Aproape cinci ani lucră la trustul „Stalinet"; în ultimii doi îşi reluase studiile la secţia externă a institutului, pe care-l terminase de curând, susţinându-şi proiectul de diplomă.

Ajungând inginer-şef la serviciul de foraj se apucă de lucru cu toată vigoarea. In scurt timp vizită toate sondele trustului, cunoscu pe chirovnici şi mulţi muncitori stahanovişti. Pretutindeni îşi dădu silinţa să descopere piedicile din calea măririi productivităţii muncii; se interesă cu o atenţie deosebită de sondele avariate. In sfârşit convocă la o conferinţă de producţie pe inginerii biroului şi pe chirovnici şi făcu propunerea ca în viitor să nu se mai ascundă lipsurile în munca biroului şi a schelelor, ci să fie arătate cu îndrăzneală şi hotărâre, în spirit bolşevic.

Două zile mai târziu convocă o altă conferinţă, a activiştilor comsomolişti şi a redactorilor ziarelor de perete. Ca urmare, pe la unele sonde începură să se ivească mici ziare de perete, în care abaterile se criticau aspru.

In cugetul său Selim râdea de încrederea în sine a tinerei inginer şef, care ar fi vrut să cuprindă şi să soluţioneze totul.

„Toţi suntem la fel în tinereţe!" se gândea. Dar în faţa ei îşi dădea silinţa să nu-şi arate această neîncredere care se mărea cu timpul. Când o vedea pe Ghiulşen îşi freca vesel mâinile, lăudând-o pentru energia şi perseverenţa ei.

Uneori fata, umblând pe la sonde, soluţiona pe loc, în calitatea ei de director adjunct, chiar şi unele probleme cu caracter administrativ. Selim, nu numai că nu-i făcea observaţie, dar se şi bucura că energica sa ajutoare îl scutea de multe treburi şi griji mărunte.

In acest timp Ghiulşen se întâlni de câteva ori, întâmplător, la trust sau pe la sonde, cu Zechi.

Dela o vreme geologul era ursuz şi tăcut. Fata îşi dădu seama că trebue să fie ceva care-l supără sau îl îngrijorează.

Intr'o seară se întâlniră în vestibulul trustului. Ghiulşen aştepta

1) *Adighezal* — nume frumos. (N. aut.)

mașina, ca să se ducă acasă. Cum mașina lui Zechi era în fața intrării, nu mai rămase, ci plecară împreună. Pe drum geologul păru grăbit, căci acceleră puternic, gonind, fără să dea vreo atenție fetei de alături. Abia în apropiere de colinele Enichendului se înfiripă între ei o convorbire, care se termină repede.

— Te supără ceva, tovarășe Zechi? îl întrebă Ghiulșen.

— Da! răspunse scurt acesta.

— Și motivul nu se poate spune?

— Motivul e mereu același: discuții cu bătrânul, fără să ne putem înțelege.

— N'ai renunțat la proiectul dumitale de a sonda la cinci mii de metri?

— Dimpotrivă. Am să stărui cu toată hotărîrea să fie realizat!

— Dacă vrei, noi cei dela foraj am putea să-ți venim în ajutor. Am să vorbesc cu Selim.

Zechi se scuturâ, enervat:

— Nu! Să vorbești cu el e și mai rău! Martiros Avetisovici o fi fricos, dar asta din cauza prudenței lui nemăsurate, pe câtă vreme Selim e fricos din fire. N'o să riște niciodată nimic.

— La birou n'am observat asta, zise Ghiulșen.

Mașina se oprise la poarta vilei sale. Îi întinse mâna lui Zechi, mulțumindu-i, apoi coborî, fără alte cuvinte.

A doua zi dimineața, în timp ce discuta cu directorul chestiuni curente, Ghiulșen aduse vorba despre proiectul lui Zechi.

Selim se încruntă:

— Nu face să mai vorbim despre asta, Ghiulșen-hanum.

— De ce nu? Mă interesează foarte multe acest proiect!

— Nu mai spune! râse Selim. Văd că Zechi ți-a și sucit capul cu fanteziile lui. Ați început foarte repede să vorbiți aceeași limbă!

— Te rog să fii serios! izbucni Ghiulșen. Relațiile personale nu au nicio legătură cu serviciul.

— Așaa?! făcu Selim, în timp ce lentilele negre ale ochelarilor luceau de parcă i-ar fi scăpărat ochii. Atunci, poftim, am să te lămuresc: în primul rând, geologul-șef socotește că deducțiunile lui Zechi cu privire la prezența zăcămintelor de petrol la Enichend sunt foarte problematice; am discutat cu el despre asta. În al doilea rând, și acum e vorba chiar de părerea mea, nu avem posibilități tehnice pentru a săpa o sondă la cinci mii de metri. Dumneata, ca inginer, cred că înțelegi foarte bine. Nici americanii nu pot încă să pună în practică asemenea proiecte.

— Dar dacă, totuși, ni se va cere să forăm un asemenea puț? întrebă Ghiulșen.

— Nu ni se va cere! răspunse liniștit Selim. Acest lucru se va lovi de multe probleme serioase, nerezolvate încă.

— De pildă, care?

— De pildă, problema unei sonde care să poată suporta încărcătura a cinci mii de metri de prăjini, problema unei serioase consolidări a întregului agregat de foraj, problema cimentării puțurilor la o adâncime așa de mare... Ajunge, chiar dacă ar fi numai atât! Numai cu problemele astea și tot e destul ca realizarea proiectului lui Zechi să fie de neconceput.

— Vorbești despre aceste probleme, ca și când nu te-ar interesa deloc, observă nemulțumită Ghiulșen.

— De ce crezi că nu mă interesează? Mă interesează chiar foarte mult, răspunse Selim, pe un ton nepăsător, însă deocamdată nu poate fi vorba de un interes practic, ci de unul pur teoretic. Iar asta e treaba institutelor respective, care se ocupă cu cercetările științifice.

— Dar problemele se pun tocmai spre a fi soluționate! exclamă fata, înflăcărată. Înțeleg că e necesar ca problema forajului la mari adâncimi s'o supunem institutelor de cercetări științifice, însă, în același timp, trebue s'o soluționăm în practică. Și s'o soluționăm cât mai repede!

Selim surâse, ironic:

— Apucă-te și încearcă! In privința asta nu pot decât să vă urez succes, dumitale și lui Zechi.

Fata se ridică brusc și ieși. Ajungând în biroul său, se așeză la masa de lucru, unde căzu pe gânduri. Punctele de vedere ale directorului aveau, desigur temeiuri serioase, dar tonul nepăsător, ba chiar batjocoritor, cu care vorbea despre proiectul lui Zechi, o indignase profund. Acum se vedea limpede că la trust problema forajului la mari adâncimi era privită, dacă nu cu rea voință, în orice caz cu toată nepăsarea; altfel, Selim nu și-ar fi permis să vorbească despre așa ceva, cu atât dispreț. Propunerea lui Zechi devenea cu atât mai interesantă. Totuși trebuia privită numai în lumina posibilităților tehnice, reale sau aflate în proiecte întemeiate științific.

Deodată Ghiulșen își aminti de o prietenă din copilărie, Elena Volcova, care lucra la secția de proiecte a Institutului de cercetări științifice în domeniul construcțiilor de mașini din Azerbaidjan. Se hotărî s'o vadă și, chiar în aceeași zi, trecu pe la institut.

Elena o prezentă șefului serviciului de proiectări, doctorul în științe tehnice Seifeddinov.

Acesta se bucură când află că Ghiulșen venise să vadă proiectele de sonde pentru foraj la mari adâncimi.

— Era timpul, era demult timpul, să vă ocupați de asta! spuse, strângând mâna fetei.

Apoi o pofti să se așeze și continuă:

— Am încercat de câteva ori să trezesc interesul directorului dumneavoastră în această direcție, dar se vede că el are alte preo-

cupări. Il absorb lucrările curente, nu-i așa? Sau n'are încredere în puterile noastre?

— După mine, și una și alta, răspunse Ghiulșen, zâmbind la întrebările glumețe ale lui Seifeddinov.

— Dar ce să vă arăt? continuă acesta. Noua instalație de foraj o s'o vedeți în curând aevea, deaceea nu are rost să mai cercetați proiectele. Mi se pare că unele din primele modele au și intrat în depozitul Azneftului. Așa că, adă-ne (se adresă Elenei Volcova) proiectele de sonde pentru foraj la mare adâncime.

Ajutoarea sa aduse cutiile cu proiecte și le așeză pe marea masă de lucru, cu picioarele înalte, aflată în mijlocul încăperii.

— Poftiți aici, Ghiulșen-hanum! o chemă Seifeddinov, apropiindu-se de ele.

După indicațiile lui, Elena Volcova desfășură unul din planurile făcute sul. Pe hârtia Wattman era desenată îngrijit, cu toate detaliile, construcția dantelată a unei turle metalice, înalte.

— Iată-l! spuse cu mândrie Seifeddinov. Una din brigăzile noastre de ingineri a lucrat la acest proiect aproape o jumătate de an. Acum este gata în întregime. Priviți, nu e frumos? Frumos, dar mai ales solid! Se potrivește cum nu se poate mai bine cu ceea ce vă interesează. Poate suporta încărcătura, oricât de mare ar fi greutatea instrumentelor de foraj.

— Ce înălțime are? întrebă Ghiulșen.

— Cincizeci și cinci de metri.

— O-o-! se miră fata. Trebue instalat un ascensor pentru muncitori.

— La nevoie, putem face și proiecte de ascensoare, râse Seifeddinov. Asta nu-i ceva prea complicat.

Apoi începu să-i arate alte planuri, explicându-i detaliile proiectului. Ghiulșen asculta cu atenție, cerând din când în când lămuriri.

Intre timp, fata dela bufet aduse ceaiul pe o tavă. Seifeddinov se așeză la biroul său, luă un pahar, iar pe celălalt i-l oferi vizitatoarei.

— Nu, mulțumesc! refuză Ghiulșen. Cum puteți bea ceai fierbinte pe căldura asta?

— Dar ce gust ar mai avea, dacă ar fi rece? răspunse glumeț Seifeddinov. După mine, ceaiul trebue să fie fierbinte, tare și aromat. Vedeți cum mi-l prepară? Dacă vreți să știți, pe căldura asta beau zece pahare pe zi.

— Cum puteți bea atâta? Cred că nici inima nu rezistă la asta!

— Aveți dreptate, uneori inima o cam ia razna! oftă Seifeddinov. Dar nu-i nimic de făcut. Obiceiul e obiceiu... Ei, și ce vă mai interesează din lucrările noastre?

— Deocamdată mi-ajunge ceea ce mi-ați arătat. Vă mulțumesc,

tovarăşe Seifeddinov! răspunse Ghiulşen, uitându-se la ceas. Dacă îmi îngăduiţi, am să mai vin pe la dumneavoastră.

— Oricând doriţi, o să fim totdeauna bucuroşi, o încredinţă plin de bunăvoinţă Seifeddinov. Iar planurile vă stau la dispoziţie.

După ce-i mulţumi încă odată şi îşi luă rămas bun dela el, Ghiulşen ieşi repede pe peron, unde o aştepta maşina. Vrea să-l vadă cât mai repede pe Zechi, ca el să se bucure de informaţiile primite. Dar, ajungând la birou, află că i se telefonase, încă de dimineaţă, dela sonda Nr. 13, unde sapa se blocase în puţ, deaceea fu nevoită să plece numaidecât într'acolo.

Când, seara târziu, izbuti să-i telefoneze lui Zechi acasă, află că pentru el proiectele lui Seifeddinov nu prezentau ceva cu totul nou. Vocea i se auzea, nemulţumită, în receptor:

— Nu te-ai luat cumva şi dumneata după Selim, ca să crezi că sunt un visător care nu ţine seamă de realităţi?

Această întrebare o găsi pe Ghiulşen nepregătită, aşa încât nu fu în stare să răspundă nimic.

După o lungă tăcere, se auzi din nou, din depărtare, glasul lui Zechi:

— Te-ai supărat, Ghiulşen-hanum?

— Nu, dar...

— Dar?... Nu se aude nimic.

— Vino mâine la noi, la Enichend. Selim m'a invitat încă de ieri să mergem să dansăm la Palatul Cultural. La rândul meu, te invit şi eu pe dumneata.

Nu se mai auzi niciun răspuns. Ceva ţăcăni în aparat, întrerupând legătura.

•

In ziua aceea, Zechi avusese o ciocnire violentă cu Martiros Avetisovici.

Toată dimineaţa fusese la schela Nr. 3, unde se punea sonda cea nouă. Abia sosise la birou, când fu chemat la geologul-şef.

Ştia că de data aceasta convorbirea avea să fie hotărîtoare, deaceea, ducându-se la el, trecu pragul biroului destul de turburat.

Geologul-şef stătea în picioare, lângă masa lungă care ocupa tot mijlocul încăperii şi privea gânditor hârtiile geologice desfăşurate în faţa sa.

După ce îi strânse mâna lui Zechi, începu îndată:

— Am studiat cu atenţie materialul adunat de dumneata şi acum pot să dau concluzii definitive.

— Vă ascult! spuse, cu glasul sugrumat, Zechi.

Şi, căutând să-şi stăpânească emoţia, urmă, fără înconjur:

— Sper că materialul prezentat de mine s'a dovedit a fi destul de convingător!

Martiros Avetisovici îl privi cu un anumit înțeles pe deasupra *pince-nez*-ului, clătină din cap și, după o mică pauză, spuse:

— Zechi, ai desenat hărți foarte frumoase, ai făcut profiluri minunate. Precum se vede, ți-ai dat multă silință. Dar... concluziile mele n'au să-ți fie pe plac.

— E greu să vă schimb convingerile. Știu asta!

— Da, greu, într'adevăr! Mai ales atunci când nu există aproape deloc dovezi convingătoare. Iată, privește și dumneata!

Geologul-șef desfășură o coală mare de hârtie Wattman, apoi continuă:

— Cum dovedești că straturile reprezentate aici, la o adâncime atât de mare, sunt așezate așa cum le arăți dumneata și nu altfel? In planul dumitale sunt peste tot linii punctate. Asta înseamnă că ai trasat liniile de așezare a straturilor petrolifere numai ca posibile.

— Dacă totul s'ar privi în felul cum o faceți dumneavoastră, îl întrerupse Zechi, atunci putem spune de pe acum, că explorările noastre n'au să desvălue niciodată tainele adâncurilor din regiunea Enichend—Neftli-dere. In Apșeron, pretutindeni unde zăcămintele de petrol sunt așezate în condiții mai mult sau mai puțin normale, ele au fost descoperite demult. Sonda proiectată de mine la Enichend este în măsură să rezolve problema zăcămintelor din întreaga regiune. Dumneavoastră înțelegeți foarte bine că numai sondarea poate confirma sau desminți definitiv concluziile mele.

— Un puț de cinci mii de metri? Asta cere uriașe mijloace materiale, cere mijloace tehnice și muncă, suficiente poate, pentru alte zece puțuri! exclamă Martiros Avetisovici.

Și îl privi din nou pe deasupra pince-nez-ului pe tânărul său colaborator.

— E adevărat! răspunse cu hotărîre Zechi.

— In acest caz, ce rost mai are tot materialul adunat de dumneata? reluă geologul-șef. Ar fi cam așa: „Sapă unde dai cu bobii și pe urmă, după ce vezi ce-i dedesubt, fă-ți deducțiile definitive". Nu, așa nu merge!

Zechi se apucă să-și apere cu căldură dreptatea cauzei. Desfășurând hartă după hartă, arătă pe rând toate argumentele în sprijinul proiectului său, dar, cu toată silința, nu izbuti să-și convingă șeful că săparea unui puț la Enichend este pe deplin îndreptățită.

— Să admitem, făcu în sfârșit bătrânul, să admitem că toate părerile dumitale sunt fără cusur și că tot ce susții e pe deplin întemeiat. Și? Crezi cu tot dinadinsul că a săpa un puț de cinci mii de metri este o jucărie? Ei bine, asta e ceva irealizabil! Ia gândește-te, dragul meu... Ce înălțime trebue să aibă turla? Unde sunt mijloacele tehnice necesare pentru o astfel de forare?

Zechi nu voia să-şi facă sânge rău, deaceea, împotriva firii sale, căută să nu se aprindă.

— Tot ce priveşte partea tehnică a chestiunii, răspunse, liniştit, e clarificat de mine la Azneftmaş. Posibilităţile tehnice pentru forarea la mari adâncimi, le avem. Mai e nevoie numai de acordul dumneavoastră, în privinţa problemelor geologice.

Martiros Avetisovici se apropie de canapea, se aşează şi vorbi pe un ton liniştit:

— Din proiectul dumitale rezultă că Chirmachinscaia svita [1]) este situat la o adâncime de patru mii cinci sute de metri şi chiar mai mult. După cum ştii, stratul acesta este format din alternarea straturilor de nisip fin şi humă şi se forează foarte greu, chiar la o adâncime de două mii de metri. In afară de asta, conţine foarte multe gaze, ceea ce îngreuiază şi mai mult forarea. Gândeşte-te la erupţii de asemenea gaze, la prăbuşiri... şi la cine ştie câte se mai pot ivi la această adâncime. Mai ţine seama că pot exista tot felul de neregularităţi, de aşezări anormale a straturilor — şi asta va complica şi mai mult chestiunea. Trebue să avem în vedere şi uriaşul consum de noroi de sapă...

Bătrânul se ridică şi, clătinând din cap, încheie:

— Nu!... Imposibil!

— Dar situaţia explorărilor noastre e foarte grea, spuse Zechi, abia stăpânindu-se să nu izbucnească. Trebue să căutăm câmpuri noi, să creăm noi zone de exploatare.

— Ştiu şi eu că trebue.

— Şi timpul nu aşteaptă, continuă Zechi. Neftli-dere nu produce deocamdată nimic. Martiros Avetisovici, ştiţi prea bine că la sonda lui Cafar-dai...

— Poţi afirma că la Neftli-dere nu există petrol? îl întrerupse bătrânul.

— Nu afirm chiar asta, dar sunt pe deplin încredinţat că, dacă există, nu există în niciun caz acolo unde se fac acum explorările. Cât despre semnele exterioare care arată prezenţa petrolului, acestea se datoresc unor anumite neregularităţi ale straturilor. Deaceea, am să-mi susţin cu hotărîre proiectul. Sunt sigur că numai o sondă la Enichend ne poate scoate din impasul în care ne aflăm...

— Iar eu declar, cu toată răspunderea, că în condiţiunile actuale, a-ţi lua un asemenea risc, este o nebunie! îl întrerupse cu vehemenţă Martiros Avetisovici. E o absurditate! Iluzii nejustificate cu nimic! Nu putem săpa o asemenea sondă fără să ştim sigur că la Enichend este petrol. Şi eu nu sunt deloc convins de acest lucru!

Zechi îşi pierdu stăpânirea de sine.

---

1) *Chirmachinscaia svita* — unul din straturile petrolifere din Apşeron. (N. aut.)

— Asta-i laşitate! spuse, apăsat. Nu vă daţi seama că aţi dus trustul la un impas?

— Cum îndrăzneşti?! strigă Martiros Avetisovici, înroşindu-se de furie. Atâta timp cât sunt aici, n'am să permit ca asemenea probleme să se soluţioneze pe baza unor capricii absurde... Te rog să mă laşi singur.

— In acest caz, am să susţin ca problema să fie supusă consiliului tehnic, declară Zechi. Sper că acolo...

— Niciodată! îl întrerupse bătrânul. Auzi, niciodată n'ai să izbuteşti să treci acest proiect, atâta timp cât voi fi eu geolog-şef aici!

Dându-şi seama că nu ajută la nimic să mai discute cu bătrânul cât timp era supărat, Zechi nu mai spuse nimic. Işi strânse planurile de pe masă şi ieşi, fără alt cuvânt.

In birourile trustului domnea o mare turburare. Pretutindeni se vorbea despre nereuşita explorării dela Neftli-dere. Gazanfar îl chemase în dimineaţa aceea pe geologul-şef şi discutase îndelung cu el. După această convorbire, îi dăduse ordin directorului biroului de foraj, Selim, să înceteze lucrările la sonda Nr. 18. Cafar-dai ajunsese la adâncimea de două mii şase sute de metri. Rezultatele analizelor de laborator arătau ca şi până atunci, lipsa oricăror semne de prezenţă a petrolului în toate straturile străpunse.

Zechi află toate acestea abia când vorbi cu inginerii din biroul său. Acum înţelese de ce se înfuriase Martiros Avetisovici când îi amintise de Neftli-dere. Desigur că administratorul îi spusese bătrânului multe vorbe neplăcute cu privire la explorări nereuşite şi în special cu privire la sonda Nr. 18.

Pe Zechi întâmplarea aceasta îl amări cu totul. Ţinea la bătrânul geolog, preţuindu-i mult experienţa şi cunoştinţele. Acum Martiros Avetisovici putea crede că i-a amintit de Neftli-dere numai spre a se folosi în chip nedemn de greutăţile prin care trecea.

Asupra acestor gânduri, uşa biroului se deschise şi laboranta Zarifa, o fată totdeauna vioaie şi vorbăreaţă, intră grăbită.

— V'am căutat toată dimineaţa, spuse, după ce-l salută.

Şi, scoţând din mapă fişele laboratorului de petrol, le puse pe masă în faţa lui.

— Iată analizele probelor aduse de dumneavoastră. Natural, este petrol greu; părţile uşoare s'au evaporat. I-am dus fişele şi lui Martiros Avetisovici, să le vadă, dar nu le-a arătat un interes prea mare. Doar a clătinat din cap, zâmbind. Pe urmă mi le-a dat înapoi, ca să vi le aduc dumnevoastră. După părerea mea, bătrânul nu crede în descoperirile noastre...

Văzându-l posomorît şi gânditor pe Zechi care de obicei nu se dădea înlături dela o conversaţie veselă, Zarifa începu să râdă:

— Ce, şi pe dumneavoastră v'a săpunit Gazanfar? Mi se pare că azi aveţi mai multe fire albe la tâmple.

Geologul zâmbi:

— Tovarăşă Zarifa, asemenea treburi nu ne întineresc...

— Dar cum puteţi lucra atâta! Pesemne că nici nu vă mai odihniţi, exclamă Zarifa.

Şi, oftând, adăugă:

— Nici nu ţin minte de când n'am mai dansat cu dumneavoastră.

— Dela serata de 1 Mai.

— Vasăzică, nu aţi uitat?!...

— Nu!

— Mâine, la Enichend e o mare serbare, îl înştiinţă Zarifa. O să fie dans, petrecere la malul mării...

— Ei şi?

— Ce fată o să invitaţi?

— Nu m'am gândit la asta, Zarifa. Am mult de lucru, răspunse tânărul geolog.

— Atunci, gândiţi-vă! îl sfătui fata, scânteind din ochii ei negri, răzători.

Şi ieşi în fugă.

Zechi mai răsfoi un timp planurile, apoi le făcu sul, se ridică şi porni spre biroul lui Gazanfar.

Administratorul era foarte supărat. Zechi abia începuse să-i vorbească despre explorările sale şi despre proiectul puţului de cinci mii de metri dela Enichend, când fu întrerupt brusc.

— Dumneata şi Martiros vă ţineţi de discuţii academice, spuse aspru Gazanfar, şi aţi uitat preocuparea practică de a căuta şi găsi petrol. Şeful dumitale are o ideie fixă: Neftli-dere, dumneata alta: proiectul despre care vrei să-mi vorbeşti acum. Iar, în timpul ăsta, Selim se laudă cu depăşirea planului. La ce dracu' îmi folosesc toate proiectele voastre formidabile, dacă puţurile sunt seci?! Soarta planului o hotărăşte petrolul, nu altceva.

Tânărul geolog aşteptă tăcut, lăsându-l să spună tot ce avea pe suflet. Îşi dădea seama că a-l contrazice acum, însemna să toarne gaz pe foc.

In timp ce vorbea, Gazanfar se plimba prin birou; apoi se opri lângă masă, deschise o cutie de ţigări şi i-o întinse lui Zechi. Acesta luă o ţigară, aşteptă să ia şi administratorul una, pe urmă scăpără bricheta, oferindu-i foc. După ce aprinse, Gazanfar începu iarăşi să se plimbe, călcând uşor pe covorul moale, tot trăgând din ţigară. De obicei nu fuma; ţigările, care nu lipseau niciodată de pe masa lui, erau pentru vizitatori. Dar, în clipe de mare turburare, lua una şi o pufăia stângaci, umplându-şi gura cu fum căruia-i dădea îndată drumul afară, fără să-l tragă în piept.

— Continuă! spuse, în sfârşit. De ce te-ai oprit?

Zechi îi arătă pe scurt conţinutul proiectului, vorbi despre neînţelegerea cu geologul-şef, după care îl rugă să pună raportul său în discuţia consiliului tehnic.

Impotriva aşteptărilor, administratorul nu pomeni nimic despre greutatea realizării proiectului. Îi puse doar câteva întrebări, mai mult pentru a vedea în ce măsură geologul ţinea seama de posibilităţile tehnice. Apoi, ca încheiere, spuse:

— Bine! Am să pun raportul dumitale în discuţia consiliului tehnic. Tot trebue să-l convocăm zilele acestea.

Dar, imediat, îl făcu atent:

— Vreau însă să ştii că pentru nerealizarea planului de extracţie, în primul rând veţi răspunde dumneata şi Martiros. Asta, pentrucă nu aţi dat trustului destule puţuri cu petrol

Zechi fu pentru prima oară cuprins de îndoieli. In ceea ce spunea, administratorul avea multă dreptate. Intr'adevăr, Martiros Avetisovici îşi punea toate speranţele în sonda Nr. 18, iar el era preocupat de proiectul său — şi amândoi, în ultimul timp, se gândeau doar la petrolul dela mari adâncimi. Era oare nimerit să mai stăruiască pentru realizarea proiectului său care cerea un efort uriaş din partea trustului precum şi întrebuinţarea unor mijloace tehnice noi neexperimentate ca şi a unor noi metode de foraj? De un singur lucru nu se îndoia: puţul dela Enichend putea să fie cheia care să deschidă poarta spre bogăţia de petrol a întregii regiuni. Dar oare acest puţ avea să dea într'adevăr petrol? Cine putea şti ce taine mai ascund adâncurile pământului?

Toată seara cugetă asupra acestor chestiuni, după care ajunse la hotărîrea de a verifica încă odată, cu multă seriozitate, toate datele sale, înainte de a lua cuvântul în faţa consiliului tehnic.

Incă mai lucra, când Ghiulşen îl sună la telefon. Dibui cu greu aparatul, acoperit de planuri şi hârtii pline de cifre. La început fata se interesă despre mersul treburilor, răscolind astfel din nou în sufletul lui amintirea neplăcută, care începuse să se liniştească, a convorbirilor cu geologul-şef, şi cu administratorul. Dar, după aceea, când pe neaşteptate îl invită la serata dela Enichend, Zechi răspunse fără să şovăe:

— Mâine am de gând să lucrez toată ziua, însă seara am să vin neapărat. Vrei să trec să te iau de acasă?

Telefonul se închise, fără niciun răspuns. Zechi rămase nedumerit, neştiind dacă Ghiulşen vorbise serios, sau glumise. Sună la numărul ei dela biroul de foraj, sperând s'o poată găsi, însă dădu peste Selim — şi atunci trânti enervat receptorul pe furcă.

In ziua aceea totul îi mergea pe dos.

6

Era zi de odihnă.

Zechi se sculă devreme şi lucră până la ora când odaia, care dădea spre miazăzi, se umplu de lumina soarelui. Atunci se ridică şi trase perdelele grele, albastre, acoperind ferestrele, dar căldura în odaie continua să crească în fiecare clipă, aerul înăuntru făcându-se şi mai înnăbuşitor. Simţindu-se obosit, Zechi lăsă hârtiile pe masă, aşa cum se aflau — şi ieşi în stradă.

Afară aerul era încins de dogoarea apăsătoare a amiezei, care îl făcea înnăbuşitor. Zidurile betonate ale caselor răspândeau căldură, iar asfaltul înmuiat părea că arde tălpile. Tânărul geolog simţea nevoia să respire alt aer, deaceea se îndreptă spre ţărmul mării. În timp ce străbătea grădina, se auzi strigat de Selim şi se întoarse. Acesta, năduşit şi istovit de căldură, se apropie făcându-şi vânt cu pălăria.

— E un zăduf grozav, se plânse, întinzându-i mâna. Hai cu mine să bem ceva răcoritor; nu-mi place să stau singur la masă.

— Nu mă aşteptam să te întâlnesc singur, spuse Zechi, surâzând. Mi se pare că ai început să ai succese la frumoasa ta!

— Eşti gelos? întrebă Selim în loc de răspuns, începând să râdă mulţumit de sine. Ieri am terminat lucrul aproape de miezul nopţii. Gazanfar ne zorea din urmă: dă-i mereu, ba o informaţie, ba alta... Apoi a trebuit s'o conduc şi pe Ghiulşen cu maşina până acasă.

Ajunseră la bufetul din marginea grădinii şi se aşezară la o masă în umbră. Selim ceru bere, iar Zechi o sticlă cu suc de fructe.

— Zechi, nu te mai recunosc! îl dojeni directorul. De când a început să-ţi placă mai mult băutura asta pentru fete, decât un pahar serios cu bere?

— Astăzi nu pot să beau; am de lucru.

— Doamne, dar ce faci de-ţi ia atâta timp?

— Acelaşi lucru, mereu.

— Tot cu iluzia ta? Lasă-te de ea, Zechi; ţi-o spun prieteneşte, ai să-ţi frângi gâtul!

Zechi surprinse în glasul lui Selim accente de sinceritate, dar asta nu-l împiedică să răspundă muşcător:

— N'avea grijă de gâtul meu! N'am să mi-l rup! Şi, în general, nu te mai juca de-a v'aţi-ascunselea. Mi se pare că ai şi început să ridici pe Martiros Avetisovici, pe Gazanfar şi chiar pe inginerul tău şef împotriva proiectului meu, pe care nu-l cunoşti decât din auzite.

Li se aduseră băuturile comandate. Selim îşi umplu un pahar cu bere, pe care-l deşertă până la fund, dintr'o înghiţitură.

— Zechi, din tine poate ieși un savant bun, dar niciodată un bun administrator, spuse, după aceea. Tu cauți orizonturi îndepărtate, dar nu vezi ceea ce ți se întâmplă sub nas. Da, dacă vrei să știi, am fost și am să fiu împotriva proiectului tău. De ce? Pentrucă voi, cu asemenea proiecte, o să faceți ca în curând să se ducă de râpă tot trustul. Nu ți-a spus nimic Gazanfar? Vezi, noi cei dela foraj executăm și depășim planurile noastre, dar planul extracției de petrol nu se îndeplinește. Cine poartă vina? Voi, geologii!...

Berea își făcuse repede efectul asupra lui Selim. Acum prinsese mai mult curaj și nu-și mai putea pune frâu la vorbă. In spusele acestui om, de obicei ușuratic, Zechi simți iarăși o undă de seriozitate și adevăr — și recunoscu o parte din argumentele care i s'ar fi putut opune la cercetarea proiectului.

Imprejurul lor era liniște. Un plop cu ramurile bogate arunca pe masă o umbră deasă. Frunzele lui subțiri, argintii, tremurau ușor. Amiaza era dogoritoare, dar dela mare adia o briză răcoroasă, abia simțită. Zechi n'avea chef să se întoarcă în odaia lui înnăbușitoare.

Selim, care băuse două sticle de bere, se amețise binișor și spunea tot ce-i venea în minte, amestecând versuri între cuvinte. Insoțitorul său chemă chelneriția, îi plăti și se ridică.

— Trebue să plec, spuse, întinzându-i mâna directorului.

Acesta ridică spre el ochii șterși, încercând să-l oprească.

— Mai stai! Incă o sticlă...

— Nu! se împotrivi Zechi, pornind prin grădină.

Selim se ridică și se târî moleșit după el.

Ieșind în strada largă, geologul se opri la vitrina unei librării. Zărind o carte nouă a Verei Panova, intră s'o cumpere.

Tocmai când vânzătorul îi aducea volumul, se apropie și Selim, care până atunci rămăsese nehotărît în stradă.

— „Crujiliha"? spuse, văzând coperta. N'o lua!

Zechi îl privi pieziș:

— Ai citit-o?

— Nu, dar am văzut în „Gazeta Literară" articole despre ea; unii o laudă, alții o critică.

— Atunci este cu atât mai interesantă! făcu Zechi.

Și ceru să i-o împacheteze.

— Mi se pare că sunteți inginer; poate v'ar interesa cartea asta, a unui tânăr savant, despre vulcanii de nămol, spuse vânzătorul, arătându-i un volum cu coperta cafenie și cu titlul în litere aurite.

— Minunat! se bucură Zechi. E tocmai ceea ce-mi trebuia. După ce plăti cărțile, luă pachetul sub braț și porni grăbit spre casă.

— Eu citesc numai poezie, spuse Selim, mergând alături, abia ținându-se de pasul lui mare. Poezia mă înalță spre culmile spiritului omenesc, aș putea spune chiar că mă ridică la ceruri...

— Ce nenorocire, glumi Zechi, să fii totuşi nevoit să scormoneşti măruntaiele pământului! Demult mă gândesc că tu te-ai făcut inginer de foraj numai din întâmplare... Du-te, şi mai bine înalţă-te cu cartea, nu cu berea.

Spunând acestea, Zechi coti după colţ, apucând pe o străduţă neumblată. Celălalt se luă pe urma lui:

— Stai, stai!... Vii la serată? Ne-a invitat Ghiulşen.

— Nu ştiu, nu cred... îi aruncă Zechi, din mers.

Ajungând acasă, se aşeză la masa de scris şi se adânci în citirea cărţii despre vulcanii de nămol, care i se părea deosebit de interesantă. Din când în când întrerupea lectura spre a compara tabelele autorului cu ale sale, sau spre a căuta date în volumele şi revistele privitoare la industria petroliferă şi geologie, din bibliotecă, pe care iarăşi le compara cu cele din carte, notându-şi ideile într'un caiet. Lucrul îl absorbise într'atât, încât nici nu băgă de seamă că se înserare. Concluziile la care ajungea îl bucurau tot mai mult, întărindu-i credinţa că presupunerile sale sunt drepte. Voia să înceapă numaidecât alcătuirea raportului pentru consiliul tehnic. In această tăcere, telefonul sună strident. Zechi şovăi dacă să răspundă sau nu; n'ar fi vrut să-şi strice cheful de lucru. Dar telefonul continua să sune cu stăruinţă, la intervale egale, şi atunci ridică receptorul.

— Da, da, eu sunt! răspunse. Dumneata eşti, Zarifa? Bună ziua. Imi pare bine că te aud... Nu dormeam... Lucram... Nu; nu m'am gândit... Dar nici nu trebuia să mă gândesc... Pe cine puteam să invit în afară de dumneata?... Foarte serios!... Cuum? Ai să mă împiedici sunându-mă mereu? Nu, atunci n'am încotro, am să pierd vreo două ore... Iartă-mă, m'am exprimat greşit; voiam să spun că am să-mi fur, să-mi fur din preţiosul timp de lucru... Cum, aşa e şi mai rău? Este jignitor pentru o fată?... Ei bine, fie cum vrei dumneata... Sunt de acord. Exact peste o oră am să viu cu maşina la poarta dumitale... Nu, nu te amăgesc. Mă gândesc că tot trebue să mă duc undeva să mănânc... Iar n'am spus cum se cuvine? Asta, fiindcă mi-e capul plin de gânduri. Mă tem că astăzi n'am să fiu un bun însoţitor... Cu dumneata asta nu-i cu putinţă?... Ei, atunci bine, bine! Peste o oră sunt la dumneata... La revedere.

„Cred că n'o să fie rău, se gândi Zechi. Am să mănânc la Enichend şi cu prilejul ăsta o să fac şi o plimbare; cât despre Zarifa, are să-şi găsească ea destui admiratori, astfel încât poate am să mă întorc mai devreme acasă". Şi începu să se îmbrace. Işi puse o cămaşă curată, un costum nou, gri-deschis, pantofi galbeni, îşi împrospătă faţa cu apă de Colonia, apoi luă cheile maşinii şi se îndreptă spre garaj.

Peste o oră, maşina, un mic turism deschis, de două locuri, gonea clacsonând puternic pe străzile sgomotoase şi pline de lume ale

orașului. Căldura încă dăinuia; deaceea pe la case, ferestrele și ușile balcoanelor erau larg deschise. Dar, în mașina pe care Zechi o gonea cu mare viteză, curentul de aer mângâia obrazul, aducând o răcoare plăcută. Lângă el Zarifa, mai vioaie decât oricând, vorbea fără încetare minunându-se de tot ce-i apărea în cale.

Ieșiră în șoseaua largă din afara orașului, care ducea în partea de răsărit a Apșeronului. Curând rămaseră în urmă unul câte unul orășelele Montina, Razina, apoi satul Biul-Biuli, trecură printre turlele metalice dela Surahanov, înșirate pe o parte și pe alta a șoselei, trecură de Cala și, în sfârșit, în mijlocul frunzișului des al copacilor, apărură luminile Enichendului.

Mașina intră pe porțile larg deschise ale Palatului Culturii și se opri în parc, printre alte mașini.

Amândouă etajele marii clădiri erau luminate ca ziua. Pe ferestrele deschise se revărsau sunetele unui vals.

Zechi și Zarifa urcară scările de marmoră până la etajul al doilea, unde mai multe perechi se învârteau pe parchet. Cei care nu dansau stăteau pe scaune înșirate dealungul pereților, lăsând liber spațiul larg din mijloc.

Lui Zechi îi era foame și ar fi vrut să mănânce, dar simțind nerăbdarea fetei, o cuprinse de mijloc și intră ușor în cercul dansatorilor.

Sunetele puternice ale orchestrei acopereau sgomotul petrecerii. Rochiile de mătase înflorată ale fetelor jucau în razele candelabrelor electrice, dând naștere unor valuri vii, multicolore. In aer pluteau, amestecate, adierile parfumurilor.

Prea mică pe lângă înaltul ei dansator, Zarifa abia putea să-i urmeze pașii largi și mișcările nestânjenite. Picioarele ei, cu pantofi de culoare deschisă aproape că nu mai atingeau parchetul — și ea se lăsă repede cucerită de plăcerea dansului.

Curând orchestra își încetini ritmul, terminând lin cântecul. Dansatorii și spectatorii se risipiră, unii rămânând să se plimbe prin sala de dans, alții, îndreptându-se spre restaurant sau spre bufete. Luna, roșiatică, se ivi la ferestrele deschise, ridicându-se încet deasupra apei liniștite a Hazarului. De pe țărm răzbeau până sus vocile și râsul tineretului care petrecea voios.

Zechi intră în restaurant, se așeză la masă și ceru o cină caldă, iar pentru însoțitoarea sa, înghețată. Trebui să aștepte destul de mult ca să fie servit. Intre timp, dincolo orchestra începu să cânte din nou și Zarifa, dornică de dans, stătea ca pe ace. Spre norocul ei, văzu apropiindu-se un cunoscut, un inginer dela trust, cu care plecă să danseze, după ce se scuză față de Zechi.

Sfârșindu-și cina, Zechi dădu o raită prin sala unde dansul era în toi. Văzând-o pe Zarifa dansând cu altcineva, zâmbi mulțumit și trecu în salonul de odihnă, răcoros și liniștit. Aici, dealungul panou-

rilor de lemn care îmbrăcau pereții, erau înșirați palmieri și ficuși. O briză ușoară își făcea loc prin ferestrele deschise, aducând mireșmele gingașe ale florilor din grădină. Între ferestre, frunzele late și aspre ale palmierilor fremătau, de parcă și-ar fi șoptit ceva între ele. Printre plantele verzi străluceau sculpturi albe, în gips și marmoră. Pe pereții decorați cu basoreliefuri, din loc în loc, atârnau picturi în rame mari aurite.

Zechi se cufundase într'un fotoliu adânc și moale, respirând cu plăcere aerul proaspăt, puțin umed — când în ușă se ivi silueta voinică a lui Cafar-dai.

— A! usta! Ce mai faci, cum o mai duci? îl salută Zechi, voios. Ce vânt te-a adus aici?

Chirovnicul se apropie, îi strânse mâna și făcu din brațe un semn de plictiseală:

— N'am avut încotro, deaceea am venit... Numai că veselia asta nu-mi priește. Caut un loc unde e mai puțină gălăgie.

— Lasă, Cafar-dai, nu te mai preface! glumi Zechi. Pesemne ai dansat prea mult cu fetele și ai obosit! Stai jos și odihnește-te.

— Ai auzit de necazul meu? îl întrebă bătrânul, așezându-se în fotoliul alăturat. Astăzi au fost pe la mine Alexei Mitrofanovici cu usta Airapet și usta Gheidar, să mă mai liniștească; m'au dus la cinematograf. Filmul a fost destul de bun; m'a făcut să uit de toată lumea, dar la sfârșit iarăși mi-a venit în minte afurisita asta de sondă dela Neftli-dere.

— Și de ce trebue să fii necăjit? făcu Zechi, mirat. Doar nu-i vina dumitale. Dumneata ți-ai făcut datoria.

— Nu! răspunse Cafar-dai. Sonda asta este o rușine care a căzut pe capul meu cărunt. Martiros încă își mai face curaj, mie însă mi-e rușine să privesc în ochii oamenilor.

— Dar nu toate sondele de explorare dau petrol, îl îmbărbătă Zechi.

După ce tăcu puțin, bătrânul spuse gânditor:

— Fiecare cu ce-i este dat!... Dar vezi, eu socotesc că am mână bună: unde intră sapa mea, țâșnește țiței. La Cala, timp de treizeci de ani au scormonit pământul fără rost. S'au săpat douăzeci de sonde; șapte, încă din timpul lui Nicolae, treisprezece, în timpul nostru, și a fost degeaba. Pe urmă s'a ivit un inginer rus; mi se pare că îl chema Golubeatnicov. Asta a arătat un loc, cam vreo două verste mai sus de sat, și am început să sap acolo. Mulți dintre ingineri râdeau: „Ia te uită, ziceau, se omoară ca proștii!" Dar la urmă, ce să vezi? Rusul ăsta bătrân își cunoștea meseria! Cum am ajuns la primul strat petrolifer, acesta a și făcut erupție, o asemenea erupție că, într'o clipă, praful s'a ales de toată sonda. Prăjinile țâșneau din puț, ca niște macaroane fierte, pe cuvântul meu! — și se răsuceau ca sârma...

Se vedea cât de colo că amintirea succeselor din trecut ușura povara sufletească a bătrânului și încercatului chirovnic, deaceea Zechi îl asculta fără să-l oprească. Iar Cafar-dai vorbea înainte:

— Și la Cara-Ciuhura, tot sapa mea a găsit pentru prima oară pământ petrolifer. Până atunci toți spuneau că nu e nimic acolo, afară de gaze... Și la Loc-Batan, ții minte? — erai și tu de față, sonda mea, 45, făcuse să se ducă vestea. Douăzeci de mii de tone de petrol pe zi! Țițeiul, înnecase totul împrejur...

— Știu toate astea, Cafar-dai! spuse Zechi. Deaceea ți s'a și dat ordinul „Lenin" și încă alte decorații.

— Nu-i vorba de asta! răspunse chirovnicul. Ordinele se dau pentru muncă, dar eu pe deasupra am avut totdeauna și mulțumirea reușitei. E prima oară în viață când mi se întâmplă o astfel de nenorocire.

Geologul își luă un ton vesel, căutând să-l încurajeze:

— Nu fii supărat, Cafar-dai! O să mai ai de făcut multe, și o să-ți fie dat să deschizi în petrol orizonturi atât de noi, încât au să rămână toți cu gura căscată... Uite că ți s'a stins pipa, — de altminteri ca și buna dispoziție. Du-te și aprinde-o.

Cafar-dai se ridică greoi din fotoliul adânc:

— Da, trebue să plec. Cred că tovarășii mă și caută pe jos.

Și, luându-și rămas bun, ieși din salon.

Zechi mai rămase puțin, apoi, socotind că este timpul să se întoarcă la lucrul său întrerupt, se îndreaptă și el spre ieșire.

Toate sălile și saloanele erau pline de tineret vesel. Deodată, geologul o zări pe Ghiulșen, în hallul larg din fața scărilor. Stătea într'un colț și vorbea cu o tânără femeie îmbrăcată într'o rochie străvezie de *tulle*. Lângă ele Selim și Zarifa flecăreau cu aprindere.

Zechi voia să se strecoare pe lângă ei, făcându-se nevăzut prin mulțime, dar Zarifa îl zări și, luându-se după el, îl apucă de mână.

— Incotro? Nu-ți dau voie să pleci! spuse râzând, trăgându-l înapoi.

Când îl văzu, Ghiulșen făcu ochii mari.

— Voia să fugă! Ce spuneți de asta? ciripea Zarifa. Bun însoțitor, n'am ce zice! A venit cu fata la dans și peste cinci minute o părăsește!

— Dumneata nu duci lipsă de cavaleri, Zarifa-hanum, răspunse Zechi, după ce o salută pe Ghiulșen. Și apoi, dacă e să vorbim drept, dumneata m'ai părăsit mai întâi.

— Asta nu te scuză deloc! se amestecă Selim. Fetelor le place să fie curtate.

— Iar tovarășul Zechi vrea să fie el curtat! spuse Ghiulșen. Are chiar obiceiul să trântească receptorul când îl sună o fată ca să-l invite la o serată.

— Nu-i adevărat! se apără Zechi. Cineva a făcut o glumă proastă cu telefonul; pe cuvântul meu de onoare!

— Așa e! sări Zarifa. Tovarășul Zechi nu are un telefon ca toate telefoanele. Astăzi am sunat o jumătate de oră ca să-mi răspundă.

— Sunteți toți împotriva mea? Atunci, la revedere! zise Zechi, dând să plece.

— O clipă! îl opri Ghiulșen. E cineva aici care se interesează de dumneata.

Tânărul geolog se întoarse spre ea.

— Atunci lucrurile se schimbă! răspunse râzând.

— Mai întâi să vă prezint, reluă Ghiulșen.

Și, întorcându-se spre vecina sa cu rochia neagră, urmă:

— Prietena mea Nabat, inginer la fabrica de ciment.

— Imi pare bine, spuse Zechi politicos, strângând mâna tinerei femei.

— Nabat lucrează de trei ani la un procedeu de fabricare a cimentului pasiv, îl informă Ghiulșen.

— Adevărat? făcu geologul, viu interesat. Care vasăzică, aveți de gând să soluționați problema cimentării sondelor la mare adâncime?

— Cred că am și soluționat-o, răspunse Nabat. Am auzit dela Ghiulșen despre proiectul dumitale și pot să-ți dau o știre îmbucurătoare: cimentul meu este bun pentru sonda în cauză. Acum tocmai scriu asupra lui o lucrare. Se pare că specialiștii o apreciază foarte mult.

Consultantul șef al forării, dela Azneft, profesorul Asad Asadov, se apropie de ei.

— Ei, Nabat! spuse, dând din cap dojenitor. Plictisești peste tot oamenii cu cimentul tău pasiv! Ce-are face asta cu serata? Oamenii au venit aici să petreacă!

Nabat i-l prezentă lui Zechi, zâmbind:

— Soțul meu!

— Nu trebue să ne prezinți, fiindcă ne vedem aproape în fiecare săptămână la Azneft, răspunse profesorul, strângând mâna geologului.

Apoi se adresă tuturor.

— Ce facem? Dansăm, sau mergem să ne plimbăm cu barca? De ce să stăm în aerul ăsta închis?

Orchestra începu să cânte un vals și perechile se îndreptară spre sala de dans.

Selim se pregătea s'o invite pe Ghiulșen, iar Zarifa aștepta invitația lui Zechi. Dar soția profesorului Asadov le strică socotelile.

— Nu vreau să dansez, spuse Nabat. E prea cald.

— Mi-ar plăcea mai mult o plimbare cu barca, adăugă Ghiulșen.

— Iar eu aș vrea să plec cât mai repede acasă ! încheie Zechi.

— A, nu așa! îl opri profesorul Asadov. Mai întâi trebue să ne arăți cum valsează adevărații dansatori! Ghiulșen, iată un partener demn de dumneata.

Zechi nu mai aștepta alt îndemn și-i oferi brațul fetei.

Roșu de necaz, Selim se apucă să-și îndrepte nervos ochelarii. Zarifa se întoarse spre el, așteptând s'o invite la dans, însă directorul își ceru iertare, arătându-se obosit. Intrară cu toții în sală și se opriră în spațiul larg de sub arcadă, privind dansatorii. Erau perechi care dansau deosebit de bine, însă Zechi și Ghiulșen atrăgeau privirile tuturor. Din când în când, în vârtejul valsului, ieșiau din cercul celorlalți și străbăteau în sbor spațiul gol din mijloc. Alteori întârziau mai mult aci, singuri, legănându-se cu grație în mișcările largi, armonioase, ale dansului. Apoi iar intrau în valul multicolor, care aluneca în cerc făcând să se înfoiască rochiile viu înflorate ale fetelor.

— Frumos! Cum ți se pare? o întrebă Asadov pe soția sa.

— O pereche uimitoare! răspunse Nabat. Parcă sunt făcuți unul pentru altul.

Obrazul lui Selim se înroși mai tare. Când o invitase pe Ghiulșen la această serată crezuse că fata va dansa numai cu el, deoarece era supărată pe Zechi. Dar iată că se întâlniseră — și, după felul cum se priveau unul pe altul în ochi, îmbătați de vals, după strălucirea privirilor lor, își dădu seama că nu mai poate avea nicio nădejde.

Zarifa, de obicei neastâmpărată și guralivă, acum tăcuse și ea. Il iubea demult pe Zechi, în taină, suferind de gelozie, cu toate că nu avea niciun drept — căci el nu se purtase niciodată cu ea altfel de cum se purta cu celelalte fete. Dar acum, privindu-l cum dansa cu Ghiulșen, văzând uimitoarea armonie și frumusețe a mișcărilor lor, își dădu seama, cu simțul pe care îl are orice femeie, că a venit sfârșitul nădejdilor și așteptărilor ei.

Când cei doi dansatori trecură iarăși, ca un vârtej, prin mijlocul cercului, mulți din privitori începură să aplaude.

Ghiulșen simțea privirile încântate care o urmăreau, ceea ce o turbura puțin, dar, cu toate acestea, dansa ușor, nestânjenită. Obrajii i se îmbujoraseră, ochii îi sclipeau, și întreaga ei ființă era subjugată de armonia muzicii, de ritmul lin al dansului.

Când orchestra tăcu și cercul dansatorilor se rupse, risipindu-se, Zechi se apropie de soții Asadov, ținând încă mâna fetei într'a sa.

— Acum, spuse încântat, nu m'aș da nici eu înlături dela o plimbare pe mare.

Ghiulșen încuviință :

— Hazarul e așa de frumos acum, la lumina lunei !

— Noi mergem cu plăcere! consimți profesorul Asadov.

Și se întoarse spre cealaltă pereche, Selim și Zarifa, care stăteau posomoriți a'ături:

— Dar dumneavoastră nu vreți să faceți o plimbare cu noi?

— Desigur că vrem! răspunse Zarifa pentru amândoi, luându-și însoțitorul de braț.

Coborîră în față și apucară pe o alee largă, înțesată de lume care se plimba. Două ghirlande făcute din becuri electrice multicolore duceau spre mal. Luna plină se ridicase sus pe cer, îmbrăcând într'o lumină argintie apele Hazarului.

La țărm se întâlniră cu Seifeddinov și Elena Volcova, care li se alăturară, astfel încât trebuiră să ia două bărci.

Zechi sări primul peste bord și le ajută să se urce, întâi pe Ghiulșen, apoi pe Nabat.

Selim anunță pe neașteptate că nu mai merge, deoarece îl doare capul.

Zarifa șovăi, neștiind ce să facă, dar, aflând că Seifeddinov și Elena veniseră din oraș cu mașina, se hotărî să li se alăture, și sări în barca lor.

...In seara aceea hârtiile de pe masa lui Zechi rămaseră neatinse până dimineața. Tânărul geolog se întoarse acasă abia în zori când, renunțând la lucru, se desbrăcă repede și se bagă în pat.

7

Spre sfârșitul orelor de lucru, Ghiulșen, însoțită de chirovnicii Gheidar și Airapet, părăsi biroul, îndreptându-se spre ieșire.

Pe coridor se întâlniră cu Selim care venea grăbit și turburat, roșu în obraz, ținând în mână o coală mare de hârtie Wattman, făcută sul.

— Vino înapoi, Ghiulșen-hanum! spuse, cu răceală. Avem de vorbit ceva serios.

— Dar ce s'a întâmplat, tovarășe Selim? îl întrebă Ghiulșen, neliniștită de înfățișarea lui. Ne grăbim să mergem la o sondă unde a rămas sapa în puț.

Selim își luă un ton vizibil oficial:

— Dă-le instrucțiuni chirovnicilor; au să se descurce și singuri — iar dumneata vino numaidecât la mine.

După ce vorbi cu chirovnicii, Ghiulșen intră în biroul directorului.

Selim stătea în picioare lângă masa de lucru, pe care era întins un ziar de perete.

— Ai scos ziarul?! se miră Ghiulşen. Nu ştii că administraţia n'are dreptul să facă aşa ceva ?

— Dar ziarul de perete are dreptul să facă de râs administraţia ?

Ghiulşen aruncă o privire asupra ziarului.

— L-am citit şi eu, spuse după aceea, dar n'am găsit nimic care te-ar putea face de ruşine pe dumneata, ca director.

— Poate chiar dumneata ai dat materialul pentru acest pamflet murdar! făcu ironic Selim, împungând cu creionul în textul unui articol intitulat: „Vorbe şi fapte".

Fata răspunse liniştită :

— Nu interesează cine a dat materialul; asta o ştie colectivul redacţional. Important este că articolul, ce-i drept, într'o formă neobişnuită, în formă de foileton, face o critică întemeiată stării de lucruri dela noi.

— Dumneata găseşti că asta-i întemeiat ? strigă Selim. Dar nu-i altceva decât un pamflet revoltător! Uite ce scrie: „Dacă ţi se va spune că noi îndeplinim planul, — ascultă... şi nu crede".

— Oricare dintre noi poate înţelege despre ce este vorba aici, răspunse Ghiulşen cu acelaşi ton liniştit. Noi executăm, ba chiar depăşim planurile de foraj, dar nu dăm sonde în exploatare.

Directorul se aprinse:

— Nu e vina noastră! Pentru asta este responsabil serviciul geologic şi în primul rând stimabilul dumitale Zechi, care visează tot felul de planuri fantastice, în timp ce noi...

Dar Ghiulşen îi tăie vorba :

— In timp ce noi, stimate tovarăşe Selim, forăm inutil sonde, distrugem unelte costisitoare, aruncăm în vânt banii poporului, într'un cuvânt, ne lăsăm duşi de curent şi suntem satisfăcuţi: îndeplinim planurile !

— Cum adică „noi"? Asta te priveşte în primul rând pe dumneata, Ghiulşen-hanum, în calitatea dumitale de inginer-şef al biroului. De altminteri, stai, că este aici ceva şi pentru dumneata!

Selim se aplecă deasupra ziarului şi citi :

— „Dacă vei auzi că la noi conducerea tehnică este bine organizată, ascultă... şi nu crede". Ei, îţi place?

— Se prea poate să nu-mi placă, dar nu înseamnă că pentru asta trebue să mă înfurii; dimpotrivă, am să-mi dau silinţa să îmbunătăţesc conducerea tehnică, răspunse Ghiulşen. Şi, în orice caz, în ce scrie aici, nu e vorba de niciun neadevăr.

— Vasăzică, eşti de acord cu ei ?

— Da !

Selim se aşează în fotoliu, clătinând din cap.

— Eşti o fiinţă ciudată! spuse, după oarecare gândire. Ca inginer tânăr, ar trebui să-ţi dai silinţa să câştigi autoritate faţă de

maiștrii mai bătrâni — și în loc de asta, dumneata încurajezi asemenea mâzgăleli de hârtie, care, dimpotrivă, sunt de natură să-ți submineze această autoritate. Crezi că nu am ideie de convorbirile dumitale cu comsomoliștii? Hm!... făcu, disprețuitor, s'a și găsit cine să ne îndrumeze! Aștia mai au multe de învățat înainte de a... Știi cine a scris articolul?

— Bănuesc.

— Te rog să-mi spui numele autorului.

— N'am să fac asta!

Sticlele negre ale ochelarilor lui Selim luciră.

— Atunci nu-mi rămâne să presupun decât că a fost scris cu participarea dumitale! spuse amenințător.

— Poți presupune ce vrei! răspunse Ghiulșen cu nepăsare. Ai terminat cu mine? Mă grăbesc să mă duc la sondă.

— Nu ai ce căuta acolo! o opri directorul. La ora șase avem ședința consiliului tehnic, și lui Gazanfar nu-i place când cineva întârzie.

— Deci, cu atât mai mult, trebue să mă grăbesc.

— Tovarășă inginer-șef, ai de gând să vorbești în favoarea proiectului lui Zechi?

— Desigur.

— Nu te sfătuesc...

— În privința asta, nu-mi trebuesc sfaturi, tovarășe director. Am și eu cap! răspunse Ghiulșen, după care se îndreptă spre ușă. Selim o urmări cu privirea posomorită.

Veniseră călduri nemaipomenite; nici măcar seara aerul nu se răcorea.

In sala de așteptare și în birourile administrației erau deschise toate ferestrele, ventilatoarele mergeau în plin, și totuși aerul, îmbâcsit cu mirosul de petrol și gaze de motor, rămânea apăsător.

La ora șase fără un sfert, Selim intră în sala de așteptare, de unde aruncă o privire dincolo. Gazanfar nu venise încă. Pe lunga masă de consiliu, acoperită cu postav roșu, erau așezate creioane și testele de hârtie albă. Pe biroul administratorului fremăta ușor un ventilator.

Selim se apropie de el și se așeză pe un fotoliu, cu obrazul roșu, nădușit, în bătaia curentului de aer răcoritor.

Martiros Avetisovici se ivi în ușă.

— E un adevărat iad! se văietă, apropiindu-se și el de ventilator, în timp ce-și ștergea cu batista capul chel. — Sunt de patruzeci de ani la Bacu, dar nu-mi amintesc să mai fi fost vreodată o aseme-

nea căldură. Până am ajuns dela Neftli-dere aici, a curs toată apa din mine... Hei, grea e și bătrânețea!

— Ce vorbiți de bătrânețe, Martiros Avetisovici? făcu Selim lingușitor. Lăsați în urmă mulți tineri cu vigoarea dumneavoastră! Dar de ce a trebuit să vă duceți la Neftli-dere pe căldura asta?

— Lasă, să nu mai vorbim de vigoare!... Incep să mă dau bătut, răspunse bătrânul geolog. Mă întrebi ce am căutat la Neftli-dere? Am fost să-mi verific unele concluzii. Și, dacă vrei să știi, am rămas la convingerea mea: o să găsim petrol acolo!

— Dar Zechi afirmă că toate calculele dumneavoastră sunt greșite, spuse Selim, pentru a-l întărâta. Caută să convingă pe toată lumea că numai proiectul lui poate da cheia pentru găsirea tainelor zăcămintelor adânci de petrol.

— Mie nu-mi poate schimba așa de ușor convingerile; pentru asta trebuesc dovezi serioase, răspunse geologul-șef. Și încă nu mi-am pierdut judecata ca să mă arunc în aventuri ca aceea propusă de el.

— Aventură! Iată cuvântul nimerit! îi luă Selim vorba din gură. Bineînțeles! Cine cunoaște regiunea asta așa cum o cunoașteți dumneavoastră? La cine se apelează în cazurile grele și încurcate, dacă nu la dumneavoastră?

Și, după o scurtă pauză, urmă:

— Zechi crede prea mult în puterile sale. Afară de asta însă, mi se pare că prin proiectul lui mai urmărește și anumite scopuri. Vrea ca mai târziu să se spună că el a fost primul care a pus chestiunea forării la o adâncime de cinci mii de metri. Dacă se va găsi petrol, lui o să-i revină și onoarea, și gloria, și răsunetul în întreaga lume; o să fie purtat în onoruri, au să-l aibă în grijă, numele lui o să se ridice până la ceruri. Iar dacă nu se va găsi petrol, o să se ascundă la spatele altuia: unde era geologul-șef? El a aprobat proiectul, tot el trebue să răspundă primul. O aventură! Ați spus bine, Martiros Avetisovici, cea mai veritabilă aventură, a unui carierist isteț.

Martiros Avetisovici îl privi nedumerit pe deasupra *pince-nez*-ului, dând să răspundă ceva, dar în clipa aceea intră Zechi, și îndată biroul începu să se umple de inginerii și geologii veniți la ședință.

La ora șase fix, Gazanfar intră pe ușă, trecu repede spre biroul său, își roti ochii asupra celor prezenți și, după aceea, apăsă pe butonul soneriei.

Secretara se ivi numaidecât.

— Invită-l pe secretarul comitetului de Partid, îi spuse administratorul. Nu văd aici nici stenografa.

Apoi, întorcându-se spre Selim:

— Dar inginerul tău şef, unde e?

— O să vină ceva mai târziu, răspunse Selim.

— Asta nu-mi place! se încruntă Gazanfar.

— Acum o oră am văzut-o în schelă, se amestecă bătrânul Cafar-dai. Spunea că se duce la 273 şi că o să întârzie puţin acolo.

Gazanfar, care începuse să scoată din sertarul biroului felurite dosare cu lucrări, întrebă fără să ridice capul:

— Asta-i sonda în instrumentaţie?

— Da, da! încuviinţă Cafar-dai. Acum pompează petrol în puţ. Poate au să izbutească să tragă sapa afară. Oamenii se căznesc de câteva zile.

Şi, după o pauză, adăugă:

— Fată de nădejde! Cum a venit la biroul nostru a şi pus pe picioare şapte sonde, care stăteau de pomană.

La aceste cuvinte Gazanfar zâmbi imperceptibil, apoi, ridicând capul din hârtii, îi invită pe cei de faţă să-şi ocupe locurile.

Inginerii şi geologii se aşezară de o parte şi de alta a mesei de consiliu. Între timp se ivi şi stenografa, care îşi luă locul alături de administrator.

Zechi, ajutat de un inginer, tocmai termina de fixat cu ace hărţile şi desenele sale pe planşetele atârnate pe pereţi.

— Tovarăşi, începu Gazanfar, deschizând şedinţa, speranţele pe care ni le pusesem în Neftli-dere s'au spulberat. Fondul de elaborare şi exploatare al trustului se află într'o situaţie critică. Trebue să hotărîm ce îndrumare vom da de acum înainte lucrărilor de explorare. Geologul-şef adjunct are un proiect nou. Să începem chiar cu el. Tovarăşe Zechi, dacă sunteţi gata, aveţi cuvântul.

In clipa aceea se deschise uşa şi în birou intră Polad, secretarul comitetului de Partid, un om înalt, negricios, purtând o cămaşă albă. După ce îi salută pe cei prezenţi, înclinând din cap, se aşeză alături de Cafar-dai, care stătea lângă o fereastră deschisă.

Discuţiile pe care le avusese cu geologul-şef îi fuseseră lui Zechi de mult folos, căci astfel cunoscuse toate argumentele ce se puteau ridica împotriva proiectului său, şi putuse deci să se pregătească temeinic pentru a-l susţine. Deaceea, îşi începu raportul pe un ton liniştit, dar plin de hotărîre:

— Proiectul meu nu este decât începutul unor mari lucrări. Îmi dau perfect de bine seama de toate greutăţile care stau în calea realizării lui, dar nu văd nicio altă ieşire. Fondul de elaborare şi exploatare, pe care îl avem azi, se va micşora din lună în lună, dacă vom continua explorările prin metode vechi, ale căror posibilităţi sunt limitate, dacă nu vom face o cotitură hotărîtă în toate lucrările noastre. La aceasta ne obligă dealtminteri şi tehnica forajului mereu în creştere, mereu mai perfecţionată. Tocmai deaceea, la timpul său, am fost în deplin acord cu proiectul stimatului

nostru tovarăş, Martiros Avetisovici, ale cărui cunoştinţe şi experienţă ne-au folosit totdeauna...

— Cred că se poate şi fără complimente, mormăi supărat geologul-şef.

— Complimentele sunt minciuni, Martiros Avetisovici, iar eu nu-s obişnuit să-mi siluesc sufletul! răspunse Zechi.

Apoi, după ce îşi şterse un fir de năduşeală de pe tâmple, continuă:

— Am susţinut, şi în principiu am să susţin totdeauna ideia forării la mari adâncimi, pentrucă, faţă de epuizarea straturilor petrolifere superioare de pretutindeni, numai aşa i se poate asigura trustului fondul necesar de exploatare. Puţul dela Neftli-dere ne-a spulberat ultimele speranţe. La stăruinţa geologului-şef, acest puţ s'a mai adâncit de câteva ori, până ce Cafar-dai a atins adâncimea de două mii şase sute cincizeci de metri, fără să găsească nimic altceva decât humă neagră. Acum ne-am încredinţat pe deplin că forajul în rocile de natură pontică este fără folos. Martiros Avetisovici credea într'o aşezare neregulată a straturilor, dar nici asta nu s'a putut dovedi. Prin urmare, ne rămâne să tragem concluzia că toate prevederile noastre cu privire la Neftli-dere au fost greşite şi că deci nu are rost să continuăm vreo lucrare acolo. Am făcut îndelungate cercetări geologice în regiunile Neftli-dere şi Enichend, unde am întâlnit fenomene într'adevăr interesante şi de mare importanţă. Cercetările mele — nu ştiu dacă este necesar să expun acum toate datele obţinute — indică în primul rând, că lângă Enichend (aici Zechi se opri şi arătă cu creionul linia roşie de pe hartă), se află un bogat strat petrolifer, ce e drept, la o mare adâncime. Înainte crezusem că axa acestui strat trece prin Neftli-dere. Pe harta mea se vede că nu acesta este adevărul; ea are cu totul altă direcţie. Acest strat, precum vedeţi, porneşte de lângă lacul Adji-şor[1]), traversează Enichendul şi se pierde în largul mării. Cred că în mare, acolo unde sunt vulcanii de nămol, se mai găseşte încă un strat petrolifer, care prezintă şi el importanţă pentru forajul marin, cu atât mai mult cu cât se află aşezat la adâncimi mici; dar nu voi atinge această chestiune acum. Pentru noi prezintă importanţă stratul dela Enichend. După calculele mele, acesta se găseşte la o adâncime de aproape cinci mii de metri...

Privirile unora se întoarseră uimite spre el. Selim râse, ironic:

— Foarte aproape!... Aş vrea să-l văd pe viteazul care s'ar încumeta să sape un asemenea puţ!

— De ce să cauţi un viteaz? sări dela locul său Cafar-dai. Sunt gata să mă apuc eu de treaba asta!

---

1) *Adji-şor* — Lacul sărat. (N. aut.)

— Calculele ne arată, continuă Zechi, că întinderea straturilor petrolifere de sub Enichend și de sub fundul mării nu este mai mică decât a acelora dela Balaban-Sabunciu-Romanin.

— Poate și mai mare! aruncă din nou Selim, ironic.

— Tot ce se poate! răspunse cu seriozitate vorbitorul.

Și trecu la argumentarea concluziilor sale în favoarea forării unei sonde la Enichend. Vorbea în fraze scurte, limpezi, sprijinindu-și unele afirmații cu desene și tabele de calcul. La sfârșit reveni asupra explorărilor dela Neftli-dere:

— Trebue să ne ferim de semnele exterioare, false, care ar părea că arată prezența petrolului acolo. Aceste semne sunt, probabil, rezultatul infiltrării la suprafață a petrolului dintr'un strat îndepărtat. Nu am încă dovezi definitive, dar unele lucruri mă fac să cred că în viitor o să fim nevoiți să mutăm locul cercetărilor noastre, dela Neftli-dere la Ianar-dag.

La această concluzie ne duce harta structurală, alcătuită pe baza datelor obținute dela cele optsprezece sonde, săpate fără niciun rezultat. Ceva asemănător s'a putut observa și când au fost descoperite zăcămintele dela Calinsc... Din păcate, în ceea ce susțin, nu am putut ajunge la o hotărîre comună cu Martiros Avetisovici, deaceea am rugat pe administrator să aducă raportul meu aici, în fața consiliului tehnic. Tovarăși, rezultatul lucrărilor noastre de explorare în viitor depinde acum de hotărîrea dumneavoastră!

Gazanfar se întoarse spre geologul-șef, rugându-l să-și spună părerea.

Martiros Avetisovici se ridică încet și privi pe deasupra *pince-nez*-ului spre capătul mesei, unde stenografa își ștergea în fugă cu batista obrazul nădușit.

— Vă rog să treceți în stenogramă tot ce voi spune! o înștiință.

Și nu începu să vorbească decât după ce stenografa luă din nou creionul în mână.

— Proiectul expus aici cere o foarte mare răspundere. Imi închipuî că toți membrii consiliului își dau seama limpede că, a fora o sondă la cinci mii de metri înseamnă a face cheltuieli de milioane, fără a avea măcar garanția că această adâncime ar putea fi atinsă. Știu că la noi se lucrează acum la crearea — sau poate au și fost create — unor noi mijloace tehnice pentru forajul la mari adâncimi. Totuși, trebue să fim foarte precauți atunci când urmează să hotărîm asupra acestei probleme. Mai jos de două mii de metri, fiecare metru în plus se câștigă cu greutate, este legat de tot felul de dificultăți și primejdii, care nu se pot ști dinainte. Tovarășul Zechi ne propune să facem un salt brusc. Dar gura nu ți se îndulcește numai fiindcă spui cuvântul „halva". Mai întâi trebue dovedită posibilitatea de realizare practică a proiectului. Acest lucru

nu-l văd... Din punct de vedere geologic, ne găsim, deasemeni, în fața unui proiect nesprijinit pe dovezi. Direcția în care se prelungește, după spusele lui Zechi, stratul pornit dela Adji-șor, este tot o presupunere. El nu are niciun fel de dovezi că acest strat este orientat așa și nu în alt fel. Ca să ne convingă de dreptatea cauzei sale, se folosește și el tot de semne exterioare: vulcanii de nămol din larg și neinsemnatul strat de petrol ce plutește pe mare lângă Enichend.

Martiros Avetisovici zâmbi:

— Slavă Domnului, asemenea semne vă pot arăta câte vreți în peninsula Apșeron!...

— Nu este deloc așa, Martiros Avetisovici! îl întrerupse Zechi. Lucrurile stau cu totul altfel. Am o serie întreagă de date geologice serioase. Le cunoașteți și nu le puteți trece cu vederea...

Cu ultimele cuvinte, obrazul lui, ars de soare, se făcu roșu, iar vocea i se frânse, cuprinsă de tremur.

— Tovarășe Zechi, te rog nu mă întrerupe! îl dojeni Martiros Avetisovici.

Apoi își continuă cuvântarea:

— Secțiunile miilor de sonde și profilurile alcătuite pe baza lor ne arată limpede că în Apșeron straturile de nisip petrolifer devin tot mai humoase cu cât înaintezi spre apus. Zona indicată de Zechi este situată prea departe de zăcămintele principale de petrol, deaceea e nevoie de dovezi deosebit de serioase ca să putem crede că explorarea propusă în proiectul său ar putea fi încununată de succes.

Și bătrânul geolog încheie:

— Atâta timp cât nu există asemenea dovezi, eu, în mod categoric, nu pot să fiu de acord cu el!

Apoi, parcă amintindu-și ceva, adăugă repede:

— Pot să dau numai sfatul de a se face explorări geofizice în regiunea Enichend și în mare, în jurul vulcanilor de nămol. Atunci, poate...

Cafar-dai nu se mai putu înfrâna și izbucni deodată:

— Ești un om ciudat, dragul meu! Mai întâi ai spus: „acolo nu-i nimic și nici nu poate fi", ca apoi să vorbești de niște cercetări care ar trebui făcute. Spusele tale nu se prea potrivesc! Ascultă, prietene, mi se pare că vrei să-ți lași o portiță de scăpare: dacă, cine știe cum, se va găsi petrol, să nu se spună că te-ai împotrivit cu totul!

Martiros Avetisovici îl privi pieziș, apoi răspunse:

— Când o să avem la îndemână o hartă precisă, care să ne arate așezarea și natura straturilor, atunci, cu siguranță, o să putem începe forajul.

Polad întrebă:

— Cât timp ar dura explorarea geofizică?
— Nu mai puțin de un an! răspunse Zechi.
Gazanfar clătină din cap:
— Prea mult!... Vrea cineva să-și spună părerea?
Selim se ridică, îndreptându-și ochelarii:
— Am de făcut câteva observațiuni.
— Poftim! încuviință administratorul.

Directorul serviciului de foraj își trecu mâna prin părul umezit de sudoare, tuși, apoi, după ce o clipă își adună gândurile, începu:

— E ciudat că Zechi susține să abandonăm Neftli-dere unde se găsesc foarte numeroase semne de prezență a petrolului. După părerea mea, el cade într'o eroare profundă, fiindcă la Neftli-dere, însăși natura ne-a venit în ajutor.

Se opri ca să scoată din servietă o carte voluminoasă, pe care o arătă celor prezenți, urmând:

— Desigur că toți cunoașteți această carte; este lucrarea profesorului Covalev, care tratează despre zăcămintele petrolifere și vulcanii de nămol. Autorul consideră ca zadarnice explorările în regiunile cu vulcani de nămol, deoarece socotește că acești vulcani sunt fenomene cu caracter magnetic și sfătuește pe geologii petroliști să evite astfel de locuri. Într'o altă lucrare, profesorul Covalev demonstrează în mod convingător că la Neftli-dere se ascund mari zăcăminte de petrol. Eminentul nostru geolog Martiros Avetisovici și-a dat părerea asupra proiectului lui Zechi, bizuindu-se pe toate datele geologiei petrolifere și pe uriașa sa experiență practică. Și dacă un cunoscător atât de bun al Apșeronului nu admite argumentele lui Zechi, atunci cine va avea curajul să-și asume răspunderea unui plan nesprijinit pe dovezi — subliniez această expresie a lui Martiros Avetisovici — și datorit unui geolog relativ tânăr? În ceea ce privește forarea la cinci mii de metri, aceasta este în momentul de față cu totul de neconceput. Cunosc și eu câte ceva cu privire la noile posibilități de foraj la mari adâncimi. Dar, ia închipuiți-vă toată complexitatea problemelor tehnice care ni se pun în față în legătură cu acest proiect. Va fi nevoie de prăjini speciale, cu o rezistență mai mare, și deci mai grele. Dar cum trebue să fie construită turla ca să poată suporta greutatea a cinci kilometri de asemenea prăjini? Ce rezistență trebue să aibă agregatul, ca să poată învârti coloana de prăjini, cu o viteză într'adevăr colosală? După părerea mea, înainte de a fi vorbit aici despre proiectul său fantastic, tovarășul Zechi ar fi trebuit să se gândească serios asupra întregului ansamblu de probleme tehnice, care trebuesc soluționate. Astfel întreagă această afacere seamănă cu o aventură. În calitatea mea de director al biroului de foraj, declar categoric că proiectul propus este irealizabil. Iar în concluzie vreau să vă atrag atenția

că noi depășim planul de foraj, încât, la nevoie putem chiar înmulți numărul puțurilor. Iată tot ce am vrut să spun.

După el, i se dădu cuvântul lui Cafar-dai.

— Tovarăși, începu bătrânul, aruncând o privire supărată spre Selim, de mic copil nu mi-au plăcut cuvântările lungi și goale. De pildă, directorul nostru s'a lăudat aici că depășim planul. Care plan? Planul de foraj? Așa, și la Neftli-dere, unde am săpat cele optsprezece puțuri, am îndeplinit și am depășit planul de foraj, dar, ce folos? N'am dobândit nicio picătură de petrol — și puțurile pentru asta se sapă, căci petrolul nu cade din cer. Ni se cer puțuri care...

— Știm cu toții ce ni se cere! îl întrerupse brusc Selim. Toți cei de aici am învățat multă carte.

— Așteaptă puțin, viteazule, și o să-ți răspund!... continuă liniștit Cafar-dai. Recunosc că nu sunt un învățat. Dar cu toate astea înțeleg că Martiros Avetisovici nu are nici el argumente destul de sigure împotriva lui Zechi. El afirmă că la Enichend nu se găsește petrol și că este zadarnic să forăm, dar tot el e de părere să se facă acolo nu știu ce lucrări, iar tovarășul Selim, care nu e geolog, ne propune, sigur pe sine, să forăm cu orice preț la Neftli-dere! De ce? Fiindcă acolo petrolul iese la suprafață. Ei și, ce-i cu asta? Și lângă lacul Calinsc sunt multe locuri unde ies gaze. Treizeci de ani s'a tot forat în jurul lor, dar, ce folos? Petrolul s'a găsit cu totul în alt loc. Mie, vorbele lui Zechi mi-au mers la suflet...

Aruncă din nou o privire supărată spre Selim:

— Spui că nu se poate săpa la cinci mii de metri? Nu-i adevărat; se poate! Ar fi trebuit să te ridici și să spui că dacă toți ceilalți chirovnici din Bacu s'ar da înlături dela treaba asta, ai tăi ar săpa fără șovăire.

Apoi bătrânul se întoarse spre administrator:

— Tovarășe Gazanfar, pune-mă pe mine să forez sonda despre care a vorbit Zechi!

După el luă cuvântul Martânov, inginerul-șef al trustului.

Fără să se atingă de partea geologică a proiectului lui Zechi, acesta desvoltă argumentele tehnice pentru și contra forării la cinci mii de metri, arătându-și îndoiala că s'ar putea realiza chiar dela prima sondă un asemenea record. Apoi se opri în special asupra problemei extracției petrolului dela adâncimea aceasta atât de mare:

— ...Să ne închipuim pentru o c'ipă, spuse, că sonda e forată și că stratul atins conține petrol. Dar și exploatarea este supusă unor anumite legi. Cum să asiguri, de pildă, la adâncimea asta, alimentarea cu aer comprimat? Se cere, desigur, un nou fel de compresor, cu mult mai puternic. Nu știu dacă tovarășul Zechi s'a interesat de această chestiune; l-aș ruga să-și spună părerea.

Cafar-dai dădea semne de nerăbdare, mișcându-se din ce în ce mai neliniștit la locul lui, încât scaunul, pe care stătea, începuse să scârțâe. Dar la ultimele cuvinte ale inginerului-șef al trustului nu se mai putu înfrâna și izbucni, batjocoritor:

— Bine, dar alții ce-au să mai facă?... „Săpați sonda, găsiți petrol, învățați-ne cum să-l extragem!" Asemenea „halva" visează numai leneșii. Tovarășe Martânov, extracția petrolului nu te privește oare pe tine direct?

Începură să râdă cu toții, profitând de prilej să-și mai miște scaunele și să-și facă vânt cu ce aveau la îndemână, care cu batista, care cu un ziar sau cu o carte.

Gazanfar sună, chemându-i la ordine, apoi îl întrebă pe Martânov:

— Mai aveți de spus ceva?

Pe Martânov, care era obișnuit cu proiectele clare și precise, cuvintele lui Cafar-dai îl puseră în încurcătură. Aprinse nervos o țigară și continuă:

— Desigur că extracția petrolului este treaba noastră, dar problema asta trebue soluționată înainte de a începe forajul. Prin procedeele pe care le cunosc până azi, nu se poate scoate petrolul dela o adâncime mai mare de trei mii, cel mult trei mii cinci sute de metri.

Apoi se întoarse din nou spre Zechi:

— Vă rog să ne comunicați cunoștințele dumneavoastră cu privire la exploatarea sondelor de mare adâncime.

Zechi scoase din servietă o hârtie, se ridică și i-o întinse.

— Tovarășe Zechi, spuse Gazanfar, poți răspunde la întrebările ce au fost puse aici?

Tânărul geolog înclină din cap, apoi se întoarse fără nicio șovăire spre Martânov:

— Asupra chestiunii pe care o puneți, am discutat la Aznefț. Profesorul Petrov socotește că e cu putință extragerea petrolului dela o adâncime de cinci mii metri, prin combinarea țevilor de exploatare și prin întrebuințarea unui compresor dublu. Dealtfel, toate acestea sunt expuse în hârtia pe care v'am dat-o.

Martânov își aruncă ochii pe ea.

— E o problemă foarte serioasă, spuse, gânditor.

— Dar ce facem cu sonda? întrebă Selim, dela locul său.

Zechi întoarse capul spre el:

— Asupra acestei chestiuni poți să te documentezi la Azinmaș. O să afli noutăți interesante pentru dumneata!

Selim nu se dădu bătut:

— Cei de acolo se ocupă de peste o jumătate de an tot cu aceleași proiecte, pentru niște noi sonde de foraj.

— Da, dar ei văd ceva mai departe decât dumneata, și totul

s'ar schimba dacă te-ai pune în pas cu ei, răspunse liniștit Zechi. Te mai interesa, mi se pare, problema unui agregat puternic? Pot să te anunț, dacă nu cumva ai aflat, că de câteva zile s'au primit la Azneft câteva agregate „Bacu", de o construcție cu totul nouă, pentru forajul la mari adâncimi. Grăbește-te să obții măcar unul.

Directorul biroului de foraj își aplecă ochii, încurcat; părea hotărît să nu mai riște nicio întrebare, dar, deodată, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, sări dela locul său:

— Bine, dar cum ai de gând să cimentezi puțul? Nu există un ciment care să se poată întrebuința la o adâncime de cinci mii de metri, unde temperatura e foarte mare.

— Te înșeli; îl și avem! răspunse Zechi, zâmbind.

Și, văzându-l pe Selim zăpăcit de această afirmație, continuă, mărind efectul loviturii:

— S'a găsit procedeul de fabricare a unui nou fel de ciment, care corespunde întru totul scopului nostru.

— Asta e într'adevăr ceva nou! exclamă Gazanfar. Cărui savant îi datorăm asta?

— Unei tinere femei inginer Nabat, soția profesorului Asadov.

In clipa aceea ușa biroului se deschise și intră Ghiulșen, într'o salopetă albastră, pătată de țiței. Incă îmbujorată de fuga în care venise, fata se așeză la un colț al mesei.

— Ce-ai făcut, tovarășă Ghiulșen? întrebă Gazanfar. Ai izbutit să scoți sapa?

— Bineînțeles! răspunse fata. Când plecam, tocmai începuseră s'o tragă afară. Trebue să le mulțumesc lui usta Gheidar și usta Airapet; sunt niște adevărați maeștri în această materie.

— Tocmai asta spuneam și eu, fata mea; nu găsești maiștri mai buni ca ai noștri! vorbi cu mândrie Cafar-dai.

— Păcat doar că ai întârziat! observă domol administratorul. Ar fi trebuit să auzi ce s'a vorbit aici.

Ghiulșen răspunse, sigură pe sine.

— Cunosc proiectul tovarășului Zechi — și știu și ceea ce se spune împotriva lui.

— Oho! râse Gazanfar, schimbând o privire cu secretarul comitetului de Partid. Vasăzică, inginerii noștri au început discuțiile înainte de a veni proiectul aici! Ești gata chiar să-ți expui punctul dumitale de vedere?

— Pot să mi-l expun

— Atunci, te rog, începe!

Toate privirile se întoarseră spre ea. Ghiulșen vorbea pentru prima oară la consiliul tehnic. Răspunsurile ei îndrăznețe fuseseră mai degrabă semnul turburării care o stăpânea. Dar privirile încurajatoare ale administratorului, ale lui Cafar-dai și ale lui Po-

lui o făcură să-şi câştige repede stăpânirea de sine şi astfel începu să vorbească, întâi cu glasul mai slab şi nehotărît, apoi cu tot mai multă viaţă:

— Tovarăşi! Proiectul acesta este, cum s'ar spune, este... (îşi aminti cuvintele lui Zechi) o cotitură hotărîtoare în materie de foraj la mari adâncimi. Noi nu suntem pregătiţi pentru o asemenea cotitură (Zechi îi aruncă o privire mirată şi ea îşi preciză repede ideia), vreau să spun: nu suntem pregătiţi sufleteşte. Biroul nostru s'a obişnuit să plutească în direcţia curentului, la nivelul cunoscut al tehnicei, fără să se preocupe nici de noua tehnică a forajului, nici de ziua de mâine. Şi, deocamdată, pluteşte bine; planul de forare este chiar depăşit. Dar comsomoliştii au şi început să râdă de această depăşire, în timp ce muncitorii mai bătrâni spun că le e ruşine să mai ia prime pentru forări făcute înainte de termen, atâta vreme cât puţurile săpate de ei nu dau petrol, sau îl dau în cantităţi neînsemnate. La ultima plată, Cafar-dai a renunţat la primă şi exemplul lui a fost urmat de toţi muncitorii dela sonda nr. 18... Deaceea, susţin că proiectul tovarăşului Zechi este tocmai lucrul de care avem mai multă nevoie astăzi. Acest proiect va face să căutăm şi să găsim metode de foraj noi, perfecţionate, să descoperim noi posibilităţi tehnice, să ne apucăm odată de soluţionarea problemelor pe care le pun puţurile cu mari adâncimi, într'un cuvânt ne va învăţa să plutim şi contra curentului...

— Dar aşa te poţi îneca! aruncă Selim muşcător. Mai ales pe timp de furtună!

Însă nici răspunsul înţepător al fetei nu întârzie:

— Nu aveţi nicio grijă, tovarăşe Selim, au să se găsească destui oameni hotăriţi şi curajoşi care nu se tem de furtună... mai ales într'o zi luminoasă şi plină de soare!

— Ai dreptate, fata mea; şi eu spun la fel! o sprijini Cafar-dai.

— Am discutat de câteva ori cu directorul meu, continuă Ghiulşen. Tovarăşul Selim ne sperie, vorbind despre dificultăţi, despre tot felul de probleme nesoluţionate. Dar unde nu întâlneşti asemenea greutăţi? Ele se ivesc, inevitabil, la orice lucrare nouă. Dacă noi, bolşevicii, le recunoaştem, o facem nu pentru a ne ascunde în spatele lor, ci pentru a le învinge şi soluţiona. Aşa ne învaţă Partidul, aşa ne învaţă tovarăşul Stalin!... Imi dau seama şi eu de greutăţile uriaşe care stau în calea săpării unui puţ la o adâncime de cinci mii de metri. Ar fi o prostie să nu le recunoaştem. Dar, stând de vorbă cu unii din oamenii noştri de ştiinţă, care se ocupă de petrol, am constatat că principalele probleme tehnice ale forajului la mari adâncimi sunt soluţionate. Restul trebue să-l soluţionăm noi, practicienii, chiar în cursul forării.

Şi Ghiulşen încheie, cu hotărîre:

— Sunt pentru proiectul geologului Zechi, fiindcă în acest proiect văd posibilitatea de a îmbunătăți starea de lucruri nemulțumitoare a extracției noastre de petrol.

Polad, Cafar-dai și o parte din cei prezenți, printre care Gazanfar, aprobară, înclinând afirmativ din cap. O priveau toți cu o curiozitate neascunsă.

Cafar-dai o chemă lângă el, îi făcu loc alături și spuse, bucuros, cu voce tare:

— Și tatăl tău, usta Ali, vorbea la fel, punct cu punct, cinstit și drept.

După Ghiulșen mai vorbiră câțiva ingineri și geologi ai trustului. Cei mai mulți dintre ei se opreau la amănunte izolate din proiectul lui Zechi, fără a se hotărî să-și dea o părere definitivă asupra posibilităților lui de realizare.

Apoi luă cuvântul Polad.

— Îmi face impresia, începu el, cu glasul reținut, că astăzi nu vom putea lua decât o atitudine principială față de proiectul lui Zechi. Mie personal acest proiect îmi place, fiindcă în el se ascunde scânteia înnoitoare, care uneori aruncă peste bord toate concepțiile învechite, care te obligă să te apuci, cu hotărîre și curaj, așa cum spunea tovarășa Ghiulșen, de soluționarea celor mai complicate probleme tehnice — și să izbândești. Totuși, sunt de părere să dăm toată atenția și serioaselor rezerve făcute de geologul-șef, al cărui caracter cinstit și sincer îl cunoaștem cu toții. Deaceea, cred că va trebui să verificăm încă odată toate afirmațiile tovarășului Zechi și să supunem proiectul spre aprobare organelor superioare. Această operă, care cere mobilizarea tuturor mijloacelor industriale și tehnice, comportă răspunderi foarte mari; deaceea nu avem dreptul să hotărîm asupra ei singuri, numai pe răspunderea și garanția noastră. Însă în privința felului în care a fost primit principial proiectul, trebue să vorbesc deschis: pe cât m'a bucurat cuvântarea inginerului-șef al biroului de foraj, pe atât m'a nemulțumit aceea a directorului. După mine, atitudinea lui este greșită în fond și nenimerită din punct de vedere politic. Nu numai tineretul, ci chiar maiștrii bătrâni, cum sunt Cafar-dai, Volcov și alții, se arată gata de a se arunca în luptă pentru a cuceri noi culmi în producție și tehnică, în timp ce tovarășul Selim caută să-i descurajeze cu strigăte ca: „de neconceput", „de nerealizat", „aventură necugetată"...

— Am spus „seamănă cu o aventură". Nu exagerați! murmură Selim posomorît.

— Hreanul nu e mai dulce decât ridichea, tovarășe Selim! răspunse Polad. Atitudinea dumitale seamănă cu aceea a omului de rând, care își adoarme conștiința și refuză de a progresa. Am aflat că dumneata vorbești pe la colțuri, răspândind tot felul de mof-

turi, precum că tovarășul Zechi își susține proiectul din dorința de a face carieră. Dar cine ți-a dat dreptul să ponegrești năzuințele cinstite ale unui inginer sovietic de a ridica industria noastră petroliferă spre noi culmi? Petrolul! exclamă înflăcărat Polad. Iată ce determină calitatea muncii noastre, nu depășirea planurilor la săparea unor puțuri seci. Amintiți-vă de cuvintele pe care tovarășul Baghirov le-a spus în primul an după război: „Lucrul principal pe care suntem datori să-l dăm în primul rând țării, este petrolul!"... Suntem datori să asigurăm țării belșugul de energie mecanică. Deaceea, dacă principalele resurse de petrol se ascund la mari adâncimi, trebue să ajungem la ele, cu orice preț!

Gazanfar se ridică și se întoarse spre Zechi:

— Nu s'a mai înscris nimeni la discuții? In calitate de raportor, țineți să aveți ultimul cuvânt?

— Nu, nu țin neapărat, răspunse Zechi. Aș fi vrut să combat unele afirmații învechite și, dealtminteri, scoase din circulație, cum ar fi cartea profesorului Covalev asupra vulcanilor de nămol, la care s'a referit Selim. Dar argumentele mele sunt desvoltate în raportul scris. Deci, cine vrea să le cunoască le poate găsi acolo în toate amănuntele.

— Atunci, îngăduiți-mi să închei, numai cu câteva cuvinte, spuse Gazanfar, apropiindu-și de ochi niște notițe scrise cu creionul. Pentru mine este evident că trebue să trecem, și asta numaidecât, la o nouă tehnică și la alte metode în forajul de explorare. Obiecțiunile ce se fac în această privință sunt cuvinte goale, iar nepăsarea față de posibilitățile care se deschid în fața noastră este inadmisibilă. Atâta doar, nu sunt lămurit încă, dacă vom putea să trecem dintr'odată la sonda de cinci mii de metri...

Incurajat de aceste ultime cuvinte, Selim exclamă:

— Nici nu vă închipuiți cât e de greu!

— Taci, tovarășe Selim! îl opri administratorul. Nu împărtășesc deloc îngrijorarea și cu atât mai puțin frica dumitale. Vreau să spun că greutățile nu trebue să ne oprească din drum. Decât zece-douăzeci de sonde de explorare, mai bine una și bună, la care să experimentăm mijloacele noi tehnice, care ne vor da posibilitatea să facem un salt înainte și să descoperim noi zăcăminte. Pentru această chestiune probabil va trebui să intervin la Azneft ca să cer diferite ajutoare, precum și mărirea fondurilor necesare forajului de explorare la adâncimi mari. Are cineva dintre dumneavoastră de făcut obiecțiuni principiale împotriva trecerii la acest fel de foraj, deocamdată desigur cu titlu de experiență? Pun chestiunea la vot.

Nu se ridică nicio mână care să voteze contra.

— Trebue să-i dăm lui Selim însărcinarea, spuse Polad, de a

obține imediat mijloacele tehnice necesare, îndeosebi agregatul „Bacu" — și să-l facem personal responsabil de asta.

Gazanfar înclină din cap:

— De asta o să mă îngrijesc eu însumi. Acum să vedem cum vom soluționa problema sondei dela Enichend. In privința asta, cea mai mare importanță o au argumentele geologice. Nimeni din cei prezenți nu cunoaște problema mai bine decât însuși autorul proiectului și Martiros Avetisovici. Dar ei nu sunt de acord unul cu altul, ci își contestă reciproc temeinicia părerilor asupra locului unde trebue să se înceapă explorarea. Ce e de făcut? O asemenea problemă nu poate fi rezolvată prin vot. Deaceea propun să intervenim la Azneft spre a se numi o comisie specială care să găsească soluția, bineînțeles cu participarea celor doi geologi ai noștri. Aveți ceva împotrivă?

— Nu! se auziră voci. Așa e bine!

Nimeni nu avu de făcut obiecțiuni.

— Ei bine, încheie Gazanfar, în cazul când comisia va socoti că săparea sondei dela Enichend este nimerită, vom relua discuția și vom hotărî prin ce mijloace putem atinge adâncimea de cinci mii de metri... Acum terminăm ședința. Această chestiune n'o mai pun la vot, glumi, deoarece sunt încredințat că nimeni n'are nimic împotrivă.

Toți începură să râdă, în timp ce se ridicau cu sgomot dela locurile lor. Biroul se umplu de voci însuflețite.

8

Faptul că o cunoscuse pe Ghiulșen avu pentru Zechi o urmare neașteptată: simți dintr'odată singurătatea din viața lui intimă. Până atunci, munca la trust, cercetările geologice, lectura, teatrul sau cinematograful îi luau toată vremea. Dela un timp însă în orele libere de seară, dacă nu izbutea să se vadă cu Ghiulșen, nu mai știa cum să-și omoare urîtul. Incerca pentru prima oară o asemenea stare. Numai munca pe care i-o cerea pregătirea proiectului său de raport pentru Azneft izbutea să mai umple golul de nesuportat al acestor ore. Adesea, în timpul lucrului, rămânea mult timp nemișcat, fără să-și poată desprinde privirea dela imagini care i se iveau în față, ca pe un ecran. O vedea pe Ghiulșen, când luată de valurile furtunoase ale Hazarului, cu chipul crispat de suferința acelor ultime sforțări, când în vârtejul valsului, sfioasă și turburată, cu un surâs de încântare pe față și în ochii ei luminoși, când visând gânditoare sub lumina dulce a lunei, când îndrăzneață ca un băiețandru, vorbind la consiliul tehnic... In aceste clipe i se părea că

a găsit în sfârșit acel ceva dorit și scump pe care îl căutase ani dearândul.

Odată, într'o zi de odihnă, care nu-i tihnea, nemaiputând sta locului, scoase motocicleta și porni în goană spre Enichend.

Era pe la jumătatea lui Septembrie. Ploaia care căzuse câteva zile în șir încetase și cerul se înseninase. Grădinile, spălate de ploaie, luceau ca smaraldul în razele calde ale soarelui.

Zechi își petrecu toată ziua cu Ghiulșen și cu sora ei, Șafiga. Mâncară, după masă se plimbară, apoi băură ceaiul împreună. Pe seară Șafiga se făcu nevăzută. Atunci Zechi dădu ideia unei plimbări cu barca. Ghiulșen se învoi, cu condiția să vâslească ea mai întâi, până ce va obosi.

Când ajunseră destul de departe de țărm, Zechi, care stătuse la cârmă, se ridică și se apropie de fată, ca s'o înlocuiască. Dar Ghiulșen nu voia să-i dea vâslele, și astfel între ei se iscă o mică luptă. Barca începu să se clatine, înclinându-se tot mai mult, gata să se răstoarne în orice clipă. In timp ce se luptau astfel, tânărul, de obicei politicos și reținut în manifestări, nu se mai putu înfrâna: o cuprinse pe Ghiulșen în brațe și o sărută; apoi îi mărturisi, sincer și fără înconjur, că o iubește. Fata își ascunse rușinată privirea, fără să-i răspundă. O clipă mai târziu își trase ușor mâna din mâna lui fierbinte, îi sburli părul cu degetele ei lungi, într'o mișcare fugară, apoi, fără un cuvânt, puse mâna pe vâsle și îndreptă repede barca spre țărm.

De atunci înainte nu pierdeau prilejul de a se vedea, în nicio seară liberă, iar când ceva îi împiedica dela asta, vorbeau îndelung la telefon.

La trust lumea începuse să bage de seamă că Zechi, de obicei închis și tăcut, se schimbase: era tot timpul vioi, glumea, râdea și se arăta prietenos cu toți. Numai Zarifa și Selim știau care este motivul acestei schimbări.

Odată se întâmplă ca Ghiulșen să rămână trei zile în șir, de dimineața până seara târziu, pe la sonde, încât în tot acest timp nu putu nici să-l vadă, nici să-i vorbească la telefon. In cea de a patra zi, pe înserat, când pleca dela trust, se întâlni cu el la ieșire. Văzându-l încruntat și posomorît, îl întrebă îngrijorată:

— Ce-i cu tine? Ești bolnav?

— Mai rău! răspunse Zechi. M'am prăbușit împreună cu proiectul meu!

— Asta nu se poate! exclamă Ghiulșen.

Tânărul își desfăcu brațele, în semn de neputință:

— Și eu credeam la fel, dar pentru specialiștii dela Azneft a avut mai multă greutate cuvântul lui Martiros Avetisovici.

— E o nerușinare! se revoltă fata. Bine, dar Gazanfar ce spune?

— Ai auzit cuvântarea lui la consiliul tehnic. In principiu, susține ideia forajului la mare adâncime, dar nu poate trece peste hotărîrea comisiei dela Azneft.

Şi Zechi adăugă, posomorît:

— Mi-a mai rămas o singură speranţă: Polad face toate sforţările ca proiectul să fie pus în discuţia Comitetului Central al Partidului.

Şi, într'adevăr, nu trecuseră nici două zile, când proiectul fu cerut de Comitetul Central al Partidului Comunist din Azerbaidjan. Iar o zi după aceea, secretarul Comitetului Central convocă la o consfătuire personalul conducător şi specialiştii Azneftului şi ai trustului.

Zechi îşi repetă astfel pentru a treia oară raportul. Secretarul Comitetului Central ascultă apoi cu atenţie toate argumentele pentru şi contra proiectului. In sfârşit începu să pună atât raportorului cât şi specialiştilor întrebări în legătură cu posibilităţile practice de forare şi exploatare a unei sonde de cinci mii de metri adâncime. Observaţiile lui scurte erau atât de neaşteptate şi dovedeau atâta bun simţ, încât Zechi se cam zăpăci. Voind să afle şi părerile chirovnicilor mai bătrâni, secretarul Comitetului Central puse câteva întrebări lui Cafar-dai şi lui Volcov, lămurind o serie de amănunte care-l interesau. In tot acest timp, nu-şi arătă în niciun fel părerea asupra proiectului. In sfârşit, făcu o ultimă însemnare în carnetul său şi ridică privirea. Toţi erau nerăbdători să vadă ce hotărîre va lua.

Secretarul Comitetului Central se opri fără niciun ocol la importanţa indiscutabilă a proiectului, a cărui realizare o găsi necesară şi deaceea propuse ca întreg materialul să se trimită la Moscova, pentru aprobarea ministerului.

Peste o săptămână veni o telegramă, prin care autorul proiectului era chemat la minister. Aceasta se întâmpla la amiază. Gazanfar îl invită pe Zechi în biroul său, vorbi cu el îndelung, apoi îl sfătui să se ducă acasă, spre a se pregăti de drum, ca seara să şi plece, — înştiinţându-l totdeodată că biletul de tren îi va fi adus prin curier.

După ce-şi luă rămas bun dela toţi colaboratorii săi, Zechi intră la geologul-şef.

— Plec la Moscova! îl anunţă, voios. Ce îmi uraţi, Martiros Avetisovici?

— Iţi urez tot succesul, Zechi, afară de unul — şi tu ştii care! răspunse geologul-şef, privindu-l ironic. Pentrucă îţi doresc sincer numai binele.

După cum se vedea, bătrânul rămânea neînduplecat.

Ghiulşen nu era nici la trust, nici la birou. Zechi ieşi şi se urcă în maşină. In drum spre casă se gândi să cumpere câteva da-

ruri pentru prietenii săi dela Moscova, deaceea opri la un magazin al Azvintorgului.

Când ajunse acasă și intră în birou, tocmai sună telefonul. Era Ghiulșen, care îi spuse că va veni neapărat să-și ia rămas bun.

Până la plecarea trenului mai era încă destul timp. Zechi făcu baie, se bărbieri și își aranjă pe îndelete în valiză rufăria și costumul bleu-marin. Apoi, gândindu-se că Ghiulșen desigur avea să vină înfometată, trecu în sufragerie, scoase din bufet tacâmuri, le aranjă pe masă, aduse din bucătărie gustări reci, desfundă o sticlă cu vin de desert și împodobi fructiera cu fructe proaspete.

Ghiulșen sosi la ora când în oraș se aprindeau luminile.

— N'am întârziat? îl întrebă, intrând grăbită în micul vestibul.

Și, după ce-i strânse mâna, urmă cu toată vioiciunea pe care i-o dădea tinerețea și încrederea în viitor:

— Ești emoționat? Bucuros? Nu știu de ce, dar presimt că de data aceasta totul se va termina cu bine.

Zechi zâmbi:

— Mi-e de două ori mai plăcut, când aud asta dela tine.

Apoi o conduse spre masă, poftind-o să se înfrupte. Ghiulșen mărturisi că izbutise să mănânce la cantina trustului, dar nu refuză fructele și se așeză la masă. Apoi îl rugă să-i arate casa.

Micul apartament al lui Zechi era alcătuit din două camere, una fiind sufragerie, iar cealaltă servindu-i de birou și dormitor.

Când Ghiulșen intră în birou, primul lucru pe care-l văzu, fu un portret în mărime naturală al lui S. M. Chirov, atârnat în fața mesei de scris, într'o ramă de lemn vopsită cu lac roșu. Pe un alt perete erau atârnate portretele lui I. V. Stalin, V. M. Molotov și al secretarului Comitetului Central al Partidului Comunist din Azerbaidjan, M. D. Baghirov. Lângă dulapul de cărți, masiv, din stejar, deasupra divanului, era un șir de gravuri, toate de aceeași mărime, în rame cu sticlă, reprezentând pe cei mai mari savanți ruși, precum și pe fruntașii culturii din Azerbaidjan, printre care Ghiulșen recunoscu îndată pe academicienii Carpinschi, Arhanghelschi și Gubchin, pe profesorii Golubeatnicov, Nizami și Molla Nasredin.

Străbătu încăperea, rotindu-și privirea pe pereți și cercetând aranjamentul interiorului, apoi ieși pe balconul îmbrăcat în iederă verde, care se cățăra pe sfori, și împodobit cu flori sădite în jghiaburi de lemn. Aproape, în parcul Nagorni, se înălța, luminată de reflectoare, statuia lui Chirov, tribunul revoluției. De acolo, cobora spre țărmul Hazarului marele oraș ale cărui mii de lumini străluceau feeric.

— Ce bine e aici! făcu încântată Ghiulșen... Vezi orașul ca'n palmă. Iar pe Chirov îl ai toată ziua în față, și în birou și afară.

— Amintirea lui mi-e dragă, răspunse Zechi.

— Tuturor ne este dragă amintirea acestui om minunat! spuse fata.

— Dar mai ales mie! reluă cu căldură Zechi. Chirov mi-a fost un al doilea tată.

— L-ai cunoscut personal?

— Da, l-am întâlnit când eram copil, un mic băieţaş cu picioarele goale — şi poate numai datorită lui am putut ajunge unde sunt.

— E foarte interesant! De ce nu mi-ai vorbit niciodată despre asta?

Tânărul se uită la ceas.

— Dacă vrei, am să-ţi povestesc acum; mai avem încă timp.

Reveniră în birou. Ghiulşen se aşează pe divan, iar Zechi, după ce-şi aprinse o ţigară, se aşează alături.

— A fost o întâmplare pe care nu pot s'o uit, începu cu glasul încet, gândindu-se la prima întâlnire cu Chirov. Aveam pe atunci doisprezece ani. Făcuşem trei clase primare când, din motive familiare, am fost nevoit să intru la lucru. Mama stărui pe lângă Cafar-dai să mă ia ucenic la sondă. El se învoi, dar cu strângere de inimă, şi căută oricum să nu-mi dea prea mult de lucru. „Du-te la birou şi spune că maistrul aşteaptă prăjinile!", „du hârtia asta cutăruia!", „du probele de pământ la laborator!"... Altceva nu auzeam dela el. Dar eu luam seama la toate din jurul meu, încât, după un an, mă descurcam destul de bine cu lucrările sondei. Cele ce voiam să-ţi povestesc s'au întâmplat în anul douăzeci şi patru... Zăpada era mai sus de genunchi, ceea ce la Bacu nu se întâmplă mai niciodată. Cafar-dai săpa atunci prima sondă prin metoda rotativă. Lucrul fiind ceva nou, bineînţeles că toţi şefii îl urmăreau cu interes. In ziua aceea trebuia să scoatem prăjinile de foraj şi să cimentăm puţul. Fiind nevoit să se ducă până la birou, Cafar-dai îmi porunci să fiu cu ochii în patru şi să nu las niciun străin în sondă. Lucrătorii se duseseră într'o baracă în spate, unde se odihneau, stând de vorbă şi fumând, iar eu rămăsesem pe podeţ, ca o santinelă.

— De ce ai intrat la lucru aşa de mic? îl întrebă Ghiulşen. N'aveai tată?

— Tata fusese ucis încă din anul douăzeci.

— Pe front?

— Nu, aici la Bacu.

— Dar cum s'a întâmplat asta?

— Despre ce să-ţi povestesc mai întâi? întrebă Zechi, privind-o îngândurat. Despre mine, sau despre tatăl meu?

— Te rog răspunde-mi numai la ce te-am întrebat.

Zechi trase adânc din ţigară, slobozi un nor albastru de fum, apoi continuă:

— Ei bine! Tata era învăţător şi un om de frunte în timpul său.

Nu mi-l amintesc prea bine, dar știu că avea o statură înaltă și o înfățișare impunătoare. Țin minte când ne-au adus corpul lui neînsuflețit; n'aveam nici nouă ani pe atunci. Azerbaidjanul se găsea sub dominația mussavatiștilor. Aceștia, împreună cu catârii de reacționari, l-au declarat pe tata ateu și bolșevic, și au pus ucigași tocmiți să-l omoare. Într'o noapte întunecoasă tâlharii l-au surprins într'o fundătură și i-au tăiat capul...

Se vedea cât îi era de greu să povestească întâmplările acestea. Tăcu o clipă și trase turburat din țigară. Ghiulșen stătea cu capul în piept, privind tăcută podeaua. Revenindu-și, Zechi începu să povestească mai departe :

— După moartea tatii au venit pentru noi zile grele. Mama se apucă să lucreze ca servitoare sau spălătoreasă pe la oamenii bogați, abia izbutind să-și câștige traiul. Eu urmam școala primară. Sărmana femeie își sleia puterile, însă nu putea să înghită nicio bucățică de pâine fără s'o împartă cu mine. Imi pare rău că și ea a murit înainte de timp, și n'a avut parte de zilele acestea fericite.

Zechi își scutură capul, ca și cum ar fi vrut să-și alunge amintirile dureroase, apoi se întoarse la vechea povestire:

— Și cum îți spuneam, stăteam pe podeț păzind sonda. Deodată, văd că vine o mașină. Zăpada mare o împiedica să înainteze, încât se opri destul de departe de sondă. Un om mărunțel coborî și o luă drept spre mine. Sub mantaua fluturată de vânt i se vedea vestonul kaki, încins cu un centiron militar — și pantalonii de culoare închisă, vârîți în cizme înalte. Pe cap avea o șapcă neagră de piele. Omul sări pe podeț și se îndreptă cu pași repezi spre sondă. „Stai ! i-am strigat. Arătați-mi permisul !.. Intrarea străinilor este oprită !" Zechi tăcu o clipă și o privi pe Ghiulșen, în ai cărei ochi lucea o vie curiozitate.

— Și mai departe, ce s'a întâmplat? îl întrebă ea, nerăbdătoare.

Tânărul zăbovi o clipă :

— Ei, aici începe tocmai ceea ce este mai interesant. Omul cu șapca de piele mă privi, zâmbi, apoi o luă înapoi. Un sondor, care văzuse întâmplarea prin fereastra barăcii, veni fuga și mă dojeni în șoaptă: „Măi, cap prost, știi pe cine ai întors din drum? Asta-i Chirov!..." In prima clipă mi s'a oprit respirația, dar îndată m'am gândit că pot să mă apăr : „De unde să știu eu cine era? Maistrul îmi poruncise hotărît să nu las pe nimeni..." Tovarășul Chirov trecu de câteva ori prin fața sondei, apoi mă chemă. Am coborît de pe podeț și m'am apropiat de el, tremurând de frică. Imi simțeam ochii umezi și mă așteptam ca din clipă în clipă să mă podidească lacrimile. Serghei Mironovici înțelese dintr'odată starea mea și căută să mă liniștească: „Faci bine că nu lași să intre într'o întreprindere

de stat, oamenii pe care nu-i cunoşti. Aşa să faci întotdeauna! N'are niciun rost să intre oameni străini în sondă". Apoi începu să mă întrebe despre mine: m'a întrebat cum mă cheamă, s'a interesat de tata, de mama, de şcoală, iar eu i-am povestit totul. Aflând că sunt orfan mi-a pus mâna pe umăr, m'a privit cu ochii blânzi şi mi-a spus: „In ţara noastră nu sunt orfani. Noi toţi suntem părinţii tăi, fraţii tăi mai mari, prietenii tăi". Indată, apoi, l-au înconjurat muncitorii şi a intrat în vorbă cu ei. Când s'a întors Cafar-dai dela birou, i-a povestit întâmplarea şi m'a lăudat pentru fapta mea. La rândul său, maistrul i-a spus cum a fost ucis tatăl meu de către mussavatişti. Apoi au mai vorbit despre mersul lucrului la sondă, după care Chirov a plecat. Când să-şi ia rămas bun, mi-a întins mâna, spunându-mi: „O să ne mai vedem, băiete!"

— Şi a mai venit? întrebă Ghiulşen.

— A venit, şi nu singur, urmă Zechi, zâmbind. L'a adus pe şeful învăţământului popular din Bacu: „Băiatul a terminat numai trei clase", i-a spus Chirov, dându-mă pe mâna lui. „Să faci în aşa fel ca peste un an să-şi poată trece examenele şi să intre la şcoala tehnică muncitorească". Apoi a chemat-o pe mama, a întrebat-o multe despre tata. Din actele aflate la arhivă şi după mărturia unor membri de Partid, s'a putut dovedi că tata fusese membru al Partidului Bolşevic din o mie nouă sute şaptesprezece şi activase în ilegalitate. Fiindcă fusese învăţător popular timp de treizeci de ani, mamei i se dădu pensie. Eu mi-am terminat studiile la şcoala tehnică muncitorească, pe care am terminat-o în anul 1929, când am intrat la institut. In 1933, fiind la Leningrad, am vrut să-l văd pe Serghei Mironovici, ca să-i mulţumesc pentru tot ce făcuse pentru mine. M'a primit ca pe fiul său, m'a întrebat despre Bacu, despre Cafar-dai, despre viaţa mea şi despre învăţătură. Aflând că urmez la institut, s'a bucurat mult şi mi-a dorit izbândă în viaţă... Acum spune-mi, Ghiulşen, încheie Zechi, toate acestea se pot uita? Ce poate fi mai de preţ pentru un om decât asemenea amintiri?

— Nu, aşa ceva nu se poate uita! încuviinţă fata.

Şi, arătând din ochi marele portret al lui Chirov, urmă:

— Acum înţeleg de ce îl ţii totdeauna în faţă...

— Şi nu sunt eu singurul care face asta! exclamă cu căldură Zechi. Mii de tineri şi tinere din Azerbaidjan au ieşit la un drum larg şi luminos în viaţă datorită tovarăşului Chirov. El a crescut şi a educat mulţi din oamenii noştri de stat...

— Aşa el! întări Ghiulşen. Ştii că a fost bun prieten şi cu tatăl meu? Avem acasă multe fotografii unde sunt împreună. Tata nu pierdea niciun prilej să vorbească despre el.

...Peste o oră trenul îl ducea pe Zechi spre Moscova.

Ghiulşen rămase pe peron până ce ultimul vagon nu se mai văzu;

atunci ieşi din gară şi se urcă în maşina lui Zechi, pe care trebuia s'o ducă la garaj. Când ajunse în oraş, pe străzile pline de lume, o cuprinse o tristeţe de neînţeles. Gândurile ei nu se puteau despărţi de cel plecat...

9

Era în a doua lună a toamnei. De pe mare se ridicau valuri de ceaţă deasă, acoperind grădinile şi vilele din Enichend cu o perdea cenuşie şi rece pe care nimic n'o destrăma. Frunzele galbene şi roşii ale copacilor, îngreuiate de roua ce nu se mai sbicea, se desprindeau de pe ramuri şi acopereau pământul ca un covor moale, multicolor. Crengile, pe jumătate desgolite, ale celor doi paltini vânjoşi de lângă terasa casei lui Cafar-dai, se loveau unele de altele în bătaia vântului, scoţând sunete jalnice. Toamna intra în drepturile ei şi natura părea că se pregăteşte să dea piept cu iarna cea rea.

Intr'una din aceste zile mohorîte de toamnă, Fatma-hala se afla pe terasă, cu un cuţit în mână, tăind carnea pentru cină, când auzi bătând tare la poartă. Şumşad se repezi să deschidă şi, îndată, glasul ei se auzi turburat:

— Mamă, e postaşul! A adus o scrisoare dela Aidân!

Bătrâna lăsă cuţitul şi cobori repede în curte, cu inima bătându-i să se rupă. In timp ce alerga spre poartă, pe faţă îi trecu un zâmbet chinuit de nelinişte. O clipă, chipul fiului ei îi apăru limpede în ochi. Un simţământ ciudat o cuprinse, amestec de bucurie şi îngrijorare tainică.

— Unde-i scrisoarea? o întrebă pe Şumşad.

— Nu vrea să mi-o dea, răspunse fata. Spune că i-ai făgăduit să-l cinsteşti.

Postaşul îi întinse plicul.

— Hala, în fiecare zi mă întrebai de ce nu-ţi aduc scrisoare, că nici nu-mi mai venea să-ţi mai ies în cale. Acum însă pot să te privesc liniştit în ochi.

— N'ai face rău să aduci totdeauna veşti bune! răspunse Fatma-hala, mulţumită. Iţi rămân datoare o cinste.

Când ajunseră pe terasă, Şumşad smulse plicul din mâna bătrânei şi-l desfăcu în grabă. Fatma-hala se aşeză pe un scaun.

— Citeşte tare, fata mea, şi nu te grăbi!

Fata străbătu mai întâi scrisoarea cu o privire fugară, apoi începu să citească tare. Aidân le scria că este viu şi sănătos şi că se pregăteşte de întoarcere. Apoi întreba, cu o grijă deosebită, de sănătatea mamei. Bătrânei îi dădură lacrimile.

— Dragul meu! Cât de mult aştept ziua să te văd sănătos şi nevătămat! spuse, adânc turburată.

Apoi întrebă :

— Nu scrie când vine ?

— Scrie doar atât : cât mai curând.

— Nu arată în ce lună şi zi ?

— Nu. Spune atât, că va veni în curând.

— Citeşte-mi asta încă odată, fata mea! se rugă Fatma-hala.

Şi iarăşi se apuca s'o întrebe şi iarăşi o punea să-i recitească scrisoarea lui Aidân...

Spre seară se întoarse şi Cafar-dai dela lucru.

Când intră în curte, Fatma-hala spăla vasele la cişmea. Işi recunoscu bărbatul după pasul lui mare şi apăsat şi se întoarse spre el :

— Trebue să faci cinste, bărbate! A venit o scrisoare dela Aidân.

Chirovnicul glumi :

— Dar ce, eu nu sunt destulă cinste pentru tine? Şumşad încaltea mi-a ţinut calea în stradă şi nu m'a lăsat până nu mi-a smuls făgăduiala că la iarnă am să-i cumpăr o blană nouă. Dar unde-i scrisoarea ?

— Sub cutia din dulap.

Cafar-dai urcă pe terasă, urmat de Fatma-hala.

— Ce s'a întâmplat astăzi că ai venit aşa de devreme? îl întrebă nevasta. Nici masa nu e gata.

Chirovnicul intră grăbit în casă, fără să-i răspundă, luă scrisoarea şi, după ce o citi, oftă uşurat :

— Tare-i bine!... In sfârşit acum au trecut toate temerile! Eu le-am dus cum le-am dus, dar biata nevastă se prăpădise de tot!...

Apoi gândi: „Ar fi bine de ştiut dacă şi usta Airapet a primit ceva dela fiul său, Suren. După câte ştiu, flăcăii au plecat pe front împreună. După război, Aidân, de bine, de rău, ne-a trimis două scrisori, dar celălalt n'a scris deloc. Airapet se topeşte de dorul lui; ar trebui să trec pe la el"...

Asupra acestor gânduri, Fatma-hala veni să-l cheme la masă.

Bătrânul chirovnic se ospătă ca deobicei, cu poftă, apoi îşi schimbă hainele şi coborî în curte.

— Unde te mai duci? îi strigă nevasta. Ai face mai bine dacă te-ai culca puţin, să te mai odihneşti. N'ai băut nici ceaiul; ce-i cu graba asta ?

— Mă duc la usta Airapet... De câte ori mă vede întreabă de Aidân.

— A, atunci bine!... Du-te! Biata Araxea! Şi-a pierdut liniştea de tot. Poate or fi primit şi ei vreo veste bună...

La vreo două săptămâni după aceea, într'o zi de odihnă, în timp ce-i punea soţului ei pe masă o tigaie cu jumări care sfârâiau, Fatma-hala spuse:

— In fiecare zi mai pleacă din vile câte cineva. Ar trebui să ne mutăm şi noi la oraş.

Cafar-dai muie o bucată de ciurec în untul care scălda jumările sfârâind şi răspunse, fără să ridice capul:

— N'au decât să plece sănătoşi. Fiecare cu socotelile lui. Dar tu de ce te grăbeşti? Poate ţi-o fi frică să nu întârzii la şcoală?!

Bătrâna se supără:

— Orice ţi-aş spune, tu o întorci pe dos! Nu înţelegi că trebue să fac ordine în casă? N'am mai fost de patru luni la oraş şi băiatul se poate întoarce din clipă în clipă.

— Dar aici ce, e grajd, nu tot casă? Lui Aidân i-ar plăcea mai mult în vilă decât la oraş.

— Ştiu încotro tragi!... Ai să te încăpăţânezi să rămânem iarăşi până în iarnă, ca anul trecut. Să ştii că eu mâine îmi iau fata cea mare şi ne ducem să stăm toată ziua la oraş!

Ca să nu mai lungească vorba, care nu putea decât să mărească îndărătnicia bărbatului, Fatma-hala se grăbi să plece. Coborî în curte, îşi turnă în poală orz din sac şi începu să cheme păsările:

— Pui-pui-pui!

Găinile, puii, cocoşul cel mare, roşu, şi celelalte păsări, risipite în toate colţurile gospodăriei, în vie, în livadă, în grădină, se repeziră bătând din aripi şi o înconjurară, lovind cu ciocurile în dalele de piatră ale curţii.

Cafar-dai nu se putea înţelege deloc cu soţia sa, care socotea că este timpul să se mute la oraş. Ii plăcea liniştea dela ţară şi aerul proaspăt al mării. Ii plăcea să privească de pe terasă venirea „celei de a doua primăveri“ [1]), să vadă cum frunzele îngălbenesc treptat, ca să cadă apoi la pământ într'un sbor liniştit, să rămână cu ochii pe catifeaua delicată a ierbii tinere şi a legumelor noi din grădină — ultimele înaintea iernii, — să aştepte primii fulgi de zăpadă, plutind veseli şi uşori în aer. Apoi, vânatul era pentru el cea mai mare desfătare! Şi unde se putea vâna mai bine decât la malul mării?

A doua zi dimineaţa, Fatma-hala îşi luă fetele şi plecă la oraş. Cea mai mare dintre ele, Ghiulsum, era măritată mai demult; cea mai mică, Şumşad, locuia încă la părinţi.

Casa dela oraş a lui Cafar-dai, zidită din piatră, fusese ridicată în anul 1930, cu banii pe care băncile îi împrumutau petroliştilor. Avea un parter înălţat, care cuprindea cinci camere de locuit, o baie, o bucătărie şi o largă încăpere cu geamlâc, îndreptată către mare.

1) Aşa se numeşte uneori, toamna, în Azerbaidjan. (N. aut.)

Dedesubt, la demisol, erau hambarul, grajdul, şi un mic atelier. In faţă, casa avea o grădiniţă, iar în spate, o curte cu un coteţ pentru păsări şi un şopron pentru capre şi oi, deasupra căruia se afla un pod de fân.

Fatma-hala, împreună cu fetele, mătură peste tot, spală podelele, geamurile, puse covoarele pe pereţi şi pe jos şi, după ce termină cu toate acestea, se întoarse la Enichend.

De atunci înainte nu conteni să-i amintească bărbatului, în fiecare dimineaţă şi seară, că este timpul să înceapă pregătirile pentru a se muta la oraş. Până la urmă, Cafar-dai se plictisi să tot asculte aceste bârâieli, astfel încât, într'o bună zi, mormăi supărat:

— Văd, nevastă, că n'ai să mă laşi în pace... Bine! Adună-ţi tot calabalâcul! Chiar mâine te duc la oraş şi te las acolo. M'ai scos din răbdări. Dacă-ţi intră ceva în cap, începi să pisezi omul şi nu-l mai slăbeşti până nu-ţi cade limba din gură. Nici Dumnezeu, nici dracul nu se mai pot înţelege atunci cu tine!...

Şi Cafar-dai se ţinu de cuvânt. Chiar a doua zi duse la oraş toate lucrurile trebuitoare, cără şi fânul strâns pentru capre, şi nu-i mai rămase decât să pregătească vila de iernat; acoperi deschiderile şopronului, înveli cu pâslă, ţevile de apă, înfundă răsuflătorile de pe acoperiş. Era grăbit să termine toate acestea înainte de a începe lucrul la noua sondă, ştiut fiind că atunci n'ar mai fi avut deloc timp liber. In una din camere întinse peste covor o pânză de cort, aduse un tocător de lemn, cără înăuntru păpuşile de tutun uscat, cultivat de el însuşi, le desfăcu şi, după ce împărţi frunzele pe calităţi, în trei grămezi, începu să le taie cu un cuţit lat, bine ascuţit. Praful de tutun, care se ridica în aer, îl făcea să strănute într'una, dar bătrânul chirovnic îşi vedea de treabă înainte, fumând necontenit, umplându-şi pe rând pipa cu felurite soiuri de tutun, ca să-şi dea seama de calitatea lor. Când termină de tăiat, puse tutunul în săculeţi anume făcuţi, le petrecu şnururi în baiere şi, după ce-i legă strâns la gură, îi atârnă de cuie într'un dulap băgat în perete. Sfârşind treaba, intră călcând apăsat în odaia unde gospodărea Fatma-hala. Aceasta orânduia proviziile de iarnă, fructe uscate, bob şi mazăre, în săculeţi de pânză albă şi în cutii de tablă.

Cafar-dai alese câteva smochine uscate şi le bagă în gură.

— Bine ai face dacă te-ai spăla mai întâi pe mâini! bombăni bătrâna. Duci peste tot tutunul tău, c'ai împuţit şi casa cu el. Iţi vine să-ţi astupi nasul de mirosul ăsta blestemat.

Cafar-dai zâmbi.

— Ce poate fi mai bun pe lume, nevastă, decât mirosul ăsta? Tutunul pus de mine este regele parfumurilor. Chiar şi Serghei Mironovici, altă dată...

In clipa aceea sună telefonul în camera de alături şi Cafar-dai se duse să răspundă.

— Da, eu sunt, Cafar-dai!... spuse. (Şi apăsă mai tare receptorul pe ureche). Cine e?... Ghiulşen? Nu te-am recunoscut, fata mea. Să trăieşti, să trăieşti!... Da, da, mi-am terminat toate treburile. S'a liniştit acum şi dânsa; nu mă mai bombăne... V'aţi mutat şi voi la oraş?... Era şi timpul... Ce? Cum?... A venit Zechi? Hei, văd că ai un prilej de bucurie! Dar avem şi noi unul. Spune-i sorei tale, porumbiţa de Şafiga, să se bucure şi ea: am primit o scrisoare dela Aidân; vine curând... Zici că au aprobat săparea sondei dela Enichend?... O convorbire serioasă? Atunci vin... Mâine dimineaţa am să fiu neapărat la tine... La revedere!

Puse receptorul la loc şi reveni în camera unde o lăsase pe Fatma-hala, dar aceasta nu mai era acolo. După ce aruncă o privire în sufragerie, Cafar-dai intră în dormitor, unde o găsi făcând patul.

— Ei, nevastă, îi spuse, vesel, acum cred că am să-ţi fac cinste. Ai auzit ce-am vorbit? Se vede că bucuria, ca şi nenorocirea, nu vine niciodată singură...

— Las' că ştiu eu bucuriile tale! făcu Fatma-hala, tot supărată, dar parcă oleacă înmuiată. Iar o să stai zile şi nopţi la sonda ta... Barem până atunci culcă-te şi te odihneşte!...

— Dela odihnă nu mă dau înlături, încuviinţă Cafar-dai, trântindu-se obosit pe divan. Te rog ca mâine seară să-i poftești aici pe Alexei Mitrofanovici, usta Airapet, usta Gheidar şi pe alţii, pe care am să ţi-i spun.

Bătrânul chirovnic încercă să doarmă, dar nu izbuti, aşa că, după ce se perpeli vreun sfert de oră, se ridică din pat şi începu să-şi facă de lucru prin casă. Tulburarea care-l cuprinsese când primise ştirea că va trebui să sape sonda dela Enichend, la o adâncime încă neîntâlnită, nu-l părăsi mult timp în seara aceea.

Afară cădea o ploaie rece de toamnă. Din când în când răbufnirile vântului făceau ca picăturile să izbească în geamuri, cum ar fi ciocănit o puzderie de păsărele speriate, cu ciocurile lor mici. Aşteptând cina în sufragerie, Cafar-dai se gândi că Fatma-hala avusese dreptate când stăruise să se mute la oraş.

Uşa dela intrare se trânti, şi înainte ca bătrânul să aibă timp să se ridice, în prag se ivi Şumşad, într'o manta de ploaie, cu o beretă pe cap, udă de sus până jos.

— A venit Zechi! anunţă, emoţionată. L-am văzut în gară. M'a rugat să te înştiinţez. Are veşti bune. „Să se pregătească usta Cafar, a spus, pentru o cauză mare". A adus un ordin dela minister.

— Ştiu asta, fata mea; mi-a telefonat adineaori Ghiulşen, răspunse Cafar-dai. Dar tu ce-ai căutat la gară?

— Eu... făcu sfioasă Şumşad, credeam că poate o să am norocul să vină Aidân.

Bătrânul surâse:

— Cum adică, tu crezi că n'ar fi anunțat când să-l aștepți?

— Nu... adică, știu eu?!... Celor din armată le place să vină pe neașteptate...

— Pe neașteptate? Bine, dacă vrei tu... Măcar să vină, chiar pe neașteptate...

Apoi, privind pachetul pe care fata îl avea în mână, îi făcu cu ochiul și întrebă, cu aerul cel mai nevinovat, de parcă nu el fusese acela care dorise această cumpărătură:

— Dar ce ai acolo?

— Asta ți-a trimis-o Zechi, răspunse Șumșad, desfăcând hârtia udă și punând pe masă o sticlă. Spune că e cea mai bună votcă; e dela Moscova!

Cafar-dai plescăi din buze:

— Ah, ce bun băiat e Zechi ăsta!

Fatma-hala îl privi pieziș, apoi se duse la bucătărie, de unde se întoarse numaidecât, aducând o mare farfurie întinsă, pe care fumega pilaful.

După ce toți trei se așezară la masă, Cafar-dai își umplu un pahar cu votcă și, ridicându-l, spuse solemn:

— Ei, nevastă și fată, felicitați-mă! Incep o operă mare...

10

Trustul se afla în impas. Una câte una, sondele se secătuiau și producția de petrol scădea dela o zi la alta. Gazanfar umbla ziua și noaptea prin schele, încât slăbise și se sfrijise, de nu mai putea fi recunoscut. La rândul său, secretarul Comitetului de Partid, Polad, care făcuse studii de inginerie, intră în munca de producție...

Intr'o seară, acesta, după ce două zile și două nopți fusese pe drumuri ajunse acasă atât de obosit, încât se prăbuși, așa îmbrăcat cum era, pe o canapea și adormi îndată.

După un timp îl trezi bătaia pendulei. Se ridică într'un cot și privind cadranul, văzu că se făcuse ora unu din noapte. In casă era liniște. Fiica și fiul său dormeau, iar soția, așezată la masă, corecta caietele elevilor. Polad se sculă, trecu în sufragerie și bău un pahar de ceai, apoi, întorcându-se în birou, vru să telefoneze la garaj, dar numărul era ocupat.

— De ce stai așa târziu, Rafiga? o mustră blând pe soția sa. Dimineața te scoli devreme ca să le dai de mâncare copiilor, iar către opt trebue să fii la școală.

— Mai am de corectat două caiete; și mâncarea copiilor, n'avea grijă, am pregătit-o de cu seară. Dar ce, iar ești gata de plecare?

— Da, trebue să plec. Nu mă aștepta astăzi, răspunse Polad, luând din nou receptorul.

După ce vorbi la garaj, cerând să i se trimită mașina, se apropie de fereastră. Din stradă răzbătea sgomotul ultimelor tramvae, care se retrăgeau la depou, și clacsoanele rare ale automobilelor. Sub lumina felinarelor, asfaltul trotuarului pustiu, peste care ploua mărunt, avea un luciu negru, plin de răceală.

Când văzu mașina trustului oprind în față, Polad își luă șapca neagră de piele, îmbrăcă o manta de ploaie din pânză de cort, și coborî în stradă.

— La schela nr. 3! îi spuse șoferului.

In mai puțin de o oră, automobilul ajunse la biroul schelei, o căsuță fără etaj, văruită în alb.

Polad intră în biroul administratorului, dar nu găsi pe nimeni. Atunci ieși în coridor și privi în camera de gardă. Pe masa dinăuntru ardea o lampă cu un abajur negru de cauciuc, care îndrepta lumina în jos, făcând ca încăperea să se piardă în penumbră. La masă ședea maistrul Sazonov și scria de zor ceva, cu capul aplecat într'o parte. Auzind scârțâitul ușii, ridică ochii, dar nu putu să vadă limpede obrazul celui care intra; de aceea întoarse abajurul, îndreptând spre el un snop de lumină, ca dintr'un reflector.

— Ești de serviciu astăzi, Cuzma Petrovici? îl întrebă Polad, strângând ochii la lumina prea puternică.

— Da, tovarășe Polad, sunt de serviciu, dar numai pe brigada mea, răspunse maistrul.

— Și cine e responsabilul de serviciu pe schelă?

— A rămas chiar administratorul.

— Păi tot el a făcut de gardă și noaptea trecută.

— Să vezi ce s'a întâmplat, tovarășe Polad. Alibalaev, care trebuia să fie de gardă, după program, s'a certat aseară cu administratorul și a plecat acasă. Așa că acesta a fost nevoit să rămână din nou. La ora zece, Alibalaev s'a întors să-și facă serviciul, dar administratorul nu l-a mai lăsat.

— Și unde-i acum?

— Cine, administratorul? In schelă; umblă pe la sonde... Zicea că se duce la nr. 217. Astăzi trebue să-i dăm drumul neapărat.

Polad se apropie de diagramele și graficele, care atârnau pe pereți, și căută indicii sondei 217:

— Sondă cu debit mare!... spuse. Cum a fost cu putință s'o lase să se oprească?

— Tocmai de aici s'a aprins și cearta, răspunse Sazonov. Scandalul a început acum trei zile. Alibalaev, inginerul nostru șef, a băgat de seamă că la 217 scade debitul. Atunci, în lipsa maistrului, i-a ordonat înlocuitorului acestuia să mărească presiunea aerului comprimat și, îndată după aceea, sonda s'a înfundat.

— Unde-i acum Alibalaev?

— Aseară era la colțul roșu și juca domino cu băieții, dar acum nu știu unde s'o fi dus.

— Și tu, Cuzma Petrovici, de ce stai aici?

— Uite ce s'a întâmplat, tovarășe Polad. Brigada mea tocmai a pus din nou în funcțiune două sonde părăsite. Și știi cu ce debit? Una dă patruzeci, iar cealaltă, șaizeci de tone pe zi. Am venit aici să le înregistrez, ca să nu ne încurcăm mai târziu în acte.

— Bravo! îl lăudă Polad. Avem destule asemenea sonde părăsite și demult ar fi trebuit să ne ocupăm de ele. Știi doar că schela voastră a rămas cu mult în urmă.

— Schela a rămas în urmă, e drept, dar brigada mea a depășit planul, se apără Sazonov.

— Da, numai că... știi proverbul? Cu o floare nu se face primăvară.

Spunând acestea, îl salută pe maistru cu o înclinare a capului și, ieșind, porni prin schelă, dela o sondă la alta. Văzu că două din ele se opriseră, fiindcă se rupseseră curelele de transmisiune ale agregatelor de pompare; trimise acolo numaidecât lăcătuși dela cea mai apropiată baracă și, continuându-și drumul, ajunse în-sfârșit la nr. 217.

Înăuntru erau aprinse două reflectoare, și lumina lor arunca pe pământul îmbibat de țiței umbrele lungi, disproporționate, ale oamenilor care-și vedeau de treabă lângă gura puțului, sub conducerea maistrului-șef. Administratorul schelei stătea în apropiere, pe niște prăjini acoperite cu o bucată de rogojină.

— Ați început de mult spălatul? întrebă Polad, apropiindu-se de gura puțului.

— Dela amiază, răspunse maistrul. Toată țeava era înfundată cu nisip; acum mai avem vreo cinci-șase metri până la filtru. O să ne apucăm îndată să-l spălăm cu petrol.

Secretarul Comitetului de Partid clătină din cap:

— Treburile voastre nu stau bine, dați numai șaptezeci la sută din plan. Ați rămas datori atâta, încât nu știu cum o s'o mai scoateți la cap.

Maistrul se înroși:

— Sonda lucra normal, răspunse supărat. In lipsa mea a venit aici Alibalaev ăsta și a început să dea ordin. Au trecut peste regim și sonda s'a înfundat. Băieții i-au spus, dar ce folos? Parcă te poți înțelege cu el? Nu mai termină cu discuțiile, s'a certat cu toți... e un încurcă-lume de care să te ferească Dumnezeu! Producția brigăzii întâia o înregistrează la a treia, întreruperile celei de a patra le înregistrează la a doua și nu vrea să asculte de nimic. „Califul e la Bagdad, strigă la noi, iar aici sunt eu!" Tovarășe secretar, o spun de față cu dumneata, dacă-l mai prind odată pe la sondele mele, o să fie rău de el!...

— Așa nu se poate! îl opri Polad, văzând cât era de înfierbântat. Este inginerul-șef al schelei, locțiitorul administratorului. Doar nu a dat acest ordin cu intenții rele! A greșit omul.

Administratorul intră în vorbă:

— Da, însă nu știe altceva decât să greșească. Nu se pricepe la nimic. Oriunde se duce, începe harababura, neînțelegerea și scandalul...

— De ce n'ați pus până acum problema lui?

— Credeam că poate o să-l facem om, continuă administratorul. Uite însă că n'am izbutit. Toate succesele oamenilor le ia pe seama lui, eșecurile pe care le provoacă le aruncă în spinarea altora și face o gălăgie de ridică toată schela pe sus. Ne ține într'una în citate, dar de treabă nu se ține de-un ban!

Și, făcând un semn de silă cu mâna, administratorul încheie, hotărît:

— Nu, chiăr mâine vin la dumneavoastră la trust, ca să decideți, odată pentru totdeauna, cine să rămână la această schelă: eu sau el.

Polad dădu din cap:

— Bine, o să vedem mâine.

Apoi ieși din sondă și până dimineața umblă prin schele. După ce îmbucă în fugă ceva, se întoarse la Comitetul de Partid, unde dădu peste Gazanfar.

— Ei, cum e? îl întrebă acesta, salutându-l. Ai inspectat multe schele în noaptea trecută?

— In orice caz, nu mă pot ține de tine, răspunse Polad, râzând. Oriunde ajungeam, aflam că trecuseși pe acolo înaintea mea. Voiam să-ți vorbesc despre situația dela schela nr. 3. Toți deacolo se plâng într'un glas de inginerul-șef.

— De Alibalaev, șchiopul? Nici eu nu știu ce să mă fac cu el, răspunse Gazanfar, sâcâit. N'a mai rămas un loc, unde să nu-l fi pus pe scandalagiul ăsta. E la cuțite cu toți, nimeni nu-i este pe plac, toți îi sunt dușmani. Cred că rămâne de făcut un singur lucru: să-l dăm afară dela trust...

— Mai așteaptă puțin, vreau să vorbesc și eu cu el, spuse Polad. Poate că îl folosim noi greșit.

— Vorbește, dacă vrei, dar mie îmi vine greață numai când îi aud numele.

Cu aceste cuvinte, Gazanfar porni spre birourile administrației.

Intrând în cabinetul său, Polad ceru dela serviciul cadrelor dosarul personal al lui Alibalaev. I se aduse o mapă galbenă, în care găsi nenumăratele ordine de numire pe care acesta le primise în timpul celor cinci luni de când lucra la trust. Apoi ajunse la autobiografia lui, în citirea căreia se adânci.

După un timp, din anticameră se auzi glasul enervat al secretarei:

— Vă spun că tovarășul Polad e ocupat și nu primește acum pe nimeni!

Drept răspuns răsună o voce de bărbat, cam răgușită:

— Cum asta, nu primește?! Nu umbla cu născociri! Abia a început ziua și eu sunt demult prin schelă; am o chestiune importantă. Trebue să-l văd imediat pe secretarul Comitetului de Partid.

Ușa se întredeschise și Polad văzu un om mic, pipernicit, strecurându-și partea de sus a corpului în birou. Dând cu ochii de secretarul Comitetului de Partid, omul își scoase repede șapca și chicoti slugarnic.

— Tovarășe Polad, am cu dumneavoastră o chestiune de o importanță excepțională. Îmi dați voie să intru? întrebă.

Și, fără să mai aștepte răspunsul, intră în birou.

— Poftim! încuviință Polad, închizând mapa și punând-o în sertarul mesei.

In timp ce Alibalaev se apropia, se văzu că avea un picior mai scurt decât celălalt, din care cauză șchiopăta. Costumul lui cenușiu era plin de pete negre de păcură, iar gulerul cămășii i se înnegrise de sudoare și praf. Pe obrazul spânatic, deasupra buzei de sus, și sub cea de jos, îi creșteau câțiva peri rari, ca niște țepi. Buzele încrețite parcă erau strânse pe sfoară.

După ce-i întinse mâna secretarului, clătinându-se pe piciorul cel scurt, se așeză pe scaun și începu să se plângă împotriva administratorului schelei, învinuindu-l că acoperă toate lipsurile și greșelile personalului din subordinea sa, că pe deasupra mai e și neglijent, vorbi apoi despre reaua conducere tehnică și despre nepregătirea lucrătorilor. In timp ce vorbea cu înflăcărare, i se bătea într'una pleoapa dreaptă pe jumătate căzută, din naștere.

— Ești foarte nervos, tovarășe Alibalaev, observă secretarul Comitetului de Partid.

Apoi îl întrebă pe neașteptate:

— Piciorul ți l-a betegit un neamț?

— Ce rost are să vorbim acum de piciorul meu? făcu Alibalaev, surprins de întrebare

Dar, îndată își reveni și înclină afirmativ din cap:

— Da... un neamț.

— Ai trecut deci prin încercări grele, continuă Polad. Dumneata ar trebui să fii un exemplu pentru alții, și, când colo, faci într'una scandal, nu asculți de administrator, dai îndrumări greșite... Schela dumitale a rămas mult în urmă...

— Toate vin de-acolo că administratorul nu mă poate suferi, începu să se plângă din nou Alibalaev. Se teme ca nu cumva să-i

iau locul, deaceea face atmosferă turbure în jurul meu, înfăţişându-mă altora ca un om de nimic, ba chiar primejdios.

— Da, dar lucrătorii nu sunt copii. Ei ce au împotriva dumitale? îl opri secretarul Comitetului de Partid.

Alibalaev clătină din cap:

— Nu ştiţi cum stau lucrurile! Dumneavoastră, tovarăşe Polad, nu ştiţi că administratorul a făcut totul ca să-mi pierd autoritatea în faţa lucrătorilor.

— De ce nu te-ai plâns administratorului trustului?

Inginerul râse ironic:

— Hm !... Credeţi că administratorul trustului m'ar susţine împotriva administratorului, pe care chiar el l-a numit?

— Atunci trebuia să vii la mine!

— Uite că am şi venit! chicoti Alibalaev, devenind din nou linguşitor. Ştiu că sunteţi un om drept.

— Nu, tovarăşe Alibalaev, nu se lucrează aşa! spuse cu răceală secretarul Comitetului de Partid. O asemenea conducere tehnică nu aduce schelei decât pagubă.

— Trebue să vă spun că am absolvit cursul teoretic de aspirant...

— Aici nu e vorba de asta ! îl întrerupse Polad. Trebue să ştii să conduci massele de muncitori. Şi, pentru a şti cum să-i conduci, trebue să te contopeşti cu ei... Dumneata ai fost pe front, neamţul ţi-a schilodit piciorul...

În clipa aceea Gazanfar intră din nou în birou şi, auzind cuvintele lui Polad, se opri lângă uşă.

— Unul care a luptat pe front, continuă secretarul, ştie cum să conducă după sine massele. El trebue să fie fruntaş şi în producţie.

Gazanfar zâmbea din uşă, privindu-i pe amândoi cu o vie curiozitate. Abia atunci întoarse capul Alibalaev şi, văzându-l, se înroşi până în albul ochilor.

— Tovarăşe Polad, spuse administratorul, apropiindu-se de birou, nu-ţi mai irosi vorbele de pomană. Asupra omului ăstuia n'au înrâurire niciun fel de vorbe, niciun fel de sfaturi. Pe front, hai? Care front? râse batiocoritor. Alibalaev n'a mirosit în viaţa lui praful de puşcă! E şchiop din copilărie.

Polad aruncă o privire aspră asupra omului din faţa sa:

— Spuneai că un neamţ...

Gazanfar începu să râdă:

— A spus adevărul: un neamţ l-a schilodit, dar nu în război. Când era mic, a sărit gardul în grădina unui colonist dela Şamhor, şi a tras cu puşca în el. De-aceia îi face bandiţi pe nemţi, iar lumea care nu ştie povestea, crede că a fost pe front.

Alibalaev ridică braţul, indignat:

— Oricum ar fi, asta mi-a făcut-o un neamț blestemat! Nu înșel pe nimeni. Tovarășul Polad m'a întrebat: „Neamțul?" și eu am răspuns: „Da".

Gazanfar începu să-și piardă stăpânirea de sine:

— Termină, Alibalaev! Mai bine dă-ți seama că ești un demagog patentat. Oriunde te duci, peste tot bagi zâzanie. La urma urmei, nu ne putem lăsa treburile, ca să ne ținem doar de cercetarea intrigilor tale... Mi se pare că pentru așa ceva te-au și exclus din Partid!

— Nu mă insulta! strigă Alibalaev înfuriat. Pentru cuvintele astea ai să răspunzi!

Administratorul deveni mânios, ceeace ce i se întâmpla destul de rar.

— Pleacă!... șuieră, abia stăpânindu-se. Pleacă și lasă-ne să ne vedem de treabă! Altminteri te dau afară.

Alibalaev se ridică, tremurând de furie:

— Tovarășe Polad, vedeți cum vorbește? M'a insultat de față cu dumneavoastră și acum mă dă afară din birou! Vă rog să-mi faceți dreptate!

— Tovarășe Alibalaev, răspunse secretarul Comitetului de Partid, cred că într'adevăr lucrul cel mai nimerit pentru dumneata e să pleci dela trust. Ai izbutit să-i ridici pe toți de aici împotriva dumitale. Cu toate acestea, am să vorbesc la Aznefț, la serviciul cadrelor; poate au să-ți găsească acolo o slujbă mai potrivită, mai liniștită...

— Nu! N'am să las lucrurile așa! Eu sunt un om cu principii! spuse arțăgos Alibalaev.

Și ieși, șchiopătând.

Polad scoase din sertar mapa galbenă.

— Tocmai începusem să-i citesc autobiografia, când m'am pomenit cu el aici.

— Îți pierzi vremea de pomană cu demagogul ăsta gălăgios, răspunse Gazanfar. Eu unul m'am convins că nu mai poate fi îndreptat, deaceea am să dau chiar azi ordin să fie concediat.

— Bineînțeles că la trust nu mai poate lucra, încuviință Polad. Totuși, urmă, gânditor, să ținem seama că e un infirm. Poate că scandalurile izbucnesc din cauză că nu izbutește să-și îndeplinească toate obligațiile și astfel toată lumea sare pe el...

Soneria telefonului îl întrerupse.

— Da! răspunse, ridicând receptorul. Așa?... Foarte bine... Vă felicit!

După ce închise telefonul, se întoarse spre Gazanfar, cu chipul înviorat:

— Dela nr. 3. Spune că au pus în funcțiune sonda 217.

— Da, știu, și chiar cu un debit mare: aproape o sută de tone, răspunse administratorul. Venisem la tine să discutăm despre...

Ușa se deschise și se ivi secretara:

— Tovarășe Gazanfar, sunteți rugat să vorbiți la telefon

Gazanfar ridică înciudat receptorul, dar auzind glasul lui Zechi se îmbună:

— Tocmai aveam nevoie de tine. Pe unde ai dispărut?... Eu alerg tot timpul prin schele. Ei, ce faceți, totul e gata?... Foarte bine! Haide, vino încoa! Chiar acum voiam să vorbesc despre asta cu tovarășul Polad... Grăbește-te!

După ce lăsă receptorul, se întoarse repede spre secretarul Comitetului de Partid.

— Ziua începe bine! spuse bucuros. Proiectul sondei dela Enichend este gata în toate detaliile, brigada de construcție s'a și format, încât putem începe chiar de mâine lucrul. Voiam să mă sfătuesc cu tine, ca să trecem numaidecât la alegerea și pregătirea celor mai bune cadre pentru brigada de foraj. Am primit în întregime agregatul de foraj „Bacu", dar ca să putem începe lucrul cu el este nevoie de o pregătire specială a oamenilor.

Continuară să discute asupra acestei probleme, până când veni Zechi.

— S'a ivit o piedică de neînvins! spuse acesta voios, intrând și salutându-i. Am făcut actul pentru paza contra incendiului, însă Martiros Avetisovici refuză să-l semneze. Spune că nu vrea să-și iscălească actul de acuzare cu propria lui mână.

Polad începu să râdă:

— Nu-l mai înțeleg de loc pe bătrânul ăsta! In viața mea n'am întâlnit o asemenea încăpățânare!

— Ba mie îmi place încăpățânarea lui, spuse administratorul. O ține așa, fiindcă e convins că are dreptate. După mine, asta înseamnă a avea principii, nu ca zurbagiul ăla de Alibalaev.

— Bine, dar acum ce să fac? întrebă Zechi.

— Semnează dumneata pentru el și termină povestea! îl sfătui Gazanfar.

— N'am dreptul s'o fac, atâta timp cât geologul șef se află în exercițiul funcțiunilor sale.

— Ei, bine, râse administratorul, atunci hai să-i dăm o lecție îndărătnicului ăstuia: să înregistrăm într'un ordin oficial desacordul lui cu proiectul dumitale și să-ți dau dreptul de a semna toate actele care privesc săparea sondei dela Enichend. Până atunci, semnează și așa, și fii fără nicio grijă!

— Foarte bine! încuviință Polad. Dacă e vorba de răspundere, atunci dă-i-o în întregime.

Zechi semnă actul în locul geologului șef, apoi se duse să-l

expedieze la direcţia pompierilor. Rămaşi singuri, Gazanfar şi Polad îşi reîncepură discuţia asupra măsurilor de luat în legătură cu noua şi greaua întreprindere ce le stătea în faţă.

11

Trecuse o lună de când la Enichend, pe un colţ stâncos care intra în mare, se pusese temelia acestei sonde nemaivăzute, cea mai înaltă din lume. În preajma locului, huruitul camioanelor şi vuietul neîntrerupt al motoarelor umpleau văzduhul cât e ziua de mare. Paşnicii locuitori ai Enichendului, această liniştită aşezare de odihnă, se obişnuiseră curând cu huietul de infern, care acum nu mai speria pe nimeni.

O puzderie de oameni, săpători de terasamente, tâmplari, lăcătuşi, constructori şi montori lucrau din zori până la căderea întunericului. Acum începuseră să vină la ţărm camioane de cinci, opt şi chiar de zece tone, pe lângă cele de o tonă şi jumătate sau de trei tone. Unele din ele duceau remorci, încărcate cu piesele uriaşelor motoare, cu unelte durate din cel mai bun oţel, cu lungi prăjini de foraj, cu scânduri, grinzi, bulamaci şi alte materiale de construcţie.

Numai la descărcatul camioanelor lucrau aproape vreo cincizeci de oameni. În preajmă se ridicau munţi de saci şi butoaie cu ciment, îngrijit orânduite, stive de cherestea, de fier colţar[1]) şi de prăjini metalice. Printre ele, ici colo, se vedeau piesele masive ale noului agregat de foraj „Bacu", acoperite cu prelate. Frământarea necurmată a oamenilor şi a maşinilor ridica nori de praf, care se aşezau în straturi, învelind totul în jur. Zornăitul fierăriei şi scrâşnetul macaralelor făceau să se cutremure văzduhul, de dimineaţa până seara.

Şi în timpul acesta, etajele turlei dantelate se ridicau tot mai sus, dela o zi la alta.

Cu construcţia era însărcinată brigada cunoscutului maistru Alexei Volcov. Dată fiind importanţa şi caracterul ei deosebit de complicat, la această lucrare fuseseră detaşaţi şi Cafar-dai, cu directorul biroului de foraj, Selim.

Acesta din urmă încercase să se dea înlături, dar Gazanfar îi ordonase cu asprime să fie de faţă la construcţia sondei. La birou rămăsese Ghiulşen care se ocupa de treburile zilnice şi se îngrijea de aprovizionarea cu materiale a şantierului dela Enichend.

În una din zilele senine, dar bântuite de vânt, dela sfârşitul lui

---

1) *Fier colţar* sau cornier — bare de fier în formă de L, foarte întrebuinţate în construcţiile metalice (N. trad.)

Noembrie, pe când se lucra la ultimul etaj al turlei de cincizeci şi cinci de metri, aşezându-se în vârful ei geamblacul,[1]), maşina administratorului se opri lângă stivele de prăjini — şi Gazanfar coborî, urmat de Polad, Martiros Avetisovici şi Zechi.

Alexei Volcov, un om de o statură atletică, se desprinse dintre muncitori şi ieşi în întâmpinarea lor.

— Ei, cum merge treaba? îl întrebă administratorul, strângându-i mâna. Băieţilor nu le este teamă să lucreze la înălţimea asta?

Şi, dându-şi capul pe spate, privi în sus, spre vârful turlei îndantelate. Era aşa de înaltă încât, ca să-i vezi sfârşitul, îţi cădea şapca din cap.

— Nici nu le pasă! răspunse Volcov. Sunt obişnuiţi toţi să se caţăre pe sus.

De pe ultima platformă, pierdut în înălţimea cerului, un muncitor striga, făcând semne cu mâna celor dela macara. Cablul de oţel ridica spre el grinzi de lemn şi bare de fier colţar, care se legănau în aer, din ce în ce mai mici, gata parcă să se topească între nori.

— Şi ăsta încă-i unul din cei noi! spuse Volcov, privind în sus.

— Cine e?

— Safar, un cioban de pe-aici.

Gazanfar clătină din cap, nemulţumit:

— Rău faceţi că l-aţi pus acolo. Dacă o să cadă, cine răspunde?

Maistrul răspunse fără grijă:

— Ce vorbeşti dumneata!? Un om mai dibaci nici c'am mai văzut. O să iasă un bun sondor din el.

Nu departe de acolo, în preajma macaralelor, Cafar-dai trebăluia de zor, fără a-şi găsi astâmpăr, într'un grup de muncitori. Zechi se apropie de el în clipa când bătrânul, văzând că doi oameni se chinuesc din greu să ridice o grindă pe umeri, se repezi să-i ajute.

— Te întreci cu lucrul, usta! îi strigă geologul, glumind. Ori vrei să faci pe viteazul în faţa şefilor?

Cafar-dai îi întinse mâna, după ce şi-o scutură de praf şi răspunse, glumind de asemeni:

— Hei, frate, asta nu-i tot una cu a scrie pe hârtie! Pune mâna pe o grindă, dacă te ţin balamalele şi încearcă să conduci şi-aici!

Zechi începu să râdă:

— Dar, ce, usta, puţine scânduri şi prăjini am cărat eu la sonda ta? Bătăturile din palme nu-mi mai treceau, şi fiindcă la lucru le juleam, noaptea nu puteam să dorm, atât mă dureau.

---

1) *Geamblac* — platforma cea mai de sus a turlei, împreună cu sistemul de scripeţi, montaţi pe ea (N. trad.)

Tăcu, fiindcă Selim și Martiros Avetisovici se îndreptau spre ei.

In timpul acesta, administratorul, însoțit de Volcov, inspecta șantierul cercetând totul cu un ochi de bun gospodar. La urmă, mulțumit de ceea ce văzuse, se îndreptă spre grupul din jurul lui Cafar-dai.

— Dacă terminați astăzi, îi spunea lui Volcov, mâine am să-i mulțumesc întregii brigăzi printr'un ordin de zi. Văd că oamenii lucrează cu tragere de inimă. Numai, aveți grijă că se întețește vântul. Dacă sus lucrul devine primejdios, mai bine opriți-vă. Nu trebue să se întâmple accidente.

Și, ajungând lângă ceilalți, se arătă grăbit:

— Să mergem, Zechi. Trebue să mai trec prin câteva locuri. Martiros Avetisovici, urcați-vă în mașină.

Geologul-șef nu luase parte la convorbirea însuflețită a celorlalți. Se vedea că e stăpânit de o turburare lăuntrică, pe care își dădea silința s'o înnăbușe.

— Usta, îl întrebă Zechi pe Cafar-dai, când își luă rămas bun. n'ai să-i spui nimic Fatmei-hala?

— Ce-am avut de spus, i-am spus! răspunse bătrânul chirovnic. Și... am stat acasă destul. Treaba mea e să fiu la sondă. Dacă o zi întreagă nu pun mâna pe prăjină sau pe sapă, încep să mă mănânce degetele.

Apoi arătând cu capul spre turla înaltă, urmă:

— Vezi bine ce colos a crescut aici! Așa da! Cum se spune: ca să umpli oala trebue să împuști o gâscă; doar cu o vrabie nu faci nimic!

— Usta Cafar, după cum văd, ești fericit, intră în vorbă geologul șef, care tăcuse până atunci. Numai cât te uiți la sondă, și întinerești cu zece ani.

Chirovnicul clătină din cap, zâmbind:

— Hei! Martiros Avetisovici. Și ție ți se aprind ochii când vezi mândrețea asta. Numai din încăpățânare mai ții la ale tale. Scutul ți-a ruginit, dar nu vrei să-l arunci.

— Haideți, tovarăși, că întârzii! strigă Gazanfar, urcându-se în mașină lângă șofer. Rămâi sănătos, Cafar-dai! Alexei Mitrofanovici, Selim, la revedere!

Zechi, cu Martiros Avetisovici se urcară la spate — și automobilul porni.

In ultimul timp Selim se ținea laoparte de toată lumea. Devenise tăcut și gânditor, iar când i se vorbea, răspundea într'o doară. Acum, în timp ce mașina se îndepărta, ridicând nori de praf, privea în urma ei și se gândea la triumful lui Zechi și la veselia cu care și-l purta. „E ușor să te plimbi în mașină"... rânji ironic. „Să vedem cum o să-ți frângi gâtul!"

Vântul creștea, devenind dela o clipă la alta mai puternic, îmbrăcându-i pe muncitori în nori de praf, orbindu-i, împiedicându-le mișcările. Dar oamenii, luați cu munca, își vedeau de treabă înainte, schimbând neturburați glume între dânșii, cântând și fluierând, de parcă nici nu simțeau răbufnirile lui furioase. O pală de furtună, mai puternică decât tot ce fusese înainte, sgâlțâi turla din temelie. Un om care lucra în vârful ei, amestecat laolaltă cu norii, strigă la cei de mai la vale.

— Mi se pare că începe vântul!

Altul îi răspunse:

— Lasă-l să fluiere înainte!

— Mai bine șterge-te la ochi! adăogă un altul.

Și cu toții împreună strigară într'un glas:

„Ascultă vântul cum cântă de zor,
Dă-i ceva, sărmanul, că-i biet cerșetor..."

Era un vechi cântec al sondorilor. Un hohot de râs, mai puternic decât vântul, cuprinse turla, din vârf până la pământ, unindu-i pe oameni în voie bună și prietenie.

Pe platforma de sus se arătă maistrul Volcov, cu statura lui de uriaș.

— Așa, vulturilor! îi răsună din înălțime glasul pătrunzător, de bas. Dați-i înainte, c'a mai rămas puțin! Încă un hop și am terminat!

— N'avea nicio grijă, usta! îi răspunse cineva. Astăzi o dăm gata!

Turla de incizeci de metri era bine așezată pe talpa ei de beton, și bine legată în părți, cu cabluri groase de oțel prinse la pământ. Cu toate acestea, sub izbiturile vijelioase ale răbufnirilor de vânt, continua să se cutremure, vibrând din temelii până în vârf. Sus, lucrul devenea cu fiecare clipă tot mai greu și mai primejdios. Oamenii pluteau într'un nor de praf, învălătucit de vânt, care acoperea totul împrejur. Din spre mare se ridicau valuri de frig, umed și pătrunzător.

Selim ocoli o stivă de cherestea, se aplecă spre lădița de lemn a telefonului de campanie, îi învârti manivela de câteva ori și, când auzi soneria răspunzând, îi ridică receptorul.

— Alexei Mitrofanovici, strigă în aparat, coboară aici numaidecât!... Cum? Coboară îți spun! E ceva foarte serios.

Când îl văzu pe Volcov coborînd în goană, bocănind cu cizmele lui grele pe treptele scării de lemn așezată aproape vertical, se apropie de el și-l sfătui să lase lucrul numaidecât. Maistrul își încruntă sprâncenele roșii, stufoase și porni să-l caute pe Cafar-dai, ca să vorbească și cu el. Selim i-o luă pe urmă, trăncănind:

— Nu se poate construi pe un asemenea vânt. Avem anumite norme tehnice.

— Lasă-mă în pace cu normele astea, tovarăşe Selim! se scutură Volcov. Oamenii lucrează şi lasă-i să lucreze! Sunt toţi băieţi cu experienţă şi ştiu mai bine decât mine şi decât dumneata ce se poate şi ce nu se poate.

Cafar-dai susţinu şi el cu hotărîre părerea lui Volcov. Selim însă nu se dădu bătut:

— N'are importanţă dacă terminăm turla cu o zi mai devreme sau mai târziu; nu se răstoarnă lumea pentru asta. Mai mult contează să fim prudenţi.

Polad, care izbutise să ţină un meeting-fulger cu montorii care instalau utilajul sondei, în localul spaţios al pavilionului cultural, se apropie de ei şi, văzându-i înfierbântaţi, îi întrebă ce discută. Selim repetă părerea sa, dar Volcov se împotrivi din răsputeri:

— Am făgăduit administratorului să termin turla astăzi şi am să-mi ţin cuvântul. De altminteri, nici băieţii mei n'ar încuviinţa să lase lucrul; au aflat că mâine se va da un ordin de zi...

— Ţi-a spus asta Gazanfar? sări Selim. Bine! Dar atunci eu nu răspund dacă vreun muncitor cade şi-şi frânge...

Un nor de nisip, adus de vânt, îl lovi în obraz, tăindu-i vorba. Selim se feri cu spatele, îşi scoase ochelarii şi începu să se frece la ochi.

Pe Cafar-dai îl bufni râsul:

— Nisipul nimereşte totdeauna numai ochiul fricos!

Polad îl sfătui pe Volcov ca mai bine să ceară părerea oamenilor care lucrau sus; să nu-i îndemne la lucru pe un astfel de timp. Dar dacă ei au să vrea să rămână mai departe, atunci să-i lase în pace, atrăgându-le doar luarea aminte că nu trebue să-şi pună viaţa în primejdie.

Maistrul încuviinţă din cap şi se îndreptă spre scară.

...Iar seara, se ridică sus ultima traversă, şi turla fu astfel terminată în urletele neputincioase ale vântului.

12

Montarea maşinilor la noua sondă era în toi.

Cafar-dai se pregătea, cu inima turburată, să înceapă săparea celui mai adânc puţ din lume. Înfrigurarea care îi creştea dela o zi la alta îl făcea să cheme tot mai des la sondă pe inginerul-şef al trustului, Martânov, pe inginerul-şef al biroului de foraj, Ghiulşen, şi pe Zechi, ca să se sfătuiască şi să vadă împreună mersul lucrărilor de montare.

Cu Selim care se amesteca fără tragere de inimă în treburile sondei dela Enichend, căuta ca mai degrabă nici să nu vorbească.

In ziua aceea, bătrânul chirovnic cercetase împreună cu Zechi starea întregului agregat de foraj și apoi o luase spre pavilionul cultural ca să se mai încălzească puțin.

Înăuntru, Pehlevan citea, întins pe o canapea, iar Ganifa, în fața sobiței electrice, mesteca bozbașul care clocotea în oală.

— Ce, ați făcut bucătărie aici? întrebă Cafar-dai, adulmecând mirosul plăcut al mâncării. Păcat că mă grăbesc să ajung acasă, că altfel aș da gata într'o clipă bozbașul vostru!

— Poftește, Cafar-dai, avem destul! îl îmbie Ganifa, zâmbind. Stai și mănâncă; o să ajungi și acasă.

— Nu pot; mă așteaptă ai mei, răspunse bătrânul. Ia, numai să încerc să mă duc târziu astăzi, și-mi face nevasta un tărăboi de-mi trece pofta... Dar tu ce citești acolo? îl întrebă pe Pehlevan.

— Poezii de Vaghif.

— A! Molla Panah Vaghif spune mult oricărei inimi! Ia citește ceva, să auzim și noi!

Pehlevan începu să citească:

„Tu ești soarele meu, luna'nalturi topită,
Ești viață și avere, primăvară'nflorită.
Dorința mea singură de tine-i robită,
Buzele-mi te'ngână, poveste vrăjită".

— Cât e de frumos! se bucură Cafar-dai. Deaceea îl știu toți pe dinafară. Așa trebue să fie versurile. Dar cealaltă carte ce e?

— Operele lui așug Alescher.

— Ia citește-ne și de-acolo!

Pehlevan deschise cartea la întâmplare și citi ce-i căzu mai întâi sub ochi:

„De sânii tăi marmoreeni eu sunt demult îndrăgostit,
Iar plânsul meu preface ziua în miez de noapte chinuit.
Aștept ca pasărea Phoenix, de flăcări să fiu mistuit..."

Cafar-dai îl întrerupse, cu un hohot de râs:

— Hei, băiete, ai și început să oftezi după o iubită! Numai de s'ar termina totul cu bine!... Dacă-i așa, atunci ia spune-ne ceva din „Ghiulandam".

— N'am citit-o, usta. Dacă o știi, spune-ne dumneata.

— Cum adică, dacă știu. Păi eu adesea vorbesc cu soția mea în versurile așughilor. Ia ascultă!

Şi chirovnicul începu să spună poezia, într'un ritm rar, cu tonul cântător:

„Pe o fereastră 'ntâmplător privirea'n sbor mi-am aruncat;
Zării cea mai frumoasă fată, subţire, rază s'o poţi frânge.
Sprânceana ei, măiestru arcată, săgeată iute mi-a trimis,
De mi-a pătruns adânc în suflet, răscolind aprig al meu sânge".

Zechi îl privi, uimit.

— Bravo, usta! De unde ai învăţat versurile astea?

— Aşa ceva nu se scrie în cărţi; se poartă în inimile oamenilor. Eu ştiu pe de rost cântecele aşughilor. In tinereţe, ore în şir ne luam la întrecere cu usta Airapet şi cu usta Gheidar să vedem care ştie mai multe.

După ce răsfoi cărţile şi revistele de pe masă, Zechi se întoarse spre Pehlevan:

— Se cheamă că eşti petrolist şi încă forator, dar nu văd între cărţile tale niciuna cu privire la petrol. Nu uita că eşti tânăr. Inainte de a pleca la studii, învaţă-ţi bine meseria aici, în schelă, şi citeşte mai mult. Nu ţi-ar strica să citeşti şi din scriitorii ruşi.

— Dar îi şi citesc! Am citit pe Gorchi, apoi „Ana Carenina" a lui Lew Tolstoi... „Tânăra gardă" a lui Fadeev am citit-o de două ori. De curând am citit „Crujiliha" de Vera Panova.

— Aşa?! făcu Zechi, surprins, aducându-şi aminte că el nu izbutise să citească această „Crujiliha".

Cafar-dai intră în vorbă:

— Citeşte, băiete, cât vrei, şi pe Vaghif şi pe aşug Alescher, dar nu uita nici petrolul. Iată, priveşte-l pe Zechi; parcă era ieri când a venit ca ucenic la sonda mea, iar acum nici dracul nu se mai poate măsura cu el... Ei, dar voi mă ţineţi de vorbă, sări deodată, şi fiul-meu, Aidân, acu trebue să pice acasă. Mergi, Zechi?

Geologul îi salută din cap pe sondori şi porni după el.

— Drum bun, le strigă Ganifa. Păcat că n'aţi stat să mâncaţi cu noi. Bozbaşul e gata.

In uşă, Cafar-dai se opri:

— Vezi ce faci, Pehlevan! Te cufunzi în carte şi uiţi de toate.

— N'avea nicio grijă, usta! răspunse Pehlevan, voios. Doar nu laşi pentru prima oară sonda pe mâna mea!

In drum spre maşină, Cafar-dai dădu piept în piept cu secretarul Comitetului de Partid, care venea însoţit de un tânăr înalt, lat în umeri, îmbrăcat în palton şi cu o şapcă cenuşie pe cap.

— Bine că te-am găsit Cafar-dai! spuse Polad, strângându-i mâna.

Şi, arătând spre însoţitorul său, urmă :

— Să vă fac cunoştinţă: acesta e vestitul miner Vladimir Panteleevici Cremlev. A venit la noi din bazinul carbonifer al Moscovei, ca să se ia la întrecere cu tine. Era nerăbdător să te cunoască şi să-ţi vadă sonda.

Chirovnicul strânse mâna minerului, apoi spuse, zâmbind:

— Poftim! Suntem totdeauna bucuroşi de oaspeţi aleşi. Cât despre întrecere, sunt gata să mă iau cu oricine!

Şi-i şopti lui Polad, în azerbaidjană :

— Nici nu i s'a uscat bine laptele la gură şi vrea să se pună cu mine !

— Degeaba vorbeşti aşa, usta! îl dojeni blând secretarul. E tânăr ce-i drept, dar dă de pe acum cărbuni în contul anului cincizeci.

Cafar-dai se întoarse împreună cu oaspeţii la pavilionul cultural.

După ce-l pofti pe Cremlev să stea pe divan, începură să discute fără pierdere de vreme condiţiunile întrecerii. Stabiliră îndată zece puncte şi le puseră în convenţia socialistă pe care o întăriră cu o puternică şi prietenească strângere de mână.

Apoi chirovnicul îşi umplu pipa sa cu ciubucul lung şi, aprinzând-o, spuse:

— Volodea, mă apuc să sap un puţ adânc de cinci kilometri. Pricepi ce înseamnă asta? Măi băiete, nu-i glumă! Lumea n'a mai văzut aşa ceva!

Polad îl chemă pe Cremlev să vadă sonda şi ieşiră toţi trei împreună.

Pe drum, minerul îi răspunse bătrânului chirovnic:

— Iar eu, sparg munţi întregi sub pământ!

Privi în jur şi adăugă:

— Aici nu sunt asemenea munţi... Mi-am luat angajamentul ca anul acesta să dau norma anului cincizeci şi unu! Nici asta nu-i o glumă, tovarăşe Cafar-dai!

— Crezi că ai să termini puţul până în August, usta Cafar? întrebă secretarul Comitetului de Partid.

— Îl termin şi mai curând! răspunse bătrânul, fără şovăire. Ţine minte vorbele mele, secretare: în luna Mai sonda o să dea ţiţei!... Un lac întreg de ţiţei!

Polad întoarse capul spre Cremlev:

— Ia seama!... Asta n'o spune un oarecare, ci chiar usta Cafar, cel mai bun chirovnic al trustului nostru.

Intrară toţi trei în sonda care se pregătea să desvăluie încă una din tainele adâncului.

13

Fatma-hala nu-şi mai găsea locul de bucurie. Ieşea fuga din bucătărie, dădea o raită prin cămere, tot căutând ceva, şi se întorcea cu mâinile goale, fără să ştie după ce plecase. Apoi îşi amintea în sfârşit ce-i trebue şi iar alerga în casă, căutând pe pereţi, cu mânile tremurătoare, uşa dulapului şi neputând s'o nimerească. Picioarele i se împleticeau de atâta alergătură, dar ea se frământa înainte, apucându-se când de una, când de alta.

— Fata mea, strigă din uşă, nu ştii unde am pus săculeţul cu orez?

Şumşad intră în bucătărie şi începu să râdă:

— Uite-l, mamă, e lângă tine! Bucuria te-a zăpăcit de tot!...

Bătrâna turnă cam jumătate din săculeţ într'un *medjmen* proaspăt spoit, mai adăugă apă în cazanul de pe maşina de gătit cu gaze, îl acoperi, apoi începu să cureţe orezul. Dar abia se apucase de el, când, în bucătărie se ivi Leila-hala, care venea s'o felicite pentru întoarcerea lui Aidân.

— Slavă Domnului, că ţi-a venit acasă! spuse vecina, bucurându-se din toată inima.

— Îţi mulţumesc! îi răspunse Fatma-hala, întâmpinând-o cu toată căldura şi prietenia. Să-ţi aducă şi ţie soarta aceeaşi bucurie!

— Dar cum a venit aşa, pe neaşteptate, fără să trimită măcar o telegramă? Ai fi putut pregăti totul dinainte.

— Şumşad spune că aşa fac totdeauna militarii. Dar intră în casă, să nu stăm aicea. Ce să vezi? Tocmai terminasem cu deretecatul şi pusesem salopeta lui Cafar în teşt [1]) s'o spăl, că era plină de păcură şi noroi, când, deodată, aud că sună cineva la intrare. Mă întreb: „Oare cine să fie?" Şi strig, să m'audă: „Cine-i acolo?" Răspunde' „Eu". De unde să ştiu al cui e glasul ăsta bărbătesc, puternic? „Pe cine căutaţi?" întreb. Cum să-ţi spun, Leila-hala, s'a schimbat atât în anii ăştia, s'a făcut aşa de voinic, de bărbat, încât nu-i mai recunoşti nici glasul. Spune: „Nu te speria, mamă, sunt eu, Aidân!..." Cum am auzit asta, am început să tremur. Parcă înţepenisem în loc. Abia m'am târît până la uşă, am ridicat cârligul, m'am uitat afară şi l-am văzut în faţa uşei... „Fiul meu!" am mai putut să strig...

Fatma-hala începu să plângă.

— Dar de ce plângi, draga mea?

— Nu pot să mă stăpânesc, răspunse bătrâna, ştergându-şi ochii. Nu te uita că mai pot sta în picioare... Nici nu ştiu ce-i cu mine, parcă visez... Dar tu nu ţine seama de asta; aşează-te, te rog!

---

1) *Teşt* — albie de aramă. (N. aut.)

Se aşezară amândouă pe covor şi începură să cureţe orezul împreună.

— Şi unde-i Aidân? întrebă Leila-hala. Aş vrea să-l văd şi eu.

— A plecat în oraş. Spunea că trebue să se prezinte numai decât la comandament. Cât nu l-am rugat să stea. „Ai să te duci mâine, dragul meu!" i-am spus. N'a vrut să mă asculte; e mai încăpăţânat decât tatăl său. Şi parcă mi-a luat şi inima când a plecat... Acum nu-mi mai găsesc locul... I-am telefonat şi lui Cafar, la sonda aia nouă dela Enichend, dar sgomotul de-acolo parcă l-a asurzit. Ii spun: „Vino să-ţi vezi băiatul!" Şi el, de colo: „De ce să vin chiar azi? Ce, aţi primit vreo telegramă?" Până să-l lămuresc, a început să urle ceva în telefon, aşa de tare încât n'am mai putut să ne înţelegem.

In clipa aceea uşa se deschise şi intră Aidân urmat de sora sa Ghiulsum şi Şafiga.

Fatma-hala începu să se foiască în jurul lui.

— De când ai venit, n'ai băut decât un singur pahar de ceai, fiul meu. Aează-te şi am să-ţi fac la iuţeală un tova-chebab [1].

Aidân surâse:

— Bună idee, mamă! De mulţi ani n'am mâncat tova-chebab şi mai ales unul făcut de mâna ta!

Privirea Leilei-hala trecu mirată dela fiica sa la Aidân, apoi întrebă:

— Dar cum de v'aţi întâlnit?

— Tocmai coborîsem din tramvai, începu să povestească Aidân, şi când colo, ce să văd? Şafiga mergea înaintea mea. M'am apropiat tiptil pe la spate şi i-am tras poşeta din mână. Săraca, s'a speriat atât de tare, încât mi-a părut rău de gluma mea.

Fata se înroşi:

— Parcă m'am speriat?!... Te-am recunoscut dintr'odată.

Ghiulsum puse samovarul, pregăti ceaiul şi turnă fiecăruia câte un pahar. Tocmai atunci veni şi Fatma-hala dela bucătărie, aducând o farfurie întinsă mare cu tova-chebab, pe care o puse pe masă.

Se aşezară prieteneşte cu toţii la un lung talfas. Aidân le povestea de ce multă vreme nu dăduse niciun semn de viaţă. După înfrângerea lui Hitler, plecase dela Berlin să se lupte cu japonezii şi ajunsese prin locuri de unde nu era cu putinţă să trimeată o scrisoare. Fusese şi în Japonia şi în China şi, aproape un an stătuse în Coreea. La rândul lor, femeile se apucară să povestească despre viaţa lor din timpul războiului şi din anii care urmaseră apoi.

După un timp, Aidân, obosit de drum, începu să picoteze. Băgând de seamă că-l răzbeşte somnul, Fatma-hala îl duse aproape cu sila în dormitor, unde îl puse să se desbrace şi să se culce. Apoi

---

1) *Tova-chebab* — ouă prăjite, cu carne de berbec tocată. (N. aut.)

cele două mame plecară la bucătărie, să pregătească masa de prânz. Șafiga și Șumșad rămaseră în sufragerie, vorbind în șoaptă.

Nu târziu după aceea, o mașină se opri, sunând din clacson, la poartă. In bucătărie femeile erau atât de luate cu treaba, încât nu auziră. Dar clacsonul continua să sune stăruitor, apăsat de o mână nervoasă. In sfârșit Șumșad se ridică și privi pe fereastră.

— O! a venit tata! strigă, bucuroasă, luând-o la fugă spre poartă.

Cafar-dai trase mașina în curte, închise poarta, apoi urcă scările casei, ducându-se întins la bucătărie. Dând cu ochii de vecină, strigă, bucurându-se:

— Dacă-i atâta zarvă la bucătărie, atunci nu încape îndoială că vine Aidân. Nevastă, dă-mi telegrama, s'o văd cu ochii mei.

Fatma-hala duse speriată degetul la gură, făcându-i semn să tacă, și-i răspunse aproape în șoaptă:

— Când ai să te desobișnuești să sbieri în gura mare în casă, ca la sondă? Aidân a sosit și doarme... Ți-am încălzit de câteva ori apa, tot așteptându-te. Ce, fără tine nu se poate la sonda aia? De ce nu te-ai învrednicit să vii mai de vreme?

— Ia lasă-mă în pace, nevastă! mormăi supărat Cafar-dai. Eu sap puțuri, nu fierb colțunași!

— Cum te-ajută limba să spui azi astfel de vorbe? îl dojeni Fatma-hala.

— Bine! Uite că mă dau învins! răspunse chirovnicul, pornind spre baie.

Ajungând în coridor, se opri în fața mantalei lui Aidân, agățată la cuier.

— Nevastă, spuse cu admirație, în viața mea n'am văzut epoleți așa minunați!

— Nu-i deochiai Scuipă-ți în sân! răspunse Fatma-hala, care venea în urma lui cu rufe curate.

După ce se îmbăie, Cafar-dai porni spre dormitor, dar bătrâna se repezi să-i țină calea.

— Unde te duci? Lasă băiatul să doarmă, dacă nu te-ai învrednicit să vii mai devreme.

Chirovnicul o dădu înlături, intră în dormitor călcând pe vârfuri, făcu lumină și, apropiindu-se încetișor de pat, rămase îndelung cu privirea asupra fiului său care dormea. După un timp, lumina sau sgomotul îl făcu pe Aidân să se răsucească în pat și să deschidă ochii. O clipă privi buimăcit, apoi deodată sări jos și-l cuprinse pe bătrân în brațe.

— Tată! strigă, strângându-l cu putere.

După ce se îmbrățișară, băiatul se îmbrăcă în fugă și fără a mai pierde vremea, tatăl și fiul veniră în camera unde așteptau oas-

peții. Cafar-dai o trimese pe Șumșad să facă lumină în toate încăperile.

În casa bătrânului chirovnic era sărbătoare...

Așteptând ca Fatma-hala să aducă pilaful, se așezară cu toții în jurul mesei. Glumele curgeau una după alta și râsul nu mai contenea, umplând odaia de viață și bucurie. Șumșad se întorcea într'una spre bătrân și-l amenința în șagă:

— Mâine trebue să ne cumperi daruri tuturor!...

— Ah! Drăcoaico! râdea Cafar-dai. Dar ce, venirea fratelui tău nu e cel mai frumos dar pentru noi toți?

— Nu mă duce cu vorba! Mi-ai promis! Haide, spune acum, de față cu Aidân, ce ai să ne cumperi?

— Văd că nu e chip să scap de tine! Spune singură ce vrei să-ți iau?

— O blană și o rochie de mătase roșie, ca a Șafigăi.

— Bine, o să ai și rochia! Toți îmi semănați: când ați apucat una, păi să te ții!

Fatma-hala, ajutată de Ghiulsum, tocmai aducea pilaful, când se auziră bătăi în ușă. Șumșad dădu fuga să deschidă: în prag se iviră vechii prieteni ai chirovnicului, Alexei Volcov, usta Airapet și usta Gheidar. Aceștia, văzându-l pe Aidân și masa de sărbătoare, strigară într'un glas:

— Să fie cu noroc! Care vasăzică, am picat la timp.

— Ba chiar foarte la timp! răspunse Cafar-dai, ieșindu-le în întâmpinare.

— Alioșa ne-a adus aici, îi lămuri Gheidar. „să mergem", a spus, „să-l vedem pe bătrân. Incepe o lucrare mare și pesemne n'o fi tocmai liniștit!"

— Nu! Asta a făcut-o usta Airapet, spuse Volcov. Tocmai venea încoa', să vadă dacă n'a sosit vreo telegramă dela Aidân.

Fatma-hala prinse să se foiască în jurul lor:

— Stați la masă, dragi oaspeți! Suntem totdeauna bucuroși să vă vedem aici!

Pe masă erau înșirate farfurii cu fel de fel de marinate și alte soiuri de gustări. Pe două tăvi uriașe se înălța, ca niște munți albi de zăpadă, pilaful aburind. Din vase de lut se ridicau miresmele ceahârtmei, courmei și ale altor multe dresuri aromate.

Cafar-dai umplu paharele cu vin și le făcu cu ochiul prietenilor săi:

— Alioșa, și dumneavoastră usta Airapet și usta Gheidar, apucați-vă de treabă! Fiți și aici tot așa de vrednici ca la sondele voastre.

— Nu-ți fie teamă, usta Cafar! răspunse Volcov, scoțându-și în farfurie un maldăr de orez. Nu ne dăm înlături; numai să nu te lăsăm pe tine fără pilaf!

Izbucniră cu toţii în râs. Apoi ridicară paharele şi băură în sănătatea lui Aidân, a lui Cafar-dai şi a soţiei sale şi după aceea în sănătatea tuturor celor de faţă, pe rând.

Bătrânul chirovnic îşi plimba privirea plină de mândrie dela fiul său la oaspeţi, şi se simţea cel mai fericit om din lume.

După pilaf se aduseră fructe, iar la sfârşit ceai.

— Ştii, Cafar, spuse mai pe urmă Airapet, părând îngrijorat, la trust se vorbeşte că puţul pe care începi să-l sapi este o treabă foarte grea şi primejdioasă.

— Eh! Aşa se spun ele multe! făcu Volcov, cu glasul gros. Ştim şi noi că e greu. Parcă atunci când cu turla nu se temeau toţi? Şi aţi văzut sub ce furtună am terminat-o!

— Şi, mă rog, cine vorbeşte? râse Cafar-dai. Martiros Avetisovici şi Selim? Ştiu eu demult că sonda dela Enichend le stă la ficaţi. Ei o socotesc pierdută... Dar eu am făcut azi o convenţie de întrecere cu un maistru-miner din bazinul carbonifer al Moscovei. Mi-am luat angajamentul să termin puţul, nu în August, ci în Mai. Şi, orice s'ar vorbi acolo, am să-mi respect angajamentul.

— Foarte bine, usta, îl susţinu Gheidar. Nu lua seama la ce se flecăreşte acolo. Martiros Avetisovici, se ştie, e deştept dar cam fricos, iar Selim, un şiret care ar vrea să-i ponegrească pe toţi.

Chirovnicul trase din ciubuc, dădu fumul afară şi urmă:

— Selim fuge de lucru, de-aia nu-i place sonda noastră; şi pe deasupra mai are nu ştiu ce fel de neînţelegere cu Zechi. Dar ce-mi pasă mie? Câte puţuri am săpat în viaţa mea, peste tot am terminat cu bine. Dacă şi mai departe va fi tot aşa, n'am de ce să mă plâng.

Soneria telefonului îl întrerupse. Şumşad se repezi alături şi ridică receptorul.

— Tată, pe tine te caută! strigă, în timp ce revenea în sufragerie.

— Măcar dacă ar fi veşti bune! mormăi Cafar-dai, trecând în camera vecină.

Oaspeţii îl auziră vorbind, din ce în ce mai enervat:

— Da, aici e Cafar... Eu sunt. Ce vrei cu mine, Pehlevan? Ce s'a întâmplat?...

După o pauză mai lungă, glasul îi izbucni, supărat:

— Dar tu unde căscai ochii? In cărţi? Stai să vezi ce-am să-ţi fac eu ţie!... Vin îndată. Nu v'apucaţi de nimic fără mine.

Puse receptorul pe furcă şi începu să-şi schimbe hainele în grabă.

Fatma-hala veni după el, dar văzându-i îngrijorarea de pe faţă, nu îndrăzni să mai spună nimic; îşi cunoştea bărbatul. Numai când îl văzu că se îndreaptă spre uşă să plece, îi şopti, speriată:

— Unde te duci? Aidân stă numai astăzi acasă; mâine pleacă la Moscova.

— E ceva grabnic, răspunse Cafar-dai.

Dar se înduplecă să treacă pe dincolo, spre a-şi lua rămas bun dela oaspeţi.

— Vă rog să mă iertaţi, le spuse din prag. Trebue să mă duc la sondă. Mi se pare că boclucurile încep chiar din prima zi a întrecerii.

Apoi se întoarse către fiul său:

— Aidân, mama spune că vrei să pleci mâine la Moscova. Ce-i graba asta? Rămâi măcar pentru două zile!

— Nu, tată, nu pot, răspunse băiatul. După ce-mi termin treburile, vin definitiv. De altminteri o să ne mai vedem mâine, fiindcă plec cu trenul de seară.

— Atunci, rămâneţi cu bine! spuse bătrânul, salutându-şi oaspeţii.

Apoi, coborî în curte, călcând apăsat, se urcă în maşină şi porni spre sondă.

După plecarea lui, oaspeţii reluară vorba, însă fără vioiciunea dinainte. Curând veni şi Selim care fusese coleg de şcoală cu Aidân, iar îndată după el se iviră şi Zechi cu Ghiulşen.

Fatma-hala se duse să pună pilaful la încălzit.

— Se vede că nu vă iubeşte soacra, spuse, întorcându-se dela bucătărie. Se poate să întârziaţi atât?

— Ei să se iubească!... râse Volcov. Au să se descurce într'un fel şi fără soacră.

— Abia acum am aflat de venirea lui Aidân, se desvinovăţi Zechi, silindu-se să-şi ascundă turburarea. Şafiga i-a telefonat Ghiulşenei, iar eu...

Volcov făcu cu ochiul.

— Iar tu vorbeşti în fiecare zi la telefon cu Ghiulşen, spuse, râzând iarăşi în hohote.

Intrebat de Zechi şi Selim, Aidân arătă că pleacă la Moscova ca să se demobilizeze şi că, la întoarcere, vrea să intre în vreo schelă, la forai.

— Mâine vă rog să veniţi cu toţii la mine, îi pofti usta Airapet. In dorul feciorului nostru Suren, Aidân are să fie pentru soţia mea cel mai preţios oaspe.

— Nu, usta Airapet se împotrivi Leila-hala. Mâine vrem să-i ademenim noi pe Aidân, la masă.

Volcov, pe care vinul îl înviorase mai mult decât pe toţi ceilalţi, sări şi el:

— Nu vreau să ştiu nimic! Aidân are să vină mâine la noi şi vă rog să veniţi toţi cei de faţă, împreună, bineînţeles cu Cafar. Cine nu vine, mi-e duşman până la moarte!

— Vă mulțumesc mult tuturor, spuse Aidân. Când am să mă întorc, am să vin la toți, dar acum nu pot:

Și urmă, pe un ton serios, care să nu poată avea împotrivire.

— Disciplina militară nu îngădue să întârzii!

Apoi, ca să schimbe vorba, se întoarse spre Zechi:

— Cum merg treburile la trust? Măriți producția?

— O mărim puțin, răspunse Zechi, însă nu-i asta ceea ce ne trebue... Tata nu ți-a vorbit nimic despre sonda dela Enichend?

— Parcă am auzit ceva, dar numai cu vârful urechii. Nu cumva aveți de gând să săpați la cinci mii de metri? Oare o să izbutiți?

— Trebue să izbutim, cu orice preț! Sub Enichend e o mare de petrol.

— Asta rămâne de văzut! se amestecă Selim. Nu spune „hop" până n'ai sărit.

— Dar unde-i Caiar-dai? o întrebă Ghiulșen pe Fatma-hala. Se poate ca încă să nu fi venit?

— Într'adevăr, unde-i usta? se miră și Zechi. Am plecat împreună dela sondă.

— Unde să fie decât tot acolo?! bombăni Fatma-hala. Lasă-l de capul lui, că uită cu totul de casă!...

Apoi îndată adăugă, îngrijorată:

— Mi-e teamă să nu răcească; abia ieșise din baie. A stat puțin cu noi, pe urmă l-a și chemat Pehlevan.

Ghiulșen se ridică neliniștită.

— Atunci trebue să mă duc și eu acolo. Desigur că s'a întâmplat ceva; altfel n'ar fi telefonat după el.

— Dacă-i așa, merg și eu, spuse Zechi, ridicându-se de asemeni. Selim își îndreptă ochelarii, cu un gest nervos.

— Dar de ce nu mi s'a telefonat mie? mormăi, nemulțumit. Asta-i nerușinare! Le-am atras atenția dela început...

Însă nu-l asculta nimeni. Fatma-hala încercă să-i oprească pe Zechi și Giulșen:

— Am pus pilaful la încălzit. Măcar mâncați ceva înainte de plecare.

Aidân stărui și el:

— Mama are dreptate: stați să mâncați. N'o să întârziați cine știe cât.

— Nu, Aidân, mai bine să plecăm acum, răspunse Zechi, întinzându-i mâna. Nici nu-ți închipui ce complicată e treaba asta. Se poate întâmpla orice. Ne vedem mâine neapărat.

Apoi ieși după Ghiulșen îndreptându-se spre cuier. In coridor își luară rămas bun dela Fatma-hala, cerându-și iertare, și porniră, fără a mai pierde timp.

Indată după ei plecară și ceilalți oaspeți. Însă Fatma-hala nu

se culcă, ci rămase până târziu, vorbind încet cu Aidân. Şi, oricât ar fi stat şi oricât ar fi vorbit, mama tot nu se sătura să-şi privească fiul care lipsise atâta timp.

14

Gazanfar umblă toată noaptea prin schele şi se întoarse acasă abia spre dimineaţă. Cu toate acestea, se sculă ca de obicei, la ora şapte şi intră în baie, unde se spălă cu apă rece, ca să se refacă, fiindcă dormise prea puţin. Ochii îi erau roşii, iar faţa obosită.

Fiul său, care anul acesta termina institutul tehnic petrolifer, se şi sculase şi şedea la masa de scris, adâncit în rezolvarea unei probleme.

Gazanfar se apropie de el.

— Ce, Vasif, îl întrebă, nu vrea să-ţi iasă? Văd că ai umplut coşul cu hârtii.

— M'am încurcat în nişte calcule complicate, răspunse băiatul.

Tatăl se aplecă deasupra mesei.

— Ia să văd, despre ce-i vorba? Poate să-ţi dau o mână de ajutor.

— Nu se poate! Trebue s'o rezolv singur. Doar n'ai să fii mereu lângă mine.

Răspunsul băiatului îi umplu lui Gazanfar inima de mulţumire şi mândrie. Luă, tăcut, cartea deschisă pe masă şi se uită la tabla de materii. Ochii i se opriră asupra unui titlu: „Exploatarea orizonturilor de mică adâncime ale zăcămintelor de petrol, prin metoda minieră".

— Te interesează metoda asta ? îl întrebă pe Vasif.

— Da. Am fost la prelegerile profesorilor Djavadov şi Blagodarov, la „Casa petrolistului". Ei susţin că o jumătate din cantităţile de petrol existent rămâne sub pământ, în straturi, şi noi nu ştim să-l scoatem. Deaceea trebue să aplicăm cel puţin la orizonturile de mică adâncime metoda minieră. Vreau să-mi dau proiectul de diplomă cu subiectul ăsta.

— Nu jumătate, ci mai mult, şaptezeci şi cinci, poate chiar optzeci la sută din petrol rămâne în adâncurile pământului, spuse Gazanfar, punând cartea pe masă. E într'adevăr un subiect foarte interesant, dar eu te-aş sfătui altceva. In curând se vor pune sonde în mare, foarte departe de ţărm. Ar fi mai bine dacă ţi-ai lua ca temă forajul sau exploatarea marină. In clipa de faţă, asta reprezintă pentru noi problema cea mai arzătoare.

Vasif lăsă tocul pe masă, se gândi câteva clipe, apoi răspunse hotărît:

— Nu! Am să mă ocup de metoda minieră. Dacă o să calculăm, o să vedem că în orizonturile vechi rămân încă milioane de tone de petrol și chiar la adâncimi foarte mici. Asta mă atrage foarte mult. Lasă să se ocupe alții de sondele marine.

Apoi, aducându-și deodată aminte, întrebă:

— Tată, dar când mă iei la Enichend, să văd și eu această vestită sondă a ta? Dacă nu vrei tu, am să-l rog pe Zechi, sau pe Ghiulșen; ei n'au să mă refuze... Spune-mi, te-ai gândit la asta? Dacă s'ar întâmpla vreun accident la foarte mare adâncime, ați întrebuința tot vechile metode de instrumentație?[1]).

Lui Gazanfar nu-i plăcu întrebarea, deaceea făcu o pauză înainte de a răspunde:

— Mai bine vorbește despre lucruri bune!... Desigur că ne-am folosi de metodele cunoscute. Dar, în general, e greu să spui dinainte; nu s'au mai săpat nicăieri asemenea puțuri. Trebue să prevezi totul dela început și atunci n'are ce accident să se mai întâmple.

Vasif începu să râdă:

— Tată, tare nu-ți place cuvântul ăsta: „instrumentație"!

— Nu-i vorba dacă-mi place sau nu cuvântul, dar de ce să te gândești degeaba la rău?

Apoi, Gazanfar trecu în dormitor, își scoase papucii de casă, încălță ghetele și începu să caute prin buzunarele pijamalei dacă n'a uitat ceva.. In sfârșit luă de pe masă cutia cu țigări și chibriturile, le puse în haină și dădu să plece; dar în clipa aceea auzi sunând telefonul, încât se duse în birou, să răspundă.

— Da, eu sunt! spuse, ridicând receptorul. Bună dimineața Martiros Avetisovici!... Da, amândouă puțurile s'au pus în exploatare. Impreună dau aproape trei sute de tone... Desigur că ne bucurăm... Hei, dacă ar fi fost multe puțuri ca astea!... Cum?... Vă e mașina în pană? Bine că mi-ați telefonat. Dacă ați mai fi întârziat puțin, nu m'ați mai fi găsit... Bineînțeles... Trec neapărat să vă iau.

Intr'o jumătate de oră automobilul administratorului ajunse la locuința geologului-șef.

— Ei, cum mai stați cu sănătatea, Martiros Avetisovici? întrebă Gazanfar, după ce bătrânul se urcă oftând în mașină.

— Mulțumesc, binișor, numai că mă cam doare capul.

— Ar trebui să umblați mai mult la aer. La ce lucrați acum?

— Intocmesc proiectul de întoarcere la orizonturi superioare altor câteva sonde, răspunse geologul-șef.

Apoi începu să-i arate că, datorită unei asemenea operațiuni,

---

1) *Instrumentație* — operația îndepărtării „panelor" care survin în timpul forării, sau chiar al exploatării, cum ar fi ruperea prăjinilor și rămânerea sapei în puț, sau, mai grav, strâmbarea burlanelor care căptușește puțul, ceea ce se poate întâmpla datorită alunecării straturilor. (N. trad.)

la schela nr. 5 producția atinsese dintr'odată o sută patru la sută, iar la nr. 6 mersese chiar până la o sută șaptesprezece.

Automobilul se opri în fața clădirii principale a trustului. Coborînd pe peron, Gazanfar dădu față'n față cu Tocilov, președintele comitetului schelelor.

— Ce mai e nou, Andrei Ivanovici? îl întrebă administratorul strângându-i mâna. Vă duceți departe?

— Da, tocmai plecam la Enichend. Aud că s'a întâmplat un accident la sondă.

— Nu se poate! făcu Gazanfar, surprins. Nici n'au început să sape... Dar o să aflăm îndată.

Și porni repede spre birou. Pe drum îi ceru lui Tocilov lămuriri cu privire la gravitatea accidentului.

— Spuneau că s'a rupt ceva la masa rotativă; un om a fost omorît sau lovit, răspunse acesta. Amănunte n'am aflat.

Ajuns în birou, administratorul telefonă la foraj și întrebă de Selim, dar acesta încă nu venise. Atunci întrebă de Ghiulșen.

E la Enichend, i se răspunse.

Sună și la pavilionul cultural, dar acolo nu răspundea nimeni. Încercă să afle dela secretara sa, însă nici ea nu știa nimic despre accident.

Sonda asta o să ne aducă numai neliniște și necazuri, spuse Martiros Avetisovici. Și toată vina o poartă elanul tinerese al lui Zechi... Trebue să mergem acolo numaidecât.

Cazanfar, care se plimba nervos prin birou, se opri.

— Da, să mergem! Andrei Ivanovici, veniți cu noi?

In timp ce-și îmbrăcă mantaua de ploaie, se întoarse spre geologul-șef:

— Aici nu-i vorba de elanul sau de încăpățânarea lui Zechi! Asta-i lucrarea noastră vitală. Și vă rog ca, dacă tot nu v'ați schimbat punctul de vedere, să nu mai reveniți niciodată asupra acestei chestiuni!

Observația administratorului îl făcu pe Martiros Avetisovici să se posomorască.

In clipa aceea ușa se deschise și Zechi, plin de noroi, de sus până jos, intră în birou.

— Vii dela Enichend? îl întrebă Gazanfar. Spune mai repede, ce s'a întâmplat? Accidentul e grav? Sunt morți? De ce nu m'ați anunțat?

— Nu-i nimic grav, răspunse geologul, liniștit. S'a și aranjat totul. E drept că avem doi răniți, dar aceștia au fost duși încă astă noapte la spital. Am trecut acum pe acolo cu Ghiulșen. Medicul spune că n'au fracturi, așa că în vreo trei zile au să iasă... Aseară eram în vizită la Cafar-dai; i-a venit băiatul, Aidân. De acolo am

plecat deadreptul la Enichend. Ţi-am telefonat, dar mi s'a spus că eşti prin schele...

— Ei bine, dar spune-mi odată ce s'a întâmplat acolo?

— Montorii verificaseră sistemul geamblacului, începu să povestească Zechi. Când să ridice rotorul ca să-l pună la locul lui, s'a rupt cablul macaralei, şi piesa s'a prăbuşit la pământ. Au fost loviţi doi oameni, iar rotorul s'a cam deteriorat. Insă fiţi fără grijă: totul s'a şi reparat numai că Cafar-dai a suferit mai mult; să-l fi văzut ce supărat era! Parcă-i arsese casa, nu altceva!

In sfârşit, liniştit pe deplin, Gazanfar îşi scoase mantaua şi se aşează la birou, răsuflând din adânc.

Martiros Avetisovici îşi muşca buzele, înfrânându-şi imboldul de a vorbi. Dar nu se putu stăpâni mult şi, fără să ţină seama de observaţia pe care administratorul abia i-o făcuse, spuse, descurajator:

— Dar ce-o să fie când o începe forajul!? Numai o minune ar putea să ne scape de accidente grave! Cinci mii de metri nu e glumă!

— Dar cine a spus că e glumă? îl opri cu asprime Gazanfar. Am însărcinat cu această forare cea mai bună brigadă, am făcut o nouă pregătire tehnică a sondorilor, am înzestrat sonda dela Enichend cu cele mai bune maşini. Acum sarcina noastră este să ducem o luptă dârză împotriva neatenţiei şi neglijenţei. Cazul de astă noapte trebue cercetat şi cei vinovaţi trebuesc pedepsiţi!

— Şi eu vă spun că sonda asta are să ne stoarcă nervii de tot! bombăni mai departe Martiros Avetisovici. Petrol nu se ştie dacă vom găsi, dar accidentele au început să curgă de pe acum.

— O să găsim petrol neapărat! spuse răspicat Zechi, privindu-l drept în ochi. Dacă nu în primul puţ, o să găsim în al doilea. Explorarea cere risc şi voinţa de a persevera.

Bătrânul geolog începu să râdă:

— Care vasăzică, te pregăteşti de pe acum pentru eşecul acestei sonde! Dar cine crezi că-ţi va permite să sapi încă una?

— Tot cei care mi-au permis s'o sap pe asta, răspunse liniştit Zechi.

— Curios raţionament! făcu Martiros Avetisovici, încruntându-se, enervat de calmul lui Zechi.

— La Neftli-dere s'au forat optsprezece sonde şi niciuna n'a dat petrol, continuă Zechi. Dacă s'a îngăduit aşa ceva...

— Asta nu-i treaba dumitale! strigă bătrânul, sărind de pe scaun înfuriat, cu buzele tremurând.

— E treaba poporului! răspunse Zechi şi mai liniştit.

— Dar dumneata nu eşti tutorele poporului! In timp ce erai preocupat de proiectul dumitale, producţia noastră de petrol, datorită măsurilor luate de mine, s'a ridicat la o sută cinci la sută, şi

este foarte posibil ca spre sfârşitul anului să se ridice până la o sută zece.

— Fiecare dintre noi este tutorele muncii sale. Cât despre cifra arătată de dumneavoastră, aflaţi că este nemăsurat de mică faţă de posibilităţile noastre. Metodele dumneavoastră sunt primitive. E ca şi cum ai răcâi un munte cu vârful acului.

Martiros Avetisovici îl asculta, în picioare, cu capul aplecat într'o parte.

— Eşti un om ciudat! spuse. Nu se mai poate vorbi cu dumneata. Lucrez de aproape patruzeci de ani în industria petroliferă, am făcut câteva lucrări ştiinţifice; şi iată că vii dumneata să declari că întregul meu aport în această privinţă se reduce la „metode primitive", iar toate măsurile pe care le-am luat pentru bunul mers al exploatării să le asemuieşti cu un ac, care răcâe un munte! Este inadmisibil aşa ceva! încheie jignit.

Apoi, tremurând de furie şi revoltă, ieşi grăbit din birou, trântind uşa în urma lui.

Gazanfar strigă după el, de câteva ori:

— Martiros Avetisovici!... Martiros Avetisovici...

Dar bătrânul nu se mai întoarse.

Administratorul aruncă o privire lui Zechi, clătinând din cap dojenitor:

— Trebue să fii mai atent, Zechi. Cum de nu-ţi dai seama că oamenii la bătrâneţe devin supărăcioşi ca nişte copii?

Tocilov se alătură lui Gazanfar:

— Nu trebue să-l jigneşti! Bătrânul lucrează mai mult decât unul tânăr.

— Înţeleg ce-mi spuneţi, răspunse Zechi, dar mă scoate din fire ceea ce se vorbeşte la trust. Sonda dela Enichend nici n'a început bine să lucreze, şi toată lumea îi prooroceşte tot felul de nenorociri. Toate astea pornesc de acolo că geologul-şef nu crede în reuşita ei.

Văzând că vorbele lui nu sunt tocmai pe placul administratorului, se opri.

— Eu am plecat, spuse pornind spre uşă.

După ce geologul ieşi, Gazanfar ridică ochii spre Tocilov:

— Ai ceva cu mine, Andrei Ivanovici?

— Numai două clipe.

— Haide, te rog, spune!

— Ai vorbit chiar adineaori despre lupta pe care trebue s'o ducem împotriva desordinei, începu Tocilov. Zilele trecute, când cu viscolul, au fost găsiţi unii dormind în corpul de gardă. Aproape toţi sunt tineri. Comitetul de exploatare, împreună cu comitetul comsomoliştilor, o să ţină mâine o adunare a tuturor lucrătorilor

tineri dela trust. O să arătăm succesele şi lipsurile lor. Ar fi bine dacă ai putea veni la adunare şi mai bine ar fi dacă ai lua chiar cuvântul.

Administratorul încuviinţă:

— Pui această chestiune tocmai la timp. Acum, când vine iarna, cu viscole şi zăpezi, munca în schele are să fie mai grea. Am să caut să trec pe la dumneavoastră măcar pentru o oră. Şi, pentrucă veni vorba, n'ar strica deloc ca unul din vorbitori să ridice chestiunea accidentului de ieri... Mai ai ceva cu mine?

— Da; numai o clipă...

Şi Tocilov se apucă să vorbească în grabă despre neregulile dela căminul nr. 1 al tineretului.

— Administratorul căminului, Raghim, se poartă ca un fost proprietar lăsat de capul lui, iar îngrijitoarea, Marusia, este din cale afară de neglijentă; a lăsat să se facă atâta murdărie, încât zilele trecute, în urma unei inspecţii, organele sanitare i-au încheiat acte. M'am plâns de câteva ori în această privinţă adjunctului dumitale pentru chestiuni administrative, dar nu i-a dat destulă atenţie.

Gazanfar îi telefonă pe loc adjunctului, cerându-i ca în termen de o săptămână să pună totul în ordine la cămin.

Martiros Avetisovici îşi termină de băut ceaiul, puse paharul deoparte, se ridică, şi oftând adânc, începu să se plimbe prin odaie. La fiecare pas, crucea bretelelor, albe cu dungi albastre, se mişca, ridicându-se şi coborîndu-i pe spinare

Bătrânul se gândea enervat că nu avusese niciun rost cearta de azi dimineaţă cu Zechi; de aceea se dojenea singur. Acum îşi dădea seama că izbucnirea sa din biroul administratorului şi plecarea bruscă, poate chiar demonstrativă, nu erau altceva decât semne de slăbiciune. Fără nicio îndoială, Martiros Avetisovici nu era mulţumit de sine.

Întâi se gândise că pricina tuturor neînţelegerilor ar putea fi bătrâneţea, dar înlăturase îndată această bănuială; bătrâneţea nu avea nicio vină. Ba, dimpotrivă, îi dăduse prilejul ca, în nenumăraţii ani de muncă să adune o experienţă uriaşă. Ceea ce tineretul abia începea să-şi însuşească, lui îi era cunoscut de multă vreme, datorită acestei experienţe personale, pe care o căpătase muncind decenii întregi, în condiţiuni mai grele şi mai încâlcite. „Dar atunci, unde e greşeala ta"? se întreba într'una. Şi, neputându-şi răspunde limpede, sbuciumul îl cuprindea mai tare.

Văzându-l neliniştit, soţia sa îl întrebă, cu blândeţe:

— Ce ai astăzi, Martiros? După masă totdeauna te culcai o

oră, iar acum văd că nu-ți mai găsești locul. Ce s'a întâmplat cu tine?

Intrebarea aceasta îl smulse pe Martiros Avetisovici din gândurile sale. Simți dorința să spună tot ce-l doare, ca să-și ușureze sufletul. Își băgă mâna dreaptă sub bretele, se întoarse spre soția sa și, scoțându-și încet *pince-nez*-ul, oftă din greu.

— Azi am făcut o prostie: iar m'am certat cu Zechi — și nu-mi pare deloc bine! spuse, încet. Deaceea sunt neliniștit.

— Totdeauna ai știut să te înfrânezi, îl dojeni blând soția. De ce a trebuit să te aprinzi acum?

— Uite că n'am putut să mă înfrânez!... Trebue să-ți spun că mă cam durea capul. Ne-am luat tot din pricina sondei ăștia dela Enichend. Așa, întâi o vorbă, apoi alta și pe urmă a început... El a spus că munca mea este primitivă; atunci m'am enervat, mi-am pierdut stăpânirea... Intr'un cuvânt, a ieșit prost. Altminteri, Zechi nu-i om rău; numai puțin cam brutal...

Bătrâna luă ceașca goală și ieși să aducă încă un ceai fierbinte. Când reveni, îi întinse lui Martiros Avetisovici o scrisoare.

— E pentru tine; dela institutul de cercetări științifice. Desigur că iar te invită să colaborezi...

Iar după o pauză, urmă:

— Martiros, adică de ce n'ai primi? La exploatare n'ai niciodată liniște. Merge cât merge — și iar se ivește ceva... N'ai nici somn, nici odihnă. Mai bine ți-ai lua un laborator. Acolo ai avea și liniște ai fi și respectat...

In timp ce soția sa vorbea astfel, Martiros Avetisovici își aruncă ochii în fugă pe scrisoare.

— Hm!... Laborator!... spuse, după un timp de gândire lăsând-o pe masă. Intr'adevăr, nevastă, chiar mi se oferă un laborator. Dar exploatarea petroliferă nu este cel mai bun și cel mai mare laborator? O singură sondă, poate da omului mai mult decât zece laboratoare!

Se opri în fața soției sale și urmă, cu toată convingerea:

— Exploatarea este un laborator viu al naturii. Înțelegi asta? Te uiți la o sondă în funcțiune și ți se pare că e o ființă vie... Respiră... Cântă... N'am cunoscut un cântec mai fermecător!... Și tu vorbești de laborator!... Pentru cei care mă invită cu atâta stăruință la institut, n'am decât un singur răspuns: n'am să schimb niciodată loboratorul viu al naturii cu birourile lor curățele și pretențioase. Eu sunt un om al producției, un practician — și cu asta am spus totul! Mă înțelegi?...

Își trecu mâna peste capul chel și începu să se plimbe din nou prin odaie.

— Mi-am trăit toată viața în exploatările petrolifere din Azerbaidjan, reîncepu după un scurt timp de gândire. Lumea mă știe

aici din vremea când schelele nu erau decât cimitire şi noi făceam primii paşi ca să le readucem la viaţă. Pentru cele împlinite omul primeşte mulţumiri, iar pentru cele în mers i se cere să dea socoteala — şi încă la centimă!... Ce să-i faci?! Lasă să mi-o ceară! Aşa şi trebue! Şi au de ce să mi-o ceară! Dar orice om are dreptul să nu fie de acord cu proiectul lui Zechi. Eu înţeleg mai bine decât toţi ce greutăţi ne va aduce acest puţ. Cinci mii de metri adâncime!... Ehe! Aici lucrurile pot lua orice întorsătură. Eu rămân pe poziţia mea şi îmi apăr punctul de vedere. Şi, în afară de asta, stărui asupra faptului că la Neftli-dere se află uriaşe zăcăminte de petrol; nimeni nu poate s'o conteste. Se părăsim această regiune înseamnă să renunţăm la bogăţia care se ascunde dedesubt. Iată la ce se reduce toată neînţelegerea noastră!... O să vină timpul când se va vedea că eu am avut dreptate şi nu altcineva! Poate că asta nu dovedeşte modestie, dar trebue să spun că pe mine m'au cunoscut cei mai renumiţi geologi ai ţării noastre. M'a cunoscut Ivan Mihailovici Gubchin, care şi-a dedicat viaţa cercetării Apşeronului. M'a cunoscut însuşi Dmitri Vasilievici Golubeatnicov, cel care a alcătuit încă în anul 1900 harta părţii submarine a golfului care poartă azi numele lui Ilici. Am lucrat cot la cot cu dânşii şi încă foarte mult!

După o pauză, Martiros Avetisovici râse deodată de această înflăcărare şi continuă pe un ton mai liniştit:

— In viaţa mea am văzut şi altfel de „savanţi": francezi sclivisiţi, nemţi brutali, englezi înfumuraţi. Imi amintesc că odată...

Dar se răsgândi şi făcu din mână un gest de silă:

— Eh! Ce să mai vorbim de ei! Zeci de ani s'au învârtit pe aici, în Apşeron, la exploatările din Bacu. Şi, ce folos? Tot în gol au dat. Dar ia să-l fi văzut pe Golubeatnicov! Unde arăta cu degetul, de-acolo ţâşnea petrolul! Cala, el a descoperit-o! Cara-Ciuhur, la fel! Golful, tot el!... Sau, ia-l pe Gubchin! crezi că degeaba se laudă Zechi că-i elevul lui?...

După ce îşi vărsă astfel tot focul, Martiros Avetisovici păru mai liniştit. Ca să nu-l întărâte mai rău, soţia sa îl ascultase tot timpul, fără să-l întrerupă. Iar când îl văzu că a căzut din nou pe gânduri, se ridică uşor, strânse în tăcere vasele de pe masă şi se duse la bucătărie.

Martiros Avetisovici trecu în birou, unde se lăsă într'un fotoliu. Gândurile i se întoarseră iarăşi la sonda dela Enichend. „Şi de ce mă bag eu în discuţia asta?" se întrebă din nou. „Dar dacă mă înşel? Dacă într'adevăr, sub Enichend sunt zăcăminte de petrol?... Or fi, dar ce folos, dacă e greu să ajungi la ele... Totuşi, de vreme ce există, trebue odată şi odată să le descopere cineva. S'ar înţelege atunci că, din punctul său de vedere, Zechi avea dreptate, când stărui asupra forajului la mari adâncimi..."

— Om trăi şi om vedea! spuse cu glas tare, punând capăt gândurilor care-l frământaseră atât.

Apoi, pe deplin liniştit, Martiros Avetisovici luă un ziar de pe masă şi se adânci în citirea lui.

15

Clubul muncitoresc se afla chiar la marginea orăşelului, lângă cele trei cămine ale tineretului. Seara, luminat puternic şi plin de sgomot, devenea cel mai viu centru al raionului. Spectacolele de tot felul, filmele de cinematograf, prelegerile şi conferinţele făceau să se adune acolo multă lume. Din sala de jocuri se auzea necontenit sgomotul pietrelor de domino, iar din sala de biliard pocnetul bilelor care cădeau cu sgomot în plasă. Jucătorii de şah alegeau colţuri mai retrase, unde, aplecaţi deasupra tablelor cu pătrăţele albe şi negre, stăteau mult timp la gânduri înainte de a face o mişcare. Spre deosebire de sălile celelalte, în sala de lectură domnea o linişte desăvârşită, turburată numai de foşnetul uşor al ziarelor şi al revistelor răsfoite.

In seara aceea, la adunarea generală a muncitorilor tineri din întregul trust lua parte multă lume. Sălile clubului erau pline de tineret, printre care numeroşi băieţandri, abia ieşiţi din şcolile de meserii. Mulţi dintre ei mai aveau încă pe centuri sau pe nasturii vestoanelor şi cămăşilor de lână, insignele şi literile şcolilor pe care le terminaseră de curând.

In sala de jocuri toate mesele erau ocupate. Cei ce nu apucaseră loc, înconjurau jucătorii, urmărindu-le cu interes mişcările. Sala de lectură era de asemenea plină peste măsură.

Pe veranda cu multe ferestre, câţiva muncitori tineri stăteau în fotolii, în jurul unei mari mese rotunde. Unul dintre ei citea un ziar, iar ceilalţi vorbeau cu vocea scăzută. Deodată, cel cu ziarul, găsind ceva care-i stârnea un interes deosebit, le întrerupse convorbirea:

— Trustul nostru a luat din nou locul întâi! In curând, o să-i lăsăm în urmă pe cei dela „Leninneft". Asta...

— Intâietatea o să fie obţinută datorită schelei noastre, îi curmă vorba unul din cei de faţă. Noi depăşim planul cu o sută cincizeci la sută.

— Nu te grăbi cu laudele! sări un altul. Noi trecem acum la exploatarea straturilor superioare, aşa că, în curând, o să depăşim şi noi planul.

— Nu-i vorba nici de una, nici de alta, spuse un al treilea. In cursul ultimei luni noi am predat zece sonde, şi toate dau petrol. Aşa s'a ridicat trustul.

Tânărul care citea ziarul, arătă cu capul tabla atârnată pe perete:

— Ce să mai vorbim degeaba? Uitați-vă ce scrie acolo, alb pe roșu: schela noastră se află în frunte!

In clipa aceea intră bibliotecara și puse pe masă un vraf de ziare noi. Tinerii se repeziră asupra lor și fiecare luă câte unul. In mâinile unuia căzu „Sonda", pe a cărei primă pagină văzu îndată chipurile cunoscute ale lui Zechi, Ghiulșen, Cafar-dai și Pehlevan. Aruncându-și ochii la rândurile de dedesubt, tânărul strigă:

— Măi băieți, aici scrie despre sonda dela Enichend!

— la citește!... Citește tare! îl rugară ceilalți.

Muncitorul își băgă ochii în ziar și începu să citească, bâlbâindu-se de emoție:

„Intr'o convorbire pe care a avut-o cu corespondentul nostru, locțiitorul geologului-șef al trustului, Zechi Samedov, a anunțat că, de curând, o brigadă pregătită special a început să sape la Enichend un puț, a cărui adâncime proiectată este de cinci mii de metri. Va fi cel mai adânc puț din lume. Nu este exclusă posibilitatea să se întâlnească straturi de petrol și la o adâncime mai mică. Forarea puțului i s'a încredințat maistrului Cafar, cel mai vechi și mai experimentat dintre chirovnici.

„Printre alte măsuri ce s'au luat, un deosebit de mare interes îl prezintă explorarea geofizică a regiunii din jurul unui mare vulcan de nămol, aflat departe, în largul mării. După spusele tovarășului Zechi Samedov, primele rezultate obținute sunt foarte interesante: ele întăresc presupunerea că sub fundul mării ar exista mari zăcăminte de petrol, în suprafață de aproximativ o sută sau o sută douăzeci de kilometri pătrați. In afară de aceasta, ele dau la iveală cauzele eșecurilor suferite în exploatările ce se întreprind de câțiva ani la Neftli-dere".

— Ei, asta da!... strigară băieții. Uite ce-a fost în stare Zechi!...

— Ce contează Zechi? spuse unul dintre ei. Aici rolul principal îl are Gazanfar! Să vezi cum o să întoarcă el lucrurile, ca s'o luăm înaintea tuturor celorlalte trusturi.

Asupra acestor cuvinte, pe verandă se ivi Cafar-dai.

Băieții tăcură deodată, și, ridicându-se în picioare, îl salutară cu respect.

Chirovnicul le răspunse prietenos:

— Ați ales un locșor bun, băieți. Ce mai faceți? Cum merg treburile?

— Mulțumim, usta, treburile merg bine! răspunseră tinerii într'un glas.

Unul dintre ei, adăugă:

— Vă dorim succes, usta!

Cafar-dai zâmbi, apoi se îndreptă spre sala de şedinţe. Curând după aceea trecură tot într'acolo Gazanfar, urmat de Ghiulşen, Zechi, Selim şi alţi funcţionari ai trustului.

Unul din tineri, urmărindu-l cu privirea pe Zechi, spuse, plin de admiraţie:

— Nu mai găseşti unul ca el! Se zice că a descoperit trei schele noi!

— Un om de aur! adăugă un altul. De câte ori te întâlneşte pe drum, opreşte maşina şi te duce unde ai nevoie.

— Aşa e! întări un băieţandru dela biroul de foraj. Pe mine vara trecută m'a adus de două ori dela Neftli-dere. Era o căldură!...

— Dar e şi rău câteodată, băieţi, să ştiţi! spuse un lucrător mai în vârstă, care până atunci stătuse tăcut deoparte, răsucindu-şi mustaţa cărunţă. Dacă te prinde dormind în serviciul de noapte, te-a luat naiba! Se duce dracului toată politeţea!

Preşedintele comitetului de fabrică, Tocilov, împreună cu Polad, străbătură în grabă veranda, îndreptându-se spre sala de şedinţe, şi îndată după aceea se auzi soneria. Năvălirâ cu toţii înăuntru.

La masa prezidiumului, aflată pe scenă, se aşezaseră membrii comitetului comsomolist şi conducătorii trustului. Şedinţa o deschise Ghiulşen, care dădu cuvântul introductiv lui Gazanfar.

Acesta se ridică şi vorbi despre problemele de producţie ale trustului, despre programul lucrărilor din viitorul apropiat, scoase în evidenţă succesele şi neajunsurile în munca tineretului şi stărui asupra importanţei pe care o are disciplina în producţie.

— Majoritatea muncitorilor tineri, spuse în ultima parte a cuvântării, lucrează cu suflet, ca nişte buni stahanovişti şi dau exemple minunate de seriozitate în muncă, şi de disciplină. Dar sunt printre voi şi unii desordonaţi, ba chiar şi leneşi. In noaptea când a început viscolul şi când toată lumea muncea cu înverşunare, fără să-şi cruţe forţele, s'au găsit unii dintre cei tineri care nu s'au învrednicit să facă altceva decât să doarmă în timpul orelor de lucru. Asemenea obiceiuri trebue să ia sfârşit, odată pentru totdeauna. Trebue să ne îndeplinim obligaţiunile cu seriozitate şi strictete. Închipuiţi-vă urmările acestui „caz mărunt": din cauza neglijenţei celor de gardă, se rupe cureaua de transmisiune şi sonda e scoasă din funcţiune pentru o oră sau două. Asta înseamnă că în douăzeci şi patru de ore ea dă ţării treizeci de tone de petrol mai puţin. Şi închipuiţi-vă, acum, că tot din pricina unor asemenea „cazuri mărunte" sunt scoase din funcţiune, zilnic, zece sau douăzeci de sonde. Calculaţi câte tone de petrol vom produce mai puţin, câte pagube se aduc astfel economiei noastre naţionale! Petrolul este forţa motrice a automobilelor, tractoarelor, locomotivelor, vaselor fluviale şi maritime. Producţia de petrol trebue socotită ca

una din cele mai de seamă opere de stat. Voi sunteți în serviciul statului, al marei noastre Patrii Socialiste. Să purtați deci cu cinste titlul de onoare pe care-l aveți, dar care e plin de răspunderi, acela de petrolist... Adunarea de azi trebue să se desfășoare sub semnul criticei și autocriticei. Dați la lumină cu curaj și deschis, toate neajunsurile pe care le întâmpinați, tot ceeace vă împiedică dela muncă.

Și, inainte de a se așeza la locul său, Gazanfar încheie, surâzând:

— Dar nu uitați să vă criticați și pe voi!

Luă apoi cuvântul secretarul comitetului comsomolist care vorbi despre modul cum muncesc și învață cei mai buni tineri.

— Mai vrea cineva să vorbească? întrebă, după aceea, Ghiulșen.

— Cer cuvântul! se auzi o voce din sală.

Fata întoarse capul spre cel care vorbise, un tânăr pierdut printre rânduri.

— Vino aici! îl chemă, arătându-i spre scenă.

Era un băiețandru de statură mică, dela schela nr. 4. La chemarea fetei își îndreptă cămașa, își netezi părul cu mâna și, străbătând sala, se urcă la tribună, din spatele căreia nu i se mai văzu decât capul cârlionțat. După ce șovăi o clipă, tuși, ducându-și mai întâi mâna la gură, apoi începu cu o voce tremurătoare:

— Tovarășul Gazanfar a vorbit... Pe unii dintre noi ne-a lăudat... Cu drept cuvânt. Iar despre alții a spus că au lipsuri. Avem și leneși și desordonați... Și asta este tot adevărat...

Nu putea să-și adune gândurile, se bâlbâia, fiindcă sala plină de lume și personalul de conducere dela masa prezidiumului îl copleșeau. Își umezi cu limba buzele uscate și continuă:

— Recunoaștem lipsurile noastre și ne vom da toată silința să le înlăturăm, ca să nu mai avem leneși și nici din aceia care să doarmă în timpul orelor de muncă... Dar e ceva care ne împiedică să muncim cum se cuvine. Asta vreau să spun. Pe noi, cei dela căminul nr. 1 ne împiedică... (se uită piezîș la prezidium, apoi spuse repede): Raghim năsosul și Marusia cârna...

Toată sala izbucni în hohote de râs, ceea ce pe tânărul vorbitor îl zăpăci o clipă. Când, după un timp destul de lung se făcu în sfârșit liniște, Gazanfar întoarse capul spre el, încurajându-l:

— Spune, spune!... Arată tot ce vă împiedică dela muncă.

Cuvintele administratorului îl făcură să capete mai multă îndrăzneală·

— Căminul nostru s'a prostit de când a fost numit Raghim administrator, și Marusia îngrijitoare. Și ce, nu-i așa? Seara, trebue să pleci la schimbul de noapte și ai vrea să bei un ceai, să iei o gustare, dar nu găsești apă fierbinte. Vii dimineața dela lucru,

iar nu găsești. Dacă îl întrebi pe Raghim de ce e cazanul rece, îți răspunde: „Ai tu destulă căldură și fără apă caldă, măi băiete!" Nici bufetul nu este bine organizat; nu găsești nimic acolo. Adică, bomboane, chifle cu zahăr și tot felul de dulciuri găsești câte vrei. Dar un muncitor ca mine se poate sătura cu dulciuri? Mie îmi trebue pâine și ceva gătit cu carne. Vreau să mai vorbesc și despre spălatul hainelor și rufăriei de pat. Băieții își spală singuri hainele de lucru, pentrucă dacă le dai la spălătorie, le primești poate peste o lună. Și cum și le spală? Le bagă în apă caldă, apoi gata cu ele, pe frânghie, la uscat, fiindcă n'au săpun. Maiștrii și inginerii ne opresc deseori pe stradă ca să ne întrebe: „De ce umbli așa murdar?" Dar ar trebui să-l întrebe pe Raghim ce face cu săpunul? Am văzut cu ochii mei cum la căminul nostru se aduce săpun cu lăzile. Trebue să-l mai întrebăm și despre cearceafuri. In loc de cearceafuri, fețe de pernă și prosoape, noi, albe, ni se dau tot felul de rupturi. Ce se face cu rufăria nouă, albă ca hârtia, pe care o primește Marusia dela depozit?

— Se duce tot acolo unde se duce și săpunul! strigă cineva din sală.

Se auziră râsete.

Băiețandrul își trase răsuflarea — și încheie:

— Lângă noi este căminul nr. 2 și nr. 3... Acolo lucrurile stau cu totul altfel. Bufetul e deschis dela opt dimineața până la opt seara, și găsești totdeauna ceva de mâncare. Apă caldă, câtă vrei! Paturile sunt curate, fiindcă rufăria se schimbă la fiecare zece zile. Băieții nu sunt nevoiți să-și spele rufele; spălătoriile lucrează normal. Inainte nu era rău nici la noi... Iată ce am avut să spun, pentruca astfel, cei în drept să afle ce se întâmplă.

— O aflasem mai demult, spuse, dela locul său, Tocilov.

Următorul ceru cuvântul Dostali care, în numele muncitorilor tineri dela prima sondă din Enichend, își lua angajamentul să atingă cei mai înalți indici de producție. Apoi vorbi despre munca pe tărâm cultural.

— Nouă nu ne trebue numai o odihnă oarecare, avem nevoie de o odihnă culturală. Vezi, nu întotdeauna ai timp să te duci la club sau la bibliotecă. Iar înzestrarea sondelor cu cărți, reviste și ziare lasă încă de dorit. Băieților noștri le place să citească literatură tehnică și artistică. Dar eu, ca să pun mâna pe această interesantă carte, (ridică și arătă un volum legat în hârtie pânzată neagră) a trebuit să mă duc tocmai în raionul Lenin. Unele cărți și reviste, de care avem nevoie, nu se găsesc nici la bibliotecă, nici în sala de lectură a clubului. Despre căminul nostru nu se poate spune nimic rău; la noi e curat. Dar să vă uitați în grădiniță și în curte: pretutindeni zac grămezi de gunoi, pământul în jurul pomilor a rămas nesăpat, gardurile sunt rupte, porcii umblă peste

tot şi rămă la rădăcinile copacilor. Mai sunt şi băieţi inconştienţi, care rup crengile; din cauza asta, acum câteva zile, era să mă şi bat cu unul. Nu s'ar putea organiza în câteva duminici muncă voluntară, ca să se facă ordine şi curăţenie în grădiniţe şi curţi? Acum vreau să mai vorbesc şi despre disciplină. Disciplina în producţie o înţelegem foarte bine cu toţii, dar nu am ajuns încă să o introducem la cămin. Aş vrea să vedeţi ceea ce se petrece ziua acolo: băieţii fac gălăgie, cântă, uneori se dedau la nişte jocuri atât de sgomotoase încât parcă îţi umblă cu picioarele pe cap. Dar cei ce muncesc în schimbul de noapte nu au alt timp de odihnă. De ce să ne mai mirăm când câte unul, care ziua n'a putut să doarmă destul, noaptea începe să picotească lângă sondă?... Propun ca la cămine să se înfiinţeze comisii: una sanitară, alta de conduită, alta pentru aranjament şi încă una pentru păstrarea ordinei interioare.

Unul după altul începură să se urce la tribună, muncitori tineri şi băieţandri, copii ai meseriaşilor de altădată, fiecare având de făcut observaţiile şi propunerile sale pentru îmbunătăţirea metodelor de foraj şi de extracţie a petrolului.

Gazanfar, Tocilov şi Polad făceau într'una însemnări în carnetele lor.

La sfârşit i se dădu cuvântul lui Cafar-dai, care se urcă la tribună în aplauzele întregii săli. Tineretului îi plăcea să-l asculte, fiindcă bătrânul chirovnic avea totdeauna de spus ceva interesant.

Cafar-dai îşi roti liniştit privirea prin sală, apoi începu cu glasul puternic:

— Băieţi, am început să săpăm un puţ, cel mai adânc din lume, de cinci kilometri!...

Un nou ropot de aplauze izbucni în sală. Bătrânul ridică mâna spre a se face linişte.

— Mai lăsaţi puţin aplauzele; n'am venit aici ca să mă laud... Zilele trecute, încă înainte de a se începe forajul, am păţit o ruşine... Desigur că aţi auzit despre asta, deci cunoaşteţi cazul: doi muncitori au fost răniţi destul de grav. E adevărat că vina principală o poartă montorii, dar nici foratorii mei nu s'au „evidenţiat" mai puţin: n'au veghiat îndeajuns asupra montorilor.

Aici Cafar-dai făcu o pauză, căutând cu ochii prin sală.

— De ce te ascunzi, Pehlevan? strigă apoi. Vino încoace şi povesteşte-ne cum s'au întâmplat lucrurile şi ce versuri citeai în seara aceea...

Un hohot de râs străbătu sala. Mai multe capete se întoarseră spre locul unde Pehlevan şedea, mai mult mort decât viu. Bătrânul îşi dădu seama că îl atinsese prea rău, deaceea se hotărî să îndulcească puţin cuvintele de mai înainte.

— Dar, trebue să vă spun, continuă surâzând, că în brigada

mea, toată lumea muncește cu drag, leneși nu avem, toți depășesc normele. Iar lui Pehlevan... nu i s'a mai întâmplat niciodată așa ceva: e întotdeauna la locul său, își execută toate lucrările cu grijă. Nu vă uitați că e așa de mărunțel; treaba pe care o face nu se măsoară cu statura, ci cu numele lui. Am vorbit despre acest caz aici, numai ca să nu se mai repete niciodată. Dacă așa ceva se întâmpla când sapa s'ar fi aflat la două-trei mii de metri — atunci, basta! S'ar fi pierdut toată sonda. Avem acum o tehnică puternică și complicată, care ne cere istețime, grijă și preciziune; desordinea este cel mai mare dușman al lucrărilor noastre. Asta trebue s'o țineți bine minte... Dacă ați fi văzut cu ce mijloace tehnice eram nevoiți să lucrăm odinioară! Săpam puțuri de petrol cu târnăcoape și hârlețe, și prin câte nu ne era dat să trecem! Vreau să vă povestesc o întâmplare, ca să vă dați seama cum era pe atunci munca unui petrolist...

Tineretul știa că bătrânul nu va putea povesti decât ceva atrăgător; deaceea, sala începu îndată să strige cu însuflețire:

— Te rugăm... Te rugăm, Cafar-dai!...

Chirovnicul își aplecă fruntea, rămase o clipă gânditor, ca și cum și-ar fi adunat amintirile, apoi începu să povestească. Deși vorbea cu glasul încet, cei din sală nu scăpau niciun cuvânt al lui:

— Cu cât coboram mai adânc în pământ, cu atât ne era mai greu. Adesea muncitori și maiștri piereau în puțuri din cauza surpării pereților sau a exploziilor de gaze. Morții erau ascunși după ghizduri, ca să nu-i vadă nimeni...

Bătrânul căzu din nou pe gânduri, apoi tresări, ca și cum s'ar fi trezit, și continuă:

— Imi amintesc toate acestea de parcă s'ar fi întâmplat ieri... Odată, tot săpând, ajunsesem la stratul de petrol. Trebuia să mai adâncim puțul încă puțin, ca să deschidem drum țițeiului; dar nimeni nu voia să se apuce de treaba asta primejdioasă. Era peste putință să te apropii de puț, fiindcă, din pricina gazelor, amețeai și-ți venea greață. De trei-patru zile stăteam așa, fără să putem face nimic. In cea de a patra zi veni acolo însuși stăpânul schelei. Era pe cale de a fi ruinat, deoarece creditorii nu-l mai păsuiau, ca să-i poată cumpăra pe nimic pământul petrolifer. Cum sosi, sări din trăsură ca un câine turbat, fără să spună cuiva bună ziua și, cum era cuprins de furie, se apucă să-l înjure mai întâi pe administrator. După aceea se legă de muncitori, făcându-i cu ou și cu oțet, strigând în gura mare, ca de obicei, mustrându-i și amenințându-i. Văzând că nu face nimic așa, începu să se roage de ei, însă tot fără folos: oamenii îl ascultau și nu se mișcau din loc. Atunci scoase o hârtie nouă-nouță de o sută, o aruncă lângă gura puțului și spuse: „Acești bani sunt pentru acela care va săpa până va ajunge la țiței;

pe lângă asta, am să-i mai dau și alte daruri". Hârtia de o sută care zăcea jos, îi atrăgea pe oameni, dar viața era pentru fiecare dintre ei mai prețioasă. Tăceau toți, fără să se miște din loc. Stăpânul se înfurie. „Amșara [1]) murdară și păduchioasă! Zece ca voi nu fac cât o plapomă găurită! In viața voastră n'ați mai văzut atâția bani și acum vă e lene să vă aplecați să-i luați! S'a stricat lumea! Numai cu biciul vă poate sili cineva să coborîți în puț!" Dar nici aceste cuvinte nu ajutară la ceva; nimeni nu se hotărî să ia hârtia de o sută, fiindcă, așa cum am mai spus, nimeni nu voia să moară. Atunci proprietarul scoase o hârtie de cinci sute și, aruncând-o pe pământ, întrebă: „Nici acum nu vrea nimeni?" Printre noi se găsea un flăcău pe care-l chema Ahliman. Era frumos flăcăul, de statură uriașă, ca Rustam-Zar-oglî [2]). O ducea foarte greu: ținea în spinare o mamă, soția, un fiu, două surori și un frate mai mare beteag din cauza muncii. Și iată că acest flăcău se hotărî să coboare în puț — se băgă cu ochii deschiși în gura necuratului. Stăpânul se înveseli pe dată. Ochii începură să-i sticlească de lăcomie, ca la pisică...

Chipul vorbitorului se posomorî.

— Nu trecuse mult timp, își continuă istorisirea, când deodată, ceva răbufni în fundul puțului — și țițeiul țâșni deasupra cu atâta putere, încât prefăcu în țăndări totul de jur împrejur. Sgomotul erupției îți spărgea urechile, iar petrolul în timpul acesta curgea gârlă la vale. Și uite așa... (Cafar-dai oftă adânc) din acest uriaș care era Ahliman, n'a mai rămas nimic. Corpul nu i-a mai putut fi găsit...

Asupra sălii se lăsă o tăcere grea, care ținu îndelung. Toți rămaseră turburați de povestirea bătrânului chirovnic. Liniștea era atât de mare încât se auzi tic-tacul pendulei atârnate pe peretele din fund. Ochii băieților ardeau.

Ca și cum aceste priviri fierbinți i-ar fi dat un nou suflu de viață, Cafar-dai făcu un gest brusc cu mâna, lepădându-se de amintirile urâte.

— Timpuri blestemate! Mi-am amintit de ele, ca să vă spun: voi sunteți fericiți! Deasupra capetelor voastre nu mai stau tâlharii, cu revolverele. Jandarmii nu vă mai bat. Stăpânii nu vă mai înjură, nu vă mai amenință: „Te arunc în stradă!" Voi nu trageți ca niște cai în ham, câte șaisprezece ore pe zi, la curelele jeloncei [3]). In

---

1) *Amșara* — expresie de dispreț. (N. aut.)

2) *Rustam-Zar-ogli* — eroul poemului lui Firdusi „Sahnamé". (N. aut.)

3) *Jelonca* — un cilindru lung de tablă, cu o clapă la fund, care se întrebuința pentru scoaterea petrolului, asemănător cu instrumentul numit astăzi „lingură". (N. aut.)

fața fiecăruia dintre voi este deschis drumul larg al vieții. Uitați-vă la Zechi! Era un băiețandru când a venit la mine la sondă, ca ucenic... Pe urmă a început să învețe, iar astăzi e un om mare. Pe fiecare dintre voi îl așteaptă soarta lui Zechi, nu a lui Ahliman. Pentru asta nu trebue altceva decât să lucrați cu râvnă, să învățați... Acum iată ce voiam să vă mai spun: luați seama la ceea ce se întâmplă în lume. Toți citiți ziarele și știți că „prietenii" noștri de peste mări vor să ne încercuiască, ne amenință, amenință Bacu-ul nostru...

— Tom și John se agită serios de tot! strigă cineva din sală.

— Uite, continuă Cafar-dai, că știți mai bine decât mine cum îi cheamă. Acești Johni, lua-i-ar naiba!, și-au pus ochii mai ales pe Bacu-ul nostru. Se frământă într'una dincolo de Arax, își adună forțele. Cât erau în nevoie, conducătorii lor au venit la noi dând din coadă ca niște vulpi, umblând să ne îmbuneze, spunând că ne sunt aliați, prieteni sinceri ai poporului rus, iar acum, după ce i-am scos din gura fiarei fasciste, se îndreaptă împotriva noastră ca niște șacali furioși. Nu degeaba spuneau părinții noștri: „fii prieten cu câinele, dar nu lăsa bățul din mână"!... Tocmai asta vă spun și eu: nu uitați unde lucrați! Avem petrol și în alte republici; știți asta foarte bine. Avem și în Urali și chiar acolo, departe de tot, la Sachalin. Dar cu Bacu-ul nostru este altceva! Bacu este fratele mai mare al tuturor acestor locuri. Faima lui răsună în toată lumea; deaceea, nu de pomană se agită dincolo de Arax aceia care totdeauna l-au privit cu ochi lacomi. Insă, aici lucrați voi. Deci, știți ce aveți de făcut. Fiți atenți!... Vă doresc succes, băieți, ca lumea să vă vorbească numai de bine!...

Ultimele lui cuvinte fură acoperite de aplauze furtunoase. După Cafar-dai vorbi Tocilov, care citi lista celor mai buni stahanoviști și a celor premiați, unii cu salarii pe două luni sau pe o lună, alții cu daruri prețioase și cu locuri la casele de odihnă. Doisprezece din aceștia făceau parte din brigada lui Cafar-dai.

Și cu asta, adunarea se sfârși.

Ghiulșen nu putu rămâne să vadă filmul. Peste zi o chemase fostul ei șef, Orlov, dela „Stalinnet", însă nu avusese încă timp să se ducă la el. Dela club ieși împreună cu Zechi și se urcă în mașina acestuia.

Era o seară liniștită; de sus cădeau fulgi ușori de zăpadă. Luând drumul cel mai scurt, cam peste o oră ajunseră la exploatarea „Stalinnet", din munți, dar nu-l mai găsiră acolo pe șeful trustului.

Fata voia ca, după lunga adunare, să respire puțin aer curat, deaceea, la întoarcere, Zechi opri mașina la poarta parcului „Chi-

rov", unde cei doi tineri rătăciră mult timp pe aleile liniștite și pustii.

Ghiulșen era gânditoare și tăcută. Zechi încercase de câteva ori să înceapă o conversație glumeață, îi vorbise despre adunare, despre comsomoliștii plini de avânt, despre propria lui tinerețe, care se asemăna cu a lor, își dăduse silința să-i povestească întâmplări interesante din viață. Fata părea că îl ascultă, însă el o simțea că se gândește la altceva.

— Ce ai, draga mea? o întrebă în sfârșit, strângându-i ușor brațul. Astăzi ești altfel ca de obicei.

— Nu... nu-i nimic. O să-mi treacă... răspunse Ghiulșen, oftând.

— Ai vorbit cu mama? Ce ați hotărît?

Ea întoarse capul spre el și spuse, încet:

— Dar altfel cum crezi că m'aș plimba cu tine la ora asta?

— Altceva te întreb: dacă ați vorbit despre ziua căsătoriei noastre.

Ghiulșen răspunse, după o mică tăcere:

— Trebue să ascult ce spune mama; dânsa vrea să facem nunta după ce se întoarce logodnicul Șafigăi.

— Bine, să așteptăm! încuviință Zechi. Cred că Aidân o să vină curând...

Urcaseră colina spre măreața statuie a lui Chirov, înflăcăratul tribun al revoluției, și se opriseră cu fața la mare.

Inaintea lor se desfășura priveliștea nocturnă a Bacu-ului, cel mai mare oraș socialist dela poarta Răsăritului. Ferestrele puternic luminate ale caselor cu mai multe etaje și ale fabricilor, ghirlandele de becuri electrice din lungul străzilor și dela miile de sonde, care îl înconjurau cu un semicerc aprins, farurile mașinilor, și fulgerele albastre ale tramvaielor, îi desenau în noapte conturul licăritor. Deasupra golfului și pe litoral, becurile electrice răspândeau o lumină puternică și clară. Dâra înstelată de lumini care pornea dinspre răsărit, dela capul Zâh, străbătând orașul spre sud-est, către capul Șihov, parcă era Calea Laptelui de pe cer.

— Privește capitala țării focului! spuse Zechi. Ce frumos e acest semicerc aprins! Nu-i așa?

Văzând că fata nu-i răspunde, se întoarse spre ea și-i zări chipul acoperit de tristețe.

— La ce te gândești într'una? o întrebă. Ai avut cumva neplăceri la birou?

— Nu, așa... nimic... făcu Ghiulșen, ocolind un răspuns.

— Așa, nu facem nimic! Te rog spune ce ai! stărui Zechi.

— Ai ghicit. Mă gândesc la lucrările mele. Am făcut puțin, foarte puțin până acum, iar... la „Stalinnet" mergea cu mult mai

bine. Ce crezi, de ce m'o fi chemând Orlov? Oare o să-mi propună să mă întorc la ei?

— Nu cumva te gândeşti să fugi dela noi?!

— Nu mă gândesc dar... Vezi, aici îmi vine tot mai greu să lucrez.

— Ce, nu te înţelegi cu Selim? Te persecută? întrebă Zechi.

Apoi începu să râdă:

— Asta cam seamănă cu felul lui de a fi.

— Nu, nu-i asta! răspunse Ghiulşen, rămânând serioasă. Selim... cum să-ţi explic asta... Totul porneşte de acolo că el mă priveşte ca pe o femeie şi asta creează condiţii de lucru imposibile.

Tânărul păru nemulţumit:

— Şi tu n'ai destul curaj ca să-l pui la locul lui?

— Tot asta încerc să fac, din prima zi când l-am cunoscut, răspunse Ghiulşen.

Şi, văzând chipul lui Zechi posomorit, începu deodată să râdă:

— Dacă l-ai fi văzut aseară! Eram de serviciu la birou; a venit cam băut şi a început să mi se miorlăie că sunt faţă de el nemilos de indiferentă.

— Iar apoi, desigur, şi-a vărsat sentimentele în versuri!

— Exact! Nici n'am mai putut să-mi stăpânesc râsul. Ia ascultă!

Şi, imitând vocea lui Selim, fata începu să declame:

„Eu viaţa aş fi vrut să-mi dau în schimbul fericirii,
Blândeţe ţi-am cerut apoi şi farmecul iubirii.
Pierdut-am tot ce-aveam, pe rând, şi-ajuns un cerşetor,
Tu nu mi-ai dat nici duioşia alinătoare-a chinuirii".

Zechi izbucni în hohote de râs, dar îndată se înfrână şi spuse cu o indignare prefăcută:

— Ei bine, nu, draga mea! N'am să mai rabd acest sirop al lui Selim! Am s'o rog pe mama să grăbim nunta. Atunci au să se lămurească toate, şi poetul nostru are să te lase în pace.

Cornul de aramă al lunei întârziate răsări din mare, urcându-se repede pe cer, aruncând reflexe roşietice peste valurile domoale ale Hazarei şi peste acoperişurile ninse ale caselor.

Sirenele fabricilor şi şantierelor navale începură să sune... Ghiulşen îşi privi ceasul dela mână.

— E timpul să mergem acasă.

— Da, e timpul, încuviinţă Zechi, luând-o de braţ.

Se făcuse miezul nopţii. Ninsoarea încetase. Cerul curat al iernii era plin de stele mari, strălucitoare.

16

Zarifa stătea întinsă pe canapea, citind o carte, cu bărbia sprijinită în mâini și cu coatele în pernă; dar, oricâtă silință își dădea, nu izbutea să se concentreze asupra lecturii. Ochii alunecau mecanic peste rânduri, până la sfârșitul paginii, când își dădea seama că nu reținuse nimic din ceea ce citise. Câteodată lăsa cartea laoparte, se ridica de pe canapea, se apropia de șifonierul de stejar alb și se privea îndelung în oglindă. Apoi, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, deschidea ușa dulapului și începea să scotocească prin rufărie. După ce găsea ceea ce credea că-i trebue, trecea în camera alăturată, unde mama ei cosea împreună cu noră-sa. Dar nu avea răbdare să stea prea mult cu ele, încât lăsa lucrul și se întorcea din nou dincolo ca să se întindă iarăși pe canapea.

Toată seara din ajun și întreagă această zi liberă care nu se mai sfârșea, avusese în față chipul lui Zechi. Își dădea silința să nu se mai gândească la el. Încă din seara aceea, dela Enichend, luase hotărîrea să-și scoată din cap nădejdile de neîndeplinit, dar asta nu era ușor. Trebuia să ocolească biroul lui Zechi, chiar atunci când nevoile serviciului o obligau, când trebuia să-i ducă, de pildă, buletinele de analiză ale laboratorului.

Odată, din întâmplare, se ciocniseră față'n față pe coridor lângă biroul lui.

— Bună ziua, tovarășă Zarifa! Nu ne-am văzut cam demult, spusese Zechi.

Și văzând că fata are în mână buletine de laborator, o poftise în birou:

— Intră, te rog.

Zarifa intrase, pusese tăcută buletinele pe masa de scris și dăduse să plece.

Dar Zechi, care-și agățase șapca și paltonul la cuier, făcuse un pas spre ea, ținându-i calea.

— De ce te grăbești? o întrebase.

Și, privind-o în față, urmase, pe un ton de glumă:

— Ei! Dar astăzi ai o figură care nu-i veselă deloc!

— De ce-aș fi veselă? răspunsese Zarifa cu vocea sugrumată. Și ce-ți pasă de figura mea?

— Zarifa-hanum, pur și simplu nu te mai recunosc! Parcă au pus pe alta în locul dumitale. Spune-mi, nu cumva ai vreo durere?

— Da, răspunsese Zarifa, scurt, fără să mai adauge ceva.

Zechi o privise în ochii triști și o sfătuise, cu blândețe și înțelegere:

— Caută să ocolești singurătatea, să fii mai mult în lume. Dacă un om se află între prieteni, nicio durere nu poate să-l do-

boare. Diseară, adăugase, la club e adunarea tineretului, apoi o să ruleze un film. Vrei să vii și dumneata?

— Poate, răspunsese fata, nehotărîtă.

Și cu asta, schimbul lor de vorbe se sfârșise.

Intorcându-se în laborator, Zarifa se gândise îndelung la cuvintele lui Zechi; le-ar fi putut lua drept o invitație. Deaceea, când își terminase orele de muncă, pornise în goană acasă, ca să aibă timp să se schimbe.

Luase hotărîrea fermă de a-l ține pe Zechi toată seara lângă ea. Dar când îl văzuse intrând cu Ghiulșen, hotărîrea o părăsise și, ghemuindu-se într'un colț îndepărtat al sălii, rămăsese acolo tot timpul cât durase adunarea, aproape fără să audă ceea ce se vorbea la tribună. Numai cuvântarea lui Cafar-dai o turburase, de altminteri ca pe toți ceilalți.

După adunare, trecuse repede prin sălile pline de tineret sgomotos, fără să răspundă la salutările și chemările prietenilor, se îmbrăcase în fugă la garderobă și ieșise în stradă. Pe trotoar, în fața ei, tocmai se îndepărta încet o pereche, un bărbat înalt, cu un palton de culoare închisă, cu un chipiu cenușiu, ducând la braț o fată îmbrăcată într'o blană albă și cu șoșoni înalți. Îi recunoscuse îndată pe Zechi și Ghiulșen. La colț, se urcaseră în mașină în clipa când Zarifa trecea pe lângă ei. Zechi n'o recunoscuse, n'o strigase. Inima fetei se strânsese de durere: oare n'o văzuse, sau se făcuse că n'o vede? In clipa următoare mașina pornise, împroșcând-o cu zăpada de sub roți și cu fumul motorului — pierzându-se în goană pe șosea, spre oraș.

Amintirea suferinței încercate în seara aceea îi roscoli din nou în suflet gelozia și urmele jignirii care se mai potoliseră. Îi era peste putință să-și găsească locul. Trebuia să scape cu orice preț de amintirea lui Zechi, care o urmărea pretutindeni. Lăsă din nou cartea, și deschise aparatul de radio. Auzind sunetele vesele ale unei polci, încercă să facă prin încăpere câțiva pași de dans, dar în clipa următoare închise cu necaz aparatul și se apropie de fereastră.

Felinarele electrice licăreau slab în ceața înserării timpurii de iarnă. Pe cealaltă parte a străzii trecea arar câte un om grăbit al cărui chip se deslușea nelimpede. Crengile desgolite ale copacilor se clătinau triste în vânt, scuturând zăpada topită, în picături reci de apă, ca pe niște lacrimi, făcând-o pe Zarifa să simtă o jale mai adâncă, o tristețe și mai mare să-i cuprindă sufletul.

Își aminti cuvintele lui Zechi: „Caută să ocolești singurătatea!... Se hotărî deodată să se ducă la vreo prietenă, ca să-și scuture amărăciunea. Își aruncă de pe umeri rochia de casă și începu să se îmbrace în grabă.

In timp ce cobora scările, își făcu planul de a merge la cinematograf sau la teatru, cu una din prietene. Ajunse repede la piața

Karl Marx. Apropiindu-se de grilajul de fier al grădiniței din mijlocul pieții, își aruncă din fugă ochii la afișele lipite pe panouri de lemn, apoi trecu pe cealaltă parte a străzii. Traversase linia tramvaiului și voia să pună piciorul pe trotoar, când simți că alunecă. Desigur că ar fi căzut, dar în clipa aceea, două brațe puternice o cuprinseră de talie, pe la spate, susținând-o.

— Cum de era să cazi, așa deodată, Zarifa-hanum? îi răsună în ureche vocea veselă a lui Zechi. Erai distrată sau preocupată de ceva? Vrei să-mi spui încotro ai pornit așa grăbită?

— Îți mulțumesc! răspunse Zarifa încurcată, fără să poată găsi un răspuns la întrebările lui.

Un nod greu i se urcă în gât. Văzându-i obrazul palid, Zechi întrebă neliniștit:

— Ce-i cu dumneata? Unde te duci?

Fata abia se putu stăpâni. În fața sa era vitrina unei florării, după al cărei geam puțin aburit se zăreau flori înnecate în verdeață.

— Mă duceam aici... spuse, arătând cu capul. Voiam să-mi cumpăr flori...

— Ce întâmplare! exclamă Zechi. Și eu tot aici veneam. Hai să intrăm; ai să-mi ajuți să fac un buchet frumos.

Intrară împreună în florărie. Vânzătorul lăsă laoparte un coș neterminat și le ieși în întâmpinare.

— Poftiți, astăzi avem flori multe, spuse, arătându-le, cu un gest larg, vasele bogat împodobite. Ce anume doriți? Putem să facem un buchet sau să aranjăm un coș frumos... Sau, dacă doriți, vă pot da un ghiveci; așa țin mai mult.

— Florile de iarnă nu sunt așa de frumoase, ca acelea de primăvară... spuse, ca pentru sine fata, pe care gândurile triste o mai apăsau încă.

Într'adevăr, florile i se părură mai puțin vii ca altă dată.

— Greșiți, stimată hanum! se împotrivi vânzătorul. Acum la noi florile se cultivă după metoda lui Miciurin. Deaceea nici n'o să le puteți deosebi pe cele de iarnă de cele de primăvară.

Zarifa alese câteva margarete și un crin albastru. Văzând că erau și crizanteme, le adăugă la buchetul său. Apoi se întoarse spre Zechi:

— Acum să ne ocupăm de buchetul dumitale... Nu-ți cunosc gusturile. Ce flori îți plac mai mult?

— Cele mai frumoase! răspunse Zechi, râzând. Vezi, eu sunt mai deprins cu pietrele și bucățile de rocă; în materie de flori nu mă prea pricep, așa că mă bizui cu totul pe gustul dumitale.

— Florile sunt pentru dumneata sau vrei să le dăruești?

Dar înainte ca tânărul să răspundă, se amestecă vânzătorul:

— Dacă vreți să le duceți cuiva, atunci cel mai bun lucru e

să luați un coș. Iată, urmă, vi l-aș recomanda pe acesta, dacă vă place. Tocmai îl pregăteam pentru vitrină.

Lui Zechi îi plăcu îmbinarea vie a florilor albastre, roșii și albe; deci ceru să-i fie împachetate.

Vânzătorul înveli coșul în hârtie galbenă cerată și îl legă cu un șnur subțire. Tânărul plăti, luă florile și ieși împreună cu Zarifa.

Tot vorbind, ajunseră pe nesimțite lângă casa acesteia. In clipa aceea, Selim trecu pe lângă ei, îi salută și privi oarecum bănuitor la florile din mâinile fetei.

— Ce prost! parcă n'ar fi văzut niciodată flori! spuse Zarifa, sâcâită de privirea lui plină de înțelesuri. Vrei să intri puțin la noi? Mamei i-ar părea bine să te vadă.

Zechi îi mulțumi și apoi îi spuse în glumă:

— Am să mă folosesc de invitația dumitale când se va ivi un prilej serios.

— Cam despre ce prilej ar putea să fie vorba?

— Puține prilejuri poate avea o fată frumoasă ca să-și adune prietenii? continuă Zechi pe același ton de glumă. Ziua de naștere, o mare sărbătoare, logodnă, nuntă...

Zarifa oftă:

— Adevărat se spune că e mai bine să te naști cu noroc decât să fii frumoasă...

Tânărul deveni serios:

— Dumneata te plângi de noroc, Zarifa-hanum? Ești tânără, frumoasă, ai studii superioare, cu timpul ai să ajungi șefă de laborator...

Apoi îi întinse mâna.

— Din păcate, trebue să te las. Rămâi cu bine — și îți doresc să scapi cât mai repede de reaua dumitale dispoziție.

Zarifa se trase un pas înapoi.

— La Ghiulșen te duci așa grăbit? Pentru ea sunt florile? îl întrebă, cu răutate.

— Ai ghicit!

— Atunci îți doresc noroc!...

Zicând acestea, fata se repezi la intrare, abia reținându-și plânsul și urcă scările în goană până la etajul al treilea. In fața ușii se opri o clipă, își privi florile, le aruncă înciudată într'un colț întunecos al scărilor apoi descuie și intră în casă.

Mai erau doar câteva zile până la Anul Nou. La club se și afișase anunțul care vestea o mare serată, cu supeu și dans până în zori.

Ghiulșen se folosise de ziua ei liberă ca să se ducă la atelier

să-şi probeze o rochie nouă. Trecând prin dreptul grădiniţii, îl văzu pe Zechi împreună cu Zarifa ieşind dela florărie, încărcaţi cu flori. Faptul o miră, căci nu ştia ce sărbătoare poate fi la Zarifa. Şi mai ales, se miră că Zechi nu-i spusese nimic despre asta. Totuşi îşi continuă drumul spre atelier, fără a fi prea mult turburată.

La înapoiere îl înălni pe Selim. Acesta îşi ceru iertare pentru purtarea urâtă pe care o avusese în seara când ea fusese de servici şi o invită să meargă cu el, fie la un restaurant, fie la cinematograf.

Ghiulşen îi mulţumi şi refuză, deoarece în acea seară era ocupată.

Selim râse:

— Dacă-ţi închipui că ai să dai de Zechi, te înşeli. E la Zarifa.

— Îţi mulţumesc pentru informaţie; i-am văzut şi eu, răspunse fata.

Şi, după ce-şi luă rămas bun, îşi văzu de drum.

Avea încredere în sentimentele lui Zechi, dar după discuţia din seara trecută, purtarea lui i se păru ciudată. Totuşi, nădăjduia că el avea să vină s'o vadă în seara asta, aşa cum îi făgăduise.

Începură să cadă fulgi de zăpadă umedă. Deodată îi veni în minte că poate Zechi o aşteaptă, şi grăbi pasul, aproape alergând, pe trotoarul alunecos.

In timpul acesta Zechi rătăcea pe alte străzi, cu florile în mână, neştiind ce hotărire să ia. Cât de prosteşte se purtase! Ghicise doar mai demult sentimentele Zarifei şi căutase să scape totdeauna cu glume. Dar după felul cum se purtase azi s'ar fi putut spune că le luase în râs. Ar fi vrut să se întoarcă, să-i ceară fetei iertare, s'o liniştească, însă îşi dădea seama că ar fi fost mai rău; Zarifa n'ar fi înţeles bine gestul lui, compătimirea i-ar fi trezit noi speranţe, în vreme ce el nu-i putea împărtăşi sentimentele, fiindcă inima lui îi aparţine demult Chiulşenei şi numai ei.

Pe nebăgate de seamă, se pomeni în faţa garajului unde-şi ţinea maşina şi se opri nehotărît: să se mai ducă la Ghiulşen în seara aceasta? Buna dispoziţie pe care o avusese de dimineaţă îi pierise. Se gândi din nou la Zarifa şi ajunse la concluzii mai liniştitoare. Nu se mai putea schimba nimic; totul era la fel de natural ca şi această zăpadă umedă într'o zi de iarnă. Avea să vină primăvara însorită, copacii aveau să înflorească... Zarifa era încă foarte tânără; avea să întâlnească un bărbat demn de iubirea ei şi să-şi regăsească norocul. Nu degeaba se spunea că lacrimile unei fete sunt ca roua într'o zi de vară.

Liniştit de aceste gânduri, Zechi puse coşul cu flori în maşină şi plecă după cumpărături.

Când, peste o oră, sună la uşa micului apartament al Adighe-

zalovilor, Ghiulşen şi Şafiga săriră amândouă deodată în antreu, să-i deschidă.

Cum era încărcat cu pachete, cu uriaşul coş de flori în mână, musafirul abia încăpu pe uşa îngustă.

Casa se umplu de voci înviorate. Fetele duseră pachetele în sufragerie şi începură să le desfacă din hârtia umedă. Zechi veni după ele, frecându-şi mâinile.

Văzând florile şi celelalte cumpărături, tortul pe cartonul rotund, cutia cu ciocolată, fructele şi şampania, Şafiga bătu din palme:

— Dar ce înseamnă asta! făcu mirată. Sărbătoreşti ceva, Zechi? Pentru revelion e prea devreme...

— E o sărbătoare, Şafiga! O mare sărbătoare! răspunse Zechi.

Şi se întoarse către Leila-hala, care tocmai intra în sufragerie.

— Mamă, îi spuse, vesel, demult voiam să-ţi vorbesc... Ai două fete. Pe cea mai mare, Şafiga-hanum, ai hotărît să i-o dai lui Aidân. Ţin tare mult să intru şi eu în familia voastră, ca al doilea fiu... dacă, bineînţeles, nu ai nimic împotrivă... O să aranjăm totul cum se cuvine, după cum cere obiceiul. Dar, până una alta, hai să ne veselim puţin, aşa... simplu... între noi... fără străini...

— Şi nu-ţi e ruşine? îl întrerupse Ghiulşen zâmbind. Ar trebui să te sfieşti, cât de puţin...

— De ce să-mi fie ruşine? răspunse Zechi, prefăcându-se mirat. Chiar tu m'ai zorit. Imi tot spuneai: „Hai, vorbeşte cu mama şi să terminăm odată!"

— O cam încurci! spuse fata, făcând pe supărata.

Dar, parcă fără voie, se apropie de el, mânată de-o tandreţe pe care n'o putea învinge. Tânărul o îndepărtă uşor cu mâna:

— Nu încurc nimic... Mai bine nu te amesteca!

Apoi se întoarse din nou spre Leila-hala:

— Ei, ce zici mămico? Ce părere ai?

— Ce părere să mai am eu, fiul meu? Dacă voi aţi hotărît aşa, să vă dea Dumnezeu noroc!

Şi bătrâna, cu lacrimi de bucurie în ochi, porni spre bucătărie să pregătească de ceai.

Şafiga îşi îmbrăţişă sora cu căldură, apoi apucă să aranjeze masa în grabă.

Ghiulşen şi Zechi, rămaseră faţă în faţă, cam stânjeniţi şi turburaţi de cele întâmplate. Ochii le erau plini de dragoste şi fericire.

Intr'o clipă masa fu aranjată. Şafiga desfăcu torta şi cutia cu ciocolată, puse farfurioare, linguriţe şi pahare, iar Leila-hala aduse ceaiul.

Tocmai atunci se auzi soneria la intrare. Ghiulşen alergă să deschidă.

— Eu sunt, fetiţo, se auzi din vestibul vocea groasă a lui Cafar-dai. Am venit să te rog ca mâine să treci neapărat pe la sonda noastră.

— Dar ce s'a întâmplat, Cafar-dai? îl întrebă fata.

— Până acum nu s'a întâmplat nimic; voiam să-ţi vorbesc doar aşa...

Şafiga se repezi şi ea în vestibul şi împreună cu Ghiulşen îl siliră pe chirovnic să-şi scoată paltonul, după care îl aduseră în sufragerie.

— Stai jos, frăţioare! îl pofti Leila-hala. O să fii primul oaspe la sărbătoarea noastră.

Aflând despre ce este vorba, Cafar-dai le ură tuturor fericire, apoi, întorcându-se spre Ghiulşen, îi spuse:

— Dumnezeu ştie că am dorit demult asta, fata mea!

Apoi îi sărută părinteşte pe cei doi logodnici şi se aşeză în capul mesei.

17

Ianuarie veni cu un ger puternic.

Leila-hala răci şi căzu la pat. Din cauza asta, Ghiulşen şi Şafiga erau foarte îngrijorate. Nu o lăsau nicio clipă singură, ci stăteau pe rând de pază la patul ei. Cum Şafiga trebuia să plece înainte de ora cinci la conservator, Ghiulşen o înlocuia îndată ce se întorcea dela muncă. Fatma-hala venea şi ea din când în când, dar, afară de asta, nu lăsa să treacă o zi, fără s'o trimeată pe Şumşad să se intereseze de sănătatea ei.

In ziua aceea, Ghiulşen veni dela trust abia la ora şase seara. După ce îşi lăsă în vestibul mantaua neagră de piele şi îşi schimbă pantofii cu papuci de casă, se spălă pe mâini şi trecu repede în camera mamei sale.

— Cum te mai simţi? o întrebă, apropiindu-se de pat.

Bolnava se întoarse pe jumătate:

— *Ai venit, fata mea?*

— Da, mamă, vorbi blând Ghiulşen, luându-i mâna şi cercetându-i pulsul. Cred că ţi-e mai bine. Inima bate normal şi mi se pare că a scăzut şi febra.

Leila-hala îşi umezi cu limba buzele uscate.

— Fata mea, pune-mi mâna pe frunte. Ce mână rece ai!

In clipa aceea intră Şafiga, aducând o ceaşcă de supă.

— In sfârşit! spuse, văzând-o pe sora sa. Am întârziat dela

convervator. Dă-i tu mamei să mănânce, fiindcă eu trebue să plec repede.

Ghiulşen îi dădu de mâncare bolnavei, îi turnă ceaiul, puse o bucăţică de lămâie în ceaşcă, apoi se aşeză lângă pat. Dar îndată soneria telefonului o sili să treacă dincolo.

— Ascult! răspunse, luând receptorul. Dumneata eşti, Selim? ...Da, am venit abia acum... Mulţumesc, e mai bine, dar tot mai are febră.

Ascultând ceea ce-i spunea directorul, o mare nelinişte i se lăsă pe faţă.

— Nu se poate! Maşina a plecat spre sonda lui Cafar-dai încă dela ora două. De ce nu mi-aţi spus asta mai dinainte?... Dar nu pot s'o las singură pe mama, încă nu se poate da jos din pat... Şafiga? E la conservator şi nu se întoarce înainte de zece... Bine, bine, am să plec îndată... Imi trimiţi maşina? Cu atât mai bine... La revedere!

Ceasul de perete bătu ora şapte.

Revenind în dormitor, Ghiulşen îi spuse mamei sale că e chemată în schelă. Leila-hala o sfătui să plece.

— Ce mi se poate întâmpla? Şumşad o să vină în curând dela şcoală. Am s'o rog să stea puţin cu mine. Apoi are să se întoarcă şi Şafiga.

— Atunci eu am plecat, mamă. Să nu-ţi fie teamă; am să caut să vin cât mai repede.

Se îmbrăcă şi coborî în stradă, aşteptând în faţa uşii până veni maşina trustului, cu care plecă deadreptul la depozit, ca să afle motivul pentru care nu fuseseră trimise materiale, ciment, silicat şi sticlă lichidă la sonda lui Cafar-dai.

Se întâmplase ceva neprevăzut.

Şoferul camionului, după ce încărcă materialele, porni spre Enichend. Butoaiele şi saci se înălţau ca un munte în spatele său. La depozit auzise, încă dela amiază, că aceste materiale trebuesc duse cât mai repede la sonda lui Cafar-dai; deaceea gonea maşina cu mare viteză.

Trecând prin dreptul schelei nr. 6, văzu la o clădire pe marginea şoselei firma mare a cantinei. Işi privi ceasornicul de mână şi, cum se simţea flămând, socoti că mai are timp să înbuce ceva.

Înăuntrul cantinei mirosea plăcut, a ceapă prăjită. Şoferul ceru o porţie de şoşlâc, dar trebui să aştepte vreo douăzeci de minute până să i-o aducă. Până să mănânce, mai trecură vreo zece. Ca să câştige timpul pierdut, porni mai departe în goană, cu o viteză de patruzeci-cincizeci de kilometri pe oră.

Şoseaua era acoperită cu un strat subţire de zăpadă. Bătea un

vânt rece, puternic și pătrunzător. Pe câmpul alb, din loc în loc, se iveau spinările negre ale colinelor desgolite de viscol.

Curând, camionul ieși din șoseaua asfaltată și apucă pe drumul nepavat, care la poalele colinelor de lângă Enichend se despărțea în două, ca să se unească din nou tocmai la far. Unul însă ocolea în serpentine largi, pe câtă vreme celălalt, mai scurt, tăia deadreptul coastele repezi ale dealurilor pe care era așezat orășelul.

Camionul apucă pe acesta din urmă și intră în Enichend fără să-și micșoreze viteza.

Începea să se întunece și în case se aprindeau lumini. Străzile orășelului erau pustii.

Deodată, șoferul văzu drept în fața mașinii un copil care trecea drumul în fugă, vrând să ajungă la poarta casei sale. O perdea neagră îi acoperi ochii; nu putu face altceva decât să smucească din răsputeri volanul, cotind brusc, spre șanț... Mai mult nu-și putea aduce aminte.

Indată, oamenii din Enichend se adunară în jurul camionului, care se răsturnase în șanț. Il scoaseră pe șofer de dedesubt și îl duseră la spital.

Când își reveni în simțiri, acesta ceru să se comunice îndată cele întâmplate funcționarului de serviciu dela administrația trustului.

Selim se pregătea să plece la teatru. Stătu mult timp în fața oglinzii; se bărbieri, își masă obrazul cu cremă, își făcu o compresă caldă, apoi se pudră. Pe măsuță, de o parte și de alta a unei oglinzi mari, erau două tablouri, în rame de lemn lăcuit, înfățișând unul pe dansatoarea Djavanșirova-Bedirbeili, în costum național azerbaidjan, celălalt, pe balerina Hamar Almas-zadé. In seara aceasta Selim se ducea s'o vadă pe fermecătoarea Hamar, deaceea privirea lui se oprea mai des asupra fotografiei ei, care-i înfățișa statura suplă, prinsă într'o ușoară mișcare de balet.

După ce se parfumă, se pieptănă, făcându-și o cărare dreaptă își prinse gulerul la cămașă și începu să-și înnoade o cravată de culoare deschisă. Tocmai când sfârșea de făcut nodul, începu să sune telefonul. Selim se încruntă, nemulțumit, și întinse mâna spre aparatul care era așezat pe marginea mesei de scris.

— Ce vrei, usta? întrebă, recunoscându-l după voce pe Cafar-dai. Nu ți-au adus materialele? Și cine-i vinovat de asta?... Nu m'ai găsit la birou? Ei și?... Trebuia să suni pe Ghiulșen!... Ce?... Mama ei e bolnavă? Știu, dar astăzi Ghiulșen a fost la trust și putea să dea toate ordinele necesare... E pericol de accident? Ei, drăcia dracului! Numai asta ne mai trebuia. Am spus eu întotdeauna... Ce? Bine, bine!... Am să iau măsuri numaidecât...

După ce termină cu Cafar-dai, o chemă la telefon pe Ghiulşen, apoi îşi îmbrăcă liniştit haina, îşi luă pălăria, paltonul de iarnă cu guler de caracul şi coborî. Jos îl aştepta o maşină a trustului.

Ajuns la teatru, îi porunci şoferului să se ducă numaidecât la Ghiulşen, iar peste două ore să se întoarcă acolo, spre a-l lua şi pe dânsul.

După actul al doilea telefonă dela teatru la pavilionul cultural al sondei dela Enichend. Aflând că materialele încă nu sosiseră, se nelinişti deabinelea, astfel încât porni grăbit spre garderobă. Ştia că Gazanfar n'avea să-l ierte dacă din vina biroului s'ar fi întâmplat ceva la Cafar-dai.

Maşina se şi înapoiase şi îl aştepta în faţa teatrului.

— Giulşen-hanum m'a rugat să vă înştiinţez că a hotărît să încarce şi să trimită la sondă un alt camion de cinci tone, îi spuse şoferul deschizând portiera.

— Dar primul unde dracu' a dispărut?

— Despre asta nu se ştie nimic la depozit.

— La Enichend! porunci enervat Selim, aşezându-se în faţă, şi ridicându-şi gulerul paltonului.

Ajungând la sondă, se duse deadreptul la pavilionul cultural, dar vasta încăpere era pustie. .Un bec slab lumina masa pe care se vedeau vase nespălate.

Selim ieşi şi se îndreptă spre sondă. Când ajunse pe podeţ, auzi dinăuntru glasul supărat al lui Cafar-dai:

— Ascultă, Pehlevan, ai grijă de noroi! Mă duc să mai telefonez încă odată la depozit, să văd de ce dracu' întârzie atât cu trimiterea maşinii.

Şi chirovnicul ieşi din turlă, bodogănind în gura mare:

— Se duce dracului totul! Măcar dacă nu s'ar surpa puţul!...

Dând cu ochii de directorul biroului, izbucni deodată furios, strigând:

— Ascultă, dragul meu, o exploatare nu se conduce în felul ăsta! Nu aşa se face forajul! S'a ivit o complicaţie la puţ. Ferească Dumnezeu dacă o să înceapă să crească acum consumul de noroi [1]). Că dacă începe, nici dracul n'o să-l mai poată opri.

Selim repetă, ceea ce chirovnicul aflase mai demult:

— Ţi-au trimis încă de peste zi un camion de peste cinci tone...

— Am auzit, ştiu asta! îl întrerupse brusc Cafar-dai, strigând. Aţi trimis şi v'aţi liniştit, dar uite că materialele n'au sosit aici!

---

1) Când noroiul de sapă găseşte căi de infiltraţie şi începe să se piardă în pământ, pereţii puţului, dacă nu sunt cimentaţi la timp se pot surpa, scoţând sonda din funcţiune. (N. trad.)

— Am înştiinţat-o pe Ghiulşen şi i-am dat dispoziţiuni...

— Ştiu şi asta! continuă să strige chirovnicul. Ghiulşen mi-a telefonat acum vreo trei ore.

— Dânsa a luat măsuri să se încarce un alt camion...

— Ei şi, ce-i cu asta?... Mi-a făgăduit şi mie că-mi aduce sticlă lichidă şi ciment, dar acum umblă în căutarea şefului depozitului... Nu, dragul meu, nu se lucrează aşa!...

In sfârşit, îşi pierdu şi Selim stăpânirea:

— De ce faci atâta gălăgie şi strigi aşa, usta? Am pe capul meu cinci sute de muncitori şi douăzeci şi patru de sonde în foraj. Nu pot lăsa totul ca să stau aici lângă tine!...

Cafar-dai dădu din mână supărat şi, fără să-i mai răspundă se îndreptă spre pavilionul cultural.

Lucrătorii auziseră schimbul de vorbe dintre chirovnic şi director, dar nu se mira că maistrul, întotdeauna reţinut şi liniştit, gata să-i încurajeze în cele mai grele clipe, de data asta îşi ieşise din fire. Ştiau că pe Cafar-dai nu-l enervau atâta greutăţile întâmpinate, cât nepăsarea faţă de lucrurile serioase.

Bătrânul intră în pavilionul cultural şi telefonă acasă la Gazanfar. I se răspunse că administratorul e în schelă. Atunci sună la trust, cerând pe responsabilul de serviciu. După un timp, auzi răspunzând o voce surdă.

— Cine-i acolo?... începu să strige în aparat. Dumneata eşti, Martiros-chişi? Mă auzi? Sonda începe să absoarbă... Să absoarbă noroi, zic. Mi-e teamă că dela un moment la altul o să înceapă să înghită mari cantităţi de noroi, iar materialele încă nu s'au adus... Ce spui?... Maşina s'a răsturnat în şanţ?... Ce ghinion!... Telefonează la depozit, să termine mai repede cu Ghiulşen. O aşteptăm...

Trânti receptorul pe furcă, apoi se întoarse la sondă şi îi înştiinţă pe oameni despre accidentul suferit de camion. Îşi dădeau seama cu toţii limpede, că sonda e într'o mare primejdie. Crăpăturile şi golurile subterane sunt uneori atât de întinse, încât pot absorbi cantităţi mari de noroi. Pentru a împiedica asta, noroiul trebue îngroşat la iuţeală, fără să se înceteze pomparea lui in puţ; altfel pereţii pot începe să se surpe şi atunci forajul devine imposibil. Asta era ceea ce îl neliniştea mai mult decât orice pe chirovnic.

Selim, neştiind ce avea de făcut, ieşi din sondă tocmai în clipa când maşina administratorului se apropia de podeţ.

Gazanfar coborî în fugă şi se repezi la el, strigând:

— Cum ai putut lăsa ca sonda să rămână fără rezervele necesare? De câte ori trebue să-ţi spun că lucrarea aceasta este pentru noi un examen?

— Materialele au fost trimise la timp, începu să explice Selim, dar camionul s'a răsturnat într'un şanţ. Mi-a comunicat asta chiar acum Martiros Avetisovici.

— Dar de ce n'ai controlat din timpul zilei dacă materialele au sosit sau nu?

— Tot ce comandăm la depozit se aduce întotdeauna la sonde fără mari întârzieri. Deaceea am socotit că nu era vreo nevoie specială de control.

— Eu însă cred că era. Iar acum te-ai convins şi tu că lucrul nu trebue lăsat nicio oră fără supraveghere. După ce accidentul se întâmplă, nu mai ai ce face. Dacă din asta se trage ceva rău pentru sondă, ai să răspunzi în primul rând tu.

Selim, cu o cutie de chibrituri în mână, hârsâia un băţ, după altul, dar vântul le stingea şi nu putea să-şi aprindă ţigara. Mâinile îi tremurau, în timp ce, neliniştit, continua să se apere:

— Sonda are chirovnicul ei, care trebue să răspundă. El e dator să se îngrijească din timp de tot ce-i trebue, şi să ceară cu o săptămână înainte materialele de care are nevoie.

— Bine, nu mai discutăm acum. O să stabilim mai târziu cine-s vinovaţii. Dar să ştii că am să-i pedepsesc cu asprime, spuse Gazanfar, îndreptându-se spre sondă.

Cafar-dai şi sondorii lucrau lângă puţ, stropiţi de noroi din cap până în picioare. Administratorul se apropie de ei, privi cum lucrau şi, după ce chirovnicul asigură pomparea noroiului în puţ, ieşi împreună cu el din sondă, îndreptându-se spre telefon, la pavilionul cultural. Selim mergea tăcut în urma lor.

Tocmai când intrau în pavilion, telefonul începu să sune. Cafar-dai luă receptorul şi răspunse:

— Da, la telefon e Cafar... Da' vorbeşte! Maşina a plecat demult? Aşteaptă o clipă!

Şi se întoarse spre administrator:

— Dela depozit spune că Ghiulşen a plecat încoace.

Gazanfar luă receptorul.

— Încărcaţi încă o maşină şi trimiteţi-o imediat la Enichend! ordonă. Aici e administratorul. Aştept până vine.

După ce puse receptorul la loc, se întoarse spre Cafar-dai:

— Mă înapoiez curând, usta. Selim o să rămână să-ţi ajute.

După plecarea lui Gazanfar, chirovnicul lucră mult timp la puţ, împreună cu sondorii. Folosiră ultimele resturi de ciment şi de sticlă lichidă.

Trecuse aproape o oră şi Ghiulşen încă nu venea.

Cafar-dai ieşi iarăşi din sondă împreună cu Selim şi zăboviră câteva clipe pe podeţ.

Enichend-ul era cufundat în întunericul greu al nopţii. Numai într'o sigură căsuţă, în vârful colinei, licărea o luminiţă.

Gerul se întetea dela o oră la alta. Din spre mare se auzea mugetul furios al valurilor care se loveau de stânci. Înăuntrul sondei răsuna huruitul metalic al maşinilor.

După ce ascultară dacă nu se aude vreo mașină venind, chirovnicul și directorul se duseră la pavilionul cultural, ca să telefoneze la depozit. De acolo nu răspundea însă nimeni. Atunci telefonară responsabilului de serviciu al trustului, Martiros Avetisovici. Acesta îi înștiință că, puțin mai înainte, camionul încărcat cu materialele cerute trecuse prin fața clădirii administrației.

In pavilion se făcuse frig. Selim umbla fără încetare dela un colț la altul al încăperii, ca să se încălzească și fuma țigară după țigară. Neliniștea și teama îl cuprindeau tot mai mult.

Deodată, din spre sat se auziră cocoșii cântând, pe felurite tonuri. Indată câinii începură să latre stăruitor.

Cafar-dai ridică în sus ciubucul:

— Uite că au cântat și cocoșii, latră și câinii, se apropie dimineața, iar mașina tot n'a venit bombăni supărat, punând din nou mâna pe telefon.

In clipa aceea Ganifa, plin de noroi de sus până jos, dădu buzna înăuntru.

— Puțul a căscat o gură de rechin! strigă speriat. Oricât turnăm, e degeaba: înghite tot. Hai, usta, să vezi și dumneata.

Chirovnicul aruncă receptorul de perete, scos cu totul din fire.

— S'a dus dracului sonda!... Fiecare, cum n'are altă treabă, strigă pe la toate colțurile că n'o să facem nimic. Păi dacă se lucrează așa, sigur că n'o să iasă nimic bun!

Și, trântind ușa, porni cu pași repezi spre sondă.

Pehlevan aștepta pe podeț. Auzind sgomotul unei mașini care se apropia, coborî repede, ieșind în întâmpinarea chirovnicului:

— Auzi, usta? Mi se pare că vine camionul.

Pe chipul lui Cafar -dai, încremenit într'o aspră nemișcare, era vie numai furia.

Ce să mai tragem clopotele după nuntă? spuse, mânios. Aștia nu-s buni de trimis decât să-ți aducă moartea... Când totul s'a dus dracului, pot să se adune aici din toată lumea, dar ce rost mai are?

Și, oprindu-se pe podeț, începu să-și dojenească ajutorul:

— Ți-am spus de o mie de ori: ai grijă tu însuți de toate! Când rezervele au ajuns la jumătate, du-te chiar tu și adu ce trebue, din timp, ca să nu se mai întârzie. Altfel, ne facem sânge rău din pricina oricărui nimic...

Farurile unui automobil brăzdară întunericul nopții, cu fâșiile lor lungi de lumină.

Câteva clipe mai târziu lângă sondă se opri mașina administratorului, în urma căreia se auzea huruitul unui camion de cinci tone, cu farurile oarbe.

Muncitorii ieșiră în fugă din sondă și se repeziră să descarce

mașina. Tocmai atunci Ghiulșen sărea de lângă șofer, îndreptându-se repede spre podeț.

— Ei, Cafar-dai, strigă, din mers, cum merge? Ce face sonda?

Chirovnicul dădu trist din cap:

— Totul e pierdut! A și început să absoarbă... Dar tu pe unde ai rătăcit, fata mea? Nu puteai să te grăbești? Opt ore am rezistat, dar pe urmă...

— Am mers fără lumini, începu să-i explice Ghiulșen, și e un întuneric! Asta o vezi și dumneata!..

— Todeauna se întâmplă așa!... continuă Cafar-dai. Și, pe deasupra, mâine o să vină o comisie dela sindicat. Vor să știe cum merge întrecerea cu tovarășul dela Moscova... Ca să vezi ce atenție! Dar n'o să mă întrebe cum mi se aduc materialele!... Mi-e teamă să nu vină și secretarul Comitetului Central. Are obiceiul să apară câteodată așa, dimineața, când nici nu-l aștepți! Mă tot întreabă: „Cum merge sonda de cinci mii de metri?" Nu o singură dată mi-a spus: „Usta Cafar, fii cu băgare de seamă! Nu lăsa lucrul în grija băieților fără experiență..." Și, când colo, uite ce-am pățit!...

Gazanfar se apropie și îl luă de braț.

— Usta, nu-i acum timpul să te plângi! Apucă-te de lucru mai repede! Iar dumneata, Selim, urmă, dând cu ochii de spilcuitul director, sumete-ți mânecile și hai să descărcăm mașina.

Selim își scoase paltonul cu guler de caracul și porni după Gazanfar spre camion.

Peste câteva minute se opri în fața sondei încă o mașină, din care sări Zechi. Aflase despre nenorocirea întâmplată, dela Martiros Avetisovici, care-i telefonase acasă. Cum coborî din mașină, se alătură celor ce descărcau materialele.

Ghiulșen se urcase în autocamion și ajuta și ea la descărcatul sacilor.

In aerul înghețat plutea praful de ciment, răsunau strigătele glumețe ale muncitorilor.

Cafar-dai nu mai părăsea puțul. In sondă huruitul mașinilor creștea și descreștea ritmic, ca niște valuri.

Deasupra mării cerul începu să albească; tot atunci, din spre larg se ridică vântul prevestitor al dimineții. Sub mal talazurile mugeau într'una, spărgându-se necontenit de stânci.

18

Se întrebuințaseră toate mijloacele pentru a se opri infiltrarea noroiului, dar fără niciun folos.

Cafar-dai era tot timpul posomorît. Ochii i se înfundaseră în

cap din pricina oboselii, a nopților nedormite, a muncii încordate pe care n'o mai părăsea.

La Enichend veneau în fiecare zi Gazanfar, Martânov, Martiros Avetisovici, Zechi, Selim și alți funcționari ai trustului.

In fiecare zi, dela depozit porneau într'acolo gonind, camioane încărcate cu sticlă lichidă, ciment și praf de silicate, iar sonda înghițea totul, fără încetare.

A patra zi, Gazanfar îi porunci lui Cafar-dai să lase sonda în grija ajutorului său și să se ducă acasă spre a se odihni.

Când îl văzu în sfârșit venind, Fatma-hala își lăsă laoparte lucrul de mână și dădu fuga la bucătărie să pregătească prânzul și să pună la fiert ceainicul, pe mașina de gătit cu gaze.

Chirovnicul își scoase scurta, apoi intră în baie, să se spele. Nu se bărbierise de aproape o săptămână și obrajii îi erau acoperiți cu păr albit.

— Ce-i cu tine? Ești bolnav? îl întrebă îngrijorată bătrâna, văzându-l în ce stare era.

— Nu, răspunse Cafar-dai, nu sunt bolnav; numai că mi-au otrăvit sufletul!...

Și se lăsă istovit pe un scăunel, lângă masă.

Fatma-hala îi puse în față farfurii cu bucăți de ceapă, pătlăgele marinate și castraveți murați, apoi aduse un castron cu piti [1]).

Mirosul cărnii de berbec, al cepii, ardeilor și feluritelor condimente gustoase îți stârneau pofta de mâncare, dar Cafar-dai stătea nemișcat, fără să se atingă de nimic.

— Hai, chiși, mănâncă, pentru Dumnezeu! îl îndemnă Fatma-hala.

Bătrânul începu în sfârșit, să mănânce, fără poftă.

După ce înghiți câteva linguri de mâncare, căzu din nou pe gânduri. Intr'un târziu, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, spuse:

— Nevastă, când o veni șoferul dela trust, trimite-i prin el ceva cald de mâncare lui Pehlevan. Bietul de el, cade din picioare de oboseală și de câteva zile mănâncă numai lucruri reci.

După o scurtă tăcere, urmă:

— M'au silit să plec, altfel nici azi n'aș fi venit acasă. Ni s'au încurcat rău de tot treburile...

Și continuă să spună astfel multe. Cui avea să se plângă de necazurile sale, dacă nu soției? Fatma-hala îl asculta tăcută, temându-se să nu-l supere cu vreo vorbă sau cu vreo întrebare ne la locul ei. In lunga lor viață trăită împreună, de câte ori nu-l ascul-

1) *Piti* — un fel de supă, scăzută ca un sos, din carne de berbec. (N. aut.).

tase așa pe vorbărețul Cafar-dai! Și uite, totuși, încă nu se pricepea la toate chichițele forajului.

In sfârșit, Cafar-dai, terminând să mănânce, bău un pahar de ceai, apoi se ridică.

— Dar ție ce ți s'a întâmplat, nevastă? întrebă. Umbli și tu de parcă ți s'au înnecat corăbiile. Nu te-am mai văzut niciodată așa!

— Eh! ce să fie?! Nimic!... răspunse Fatma-hala.

Dar nu se putu stăpâni, și începu să se plângă:

— Aidân iar nu scrie... Și copilul Ghiulsumei s'a îmbolnăvit... Nu știi la cine să te gândești mai întâi. Vrei să mergem diseară pe acolo?

— Nici nu trebue să mai aștepți scrisori dela Aidân; în curând o să sosească el însuși. Cât despre copil, n'o să i se întâmple nimic; o să se însănătoșească. Unde-ai mai văzut tu copii care să se facă mari fără să treacă prin vreo boală? Parcă nu s'a întâmplat și cu noi tot așa? Hai, nu mai fii tristă; o să dăm pe la ei, să-l vedem...

Spunând acestea, Cafar-dai trecu în camera sa, își aprinse pipa și se așeză pe divan, răsturnându-se în perne.

Afară viscolea cu fulgi deși, care în albastrul curat al serii păreau și mai albi.

Bătrânul închise ochii, și îndată un somn adânc îi cuprinse trupul ostenit.

Intorcându-se acasă, Ghiulșen mâncă, apoi trecu în camera ei și se așeză la masa de scris, apucându-se de lucru. Făcea însemnări, le ștergea, punea mâna pe telefon și vorbea cu câte cineva, sfătuindu-se cu privire la situația sondei dela Enichend, apoi iar se întorcea asupra notițelor și rămânea mult timp pe gânduri.

Leila-hala, abia refăcută după boală, îi aduse pentru a treia oară ceaiul. Ghiulșen nici nu se atinsese de el.

— Ai face bine dacă te-ai odihni puțin, fata mea! o sfătui cu blândețe. Mai lasă lucrul, căci n'o să fugă de aici.

— Nu te mai amesteca în treburile mele, mamă... răspunse fata, fără să ridice privirea din hârtii. Trebue să încui ușa ca să fiu lăsată în pace?

Răspunsul acesta aspru o mâhni pe Leila-hala; buzele începură să-i tremure, iar ochii i se umplură de lacrimi.

— Orice ți-aș spune, te supără. Inainte nu erai așa. Ce ți s'a întâmplat? De atâtea zile nici nu mănânci, nici nu bei cum trebue, dormi prost, te scoli noaptea... Oare nu trebue să-mi fie milă de tine? Dacă, Doamne ferește, te îmbolnăvești?...

Glasul i se stinse și pe obrajii îmbătrâniți începură să-i curgă lacrimi.

Ruşinată, Ghiulşen se ridică repede, o îmbrăţişă şi începu să-i vorbească pe un ton mângâietor:

Iartă-mă mămico, dar tu mă cunoşti: când ceva nu merge cum trebue la trust, nu pot avea linişte. Ce să fac, dacă nu-mi ajunge timpul ca să şi dorm? Stai jos, şi acum am să beau ceaiul, iar mai târziu, dacă vrei, am să şi mănânc ceva. Abia alaltăieri te-ai sculat din pat; de ce-ţi faci atâtea griji? N'o să mi se întâmple nimic rău.

Şi Ghiulşen, cu ceaşca de ceai în mâini, începu să-i vorbească despre ceea ce o preocupa atât de mult:

— Avem mari necazuri, mamă. Sonda lui Cafar-dai, aceea care trebuia să fie cea mai adâncă din lume, este pe punctul de a se surpa. Iţi aminteşti când mi-a telefonat, într'o seară, Selim? De atunci a început totul. Zilele astea chestiunea o să fie discutată la adunarea de Partid. Vinovaţi de cele ce s'au întâmplat suntem eu şi Selim. Noi am întârziat cu aducerea materialului necesar la sondă. Cafar-dai n'a putut să oprească la timp consumul de noroi; a început absorbţia, care continuă şi acum. Desigur mai vinovat este Selim. Eu m'am ocupat cu aprovizionarea numai cât timp s'a construit turla, dar Selim face un fel de joc dublu, şi mi-e teamă că până la sfârşit o să arunce toată vina pe mine... Nu înţeleg unde vrea să ajungă.

Leila-hala păru mirată:

— Dar tu nu i-ai făcut niciun rău? De ce vrea să te înţineze?

— De... înţelege şi tu singură... Am să-ţi povestesc altădată... spuse Ghiulşen, oarecum stânjenită. Dar nu asta interesează mai mult. Principalul e să găsim un mijloc de a opri infiltrarea, şi de a continua forajul.

Soneria dela intrare o întrerupse. Leila-hala se duse să deschidă şi se întoarse repede.

— E directorul! şopti. Să-i spun că eşti bolnavă?

După ce şovăi o clipă, Ghiulşen răspunse cu hotărîre:

— Nu! Lasă-l să intre!

Selim intră, salutând politicos.

— Sunt bucuros că te văd, Ghiulşen-hanum! spuse, îndreptându-şi ochelarii.

Apoi se întoarse spre Leila-hala cu un zâmbet prietenos:

— Iar pe dumneavoastră sunt bucuros că vă văd sănătoasă, căci Ghiulşen-hanum îşi pierduse liniştea cu desăvârşire. Chiar la birou se gândea mereu numai la dumneavoastră. Cum vă mai simţiţi acum?

Bătrâna îngână câteva cuvinte drept răspuns, apoi se întoarse şi ieşi.

Rămaşi singuri, Selim o întrebă pe Ghiulşen din senin:

— Ce-i cu mama dumitale? Mi se pare că iarăşi nu se simte.

bine. Ai grijă de ea, chiamă un medic. Dacă e nevoie îți pot fi și eu de folos: cunosc mulți specialiști.

Fata tăcea, așteptând ca directorul să arate ce-l aducea aici, pe neașteptate, la o oră atât de târzie.

Acesta se așeză, își netezi părul și începu vorba despre situația dela Enichend.

— Am vorbit astăzi cu administratorul, spuse Gazanfar este aproape de acord cu mine. Cred că e bine să ne înțelegem asupra explicațiilor pe care trebue să le dăm la ședința de Partid. Toată nenorocirea e că acest semidoct de Cafar-dai o să înceapă să-și mișteciubucul încoace și încolo și să spună că dacă i s'ar fi adus la timp materialele necesare, nu s'ar fi întâmplat nimic. El susține că noi suntem vinovați...

— Și are dreptate! încuviință Ghiulșen.

— Ești dispusă să iei vina asupra dumitale? Cum vrei! făcu Selim râzând. Dar eu n'am de gând să răspund de greșelile altora.

— N'ai să poți scăpa de răspundere, îl opri fata. Serviciul aprovizionării sondelor e în mâna dumitale.

Directorul nu se dădu bătut:

— Iar conducerea tehnică, în a dumitale! Și cine dintre noi este obligat să ceară la timp ca sondele să fie aprovizionate cu tot ce e necesar?

— Să nu mai discutăm despre asta, spuse liniștită Ghiulșen. Formal, poate că dumneata ai dreptate, dar în fond... In fond, trebue să căutăm mijloacele pentru o continua forajul.

Selim făcu un semn de dispreț cu mâna:

— Ți-a intrat în cap sonda asta!... Dacă ții minte, am spus-o chiar dela început și o repet acum, că nu ne va aduce nimic, afară de neplăceri. Oare nici acum nu vezi limpede că pe Zechi, împreună cu proiectul său fantastic, îl așteaptă un eșec scandalos? După mine, cu cât o să ne debarasăm mai repede de lucrarea asta fără nicio speranță, cu atât o să fie mai bine.

Ghiulșen clătină negativ din cap:

— Nu, eu nu sunt de aceeași părere. Și dacă dumneata nu ți-ai schimbat punctul de vedere, nu mai avem ce vorbi, fiindcă nu-mi plac discuțiile fără rost. Am să fac ceea ce am să cred de cuviință.

Selim râse strâmb și se ridică.

— Nu ai nici putere, nici cunoștințe suficiente pentru asta, Ghiulșen-hanum. Ești într'o profundă eroare... Dar n'am ce-ți face! Păcat!... Credeam că de data asta o să ne înțelegem.

In vestibul, în timp ce-și îmbrăca paltonul, adăugă, dându-și importanță:

— Nu te sfătuesc să te sacrifici. Ai putea pierde nu numai situația dela trust, dar chiar și carnetul de Partid.

Ghiulşen trânti uşa după el, apoi se întoarse şi dădu ochi în ochi cu maică-sa, pe care o văzu speriată.

— Nu-ţi fie teamă, mamă, îi spuse turburată. Deocamdată nu-i nimic grav şi nici nu cred c'o să fie. Văd că te-au speriat cuvintele directorului. Nu-l lua în seamă. Bine se spune în popor, că musca este o vieţuitoare mărunţă, dar care, cu străduinţa ei, e în stare să scoată pe om din sărite. Aşa-i şi Selim... Hai, linişteşte-te, mămico şi du-te să te mai odihneşti. Eu am să mai lucrez puţin.

Trecu în camera sa şi începu să se plimbe turburată prin odaie. Leila-hala îi auzea paşii, de alături, şi suferea că nu-i poate fi de folos. Deodată, luând o hotărîre, se apropie de cuier, îşi îmbrobodi capul cu o basma mare, pufoasă, apoi, deschizând încet uşa se duse la vecini, ca să vorbească la telefon fără ştirea fiicei sale. Îl sună pe Cafar-dai, căruia îi povesti cele întâmplate, rugându-l să vină cu orice preţ ca s'o liniştească pe Ghiulşen. După aceea se întoarse acasă, ca şi când nu s'ar fi întâmplat nimic, şi se aşeză la locul ei obişnuit, în sufragerie, apucându-se să croşeteze.

Peste un sfert de oră Cafar-dai sună la intrare şi Leila-hala se duse să-i deschidă.

— Bine ai venit, frate! vorbi, anume cu glas tare. Cu ce prilej pe la noi? Ce mai fac cei de acasă?

— Mulţumesc, răspunse Cafar-dai cu vocea lui groasă. Ai noştri sunt toţi sănătoşi. Dar unde ţi-e Şafiga? Ghiulşen e acasă? Am fost la comitetul raional şi m'am gândit să trec şi pe la voi, să vă văd.

Bătrânul se apropie de odaia Ghiulşenei şi crăpă uşa.

— Ce faci, fetiţo? Lucrezi? Bine, bine, lucrează! Am fost pe la comitetul raional şi am discutat în privinţa sondei. Le-am spus că o să aranjăm totul...

— Ascultă, frate, îl întrerupse Leila-hala, fata asta nu mai are linişte nici ziua, nici noaptea, încă s'a istovit de tot. Mereu e pe gânduri, mereu neliniştită... Mai sfătuieşte-o şi tu să nu se prăpădească aşa!

— Se chinuieşte fără motiv! spuse Cafar-dai convingător.

Şi, intrând în cameră, se apropie de Ghiulşen :

— Fata mea, tu nu mai eşti un copil, ci inginerul-şef al biroului nostru... Trebue să înţelegi că nu poate merge totul ca pe roate, mai ales acolo unde este vorba de petrol. Petrolul nu se dobândeşte fără luptă, şi în luptă sunt posibile orice surprize... Trebue să ţii seama mai puţin de ceea ce spune Selim, sau alţii ca el. Toţi aceştia sunt în căutarea unei scăpări şi nu se gândesc decât cum să se scuture de răspundere la timp... Astăzi am vorbit cu secretarul comitetului raional. I-am spus cinstit, fără niciun ocol, că, dacă n'au fost materiale destule la sondă, în primul rând sunt vinovat eu. Păi cum altfel? Cine sapă sonda? Eu! Cine trebue să aibă grijă ca

toate materialele necesare să fie la îndemână? Tot eu! Dar dacă am ajuns aici, trebue să ştim cum să ieşim din încurcătură. Puţine scăpări din vedere am avut în toţi aceşti ani de când muncesc? Şi ce, pentru una ca asta am lăsat totul baltă? Nu. Ne-am gândit, am stăruit şi am ieşit la liman, fără accidente...

Intorcând capul spre Leila-hala, o privi cu înţeles, apoi o rugă:

— Surioară, nu poţi să-mi dai un pahar cu ceai?

— Indată, îndată! răspunse Leila-hala, pornind în grabă spre bucătărie.

Cafar-dai schimbă deodată tonul:

— Vasăzică, aşa stau lucrurile, fata mea!... Te-ai speriat? Bine! De ce să ne ascundem după deget? Situaţia noastră e cum nu se poate mai proastă, dar nu trebue să ne plecăm capul. Ce? Ai uitat că eşti fata lui usta Ali? A lui Ali Adighezal-Ogli, pe care-l cunoşteau toţi petroliştii din Bacu? Fiica unui asemenea om să se sperie aşa la prima încercare? Asta nu se cade!...

— Cafar-dai, îl opri sfioasă Ghiulşen, în mine vorbeşte simţul răspunderii, nu frica.

— Aşteaptă puţin, nu mă întrerupe! continuă chirovnicul. Adu-ţi aminte ce îţi spunea tatăl tău: „Nu te speria de greutăţi, fetiţo, ci învaţă să le învingi"...

Şi ridicând mâna, cu arătătorul întins, repetă, apăsat:

— Să le învingi! Astea sunt vorbe de om!

Tăcu, rămas pe gânduri. Cuvintele celui mai bun prieten şi tovarăş al său, care-i veniseră deodată în minte, îl duseră cu gândul la trecut, la timpurile când în faţa petroliştilor se iveau greutăţi care păreau într'adevăr de neînvins. Dar ei niciodată nu se descurajau...

O privi pe Ghiulşen, cum stătea cu capul aplecat, părând că se gândeşte cu încordare la ceva. „Las-o să se gândească!" îşi spuse bătrânul chirovnic, încredinţat că mintea fetei era acum la tatăl ei. Se întoarse şi el din nou cu gândurile la trecut...

— Da, fata mea, rupse tăcerea după un timp, ca şi cum ar fi cugetat cu voce tare. Nu numai că învingeam greutăţile, dar eram chiar prea îndrăzneţi... Imi amintesc ca azi... Asta se întâmpla în anul douăzeci şi patru... Golful Ilici prinsese viaţă. Usta Ali dădu părerea să săpăm o sondă în mare. I-au sărit toţi în cap: ba că-i un prost, ba că-i un fantezist. Dar se vede că lui acest gând îi intrase adânc în cap, căci stăruia tot mai mult să-i fie luat în seamă. Până ce svonurile despre curajosul lui plan ajunseră la tovarăşul Chirov. Mironâci veni în regiune, şi se duse deadreptul la Ali, cu care stătu mult de vorbă. Ii puse întrebări, îl ascultă cu luare aminte, făcând însemnări, apoi se sfătui cu inginerii. Presupunerile geologului Golubeatnicov îi erau cunoscute. Martiros, pe care-l cunoşti foarte

bine, l-a susţinut atunci cu căldură pe Ali. Şi astfel, au hotărît să pună sonda...

Ghiulşen, furată de povestire, îi sorbea fiecare cuvânt. Iar chirovnicul, încălzit de felul cum ea îl asculta, povestea înainte:

— Ei, şi cum îţi spuneam, am bătut piloni şi am construit un pod lung de două sute de metri, la capul căruia începurăm să aruncăm pământ în mare. In felul ăsta am izbutit să facem o mică insulă, pe care am ridicat turla. Apoi am început să săpăm, şi ce să mai lungesc vorba, am dat de petrol. Dar, parcă a fost un făcut, că tocmai atunci podul construit în grabă, s'a prăbuşit chiar la mijloc. Trebuia să ne ducem cu orice preţ la sondă, să închidem gura puţului, fără să zăbovim nicio clipă, căci dintr'un moment într'altul, putea să erupă. Dar era vreme de iarnă, frig şi prin apropiere nu se găsea nicio barcă... Atunci usta Ali îşi scoase hainele, se aruncă în mare şi ajunse înnot până la sondă. Alţii se luară după el şi astfel puţul a putut fi închis la timp... Ce a urmat însă după aceea, nici nu poţi să-ţi închipui...

— Spune-mi, ce a urmat? îl rugă nerăbdătoare Ghiulşen.

Chipul bătrânului chirovnic se lumină de un zâmbet.

— După aceea?... După aceea a vorbit Chirov. Cât de departe privea omul ăsta, cât de departe vedea! „Prima sondă, a spus Mironâci, prima sondă marină am forat-o noi, bolşevicii, şi am forat-o primii în lume... înaintea americanilor, care se laudă peste tot cu tehnica lor. Noi am fost primii care am scos petrol de sub fundul mării şi am făcut asta cu mâinile aproape goale. Vă daţi seama, tovarăşi, ce posibilităţi uriaşe apar în faţa noastră?..." Şi pe vremea aceea, fata mea, noi, Azerbaidjanul sovietic, aveam numai patru ani. Acum avem aproape treizeci. Ţi-am povestit asta ca să ţii minte cine a fost tatăl tău. Trebue să fii stăruitoare şi hotărîtă. Nu te lăsa cuprinsă de descurajări...

Leila-hala intră, zâmbind mulţumită, aducându-i musafirului ceaiul cerut. Cafar-dai sorbi o înghiţitură din băutura tare, aromată şi, dintr'una într'alta aduse vorba despre venirea apropiată a lui Aidân, când aveau să sărbătorească două nunţi deodată. Apoi goli paharul de ceai, îi mulţumi gazdei, îi mai spuse fetei câteva cuvinte de încurajare, şi, luându-şi rămas bun, porni spre casă.

Leila-hala strânse de pe masă, sorbind-o din ochi pe Ghiulşen, apoi se duse liniştită în odaia ei.

Rămasă singură, fata se plimbă un timp prin cameră. Cuvintele bătrânului chirovnic, prieten apropiat al tatălui ei, o turburaseră adânc. Nu se mai simţea atât de singură şi neajutorată iar cele ce se petreceau acum la sonda dela Enichend începeau să-i apară într'o altă lumină. „Să fii stăruitoare şi hotărîtă... să nu te laşi cuprinsă de descurajare", îşi repeta cuvintele lui Cafar-dai.

Apoi se apropie de masa de scris, se aşeză în fotoliu şi căzu

pe gânduri, cu capul sprijinit în mâini. Pe peretele din față, chiar înaintea ochilor ei, atârna o fotografie îngălbenită de vremuri, într'o ramă veche, cu geam. O privise de multe ori, dar numai acum, după cele povestite de chirovnic, înțelegea bine ce înfățișează. Pe fotografie se vedea un podeț așezat pe pari, pe podeț un grup de oameni, iar în spatele lor o sondă singuratică...

Cum de nu știuse până acum că această fotografie, care începuse să-și piardă culoarea, reprezenta începutul unei opere măreț!? Prima sondă marină!... Primele tone de petrol scoase din fundul mării... Prima încununare a unei minunate îndrăzneli!...

Privi cu luare aminte fotografia. In mijlocul grupului era Serghei Mironâci, sprinten, plin de viață, totdeauna atât de drag oamenilor, atât de apropiat!... Lângă el se vedea îngânduratul tovarăș Cuibâșev, cu părul lung ridicat de un vânt ușor... Iar în partea cealaltă era tatăl ei, usta Ali Adighezalov... Printre lucrătorii și inginerii care îi înconjurau îi recunoscu cu greu pe Martiros Avetisovici și pe Bilal-Zade. Cât îmbătrâniseră de-atunci!

Ghiulșen privi mult timp fotografia îngălbenită, fără să-și poată lua ochii dela ea, apoi se ridică, se apropie de telefon și-l chemă pe Zechi. Indată auzi glasul lui energic:

— Nu trebue să te neliniștești prea mult, draga mea! Avem știri bune dela Enichend...

19

In zilele acestea Zechi dăduse dovadă de o energie neobișnuită. Alergase necontenit, vizitând pe toți specialiștii cu care se cunoștea. Aducându-și aminte de descoperirea inginerei Nabat, trecuse și pe la soții Asadov, și, în sfârșit, obținuse ordinul ca fabrica să pună în lucru, pentru sonda dela Enichend, cimentul special, care se leagă rapid.

In seara când îi telefonă Ghiulșen, aflase că o cantitate din acest ciment era gata pentru a fi folosită. Trebuia să mai vorbească odată cu soții Asadov — și să-l înștiințeze pe Cafar-dai. Deaceea o rugă pe Ghiulșen ca a doua zi să-i primească pe toți la ea, în vederea unei ultime consfătuiri.

A doua zi seara, Zechi trecu pe la soții Asadov, pe care-i luă cu mașina.

Leila-hala le deschise ușa foarte bucuroasă:

— Poftiți, poftiți! Bine ați venit, oaspeți dragi!

Odată cu venirea lor casa începu să se învioreze, să se înveselească.

Puțin după aceea sosi și bătrânul chirovnic, care, după ce-l salută sgomotos, îl luă în primire pe Zechi:

— Ia ascultă băiete, tu nu lași pe altul să spună nicio vorbă! Turui într'una ca o mitralieră! Telefonu-i telefon, și în urechea asta mecanică nu poți prinde orice cuvânt. Ce spuneai, că n'am înțeles bine? Zici că ai știri bune?

Apoi se întoarse spre Ghiulșen:

— Ei, nu ți-am spus eu că nu trebue să ne speriem de greutăți? Dar pe tine te doboriseră lacrimile!...

Venirea lui Cafar-dai aduse o și mai mare înviorare. El îi dădea într'una cu tot felul de proverbe și zicale, glumind și râzând, de parcă n'ar fi avut niciun fel de griji.

Se așezară în jurul mesei, la ceai, și o rugară pe Șafiga să le cânte ceva. Fata le îndeplini bucuroasă dorința; cântă „Aștept să se termine drumul tău..." Avea o voce delicată și cânta cu multă artă; deaceea oaspeții o ascultau încântați. La sfârșit îi mulțumiră cu exclamații sgomotoase.

Apoi Ghiulșen se îndreptă spre aparatul de radio.

— Se transmite un concert bun dela filarmonică, spuse, căutând postul.

Indată în încăpere răsunară acordurile puternice ale orchestrei, după care se ridică un ropot de aplauze. Când se făcu liniște, crainicul anunță bucata următoare: „Va veni la noi un prieten"...

Ascultară cu toții în tăcere, turburați de emoție, până ce în aparat răsunară iarăși aplauzele sgomotoase, prin care publicul din sală răsplătea pe cântăreață. Așezat în fotoliu de unde asculta încântat muzica, bătrânul Cafar-dai tuși, apoi, după ce privi la toți pe rând, spuse:

— Așteptați numai să termin cu treaba; până atunci o să vină și Aidân. Pe cuvântul meu că am să mă duc în fiecare zi la filarmonică. Am să mă așez în fotoliu, cu Aidân într'o parte și cu Șafiga în alta.

— Dar Fatma-hala unde are să stea? întrebă Ghiulșen, râzând.

— Ea o să se ducă la teatru, cu maică-ta. Intr'o parte o să te pună pe tine, iar în cealaltă...

— Știm, știm mai departe... strigă Ghiulșen, întrerupându-l și privind pe furiș la Zechi.

Leila-hala aduse două fructiere mari încărcate cu mere, pere, gutui, nuci și alune. După ea intră Șafiga aducând miere în vase mici și nuci curățate, pe care le puse în fața bătrânului maistru.

Ghiulșen își îmbie oaspeții:

— Vă rog poftiți! Cafar-dai, te rog...

— Fata mea, alege-mi tu o pară mai moale.

Luând-o înaintea fetei, Zechi alese două pere galbene și zemoase, pe care i le duse chirovnicului pe o farfurioară, făcându-i cu ochiul, strengărește.

— Hei, usta, mi se pare că încetul cu încetul începi să recunoşti că ai îmbătrânit. Ţi se oferă nuci cu miere şi tu ceri o pară moale...

— Nu! se împotrivi Asadov, întinzând mâna după un măr. Usta nu-i dintre acei care să îmbătrânească. Mi se pare că, dimpotrivă abia acum începe să întinerească pentru a doua oară.

— Odată, răspunse Cafar-dai, pus pe glume, Molla Panah Voghif i-a trimis lui Vidadi versurile astea, învinuindu-l că la anii lui mai scrie despre dragoste:

„Drag Vidadi, tu eşti bătrân şi dragostea-ţi ţi-e în zadar
In inimă doar poţi păstra ce e al tinereţii dar".

— Şi, ia ascultaţi ce i-a răspuns înţeleptul bătrân! urmă chirovnicul, declamând cu glas tare:

„Da! Vidadi bătrânul are părul de scrum,
Dar o sută de tineri el lasă în drum".

Începură să râdă cu toţii.

— Staţi să termin sonda dela Enichend, continuă Cafar-dai, şi atunci o să vorbim noi altfel!

Indată ce pomeni de sondă, chipurile tuturor se făcură serioase. Lăsară glumele şi trecură îndată la discuţia care îi interesa, fiecare spunându-şi părerea.

Profesorul Asadov le-o arătă pe a sa, aşa cum făcuse în convorbirile avute până atunci cu Zechi — şi încheie astfel:

— Trebue să presupunem că golurile sau crăpăturile sunt foarte mari. Deaceea, e nevoie să mărim până la limită vâscozitatea noroiului; în felul acesta e posibil ca infiltrarea lui să înceteze.

— Iar dacă nu va înceta, interveni Nabat, putem utiliza invenţia fabricii noastre. Noul produs, fabricat din ordinul personal al secretarului Comitetului Central, este gata. Astăzi l-au experimentat în laborator.

— Mă tem de un singur lucru, spuse Ghiulşen. Oare în felul acesta nu e primejdie să se prindă sapa?

Profesorul Asadov ridică din umeri:

— Asta depinde de isteţimea maistrului.

— Nu-ţi fie teamă, fata mea! Incepu Cafar-dai, care până atunci ascultase tăcut. Sapa n'o să se prindă. De asta răspund eu.

— Cred că maistrul îşi dă foarte bine seama de ce spune, interveni iarăşi Asadov.

Ghiulşen căzu pe gânduri:

— Bine ar fi dacă totul s'ar întâmpla aşa cum spuneţi.

— Așa o să fie, fata mea, las' pe mine ! o încurajă chirovnicul. O să facem totul ca să salvăm sonda !

Și, uitându-se la ceas, se ridică:

— Timpul trece, iar eu trebue să mă duc la treabă. Am să încerc chiar astăzi toate procedeele de care ați vorbit aici. Nu știu numai dacă cimentul ăsta nou ne-a fost adus.

— S'a adus, îl liniști Ghiulșen. Am telefonat adineaori și la depozit și la Enichend. Acolo probabil toate lucrările pregătitoare sunt terminate. Grăbește-te, Cafar-dai; am să vin și eu cât mai repede.

— Bine, tovarășă inginer-șef ! făcu zâmbind Cafar-dai. Ce ordine îmi mai dați?

— O să vin acolo și o să vedem! răspunse fata.

După chirovnic se ridicară și soții Asadov, luându-și rămas bun.

Leila-hala și fetele își conduseră oaspeții până la ușă.

— Imi dai voie să mă folosesc astăzi de motocicleta ta? îl întrebă Ghiulșen pe Zechi.

— O ai totdeauna la dispoziție, răspunse acesta. Dar atunci hai să mergem împreună la garaj.

Fata trecu în camera ei, ca să se schimbe. In timp ce se îmbrăca, se gândea mai departe la felul cum avea să fie folosit noul preparat. Până acum se băgaseră în puț sute de metri cubi de sticlă lichidă, de ciment, și silicați în soluție. Sonda mai înghițise pe lângă astea, aproape două sute de tone de rumeguș de lemn. Oare procedeele propuse de Asadov și de fabrica de ciment aveau să fie de vreun folos?

Era o dimineață geroasă, dar liniștită.

Abia se luminase de ziuă.

Cafar-dai stătea pe podeț, surâzând mulțumit și dădea porunci, strigând voios la oameni:

— Grăbește-te, Dostali ! Ne-a ținut destul în loc infiltrația asta blestemată de noroi ! Și știi foarte bine că suntem în întrecere cu Cremlev.

In clipa aceea se auzi sgomotul unui motor apropiindu-se repede, și, înainte ca maistrul să poată întoarce capul, o motocicletă se ivi la colț. O clipă mai târziu Ghiulșen opri în fața sondei, sări de pe șea și urcă în fugă podețul.

— Bine ai venit, fata mea! o salută Cafar-dai. De ce te-ai întors așa de devreme. Sunt numai vreo trei ore de când ai plecat. Se vede că n'ai putut dormi... Acum treaba merge bine aici. Trebue să le mulțumesc soților Asadov; au amândoi multă minte în cap. Ți mulțumesc mult și ție. Acum îmi dau seama că nu te cunoscu-

sem cum trebue... Toate găurile și crăpăturile din puț parcă sunt tencuite; nu mai văd niciun fel de pierdere de noroi.

— Ce bine îmi pare! strigă Ghiulșen. Ah! și cât de mult îi urăsc pe cei care spun că n'o să izbutim.

— Fata mea, nu lua în seamă flecăreala asta fără rost. Vezi-ți de treaba ta. Munca-i ca o oglindă, în care omul se poate vedea așa cum este. Cei care nu știu altceva decât să vorbească tot felul de prostii, pierd repede încrederea semenilor... Și nu uita că alături de noi este însuși secretarul Comitetului Central.

In timp ce vorbea, maistrul nu-și lua privirea dela oameni, urmărind cu atenție tot ce se întâmpla în sondă.

— Trebue să telefonăm la trust, spuse Ghiulșen.

Dar în sinea ei se gândea că mai bine i-ar telefona lui Zechi, să se bucure el întâi.

— Au telefonat adineaori aici și Gazanfar și Zechi, răspunse Cafar-dai.

— Atunci am să-mi satisfac o mică plăcere, continuă Ghiulșen râzând. Am să-i dau raportul șefului meu, Selim. El, împreună cu geologul-șef, i-au pus demult cruce sondei noastre.

După o scurtă tăcere, bătrânul răspunse:

— Ceea ce spun ei, e drept: lucrarea asta, după cum știi și tu, este foarte grea și...

— Știu că e grea, îl întrerupse Ghiulșen, dar sarcina noastră constă tocmai în a învinge greutățile.

Cafar-dai continuă:

— Il cunosc demult pe Martiros; așa-i felul lui: cu cât e mai puțină treabă, cu atât ai mai puține griji! Insă când și-a luat o sarcină, înțelege să răspundă de ea. Altminteri, lucrările de exploatare le cunoaște mai bine ca oricine. Dar asta nu-i deajuns; trebue să ai curaj, și lui curajul i-a lipsit întotdeauna. Cât îl privește pe Selim, ăsta nu-i altceva decât un birocrat se agață de procentaj și nu-l mai poți mișca din loc. Dacă se îndeplinește planul, dacă procentajul e atins, atunci e foarte mulțumit. Pe un adevărat muncitor însă, în primul rând îl interesează să producă. El își dă și sufletul în muncă. Iar unul din ăștia ca Selim, nu au decât o singură grijă: să stea, dela început, cât mai laoparte. Dacă se întâmplă ceva, atunci, mă rog, înseamnă că el a prevăzut totul. Așa directori, mulțumesc!...

Cafar-dai se opri, le strigă lucrătorilor să fie mai cu grijă la înșurubatul prăjinilor, apoi, după o scurtă tăcere, urmă:

— Dacă nu s'ar fi întâmplat nenorocirea asta, aș fi depășit demult toate termenele. Acum o să trebuiască să lucrăm ziua și noaptea ca să câștigăm timpul pierdut.

Ghiulșen își aruncă ochii în sondă, unde Dostali și Haciatur

şurubau cu o cheie uriaşă un nou pas, pregătindu-l pentru a fi coborît în puţ.

— Spuneam odată la birou, vorbi apoi, că dumneata te grăbeşti, fiindcă nu vrei să-ţi pierzi întâietatea în rapiditatea forajului. Iar Selim mi-a răspuns: „Aşa s'a grăbit şi data trecută, dar ce folos? Aşa o să se grăbească şi acum — şi iar au să înceapă accidentele. Cel grăbit dă totdeauna în gropi".

— N'am de gând să cad în nicio groapă, răspunse Cafar-dai, dar nici de-aici n'am să plec, până n'am să câştig timpul pierdut. Baraca îmi vine aproape, acolo pot să mănânc, să mă încălzesc, acolo pot să dorm... Deasupra capului am aparatul de radio, doar îl deschid şi aflu ştiri din toată lumea... Pe urmă am şi muzică...

Deodată se opri, cu ochii la sondori.

— Pehlevan! strigă, fii mai cu grijă!

Îi făcu un semn şi omului de sus, să nu se grăbească, apoi se îndreptă spre baracă, luând-o pe Ghiulşen cu el:

— Hai să mergem, fata mea, şi am să te ospătez cu halim-aşi[1]). Halim-aşi cu scorţişoară şi piper. O adevărată mâncare de iarnă.

— Cafar-dai, glumi Ghiulşen, mi se pare că Fatma-hala îşi cam răsfaţă soţul!

— Şi de ce nu? Suntem împreună de peste patruzeci de ani; am trăit zile rele, dar am apucat să le vedem şi pe cele bune... Nu ne-am ocărît niciodată unul pe altul. Nu ca în alte căsnicii... Unii, a doua zi după nuntă numai ce-i vezi că se iau la bătaie! Nu-i lasă în pace nici pe cei dela starea civilă, nici pe judecători... Sigur că trebue să-şi răsfeţe soţul. Nu mai are pe nimeni afară de mine.

— Cum asta? se miră Ghiulşen. O are pe Şumşad şi încă şase fete, îl are pe Aidân... Se spune că numai nepoţi aveţi peste treizeci.

— Aşa e, fata mea! Îl avem şi pe Aidân — avem şi fetele cu copiii lor, dar la gândeşte-te: care dintre ei rămâne cu noi? Şase fete sunt măritate: peste doi-trei ani o să plece şi Şumşad dela noi. Cât despre Aidân, e mai mult al Şafigăi decât al nostru. Aşa că vezi, la drept vorbind, împreună rămânem numai noi doi, moşul şi baba. Fatma ce să facă? Priveşte în jurul ei şi vede că toţi după ce cresc mari, pleacă. Lângă ea nu rămâne decât bătrânul Cafar.

Şi chirovnicul încheie, mulţumit:

— Deaceea se ţine strâns unită cu mine!

---

1) *Halim-asi* — păsat de mei gătit cu carne de berbec sau de găină şi cu diferite condimente. (N. aut.)

Apoi deschise larg ușa pavilionului cultural, poftind-o pe Ghiulșen înainte:

— Intră, fata mea! Fii totodată și oaspe și gazdă.

Odată înăuntru, Cafar-dai își desbrăcă paltonul, scoase dintr'un dulăpior farfurii și linguri și puse oala cu halim-ași pe o plită electrică. După ce mâncarea se încălzi, bătrânul o luă de pe foc și în locul ei puse ceainicul. Ghiulșen scoase halim-așii-ul în farfurii și începură să mănânce.

— Da! încuviință fata. Bătrânii știu mai bine să-și poarte de grijă unul altuia.

— Dar voi nu trebue să așteptați bătrânețea; învățați-vă dela început cu asta!

In curând apa începu să fiarbă. Cafar-dai se ridică, prepară ceaiul și scoase din dulăpior cele trebuitoare: două căni, zahărul și un borcan cu felii de lămâie. Puse lămâie în fiecare cană, apoi împinse zaharnița spre oaspetele său.

Ghiulșen zâmbi:

— Ai aici un adevărat restaurant, Cafar-dai!

— Așa e la noi, Ghiulșen-hanum! Nu mi-aș da baraca pentru niciun fel de restaurant. De restaurante e numai numele... Tot ce vezi aici este făcut de mâna nevestei. Parcă eu aș avea timp și răbdare să fac așa ceva? N'ar strica deloc ca fetele care se mărită să treacă pe la ea, să învețe cum trebue să le poarte de grijă bărbaților.

După ce bău o cană de ceai, Ghiulșen își puse căciulița, îmbrăcă mantaua de piele și ieșiră din baracă.

— Ce bine te înviorează gerul ăsta, Cafar-dai! spuse fata. Mai ales după halim-așii-ul tău cu piper și după ceaiul cu lămâie.

Chirovnicul o petrecu până la mașină, repetându-i într'una că trebue să-i trimeată barit.

— Nu uita, fata mea!... îi spuse încă odată, în clipa când își luă rămas bun. Mai am o rezervă pentru trei sau patru zile, dar, cum e vorba, cel ce a fost mușcat odată de șarpe, se teme și de un șnur negru. Trebue să recunoaștem că nu poți învinge dacă nu te îngrijești de toate, din timp. Nu uita că avem deaface cu adâncurile pământului.

— Încetarea infiltrației noroiului ne-a bucurat foarte mult, dragul meu Cafar-dai! răspunse fata, întinzându-i mâna. Cât despre barit, nu avea nicio grijă. Indată ce ajung la birou îți trimit două camioane deodată. Și am să urmăresc eu însămi transportul...

O clipă mai târziu, motocicleta urca huruind puternic coasta dealului.

Cafar-dai privi în urma Ghiulșenei și clătină din cap cu mândrie: „Hei, ce mai fată! De-ar putea s'o vadă usta Ali!" .

20

Iarna era în toi. La începutul lui Februarie se ridică un viscol care puse schelele la grea încercare.

In noaptea când începu să bată vântul dela nord, Ghiulşen era de serviciu la trust. Telefoanele sbârnâiau fără încetare în jurul ei; nu apuca să pună la loc receptorul unuia, că suna altul. Abia răspundea la chemarea unei sonde, când alta cerea ajutor grabnic, a treia anunţa că s'a întrerupt curentul, iar a patra că sapa a rămas în puţ.

Furtuna bântui două zile şi două nopţi. In timpul acesta Ghiulşen umbla necontenit, dela o sondă la alta; de câteva ori se duse şi la Enichend, la Cafar-dai.

A treia zi spre dimineaţă, încetul cu încetul vântul începu să se potolească. Spre amiază norii se risipiră, şi printre ei apăru un soare luminos. Pământul scânteia sub acoperământul alb al zăpezii.

In aceste zile grele toţi responsabilii trustului fuseseră în picioare, prin schele. Datorită măsurilor luate din timp, producţia nu se micşorase.

In sfârşit, după ce vremea se linişti, Gazanfar o chemă pe Ghiulşen şi o rugă să se ducă la Enichend, să-l scoată pe Cafar-dai din sondă cu orice preţ. Administratorul era cam enervat din pricina bătrânului, despre care spunea că prea îşi face de cap, că va ajunge până acolo, încât într'o zi se va prăbuşi în timpul lucrului.

Intr'adevăr, chirovnicul nu-şi părăsea sonda nici ziua, nici noaptea; se jurase că nu va pleca nicăieri până ce nu va termina forajul. După cele întâmplate, nu mai avea încredere în nimeni şi conducea singur toate lucrările.

Gazanfar şi Tocilov încercaseră de câteva ori să-l trimită acasă cu sila, ca să se mai odihnească, dar el se împotrivea, plin de îndărătnicie.

In sfârşit, în ajun, după multă ciorovăială, îşi dăduse cuvântul că în seara aceea le va asculta sfatul; totuşi, rămase iarăşi la sondă.

Acesta era de altminteri faptul care-l supărase acum pe administrator. Gazanfar îşi dădea seama că numai Cafar-dai ar fi fost în stare să ducă până la capăt, cu îndărătnicie, forajul sondei de cinci mii de metri, fără să ţină seama de nicio greutate. Deaceea nu vroia să-l vadă căzând la pat de oboseală.

Ghiulşen sosi la Enichend către seară. Spre mirarea ei, Cafar-dai nu se împotrivi defel când îi spuse despre ce era vorba. Doar bombăni ceva, pe urmă dădu brigadei sale instrucţiunile necesare şi se îndreptă spre maşină.

— O fi administratorul supărat pe mine, dar am să-l îmbunez

cu veşti bune, spuse, urcându-se la volan. Nu l-ai văzut cumva pe Zechi, fata mea?

— Nu, răspunse Ghiulşen. Zilele astea are multă treabă prin schele.

— O să trebuiască să-l căutăm. Am telefonat la trust şi mi-au spus că e la schela nr. 7.

Ghiulşen dădu drumul maşinei trustului cu care venise, se urcă lângă bătrânul chirovnic, în vechiul lui turism, şi porniră pe străzile înzăpezite ale Enichendului.

Pe drum, maistrul o înştiinţă că după părerea sa, sapa a intrat într'un strat petrolifer. Ultimul cuvânt în această privinţă aveau să-i spună laboratorul şi cei dela carotaj. Luase cu el în maşină borcanele de sticlă cu probe scoase din fundul puţului, pregătite pentru analiză.

In faţa biroului schelei nr. 7 îl văzură pe Tocilov, care probabil aştepta vreo maşină să-l ducă la trust. Ghiulşen deschise portiera şi-l întrebă:

— Andrei Ivanovici, Zechi e aici? Dela serviciul geologic ni s'a spus că s'a îndreptat încoace.

— Da, a fost aici, răspunse Tocilov, dar a plecat de vreo oră. Dumneavoastră de unde veniţi?

Cafar-dai îşi mişcă în aer pipa cu ciubucul lung.

— De unde să venim, dacă nu dela sonda noastră? Il căutăm pe Zechi. Mi se pare că am atins un strat petrolifer.

— Asta-i tare bine! răspunse Tocilov. Mai aveţi mult de forat?

Chirovnicul ocoli un răspuns limpede:

— Oricât am mai avea, pregăteşte locuri în staţiuni climaterice pentru băieţii mei. Dacă nu te îngrijeşti de asta, o să ai de-a face cu mine. Urcă-te colea, să te duc până la administraţie. Ei, fata mea, dacă Zechi nu-i aici, hai deadreptul la Gazanfar!

Tocilov se urcă în maşină şi porniră mai departe.

— De când a început să bată vântul ăsta afurisit, începu vorba Tocilov, n'am mai putut să dau deloc pe la biroul meu, la comitetul de producţie. Şi nu vezi cum s'a pornit, aşa, deodată...

Ţinând volanul cu mâna stângă, Cafar-dai făcu un gest larg cu dreapta.

— Aşa-i întotdeauna Hazri[1])... nici nu te lasă să ţii ochii deschişi. Când bate el la Bacu, atunci e iarnă cu adevărat. Numai un uriaş poate să se ţină pe picioare în faţa lui.

— Sonda voastră cum s'a comportat?

— Dar ce-i poate face vântul? E o namilă sdravănă, ca şi cel care a construit-o, Alioşa Volcov. Viscolul doar fluieră prin turlă, fără s'o poată dărâma...

---

1) *Hazri* — adică vântul din spre Hazar, vânt de nord. (N. aut.)

Chirovnicul opri maşina lângă comitetul de producţie, să coboare Tocilov, apoi porni mai departe.

Preşedintele comitetului de producţie intră în biroul său, îşi atârnă în cuier mantaua de ploaie şi paltonul, şi, aşezându-se la masă, începu să cerceteze repede hârtiile care se adunaseră în lipsa lui. Pe fereastră pătrundeau razele luminoase ale soarelui. „Ciudată climă mai are şi Bacu!" se gândi Tocilov. „Ieri îţi era frică să ieşi pe stradă, iar azi, încă de dimineaţă, e soare de primăvară!..."

După ce cercetă hârtiile, între care nu găsi nimic prea urgent, îşi băgă în buzunar un pachet cu bilete de teatru şi de club — şi se duse la administrator.

In drum se abătu pe la biroul geologului-şef. Martiros Avetisovici se plimba gânditor prin încăpere.

Sunteţi bun de felicitat, Martiros Avetisovici! spuse Tocilov, intrând şi întinzându-i mâna. La sonda dela Enichend s'a găsit petrol...

Bătrânul geolog păru surprins:

— Nu, nu se poate!...

Apoi îşi înclină capul şi-l privi atent, pe deasupra *pince-nez*-ului.

— Dacă-i într'adevăr aşa, continuă, atunci, foarte bine!

— Am venit adineaori împreună cu Cafar-dai, îl lămuri Tocilov. Chirovnicul nu mai putea de bucurie.

— In acest caz, nu pot decât să mă bucur şi eu, spuse gânditor Martiros Avetisovici. Dar ştiu că lui usta Cafar îi cam place să glumească pe socoteala altora.

— Nu, nu! Vorbea foarte serios!

Apoi Tocilov îi dădu câteva invitaţii pentru serata dela club, rugându-l să le împartă colaboratorilor săi — şi porni mai departe.

Când intră în biroul administratorului, în afară de Gazanfar, acolo mai erau Polad şi Cafar-dai.

— Toate astea ar fi bune, usta! vorbea administratorul. — Dar nu se cuvine să nu calci cu săptămânile pe-acasă! Aud că Fatma-hala a dat un anunţ la ziar, făgăduind să-l cinstească pe cel ce-i va găsi soţul pierdut.

Chirovnicul voia să răspundă, dar Tocilov i-o luă înainte:

— Umblă svonul că usta Cafar s'a însurat cu o fată tinerică.

— Am auzit şi eu asta, sări Polad, asociindu-se la gluma lui Tocilov. Şi se mai spune că, de ochii lumii, o dă pe fata asta drept „fiică-sa".

Cafar-dai îşi înfundă pe îndelete pipa cu tutun din acela cultivat de el, o aprinse şi, abia după aceea, răspunse:

— Numai voi, ăştia tineri, sunteţi în stare să scorniţi ase-

menea năzbâtii. Aflați că noi, bătrânii, ne ținem întotdeauna promisiunile. M'am jurat să nu pun piciorul pe-acasă, până când n'o să dau de petrol.

Gazanfar îl prinse cu vorba:

— Așa? Foarte bine! Nu spuneai că ai găsit petrol? Atunci du-te numaidecât acasă! Du-te și te odihnește, vezi ce mai face Fatma-hala, ce mai fac nepoțeii. In timpul ăsta, noi o să vedem dacă presupunerile tale sunt întemeiate.

Apoi se întoarse spre președintele comitetului de producție:

— Andrei Ivanovici, ai pregătit ceea ce te-am rugat?

— Da, da! răspunse Tocilov, căutându-se prin buzunar. I-am mai trimes eu lui usta Cafar bilete și înainte de a mi-o cere dumneata, dar mi s'a spus că el nu se duce niciodată la teatru, ci dă biletele copiilor.

Și îi întinse bătrânului un plic.

— Poftim, usta! îi spuse. Sunt două locuri la „Ker-Ogli“ [1]).

Până la urmă, stăruind toți trei, îl înduplecară pe maistru să plece acasă.

Fatma-hala își întâmpină soțul bombănind supărată:

— Unde te-ai dat la fund atâta timp? Uite la el, stă pe gerul ăsta cu săptămânile la sondă! Nu ți-e frică de boală?

— Doar nu mi se întâmplă asta prima oară, răspunse liniștit Cafar-dai. Ai uitat că într'un timp, din anul douăzeci și până în douăzeci și cinci, nu veneam acasă cu lunile?

— Asta-i altceva! Pe vremea aceea erai mai tânăr și mai țeapăn. Sunt de atunci peste douăzeci de ani; ai îmbătrânit...

— Numai tu, nevastă, nu mi-o spuseși până acum! Bine, dacă-i așa!... Hai să mâncăm.

Fatma-hala nu apucase să așeze masa, când auzi din odaia vecină lovituri de ciocan. Cafar-dai, urcat pe un scăunel, bătea o scândură desprinsă de deasupra ușei.

Bătrâna veni dela bucătărie și dădu dojenitor din cap:

— Ia ascultă, omule, mai stai puțin locului! Mai odihnește-te și tu! Treburile casei nu fug nicăieri...

— Un om tânăr ca mine mai are nevoie de odihnă, nevastă! glumi chirovnicul. Aștept să îmbătrânesc și am să mă odihnesc cât vrei!

Totuși lăsă ciocanul, se spălă pe mâini și se așeză la masă. După ce se ospătă cu poftă, spuse, ridicându-se:

— Acum mi s'a făcut somn. Mă duc să mă culc, dar la ora șapte să mă trezească Șumșad.

Fatma-hala îl lăsă să doarmă, așa cum dorise, iar când pendula bătu de șapte ori, se duse să-l trezească.

---

1) „*Ker-Ogli*“ — operă populară de Uzeir Hadjibecov. (N. aut.)

Bătrânul o chemă pe Şumşad şi o înştiinţă să se pregătească să meargă la teatru. După aceea bău un pahar de ceai şi începu să se îmbrace; îşi puse o cămaşă de lână cu guler înalt, un costum albastru de şeviot şi se încălţă cu ghete noi. Fatma-hala îi privea uimită :

— Ce-i cu tine? Mi se pare că te-ai hotărît să ieşi în lume!

Chirovnicul îşi netezi mustăţile şi tuşi mulţumit.

— Treburile la sondă merg bine. Acum pot să mai văd şi eu oameni, să mă vadă şi ei pe mine. Toate sunt ale mele astăzi — şi munca şi plăcerile.

Trecu în vestibul, unde-şi luă paltonul de iarnă căptuşit cu blană şi căciula de caracul.

— Iau o cheie cu mine, îi spuse bătrânei. Nu ne aştepta ci culcă-te mai de vreme, să te odihneşti. Crezi că numai tu ştii să dai porunci în casa asta?....

Apoi ieşi împreună cu fiica sa, se urcară în maşină şi porniră spre teatru.

Opera îi prilejui lui Cafar-dai o mare plăcere. Cât despre Şumşad, era încântată şi nu mai putea de bucurie.

Când ieşiră dela teatru, se făcuse ora unu noaptea.

Vântul se întetea din nou, viscolind, ridicând în aer pulberea de zăpadă.

Fatma-hala, nu dormea, ci aştepta să i se întoarcă bărbatul şi fata.

Găsind-o cosând, Cafar-dai murmură nemulţumit :

— Parcă ţi-am spus să te culci, nu să ne aştepţi!

— Ce ai tu cu mine? răspunse Fatma-hala. Dacă aş fi vrut, m'aş fi culcat demult.

Apoi luă o telegramă de pe scrin şi i-o întinse:

— A venit îndată după plecarea voastră. Ia vezi, de la cine e? Nu cumva dela Aidân?

Cafar-dai îşi puse ochelarii.

— Nu, nu-i dela Aidân, răspunse. E dela Cremlev... Îţi aduci aminte, după plecarea lui Aidân, am invitat aici un băiat înalt, care apoi s'a împrietenit cu Zechi... E miner şi sunt în întrecere cu el. Mă întreabă cum merge forajul renumitei noastre sonde... Păi sigur, lui ce-i pasă? S'a îngropat sub pământ şi nici capul nu-l doare. Iar aici viscolul te pătrunde până la oase... Se pare că iar începe furtuna... Nu ştiu ce-o fi pe la sondă. N'a telefonat cumva Pehlevan?

— Nu, n'a telefonat.

Bătrânul ascultă şueratul viscolului la ferestre şi clătină din cap.

— De, ştiu eu!? Să vedem ce-o să mai fie!

Se duse la telefon şi chemă pavilionul cultural:

— Cine-i acolo? Tu eşti, Dostali?... Măi viteazule, ia spune, e totul în ordine? Sonda e cuminte, nu fierbe? Aşa!... aşa!... Fiţi cu grijă! Dacă se mai înteţeşte vântul, opriţi lucrul şi ridicaţi sapa ceva mai sus. Dacă se întâmplă ceva, telefonaţi-mi numaidecât!... La revedere!

— În privinţa sondei m'am liniştit, îşi spuse Cafar-dai, lăsând receptorul pe furcă. Acum pot să mă culc fără grijă.

Şi se îndreptă spre dormitor.

În clipa aceea, o răbufnire puternică de vânt lovi în ferestre, sgâlţâindu-le cu un sgomot surd în giurgiuvele, de parcă întreaga casă ar fi fost prinsă de cutremur.

Chirovnicul se opri şi ascultă afară.

— Ar trebui să mă duc la sondă, spuse cu îngrijorare.

Fatma-hala îl privi pieziş:

— Du-te la culcare, că nu mai e mult până dimineaţa; uite în curând au să cânte cocoşii. Nu te mai gândi la sonda aia, măcar o oră.

Bătrânul intră în dormitor şi începu să se desbrace încet lângă pat, parcă tot nehotărît — dar, odată întins în aşternutul moale, adormi numaidecât.

După ce mai deretecă puţin prin casă, Fatma-hala stinse lumina, culcându-se şi ea.

Peste vreo jumătate de oră, telefonul începu să sune. Bătrâna nu dormea încă, dar se făcu a nu-l auzi. Din păcate, telefonul suna înainte, până ce, deodată, Cafar-dai, trezindu-se, sări din pat şi se repezi să răspundă.

— N'am spus eu că viscolul ăsta o să ne aducă necazuri? bombăni, încă somnoros, dibuind receptorul.

În sfârşit îl găsi şi-l duse la ureche.

— Tu eşti, Pehlevan?... Ce s'a întâmplat?... S'a stins lumina şi sapa e în puţ? Vai de mine!... Proastă întâmplare! Ah, blestematul ăsta de viscol orb!... Da, da, vin îndată!

Fără a mai pierde vremea. Cafar-dai îşi trase hainele pe el din fugă, îşi aruncă scurta de blană pe umeri, îşi luă şapca şi porni la drum.

Spaima lui era întemeiată. Oprirea curentului electric în asemenea împrejurări duce întotdeauna la accidente grave. De obicei întreruperile se anunţă din timp la sonde şi chirovnicii iau atunci măsuri de prevedere: sau ridică sapa mai sus, ca apoi s'o coboare cu multă grijă, sau scot cu totul prăjinile de foraj, lăsând puţul plin cu noroi, ca să-l ferească de surpări.

În timp ce pornea spre Enichend, inima lui Cafar-dai era chinuită de nelinişti. Rămânând mai mult timp nemişcată, sapa se putea înţepeni în fundul puţului şi faptul acesta scotea sonda din funcţiune pentru mult timp, dacă nu pentru totdeauna.

De-aceea își gonea mașina spre sondă, prin beznă și viscol, cu toată viteza..

In ultimul timp, Zechi și Ghiulșen se întâlneau foarte rar și atunci doar în treacăt, fie la sonda dela Enichend, fie la trust. In seara aceea însă, hotărîră să stea mult împreună și să cineze la un restaurant.

La ora unsprezece, ieșiră din hotelul puternic iluminat, se urcară în mașină și ajunseră repede la blocul cu șase etaje, în care locuia Zechi. Intr'o clipă, ascensorul îi duse sus.

— Zechi, oare ce se întâmplă acum la sonde, întrebă neliniștită Ghiulșen, intrând în apartament. Când ne duceam la masă, vântul abia începuse să bată și acum, ia uite, s'a ridicat o adevărată furtună. Cred că n'o să scăpăm fără stricăciuni. Dar mai cu seamă mă neliniștește sonda dela Enichend, căci tocmai în noaptea asta Cafar-dai doarme acasă.

In interiorul lui Zechi era cald și plăcut. Radiatoarele caloriferului dogoreau, făcându-te să uiți viscolul de afară.

Ghiulșen aruncă în mâinile logodnicului ei blana albă și, intrând în birou, chemă la telefon sonda dela Enichend, însă firul era ocupat. Atunci sună la alte câteva sonde, unde află că totul e în ordine; în sfârșit, formă numărul său de acasă.

— Nu m'a căutat nimeni, mamă? o întrebă pe Leila-hala. Nu? Bine. Dacă telefonează cineva, vezi cine e și sună-mă la Zechi... Când mă întorc? Curând, nu fii neliniștită.

Puse receptorul la loc și se așeză pe divan. Pe măsuța din fața ei era o tablă de șah, cu figurile aruncate în desordine. Ghiulșen se apucă să le orânduiască mecanic, cu gândurile în altă parte.

Zechi trase draperiile de catifea și se așeză la măsuță, în fața ei.

— Uneori mă războesc aici cu Martiros Avestisovici, spuse. Nu vrei să jucăm o partidă? Mi se pare că ai luat parte la un tur comsomolist de șah.

Fata se învoi să joace și între ei începu o luptă aprigă, care însă nu-i împiedeca să facă glume tot timpul. Avantajul trecea când de o parte, când de alta. La un moment dat, Ghiulșen simțindu-l de partea sa, își mișcă regina înainte, cu hotărire. Ochii ei albaștri scânteiau războinici.

— In luptă trebue să ai curaj! spuse. Ți-ai arătat capacitatea în toate domeniile, numai aici manevrezi slab figurile.

Zechi făcu o rocadă și regina rămase sub amenințarea nebunului.

— Da... răspunse după aceea. Se zice că jocul ăsta este o pia-

tră de încercare. Dacă vrei să afli părțile tari și slabe ale cuiva, atrage-l la o partidă de șah... Mi se pare că ai pierdut.

— Asta rămâne de văzut, făcu Ghiulșen, mutând figurile cu degetele asprite de lucru. Toamna se numără bobocii!

Zechi răspundea liniștit cu contralovituri la toate atacurile ei, stricându-i combinațiile și găsindu-și isteț ieșirea din orice situație.

— Da, toamna se numără bobocii!... spuse, făcând o mișcare și privind-o pe Ghiulșen cu un surâs. Mută, hai mută, să te văd cum ai să ieși din încurcătură.

Ghiulșen puse mâna pe cal.

— Toți repetă proverbul ăsta, murmură gânditoare. Chiar și Selim, care nu crede în reușita sondei dela Enichend...

Continua să țină calul în mână și își mușca buzele, clipind din genele lungi.

— Bătrânul Martiros Avetisovici îl spune și el cu plăcere, când afirmă că la Enichend nu este petrol... Și Cafar-dai, care crede în succesul nostru și căruia nu-i pasă de prezicerile rele, și el crede că, de sigur, toamna se numără bobocii!

Zicând, puse, cu un gest brusc, calul pe tablă.

Dar Zechi, parcă știind dinainte ce mișcare avea să facă, partenera sa, își mută fără șovăire nebunul.

Ghiulșen înțelesese că de data aceasta nu mai avea nicio scăpare.

— Ai repetat de nu știu câte ori că toamna se numără bobocii, râse Zechi. Acum, ia privește, draga mea! Vroiai să sburzi pe calul tău și uite că s'a găsit ceva care să-l poticnească; bunicii noștri spuneau că mai mare decât calul e cămila, iar mai mare decât cămila este elefantul...

Ghiulșen se simți rușinată și se îmbujoră, apoi apucă mâna mare a logondicului ei.

— Nu, n'ai jucat bine! spuse, răvășind figurile pe tablă.

Zechi îi mângâie mâna, cu blândețe.

— Draga mea, cel ce pierde e dator să recunoască. Jocul are regulile lui; de ce umbli cu șiretlicuri?

Fata se ridică, se apropie de fereastră și, dând la o parte draperiile, privi afară. Dincolo de geamurile duble, viscolul șuiera în întunericul de nepătruns al nopții. Zechi veni lângă ea, o luă de braț și o conduse la pian.

— Mai bine cântă-mi ceva! o rugă.

Ghiulșen se așeză pe taburet, degetele îi alunecară pe clape și glasul ei se ridică limpede și puternic, răspândind un farmec cald în liniștea încăperii.

Tânărul se întinsese pe divan, de unde o asculta cu ochii aproape închiși.

Melodia se sfârși cu o notă înaltă, pe care fata o prelungi mult, lăsând-o să se piardă ușor, ca pâlpâitul unei lămpi ce se stinge în zori.

— Acum e rândul tău, spuse apoi, întorcându-se spre logodnicul său.

Acesta luă o tară agățată pe perete și începu să îngâne ușor o melodie tristă.

Fata îl asculta, cu privirea fixată într'un punct îndepărtat și nevăzut. Pe negândite, ochii i se umplură de lacrimi. Zechi băgă de seamă turburarea ei, sfârși cântecul și agăță tara la loc, în cui.

— Ah! lacrimile fetelor! murmură turburat și el. .

Ghiulșen întoarse capul, stânjenită și își șterse ochii cu batista.

Zechi încercă să glumească:

— De ce se ivesc lacrimile astea și la bucurie și la durere? Se vede că fetele vor să aibă parte și de una și de cealaltă.

— Poate că ochii sunt legați de inimă! spuse Ghiulșen.

Apoi se uită la ceas și se ridică.

— Trebue să plec, Zechi; e târziu.

— Ce vorbești?! E încă foarte devreme!

— Nu; trebue să plec. ,

Își pieptănă părul în fața oglinzii, apoi se îndreptă spre cuier. Logodnicul o ajută să se îmbrace și coborîră scările împreună.

Peste o oră, după ce o conduse pe Ghiulșen, Zechi lăsă mașina la garaj și se întoarse acasă.

In clipa când intra, auzi soneria telefonului. Se apropie de masă fără să-și scoată paltonul și luă receptorul.

Era Cafar-dai care suna dela Enichend.

— Ce s'a întâmplat, usta? S'a întrerupt curentul? De mult?... Asta mai trebuia acum!... Am să telefonez îndată.

Se apucă să sune la trust, apoi la Ghiulșen, la Gazanfar, însă toate numerele erau ocupate.

Renunțând la telefon, aruncă receptorul și coborî repede scara, îndreptându-se în fugă spre garaj.

21

Cât merse, dela poartă până la ușa casei, Ghiulșen se umplu de zăpadă. Leila-hala, care veni să-i deschidă, exclamă, uimită:

— Ai, ai, ai! Ce zăpadă! Cred că ai înghețat de tot!

— E viscol mare! răspunse fata. Nici nu poți ține ochii deschiși.

După ce-și scoase blana și o scutură de zăpadă, intră în sufra-

gerie. Pe sprincene și pe genele lungi mai avea încă fulgi de nea, care se topeau la căldură.

Leila-hala îi aduse repede un pahar cu ceai fierbinte:

— Bea, draga mea! să te încălzești puțin.

Ghiulșen își bău ceaiul, apoi trecu în dormitor își scoase rochia și, ducându-se în fața oglinzii, începu să-și tragă acele din păr, care-i căzu în coade grele pe spate.

Tocmai când vroia să se urce în pat, sună telefonul; era Cafardai, care o înștiință, ca și pe ceilalți, că se oprise curentul și că sapa rămăsese în puț. Fără să șovăie, Ghiulșen își scoase papucii și începu să se îmbrace repede. Își puse o flanelă călduroasă de lână, djorabi[1]) groși, iar peste ei își încălță cismele de lucru. Când o văzu ducându-se în vestibul și luându-și mantaua de piele, Leila-hala sări arsă:

— Unde pornești, fata mea? Cum poți pleca pe furtuna asta? Ai să te nenorocești! Oare...

— Fii liniștită, mamă, sunt rezistentă! răspunse Ghiulșen. Pe o noapte ca asta tot n'aș putea dormi...

Apoi deschise ușa și scoase motocicleta afară.

Bătrâna privi în urma ei.

— Apăr-o, Doamne!... murmură, speriată.

Viscolul urla pe toate glasurile, ridicând în aer zăpada de pe pământ, amestecând-o în vârtejuri cu cea care cădea de sus. În besna nopții frământată de furtună, nu se vedea la un pas. Gerul pătrundea până la oase.

Ghiulșen străbătu străzile pustii și ieși din oraș.

Clădirile masive ale noilor fabrici mai mult se ghiceau în vârtejurile de zăpadă purtate pe sus; apoi începură să licărească slab lumini de pe la sonde, abia răzbind besna.

Gonind pe șosea, motocicleta lăsă în urmă mașini în care se aflau de bună seamă ingineri și conducători de trusturi, sau de schele, grăbiți să ajungă la sonde, pentru a lua măsuri împotriva viscolului.

Din când în când, din spre schele se ridicau sgomote surde; erau turle vechi de lemn ce se prăbușeau, dărâmate de furtună.

Ghiulșen pătrunse în stepa pustie. Aici nu se mai vedeau marginile drumului, nu erau nici case, nici sonde, nici măcar copaci cu ramurile goale. Câmpul deșert se topea cu desăvârșire în întuneric.

Fata accelera și mai mult, mărind viteza motocicletei, dar cu toate acestea i se părea că drumul nu se mai sfârșește.

---

1) *Djorabi* — ciorapi scurți, cu desene, care se îmbracă peste ciorapi (șosete). (N. aut.)

Când ajunse în vârful dealului, de unde drumul cotea către Enichend, motorul amuți deodată.

Ghiulșen sări de pe motocicletă și începu să se caute prin buzunare, dar văzu că-și uitase acasă lanterna electrică. „Nu s'o fi terminat benzina?" își spuse, speriată. „Ar fi groaznic!"

Încercă să pună din nou motorul în mișcare, apăsă cu piciorul odată, de două ori, de mai multe ori pe pedala de pornire, însă zadarnic.

Nu mai avea ce face; răsturnă motocicleta în șanț și porni înainte pe jos. „Nu-i nimic", se gândi, dând drumul la pas, „mâine am să iau mașina lui Cafar-dai și am s'o ridic de aici... Numai de n'ar acoperi-o zăpada!"

Vântul bătea vijelios din față, biciuind-o cu acele ascuțite ale zăpezii înghețate și ea abia se putea ține pe picioare. Dar își urma drumul înainte, luptându-se cu furtuna, stăpânită de un singur gând: „Să ajung cât mai repede la sondă!"

Deodată auzi din urmă clacsonul unei mașini și întoarse capul. Lumina galbenă a unor faruri străpungea besna nopții viscolite.

Socotind că e mașina vreunui funcționar superior al trustului, Ghiulșen rămase în mijlocul drumului.

Automobilul frână la un pas de ea și portiera din față se deschise, lăsând să se ivească un cap ascuns într'o giugă din pânză impermeabilă.

— Dumneata ești, Ghiulșen-hanum? vorbi omul din mașină Urcă-te, te rog!

Recunoscându-l după glas pe Selim, fată îi întoarse spatele, pornind înainte pe jos. Directorul biroului sări din automobil, alergă după ea și-o apucă de braț.

— Ai înnebunit?! îi strigă. Se poate, pe o asemenea furtună... să umbli prin stepă... pe jos? Sau te-ai rătăcit? Urcă-te în mașină, altfel te prăpădești.

Și, aproape cu forța, o urcă în automobil.

— Ghiulșen-hanum, spuse ceva mai târziu pe drum, viscolul ăsta seamănă cu o fată. Un poet a spus-o, cum nu se poate mai frumos:

O! Cum ne farmecă pe toți privirea ei sfioasă
Mai neagră decât noaptea grea, ca ziua luminoasă.
Și'n ochii ei străbat pe rând când viscolul de iarnă
Când primăvara parfumată ce inima ne-o sfarmă.

Văzând că versurile lui n'o impresionează, o întrebă:

— La ce te gândești, Ghiulșen-hanum?

— La sondă! răspunse fata. Dar pe dumneata ce te-a făcut să

pleci la Enichend pe o vreme ca asta? Ţi-e şi dumitale grijă de sondă?

— Da... râse Selim. Nu mai am linişte din pricina ei!

Conducea rău, astfel încât alunecau dintr'o parte într'alta a drumului. Ghiulşen începu să se teamă că, la pantele din preajma Enichendului, cu un astfel de conducător maşina s'ar putea răsturna, cu atât mai mult cu cât Selim, care de altfel chiar mirosea a băutură, era în mod neîndoios beat. Cheful de vorbă nu-i pierea deloc, însă fata aproape că nu-l mai asculta. Atât că după un timp îl întrebă:

— De ce bei aşa mult în ultima vreme? Vinul îţi ruinează sănătatea.

Selim se întoarse spre ea, o privi drept în ochi şi râse:

— Vinul îl înalţă pe om până la ceruri! Şi, apoi, ce-mi mai rămâne în iadul acesta, (arătă cu mâna în besna care-i înconjura) decât să beau? Căci, cu ce altceva mi-aş putea stinge focul inimii? Focul inimii mele care s'a aprins de dragoste şi nu află răspuns.

Ghiulşen îl privi cu asprime.

— Iar începi? Nu ţi-e ruşine de loc?

Drept răspuns, Selim frână brusc, o apucă pe neaşteptate de umeri şi-o trase spre el.

Fata îl îmbrânci furioasă, deschise portiera şi sări în zăpadă, aruncându-se orbeşte în besna plină de urletele viscolului.

Când sosi Cafar-dai, sonda era cufundată într'un întuneric de nepătruns. Luminându-şi calea cu o lanternă de buzunar, bătrânul chirovnic intră înăuntru şi începu să cerceteze maşinile, instrumentele, prăjinile, mestecătorul şi rezervoarele de noroi, folosindu-se de mâini ca să pipăe unele lucruri, acolo unde, în lumina slabă, ochii nu-l ajutau de-ajuns.

Venirea lui îi îmbărbătă şi-i însufleţi pe toţi.

— Cum s'a întâmplat asta, Pehlevan? îl întrebă Cafar-dai pe ajutorul său.

— Aşa.... lumina s'a stins deodată şi totul s'a oprit, răspunse Pehlevan.

— Poate s'o fi rupt cablul undeva, murmură bătrânul.

Fără să mai întârzie la sondă, se îndreptă spre pavilionul cultural, ca să vorbească la telefon. Sună în toate părţile, înştiinţându-i despre cele întâmplate pe toţi care puteau fi găsiţi. In sfârşit dădu şi peste Gazanfar, la una din schele, şi îi ceru să-i trimită imediat electricieni pentru verificarea cablului. Intre timp, aflase dela funcţionarul de serviciu la trust că nu dela uzină fusese întrerupt curentul.

Peste o oră sosi Polad, cu maşina de reparaţii, aducând o ju-

mătate de duzină de băieți tineri, care abia terminaseră școlile de meserii. Cu tot gerul și viscolul care nu conteneau, flăcăii se repeziră fără pierdere de vreme să verifice conductele electrice. Aveau toți asupra lor lanterne electrice, uneltele trebuitoare, capete de sârmă și bandă de izolație.

Cafar-dai tocmai se întorcea dela pavilionul cultural. Intrând în sondă, picioarele i se împiedicară într'un cablu rupt și fu gata să cadă în brânci.

— Aici, băieți! strigă, în întuneric. Veniți, că aici e stricăciunea.

Auzindu-i glasul, Polad se apropie.

— Erai aici, usta?

— Dar unde să fiu? bombăni nemulțumit chirovnicul. Parcă nu ți-am spus că trebue să stau la sondă? Acum vezi ce s'a întâmplat?

— Asta se putea întâmpla și cu dumneata aici, răspunse secretarul Comitetului de Partid.

Apoi urmă:

— Voia să vină și Gazanfar, dar nu l-am lăsat. Și el și Martânov au acum destul de lucru în schele. Mi se pare însă că ți l-a trimis pe Selim.

— Chiar că și aveam nevoie de ăsta!...

Chirovnicul fu cât pe-aci să tragă o înjurătură, dar se stăpâni, fiindcă tocmai atunci mașina lui Selim oprea lângă sondă. Directorul biroului de foraj se apropie încet, luptându-se cu vântul. Odată ajuns la adăpost, începu să pună întrebări cu privire la situația sondei. Cafar-dai răspundea scurt, mai mult fiind cu ochii la lucrul electricienilor. Aceștia găsiseră capetele firelor rupte și le legau, ajutându-se câte doi-trei laolaltă, ca să nu fie răsturnați de răbufnirile vijelioase ale vântului.

Incă mai lucrau astfel, când luminile orbitoare ale unor faruri țâșniră din noapte, proiectându-se asupra turlei — și îndată, în fața sondei se opri mașina lui Zechi. Acesta urcă în fugă podețul, îi salută pe cei de față, apoi întrebă, nedumerit.

— Dar Ghiulșen unde-i?

— Cum, unde-i se miră Cafar-dai. N'a venit cu tine?

— Am trecut pe la ea pe acasă, dar plecase înaintea mea cu motocicleta.

— O fată singură, cu motocicleta, pe o noapte ca asta? făcu Polad uimit. Cu siguranță că s'a înzăpezit pe undeva...

Cafar-dai se încruntă supărat și neliniștit.

— Băiete, îi spuse lui Zechi, trebue să te duci numaidecât s'o cauți.

— Să mai așteptăm puțin, usta, răspunse tânărul, fără să-și

piardă firea. Eu am tăiat drumul, prin Enichend; ea poate a ocolit pe dincolo.

Selim nu pomeni nimic de cele întâmplate pe şosea.

Polad se îndreptă spre pavilion, ca să vorbească la telefon.

Cafar-dai rămase pe podeţ, numai ochi şi urechi, tot aşteptând să simtă mişcând ceva în besna stăpânită de urletele vijeliei. Stătu cât stătu aşa, pe urmă nu se mai putu înfrâna şi strigă spre sondă:

— Pehlevan, ia vezi care-i liber acolo!

Indată se înfăţişară doi sondori.

— Vedeţi că în baracă sunt nişte beţe lungi, le spuse chirovnicul. Înfăşuraţi-le ghemotocuri de cârpe la cap şi înmuiaţi-le bine în petrol.

Când aceste făclii fură gata, Zechi, împreună cu cei doi sondori, porniră în căutarea Ghiulşenei. Dostali ar fi vrut să meargă şi el cu ei, dar Cafar-dai îl opri. Bătrânul era foarte supărat.

— Treburile astea făcute noaptea se termină totdeauna aşa! spuse, urmărind cu o privire posomorîtă maşina lui Zechi care se îndepărta.

— Nu-i noaptea de vină! se amestecă nemulţumit Selim. Când spuneam că sonda asta blestemată o să ne scoată toţi nervii, nimeni nu voia să mă asculte. Acum trebue să ne lăsăm celelalte treburi, ca să stăm ziua şi noaptea lângă ea. In ceea ce priveşte ferajul, înainte eram în fruntea întregului Azneft, iar acum orbecăim pe undeva pe la coadă.

Cafar-dai voia să-i răspundă, când veni şeful electrician:

— Toate firele sunt puse în ordine şi cablul este verificat, îl înştiinţă. Curent avem — putem deschide linia...

Tot atunci veni şi Pehlevan în fugă, dinspre pavilionul cultural, strigând încă din mers:

— Usta, vino repede la telefon... Te chiamă dela Comitetul Central.

Cafar-dai porni repede spre pavilion, unde-l găsi pe Polad aşteptând, cu receptorul în mână.

— Uite, a venit usta Cafar, vorbi acesta în aparat, când îl văzu intrând. Ii dau receptorul.

— Da, eu sunt, usta, răspunse Cafar-dai, ducând receptorul la ureche. Mulţumesc... Da, da... A fost o mică neregulă... Acum avem curent... da, băieţii au şi legat firele... Cred că îndată vom pune totul în ordine... Nu, nu, nu vom lăsa sapa să se prindă în puţ... Când am să le spun că aţi sunat, băieţii au să se apuce de lucru cu forţe îndoite... La revedere...

Revenind la sondă, mai înainte de toate chirovnicul ordonă să se dea drumul la curent, apoi îşi înştiinţă oamenii despre convorbirea telefonică avută cu secretarul Comitetului Central.

— Şi Cremlev întreabă cum ne merg treburile, continuă bă-

trânul, scoțând telegrama din sân și arătând-o. Vrea să știe cum ne îndeplinim angajamentul. Am uitat să vă spun, că secretarului Comitetului Central i-am dat cuvântul de cinste că n'o să lăsăm sapa să se prindă jos.

Cele patru reflectoare din jurul puțului se aprinseră toate deodată. Oamenii strânseră din ochi, încrețindu-și fețele din cauza luminii puternice, apoi se priviră între ei și zâmbiră, mulțumiți.

Vscolul continua să geamă la fel de tare, dar, din cauza luminii care se aprinsese, părea că în sondă e mai cald — și inimile tuturor se umplură de speranță.

Din toate colțurile se auziră glasuri înviorate:

— Începem!

— Stai la frână!

— Dar cine-i la pompă? Ganifa?

— Nu; eu sunt aici; la pompă e Dostali!

— Hai, dă-i drumul, usta, să vedem ce-o să se întâmple!

— Usta, la început mai bine stai tu la frână!

Maistrul se urcă pe platforma frânarului, mai aruncă o privire în jurul său, ca să se încredințeze că toți sunt la locurile lor, apoi manevră cu grijă volanul care pune în mișcare instalația de foraj. Dar, cu toate silințele lui, tija pătrată rămânea înțepenită.

Selim bombăni, enervat:

— Am prevăzut toate astea din ziua când s'a aprobat proiectul lui Zechi... Iar bătrânul ăsta lăudăros și fudul, urmă, privindu-l dușmănos pe Cafar-dai, s'a apucat așa, hodoronc-tronc, fără să întrebe pe nimeni, să reducă termenul de predare a sondei prevăzut în contract. E o nerușinare!... Las'să răspundă acum cei care au putut să fie atât de ușuratecl! Puțul ăsta a înghițit până azi milioane...

Se apropie de Cafar-dai.

— Trebue să-i facem o baie cu petrol, îi spuse, fără să-l privească în ochi.

Bătrânul se întoarse spre oamenii săi:

— Hai, băieți, să pompăm petrol în puț!

Ghiulșen rătăcea pe câmp, fără să știe cât se îndepărtase de drum. La tot pasul se împiedica de bolovani desveliți, căzând, sau dădea în gropi acoperite de zăpadă și se afunda până la genunchi. Vîscolul, care-i biciuia obrazul, o silea să-și țină ochii închiși, și, oricât era de puternică și de oțelită, abia putea să lupte cu răbufnirile lui.

Deodată se prăbuși, abia înfrânându-și un strigăt de durere. Călcase greșit și piciorul răsucit o chinuia tot atât cât neliniștea

de-a nu şti ce se întâmplă la Enichend între timp. In depărtare văzu trecând un automobil cu farurile aprinse.

„Ce departe de drum am ajuns!", se gândi Ghiulşen. Dar acum cel puţin ştia încotro s'o ia, aşa încât îşi adună forţele şi ridicându-se porni şchiopătând.

Peste un timp, văzu din nou farurile maşinii, care se oprise, din nefericire însă foarte departe de ea. Apoi, lângă automobil se aprinseră două făclii, pornind pe câmp, una spre dreapta, alta spre stânga. Viscolul le răvăşea flăcările — şi, între valurile de zăpadă purtată pe sus, uneori lumina nici nu li se mai vedea.

Maşina înainta la pas pe drum.

— Opreşte, strigă Ghiulşen. Opreşte!... Hei!...

Insă şuierul vântului îi acoperea glasul.

Curând farurile se apropiară, trecând prin dreptul ei. Fata încercă încă odată s'o oprească strigând din răsputeri, dar până la drum era încă mult, astfel încât cel dela volan nu auzi şi trecu mai departe. Atunci, fără să-şi piardă cumpătul, Ghiulşen se îndreptă, şchiopătând greu, către unul din cei doi oameni cu făclii, care venea în partea ei. Acesta era Haciatur. Când o zări, veni fuga spre ea:

— Tovarăşă Adighezalova, vă căutăm! Ce s'a întâmplat cu dumneavoastră? De ce v'aţi abătut din drum?

— Mi s'a stricat motocicleta, răspunse Ghiulşen. Am încercat să merg mai departe pe jos, dar m'am rătăcit.

Haciatur începu să facă semne largi cu făclia, învârtind-o pe sus.

— Bine că n'aţi căzut în vreo groapă mai adâncă sau n'aţi dat de lupi. Ştiţi câţi lupi flămânzi umblă prin stepă în nopţile astea de viscol?

— Norocul meu!... răspunse Ghiulşen, zâmbind. Ce-i la sondă? A început să ardă lumina?

— Când am plecat în căutarea dumneavoastră, încă nu ardea.

Semnalele făcute de Haciatur fură văzute numaidecât. Maşina şi celălalt sondor cu făclia se apropiară de ei. Zechi sări jos şi se repezi spre Ghiulşen.

— Ce ţi s'a întâmplat? o întrebă, neliniştit.

— Nimic. Nimic deosebit, răspunse fata luându-l de braţ. Dar dacă n'aţi fi venit la timp, cine ştie ce-aş fi putut să păţesc!

Se urcară cu toţii în automobil şi porniră spre Enichend. Când ajunseră la creasta dealului, văzură, încă de departe, turla strălucind în lumina reflectoarelor...

Ghiulşen intră în sondă şchiopătând. Cafar-dai se repezi în întâmpinarea ei.

— Unde ai fost, fata mea? o întrebă, îngrijorat. De ce şchiopătezi? Ai căzut, te-ai lovit?

Fata îi aruncă o privire lui Selim, care stătea lângă massa ro-

tativă, ștergându-și cu batista degetele mânjite de păcură — și răspunse liniștită:

— N'avea grijă Cafar-dai, nu mi s'a întâmplat nimic. Am călcat greșit și mi-am scrântit puțin piciorul... Mai bine spune-mi, ați spălat puțul cu petrol?

— Nu, asta nu i-a dat nimănui prin minte!... făcu Selim cu ironie și răutate, din spatele ochelarilor lui sclipitori.

Ghiulșen nu vorbea niciodată brutal, dar de data asta, cuvintele acestui om, pe care acum îl ura, o revoltară.

— Am observat că oamenii care vorbesc prea mult despre minte, sunt de cele mai multe ori lipsiți de ea!... răspunse.

Apoi adăugă, încet:

— Prost și mojic!

Directorului îi veni sângele în obraz; gura i se strâmbă și buzele începură să-i tremure de furie. Vru să-i arunce un răspuns usturător, dar, amintindu-și întâmplarea din mașină, tăcu și-i întoarse spatele.

Ghiulșen reveni spre Cafar-dai, sfătuindu-l să mai încerce încă-odată să basboșeze[1]) sapa înțepenită în puț.

Chirovnicul se urcă din nou pe platformă și, apucând manivela, puse mașinile în mișcare, la început încet, cu multă grijă, apoi tot mai repede și mai puternic.

Selim rămase încă puțin, urmărind cu neîncredere strădania lui, pe urmă clătină din cap a batjocură și plecă, îndreptându-se spre pavilionul cultural.

Cafar-dai reîncepu de câteva ori manevra, fără niciun folos, până ce, deodată, tija patrată se urni din punctul mort și prinse să se învârtească din ce în ce mai repede. Turla începu să tremure, sgâlțâită de rotirea vijelioasă a prăjinilor de foraj. Cu o mișcare iscusită, chirovnicul apăsă pârghiile, făcând sapa să urce în sus.

Toți cei din jurul lui răsuflară ușurați.

Bătrânul lăsă manivela în mâna frânarului, coborî de pe platformă, făcându-i semn lui Pehlevan să continue lucrul și, îndesându-și tutun în pipă, ieși din sondă, călcând apăsat cu pașii lui grei. Ghiulșen, Zechi și Polad veniră după el.

— Am fost liniștit dela început, spuse Cafar-dai, mulțumit de sine. Pe lângă ce-am văzut în viața mea, asta a fost o jucărie. Mi s'a întâmplat uneori să-mi rămână toate prăjinile în puț, și tot am scos-o la capăt.

Polad nu se putu abține de a glumi pe socoteala lui:

— Lasă, Cafar-dai! spuse oftând, cu o seriozitate prefăcută. Între noi fie vorba, dar treaba era destul de proastă. Recunoaște că o băgaseși pe mânecă. Noroc că băieții au reparat repede firele, alt-

1) *A basboșa* — a ridica și coborî. (N. aut.)

fel nu se ştie peste cât timp ai mai fi scos sapa. Nu uita c'o cam sfecliseşi şi atunci când cu cimentul. Dar să sperăm că aşa ceva n'o să se mai întâmple!...

Îşi privi ceasul dela mână şi se întoarse spre Zechi:

— Nu-i încă şase; mai avem timp să trecem prin schele. Desigur că viscolul o fi făcut şi-acolo destule rele, o fi dărâmat turle, o fi scos sonde din funcţiune, o fi rupt liniile electrice aeriene, poate o fi rupt şi ceva conducte... Hai să mergem.

In trecere, îşi aruncară ochii în pavilionul cultural. Selim dormea, întins pe divan, îmbrăcat cu mantaua impermeabilă şi cu cismele în picioare.

Polad se urcă în maşina lui Zechi care, într'o clipă se făcu nevăzută în vârtejurile de zăpadă ridicate de furtună.

22

Trecuse Februarie vijelios şi aspru, trecu şi Martie, prevestitorul primăverii. La Enichend, ziua şi noaptea, un sgomot greu, de deasupra şi de sub pământ, făcea să vuiască ţărmul. Sonda lui Cafar-dai bătea tot ce însemna record de viteză în foraj. Lucrul mergea ca pe roate, fără întrerupere, fără stricăciuni, fără niciun accident.

Apoi veni şi Aprilie, luna florilor.

Intreaga natură se trezea din somnul adânc al iernii. Iarba tânără acoperea cu catifea verde câmpul şi grădinile. Primele flori răsăreau pe acest covor înnoit, arătându-se gingaşe şi speriate soarelui. Pomii înfloriţi timpuriu se scuturaseră, dar erau destui alţii care să încânte ochii cu ramurile lor bogat împodobite.

Marea, peste iarnă de culoarea cenuşie a plumbului, acum îşi recâştiga frumosul ei albastru verzui, brăzdat de crestele albe ale valurilor.

Sub lumina caldă a soarelui, Enichendul strălucea în culorile lui de primăvară.

Intr'una din aceste frumoase zile, Cafar-dai stătea pe podeţ, încălzindu-se la soare şi supraveghea coborîrea burlanelor [1]) în puţ. Acum conducea el însuşi lucrările, ne mai părăsind nicio clipă sonda.

— Pehlevan, strigă spre ajutorul său. Pune frâna!

Apoi se aplecă şi cercetă coloana.

— Bine! Acum las-o jos! porunci mai departe. Aşa, aşa... Dostali, ia seama! Fii gata cu elevatoarele!

---

1) Burlanul de fier, care se introduce în puţ căptuşind pereţii ca să nu se prăbuşească. (N. aut.).

Coloana grea cobora, stârnind bubuituri în adâncul pământului. Macaraua se roti, aducând un nou burlan deasupra puțului. Dostali și Haciatur începură să-l înșurubeze puternic cu chei automate, la capul coloanei coborîte în pământ.

— Știam că în sondă este petrol, spuse cu mândrie chirovnicul, chiar înainte de a fi venit cei dela carotaj, deși asta este treaba lor. Păi, după proba luată de noi, am văzut și fără ei că am nimerit drept într'un strat petrolifer. Ce-a stabilit carotajul? Că jos sunt două zăcăminte de petrol... Mare ispravă, mă rog!

— Usta, spuse Dosta'i, desfăcând cheia automată de pe coloană, acum cred că au să ne dea o primă bună și au să vorbească peste tot despre noi... O să se spună că brigada lui Cafar-dai a forat cinci mii de metri. Ai să vezi c'o să scrie asta în toate ziarele și au să ne pună și fotografiile. Cred că o să se ducă vestea până la Moscova...

Bătrânului chirovnic nu-i plăcură aceste visuri de glorie ale lui Dostali, deși nici el însuși nu s'ar fi dat înlături să se laude cu isprava sa.

— Ascultă, Pehlevan, strigă deodată, bine că mi-am adus aminte!... Unde-or fi dracii ăia care trebuiau să vină după proba de pământ? Zechi mi-a telefonat de două ori de azi dimineață.

În clipă aceea în sondă intră tehnicianul care lucra cu Zechi și, încă de departe, îi strigă lui Cafar-dai:

— Unde-i proba de pământ, usta? Zechi o așteaptă.

— In sfârșit, ai binevoit să vii! îl întâmpină bătrânul, ironic. Cum văd, nu te grăbești deloc, și în timpul ăsta Zechi a făcut praf telefonul tot chemându-ne.

Omul începu să se apere:

— Nu sunt eu vinovat, usta; am întârziat din cauza șoferului. Intâi a trebuit să ne ducem după benzină și la centrul de distribuție am pierdut mult timp — pe urmă ne-am oprit pe drum...

Chirovnicul dădu să glumească pe seama lui, așa cum îi era firea:

— Tocmai asta spuneam și eu...

Dar îndată se opri, făcând cu mâna un semn de împăcare:

— Bine, hai s'o lăsăm! Astăzi sunt bun... Pehlevan, adă borcanele cu proba de pământ.

— Ei, usta, cum merg treburile pe-aici? întrebă tehnicianul. Sunteți bucuroși, nu-i așa? In tot trustul numai despre voi se vorbește.

Chipul bătrânului chirovnic se destinse într'un surâs mulțumit:

— Cum să nu fim bucuroși, când am dat de țiței? Și când mă mai cheamă la telefon și acela dela Comitetul Central, să mă întrebe cum merg treburile? De bucurie, mi-a venit să fac o glumă cu el.

„Nu iese nimic", zic. „Ne sbatem degeaba". Dar ce, m'a crezut? A simțit gluma, numaidecât. „Hei, usta Cafar, zice, vrei să mă pui la încercare!" P'ormă, când a auzit că am și dat de petrol, a râs înveselit și m'a felicitat. A spus că vine aici, să felicite și brigada, pentru marea noastră victorie. Uite, chiar așa a spus: pentru marea victorie!... Da, da, de fiecare dată după ce vorbesc cu el, întineresc cu zece ani.

Pehlevan aduse din baraca mașinilor trei borcane de sticlă cu capace metalice, pe care le înmână tehnicianului.

— Vezi, nu mai întârzia pe nicăieri și ai grijă de ele să nu le spargi, îl povățui chirovnicul.

Tehnicianul puse borcanele într'o sacoșă, apoi îi întinse mâna.

— N'avea nicio grijă, Cafar-dai... Mi se pare că ați terminat puțul!

— De terminat l-am terminat, dar acum trebue să ducem treaba mai departe, răspunse bătrânul, însoțindu-l afară.

— Ei, atunci noroc!...

Trimisul lui Zechi sări în mașină și porni, iar Cafar-dai se întoarse în sondă.

Sondorii își vedeau de treabă, muncind pe tăcute și cu spor, schimbând doar la nevoie câte un cuvânt scurt. Chirovnicul se învârti în jurul lor, le dădu câteva sfaturi, apoi se opri, gânditor, lângă massa rotativă. Dar bucuria nu-l lăsa să stea locului.

— Diseară am să-i telefonez neapărat lui Cremlev, începu vorba. Am să-i spun că, deși am promis să termin puțul în Mai, să mă ierte dacă mi-am călcat cuvântul, dar îl terminăm la sfârșitul lui Aprilie... In Mai o să dea petrol... Asta e, tovarășe Cremlev!... Vino încoa'!... o să ai prilejul să vezi și o nouă minune a tehnicei, să fii și musafir la sărbătoarea noastră!...

Bubuitul ca de tunet al unui lung burlan de fier, pe care sondorii îl rostogoleau din stivă spre a-l lega de macara, întrerupse convorbirea închipuită a chirovnicului cu Cremlev. Un burlan după altul intrau în puțul care le înghițea nesățios...

Zechi lucra în biroul său, la trust, când tehnicianul intră, deschizând ușa cu sgomot.

— Le-ai adus? îl întrebă nerăbdător, ridicându-se și lăsând tocul în călimară. Foarte bine. Să mergem la laborator... Dar pe unde-ai umblat atâta? Doar te-am rugat să te grăbești...

— Și eu am căutat să-l grăbesc pe șofer, dar... știți...

— Bine, bine, hai să mergem!

Intrară în căsuța aflată alături de serviciul geologic, unde-i întâmpină un miros iute, apăsător, de petrol și gaze.

Zarifa le ieși înainte.

— In sfârşit! spuse, grăbindu-se să ia sacoşa din mâna tehnicianului.

Apoi scoase un borcan, îl deschise, turnă puţin din conţinutul lui într'o eprubetă curată şi se aşeză la masa de lucru, pe care se găseau felurite aparate de laborator, unele de metal, altele de sticlă — şi o puzderie de flacoane de toate mărimile.

Zechi se aşeză alături, urmărind fazele analizei. In jurul lor, pe rafturi şi pe jos erau înşirate nenumărate sticle pline cu petrol, cu apă şi diferite emulsii.

După ce urmări un timp lucrul Zarifei, tehnicianul scoase puţin pământ dintr'un alt borcan, îl fărâmiţă într'un mojar de faianţă, umplu până la jumătate o eprubetă, iar deasupra turnă benzină, până la vârf. După ce astupă eprubeta, începu să agite amestecul. Lichidul căpătă numaidecât culoarea ceaiului slab.

— Tovarăşe Zechi! spuse mulţumit. Uitaţi-vă aici: ăsta-i cel mai veritabil petrol!

— Da, e petrol, încuviinţă Zechi, luând eprubeta şi arătând-o laborantei. Zarifa-hanum, ia priveşte!

Zarifa se apropie cu eprubeta de fereastră, cercetând-o cu atenţie la lumină, apoi turnă conţinutul ei într'un vas de faianţă şi înmuie în lichid o bucată de hârtie de filtru. Îndată pe hârtie se iviră pete cenuşii.

— Da, e petrol! încuviinţă şi ea.

Apoi îl întrebă pe tehnician:

— Ce ai turnat în eprubetă?

Acesta arătă o sticlă:

— Benzină; am luat-o de-aici.

— Eşti sigur că'n eprubetă nu fusese petrol?

— Nuu, era foarte curată.

Tocmai atunci se deschise uşa şi geologul şef intră în laborator.

— Martiros Avetisovici, îi spuse Zechi, priviţi eprubeta asta. Conţine petrol dela Enichend, dela adâncimea pe care am prevăzut-o. Serviciul de cercetări electrice, mi-a comunicat chiar acum că pe diagrama de carotaj sunt marcate două orizonturi petrolifere, despărţite de un strat subţire de humă. Grosimea unuia din ele e de patruzeci de metri, iar a celuilalt de cincizeci.

Bătrânul geolog luă eprubeta din mâna Zarifei, privi în lumină, pe deasupra *pince-nez*-ului, lichidul care căpătase o culoare galbenă, apoi i-o înapoie. După o scurtă gândire, spuse:

— Da, pare a fi petrol. N'aţi încurcat cumva probele?

Zechi surâse:

— Nu, n'am încurcat nimic. Probele sunt luate de chirovnic personal. De altminteri la Enichend nici nu avem altă sondă, aşa că n'avea cu ce să se încurce.

Martiros Avetisovici își frecă fruntea gânditor, își scoase *pince-nez*-ul, făcu câțiva pași până la fereastră și înapoi, pe urmă, oprindu-se, spuse:

— Foarte bine... Totuși, trebue să fim absolut siguri că nu e vreo greșeală la mijloc. Zarifa, verifică încă odată, cu atenție, toate probele și comunică-mi rezultatul.

23

Aprilie era pe sfârșite. Din când în când, cădea de sus câte o ploicică trecătoare, ca o ceartă între soți, apoi cerul se înseninа și, de după norii albi, risipiți, soarele senin al primăverii apărea din nou.

De dimineață, după ce trecu în inspecție prin schele, Martiros Avetisovici se întoarse la trust. Intrând în biroul său, scoase din casa de fier diagramele de carotaj și, întinzând pe masa de lucru una din ele, se aplecă asupra ei, alergând cu ochii pe rețeaua complicată a liniilor roșii și negre. După un timp de gândire, se ridică, îndreptându-și spinarea, făcu în carnet câteva însemnări, apoi se așeză din nou, rezemându-se în spătarul fotoliului, să răsufle puțin. Rămase astfel timp de câteva minute. Pe urmă își trecu mâna pe chelie, distrat, și își aruncă din nou ochii pe diagramă, oprindu-se la sfârșitul ei. Asta fu deajuns ca să se poată iarăși concentra. Își îndreptă *pince-nez*-ul pe nas și începu să examineze cu atențiune partea diagramei care privea ultima sută de metri a puțului dela Enichend. Bătrânul geolog găsea, se vede, o deosebită satisfacție în felul cum săgețile negre și roșii se împleteau aici, mai dese ca în alte părți, formând o rețea încâlcită. Rămase din nou pe gânduri un timp, după care, ajungând pe semne la o concluzie, își zise: „Ar fi bine dacă indiciile astea, atât de promițătoare, nu ne-ar înșela. Curios e totuși că uneori, în puțuri care au indicii tot atât de bune, nu găsim urmă de petrol".

Era atât de adâncit în gândurile sale încât nu auzi nici ușa deschizându-se, nici pașii celui ce intrase.

Era secretarul serviciului special, care se apropie și puse pe masă trei pachete mari.

— Vă rog să le luați în primire și să semnați, spuse, întinzându-i condica.

Gândurile geologului șef se risipiră. Desfăcu în grabă pachetele, în care erau hărți geologice făcute pe hârtie de calc, reprezentând felurite straturi, secțiuni și profiluri, însoțite de note explicative. Una din ele înfățișa perimetrul Ianar-dag, alta perimetrul Neftli-dere, iar o a treia cuprindea profilurile comparative ale peri-

metrelor fanar-dag, Neftli-dere și Enichend. Pentru alcătuirea lor se folosiseră rezultatele cercetărilor geo-fizice, secțiunea sondei dela Enichend, al cărei foraj se terminase, precum și hărțile și secțiunile celor optsprezece puțuri forate la Neftli-dere fără niciun rezultat. Analizat cu luare aminte, acest material complex putea oferi multe și prețioase date utile.

Geologul șef se apucă să-l studieze cu o râvnă deosebită, făcând o serie de comparații și confruntări, și luând notițe în carnetul său de lucru. Apoi se lăsă în spătarul fotoliului, închise ochii și rămase un timp astfel, părând că doarme; în realitate, mintea lui lucra cu aprindere, încercând să descurce nodurile și împletirile complicate de linii, ale căror capete parcă le simțea, pe undeva, gata să le prindă. În sfârșit, deschise ochii, își lipi pieptul de masă și începu să scrie repede ceva în carnet. Din când în când, se oprea și privea când la o hartă, când la o alta, când la amândouă puse alături, când la un plan, confruntându-l cu o secțiune — și iar începea să scrie, notându-și concluziile.

Terminând cu însemnările, se apucă de calcule. După o jumătate de oră, cinci sau șase foi de bloc erau împânzite cu cifrele mărunte ale scrierii lui îngrijite. În timp ce aduna și înmulțea astfel, murmura într'una ceva, pe sub nas, vorbind cu el însuși în cuvinte pe care altcineva nu le-ar fi deslușit. Și iar se întorcea asupra socotelilor făcute, luându-le încă odată la verificat, din ce în ce mai agitat și mai nervos. După un timp, turburarea lui lăuntrică ajunse atât de mare, încât n'o mai putu stăpâni; se ridică brusc, își aruncă *pince-nez*-ul pe masă și începu să se plimbe nervos prin birou. Numai după ce măsură de câteva ori încăperea dela un capăt la altul, se mai liniști, ca să se poată întoarce din nou la hârtiile sale.

Hârtiile acestea pline de cifre îl scoseseră din ale lui. Stătea în fața lor și parcă nu știa ce are de făcut; își ținea *pince-nez*-ul în mână și, ba îl punea pe nas, ba îl ștergea cu batista, ba îl lăsa, ca să-și mângâie capul chel, în vreme ce privirea îi rămânea nemișcată, într'un punct neprecizat. Pe urmă, parcă mânat de un gând clar ridică receptorul telefonului, ca, numaidecât, să-l pună la loc.

Teama că ar fi putut să greșească socotelile îl făcu să le ia din nou la verificat. Când sfârși, turburarea care-l stăpânise până atunci păru că va trece peste orice hotar. Sună nervos și-o rugă pe secretară să-l cheme numaidecât pe ajutorul său. Acesta se întoarse repede, înștiințându-l că Zechi se află la ședința Comitetului de Partid.

Martiros Avetisovici ridică receptorul și formă numărul administratorului trustului, dar, neprimind niciun răspuns, îl trânti înapoi pe furcă și, luând cu o mână hărțile, secțiunile și bloc-notes-ul, cu cealaltă *pince-nez*-ul, se repezi val-vârtej afară din birou. Traver-

sând strada în fugă, nici nu simți picăturile reci de ploaie care-i cădeau pe capul chel. Merse așa, gâfâind, până la biroul administratorului, unde întrebă de Gazanfar.

— Administratorul e la Comitetul de Partid, îi răspunse secretara.

Dar Martiros Avetisovici nu auzi și intră buzna în birou.

— Păi aici nu-i nimeni!... spuse zăpăcit, făcând repede calea întoarsă. Unde-i tovarășul Gazanfar?

Înțelegând, în sfârșit, că administratorul trustului se află la ședința Comitetului de Partid, porni fuga spre ușă.

— Ce s'a întâmplat, Martiros Avetisovici, strigă secretara în urma lui.

Dar geologul șef ajunsese departe, pe coridor, alergând spre ieșire.

Ajungând la biroul secretarului Comitetului de Partid, fu rugat să ia loc și să aștepte.

Trecură câteva minute, în care agitația bătrânului își atinse marginile. Nemaiputând sta locului, se ridică, nervos, neștiind ce să facă: să mai aștepte până la sfârșitul ședinței sau să se întoarcă la biroul său și să telefoneze de acolo? In clipa aceea din biroul lui Polad răsbiră voci și sgomot de scaune mutate din loc. Indată ușa se deschise și, în cadrul ei, se ivi Ghiulșen. Martiros Avetisovici făcu un pas spre ea, cu un surâs bizar.

— Și tu erai aici, fetițo? Am o știre nouă! O știre bună!...

Glasul îi tremura.

— Ce știre?... Spuneți, Martiros Avetisovici!

Dar geologul șef intră în birou, fără să-i răspundă. Ghiulșen veni după el.

Încăperea era plină de fum albăstrui de tutun. Toată lumea se ridicase, gata de plecare.

Martiros Avetisovici ridică mâna cu hârtiile și, împotriva firii sale de obicei reținute, strigă, în gura mare:

— Evrica!... Am găsit!...

— Ce ați găsit, Martiros Avetisovici? îl întrebă Polad. Luați loc și spuneți-ne despre ce este vorba.

— Am spus eu că nu pot greși! începu, cu însuflețire, bătrânul geolog, aruncând priviri triumfătoare în jur.

Ochii i se opriră la administratorul trustului.

— Priviți, tovarășe Gazanfar, am dat de urma petrolului! Acum e dovedit în ce parte a Neftli-dere-ului trebue să-l căutăm. Se poate indica numaidecât locul viitoarelor sonde...

Se așeză, desfășură hărțile pe masă și se întoarse spre secretarul comitetului de Partid:

— Tovarășe Polad, petrolul nu se află acolo unde l-am căutat noi, ci la un kilometru și jumătate spre sud-est...

Toţi cei de faţă îl înconjurară şi se aplecară peste hărţile din faţa lui.

— Foarte bine, Martiros Avetisovici! răspunse Polad, în cazul acesta, vă felicit! Înseamnă că, în afară de Enichend, o să înfiinţăm o exploatare şi la Neftli dere!

— Da, da... Bineînţeles!... Şi încă una, pe Ianar-dag!...

Gazanfar, Martânov şi Ghiulşen luaseră de pe masă hârtiile aduse de geologul şef şi le cercetau cu atenţie. Zechi făcea la fel, dar, în acelaşi timp, căuta să nu piardă niciun cuvânt din cele ce spunea Martiros Avetisovici, care-şi continua explicaţiile, cu entuziasm.

— Şi la Ianar-dag sunt zăcăminte uriaşe! spunea arătând cu degetul un cerc roşu de pe hartă. Aici petrolul se află la mică adâncime. La Neftli-dere, ce-i drept, este mai jos, pe la trei mii cinci sute metri.

Ridică harta şi arătă nişte linii trase cu tuş negru:

— Iată pe unde trec orizontalele...

Gazanfar se aşeză alături de el, pe un scaun liber.

— Minunat, Martiros Avetisovici! spuse, bucuros. Va să zică tainele Neftli-dere-ului sunt acum descoperite!

— Da, în sfârşit, tainele adâncurilor în locul ăsta sunt pe deplin desvăluite! încuviinţă geologul şef. Îţi aduci aminte tovarăşe Gazanfar, când stăteam împreună, vara trecută, pe terasa lui usta Cafar şi mâncam pepeni? Spuneam atunci că presupunerile mele nu pot fi greşite. Dar ce vreţi, avem de a face cu adâncurile!... E greu să stabileşti deodată totul cu preciziune.

După ce studie toate hârtiile, Zechi spuse:

— Un mare rol în descoperirea tainei dela Neftli-dere, ca şi în descoperirea perimetrului petrolifer dela Ianar-dag, l-a jucat sonda dela Enichend. Iată... (arătă una din hărţi) asta se poate vedea aici, în modul cel mai convingător.

— De sigur!... încuviinţă geologul şef. De sigur că sonda dela Enichend ne-a ajutat mult. Fără ea am fi fost nevoiţi să mai bâjbâim mult timp în necunoscut, dar... (se ridică şi luă harta din mâna lui Zechi) dar, uitaţi-vă aici: rezultatele cercetărilor geo-fizice şi profilurile celor optsprezece sonde dela Neftli-dere sunt de asemenea foarte interesante şi instructive. Ele clarifică multe stări de lucruri... Dar să lăsăm asta acum... (se întoarse spre Ghiulşen): Fata mea, fii bună şi spune-ne, ai să poţi organiza punerea în lucru a zece sonde deodată, ca să începi forajul la Neftli-dere?

Martânov începu să râdă.

— Nu râde degeaba! îl dojeni bătrânul geolog.

Şi, înconjurat de privirile vese'e ale tuturor, urmă hotărît:

— Mai bine gândeşte-te că trebue să te apuci, fără nicio întârziere, să-ţi faci calculele necesare pentru începerea exploatărilor!

— O să trebuiască să mobilizăm pentru Neftli-dere toată ţevăria existentă, spuse Martânov..

— Tovarăşe Martânov şi tu, Ghiulşen, interveni Polad, lăsaţi asta acum, că aveţi multe de făcut la Enichend. Nu mai întârziaţi, dacă nu vreţi să vă alegeţi cu o săpunească serioasă de la Cafar-dai. Bătrânul e în stare să se supere pentru orice nimic.

— Martiros Avetisovici, spuse voioasă Ghiulşen, înainte de a pleca, daţi-ne perimetre noi, arătaţi-ne locurile unde se găseşte petrol, şi noi, cei dela foraj, vom fi la înălţime! Sapa noastră, cum spune Cafar-dai, este gata oricând să pătrundă oriunde ne vor spune geologii.

Cu aceste cuvinte îi aruncă lui Zechi o privire plină de înţelesuri. Apoi se întoarse spre inginerul şef:

— Să mergem, tovarăşe Martânov!

Gazanfar continua să cerceteze materialul adus de Martiros Avetisovici, făcând însemnări în carnetul său. După un timp se opri şi spuse gânditor:

— Da-a!... Cât de puţin cunoaştem totuşi posibilităţile noastre!... Şi doar am săpat zeci de mii de puţuri!

— Trebue să explorăm cu mai mult curaj, observă Zechi. În peninsula Apşeron...

— Zechi, îl întrerupse Martiros Avetisovici, regretatul Ivan Mihailovici Gubchin, căruia tu îi eşti credincios în geologie ca lui Dumnezeu, nu odată a spus că, pentru a studia structura peninsulei Apşeron, trebue s'o priveşti din cel mai înalt vârf al Caucazului.

— Iar marele geolog rus, regretatul Dimitrii Vasilievici Golubeatnicov, răspunse Zechi, a spus ceva şi mai mult. După părerea lui, singura şi cea mai sigură cale de explorare a Apşeronului, a stepelor Azerbaidjanului şi a litoralului Mării Caspice, constă în a împărţi toate aceste zone în parcele de câte un kilometru pătrat şi a fora câte o sondă în centrul fiecăruia. „Sunt încredinţat, spunea Golubeatnicov, că prin acest procedeu veţi descoperi multe zăcăminte noi..."

— Ce plan îndrăzneţ! exclamă cu uimire Polad.

— Aceşti doi oameni au fost întemeietorii geologiei petrolifere în Rusia, spuse, adânc convins, Martiros Avetisovici, ridicându-se.

— Remarcabil e faptul, continuă Zechi, că Gubchin şi Golubeatnicov au stabilit, cu zeci de ani în urmă, locurile unde se află zăcămintele de petrol. Golubeatnicov a alcătuit, încă în cursul primului deceniu al secolului nostru o hartă structurală a perimetrelor petrolifere de sub apele litoralului. Pe urmă s'au instituit patru concursuri internaţionale pentru rezolvarea problemei extracţiei petrolului în golful care poartă astăzi numele lui Ilici, dar niciun specialist străin n'a fost în stare să prezinte un proiect satisfăcător. Iar mai târziu, în vremea lui Serghei Mironovici Chirov, când s'a pornit la

secarea golfului și la exploatarea zăcămintelor lui petrolifere, au fost folosite planurile întocmite de inginerii noștri sovietici. Iată care sunt faptele, iubite Martiros Avetisovici! încheie Zechi. Numele marilor savanți ruși și ale eminenților specialiști sovietici vor trăi tot atâta timp cât va trăi și știința geologiei.

Geologul șef ridică degetul și vorbi rar, deslușit, apăsând pe fiecare cuvânt:

— Industria petroliferă și știința geologiei din Azerbaidjan își datoresc toate realizările marilor savanți ruși și abnegației lor Aceasta este convingerea mea nestrămutată!...

— Așa este, Martiros Avetisovici! încuviință Gazanfar, dar noi, azerbaidjenii, trebue să ne dovedim moștenitori demni ai acestei științe — și s'o desvoltăm mai departe. În privința asta, dumneata și cu Zechi sunteți un exemplu viu, de toată lauda!... Aș vrea ca în viitor să colaborați într'un spirit de prietenie.

Administratorul îi salută din cap pe toți cei de față, și se îndreptă repede spre ieșire. Indată după plecarea lui, ceilalți membri de Partid părăsiră sala de ședință, fiecare grăbindu-se să ajungă la locul său de muncă.

24

Intreaga Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste trăește din aurul negru al Azerbaidjanului, din petrol.

V. M. MOLOTOV

Veniră primele zile călduroase.

Cafar-dai se mutase încă din Aprilie la vila sa din Enichend. Deși terminase forajul, inima nu-l lăsa să plece, așa că își petrecea zilele pe lângă sondă. Acum acolo lucrau alți oameni, sub conducerea inginerului șef al trustului, Martânov. Cafar-dai nu mai avea ce face altceva decât să-i privească, așteptând cu nerăbdare ziua când avea să se dea drumul la petrol. In buzunarul său era gata pregătită telegrama pe care, la momentul nimerit, voia să i-o trimită lui Cremlev, poftindu-l la Enichend, spre a se încredința personal de succesul forajului, a cărui viteză, cu toată marea adâncime a sondei, fusese nemaipomenită.

Cremlev veni însă pe neașteptate, de sărbătorile din Mai și nimeri de-a-dreptul la adunarea festivă ce se ținea la club. Primul chirovnic și renumitul miner luară cu acest prilej cuvântul, făcându-și dările de seamă asupra îndeplinirii angajamentelor ce-și luase fiecare în cadrul întrecerii socialiste. In ziua de 1 Mai defilară împreună în fruntea coloanei petroliștilor, umăr la umăr, pe străzile

frumos pavoazate ale oraşului, trecând prin faţa tribunei Comitetului Central al Partidului şi a Guvernului.

După manifestaţie, Cafar-dai, îl pofti pe Cremlev la vila sa, unde îl ospătă cu o masă îmbelşugată; iar seara se duseră împreună la operă, încheind în chip încântător această zi de sărbătoare.

A doua zi, Cafar-dai îşi luă rămas bun dela tânărul său prieten şi se duse la Leila-hala, spre a-i da ajutor să se mute în vilă. Ghiulşen îl rugase de mult să-i facă acest serviciu, deoarece ea stătea tot timpul, ziua şi noaptea, împreună cu Zechi şi Martânov, la sonda dela Enichend şi astfel nu avea timp liber de loc.

Lucrările pregătitoare pentru începerea extracţiei continuau într'un ritm febril; nu fuseseră întrerupte nici chiar în timpul sărbătorilor.

In prima noapte, când avu în sfârşit răgaz să vină la vilă, Ghiulşen dormi atât de adânc, încât se trezi mai târziu ca de obicei. Privind speriată ceasul deşteptător dela căpătâi, văzu că-i mai rămânea exact timpul care i-ar fi trebuit ca să ajungă fără întârziere la birou. Dar ea nu-şi schimba niciodată programul zilnic pe care şi-l impusese. După ce deschise larg fereastra, făcu obişnuita gimnastică de dimineaţă, îndeplinind întregul program, după comanda instructorului dela radio, apoi intră în baie şi făcu un duş. După aceea îşi pieptănă părul, prinzându-l cu agrafe şi, îmbrăcând un taior nou gri-deschis, intră în sufragerie.

Leila-hala tocmai punea pe masă cafeaua cu lapte şi jumări care sfârâiau în tigae.

După ce mâncă din toate cu poftă fata îşi scoase motocicleta şi porni spre birou. Era o motocicletă nouă-nouţă, care i se dăduse cu prilejul zilei de 1 Mai, ca premiu pentru repunerea în funcţiune a unor sonde avariate.

După sărbătorile din Mai, lucrările la birou se împuţinaseră. Ghiulşen rezolvă cererile celor doi chirovnici care o aşteptară, dându-le drumul să plece, semnă câteva comenzi de materiale adresate serviciului de aprovizionare tehnică şi se ridică, gata să pornească spre sonda nr. 1 dela Enichend.

Atunci însă intră în birou noua şi cocheta secretară a lui Selim.

— Tovarăşul Selim a plecat la sonda din mare, din ordinul administratorului, spuse aceasta. S'au ivit iarăşi nişte nereguli acolo. Probabil că nu se va întoarce până diseară — şi a dispus ca dumneavoastră să rămâneţi la birou. Uf! ce căldură!... făcu apoi, îndreptându-şi rochia de mătase. Ce v'a venit să îmbrăcaţi astăzi taior-ul?

— N'am ce face la birou, răspunse Ghiulşen. Mă duc la sonda dela Enichend. Dacă s'o ivi ceva urgent, telefonează-mi acolo.

— Dar aceasta este o dispoziție pe care v'a dat-o directorul! stărui secretara.

— Iar ceea ce ți-am spus, este o dispoziție pe care eu ți-o dau dumitale, răspunse liniștită Ghiulșen.

Secretara o măsură cu o privire ironică, își scuturâ zulufii lungi, ondulați, se răsuci pe călcâie, făcând să i se ridice puțin poalele rochiei scurte — și dispăru pe ușă.

Ghiulșen își luase bereta și începuse să și-o prindă cu ace în păr, când ușa se deschise din nou, lăsând să se vadă capul lui Pehlevan.

— Pot intra, Ghiulșen-hanum? întrebă acesta, sfios.

Fata zâmbi:

— Poftim, Pehlevan, intră! Cum merg treburile? La sondă e totul în ordine?

— Nu știu, răspunse ajutorul chirovnicului. Inginerul șef al trustului schimbă mereu țevile. Cred că e ceva care nu merge bine. Am venit să vă întreb dacă nu cumva aveți ceva de transmis. Tocmai plec într'acolo.

— Și eu merg tot acolo. Hai să te duc cu motocicleta.

— Mulțumesc, ajung eu și altfel...

— Ce, ți-e frică să mergi pe șea? Sau crezi că nu sunt în stare să te duc? întrebă Ghiulșen.

In clipa aceea, aruncându-și ochii pe ușa întredeschisă, îl văzu pe Dostali, care aștepta pe sală.

— A, va să zică, era și Dostali aici?! Ei, îmi pare rău, dar pe amândoi nu vă pot lua.

— Nu-i nimic, tovarășă Adighezalova, răspunse Pehlevan. Luați-l pe Dostali; eu o să găsesc o mașină pe drum; acum se duce multă lume la Enichend.

Ajungând toți trei la scară, Ghiulșen îl întrebă pe Dostali:

— Poate vrei să conduci și să stau eu la spate?

— Nu știu să conduc, Ghiulșen-hanum, mărturisi rușinat Dostali, așezându-se cu stângăcie pe șea.

Fata porni motorul, își făcu vânt cu picioarele și motocicleta porni pe șosea, huruind asurzitor.

La sonda dela Enichend era cu mult mai multă lume și mai multă gălăgie ca până acum. De la stația de compresoare, aflată ceva mai departe venea o conductă prin care se pompa în puț aer comprimat. Acum lucra aici inginerul șef al trustului, Martânov și brigada de exploatare, condusă de maistrul Sazonov.

Intrând în sondă, Ghiulșen îi salută pe toți, apoi se interesă de mersul lucrului.

Martânov suspină:

— Puțul este cu mult prea adânc; ne-am dat toate silințele, dar nu izbutim să-l activăm. Am schimbat de câteva ori conductele, am

pus unele cu diametrul mai mic, însă până acum n'am obținut niciun rezultat... Dacă-ți aduci aminte, Ghiulșen-hanum, urmă, după o scurtă tăcere, am atras atenția încă atunci când se discuta proiectul că la asemenea adâncime va fi foarte greu să activăm stratul. Profesorul Petrov ne-a spus că acest lucru e posibil, dar acum nu-l văd aici!... Să vină să ne arate.

— Mulți au mai spus atunci și altceva, vorbi Ghiulșen, și anume că este de neconceput săparea unui astfel de puț. Iar Cafar-dai ne-a dovedit, după cum vezi, că lucrul era perfect realizabil...

Iar după o pauză, urmă:

— Și ce ai de gând să faci acum?

— Ne-am gândit să punem în aplicare metoda combinată, răspunse încruntat Martânov, ștergându-și mâinile cu cârpe, cum ne-a sfătuit Zechi... Dar uite că vine chiar el și-o să ne explice.

Într'adevăr, geologul tocmai intrase în sondă și se lăsase obosit pe o stivă de țevi. Dând abia acum cu ochii de Ghiulșen, o salută și veni spre ei.

— Oho! exclamă, privind manometrul. Presiunea se ridică! Dacă o să meargă tot așa, ne putem aștepta chiar astăzi la activarea stratului.

Și strigă lăcătușului care stătea lângă capul de erupție montat la gura puțului:

— Ia deschide ventilul!

Lăcătușul îi îndeplini ordinul. Pe gura conductei, aerul țâșni, șuierând asurzitor, împroșcând apă turbure.

— Totul e în regulă! strigă Zechi, mulțumit, făcându-i semn să închidă ventilul la loc.

Martânov trimise un muncitor la telefon, ca să anunțe stațiunea de compresoare să mărească presiunea aerului comprimat.

— Dar ce, Cafar-dai se odihnește? întrebă Ghiulșen.

— Păi, cum să nu! răspunse Zechi râzând. Parcă-l mai poți lua acum de lângă sondă? Uite-l colo, pe deal; a făcut meeting în jurul lui. Hai să mergem să vedem ce spune.

Ieșiră din sondă și porniră la deal.

Cafar-dai stătea în mijlocul unei mulțimi de muncitori, îmbrăcat în haine noi, proaspăt bărbierit, cu mustățile răsucite și cu fața zâmbitoare. Tot trăgând din ciubuc și scoțând rotocoale dese de fum, povestea ceva de zor.

Ghiulșen și Zechi se apropiară pe la spate, ascultându-l.

— ...Americanii au venit aici încă din anul 1916, spunea bătrânul. Au venit în urma invitației lui Nobel și au fost primii care au folosit la noi forajul rotativ. În anul douăzeci, când se apropia Armata Roșie, s'au speriat și au luat-o la fugă, după ce, câinii! au distrus toate instalațiile și toate mașinile. Se temeau ca nu cumva

să ne folosim de tehnica lor... Apoi ne-am apucat noi de lucru. Serghei Mironâci Chirov, a cărui amintire nu va pieri niciodată din inimile noastre, ne-a spus atunci: „Forajul prin percuţiune nu ne poate mulţumi. N'o să construim niciodată socialismul, dacă o să săpăm câte doi-trei ani la un puţ. Am încheiat o convenţie cu americanii, le-am plătit în aur greu, dar ei nu se prea grăbesc să ne vie în ajutor. Trebue să trecem singuri la metodele noi de foraj!" Atunci, usta Ali, Volcov, Danilidze şi cu mine, bineînţeles am ieşit în faţă — şi i-am spus tovarăşului Chirov: „Daţi-ne maşini noi şi-o să izbutim!" Tocmai atunci, inginerul nostru Zotov făcuse planurile unei maşini pentru forajul prin rotire. Uzina s'a apucat s'o construiască şi, când tot utilajul a fost gata, am ridicat o turlă la Surahan, unde am început să săpăm. Din ordinul lui Chirov, cu forajul am fost însărcinat eu... Ei, dar nu despre asta e vorba. La început, ne-am chinuit cam mult cu metoda asta nouă. Şi, ce să vezi, tocmai atunci se iviră, ca din pământ, americanii. Dacă au venit, mai întâi s'au odihnit o săptămână întreagă, la hotelul „Europa Nouă", că, de, erau obosiţi de drum! Apoi, vreo zece zile au vizitat oraşul. După aceea, au început să viziteze schelele. Încă vreo lună, au aşteptat sosirea utilajului... Dar, ce să vezi, când să se pună pe treabă, au băgat de seamă că nu le venise tot ce le trebuia, că lipseau încă multe ca să poată pune maşinile lor în funcţiune. Ai noştri s'au oferit să fabrice în uzinele noastre piesele care lipseau; americanii s'au împotrivit cu hotărîre. „Nu putem lucra fără un utilaj fabricat în întregime de firma noastră!" au declarat — şi s'au pus să aştepte sosirea celei de a doua părţi a transportului. Cum s'a văzut mai târziu, firma lor tărăgănea intenţionat trimiterea utilajului, în speranţa că noi, neavând încotro, o să le concesionăm lor exploatările. Dar atunci a ajuns şi răbdarea noastră la capăt, încât li s'a pus în vedere americanilor să se ducă la dracu'. De sigur nu aşa aspru, cum o spun eu, ci în cuvinte mai politicoase. Li s'a arătat că o să ne descurcăm şi fără ei. Însă, înainte de a-i trimite peste ocean, i-au adus la sonda mea. Când au ajuns acolo, s'au apropiat cu toţii grămadă de puţ; sapa se învârtea din plin. Ochii ălui mai mare dintre ei s'au holbat cât cepele şi, uite, americanul ăsta roşcat, îl chema Leoyd, ţin minte şi azi, s'a uitat la massa rotativă, s'a uitat la mine, parcă nu-i venea să creadă, până ce a început să mormăie: „Good, good..." Iar eu îmi ziceam în gând: „Ştiu eu şi fără tine că-i good, adică bine, numai că tu o spui de ochii lumii. Ştiu că ochii tăi de sticlă sunt nesăţioşi, că tu şi acela care te-a trimis aici ţintiţi un singur lucru: cum să puneţi mâna pe petrolul nostru. Ei, nai am să forez, în necazul tău, fără niciun ajutor dela tine! Şi am să forez oricât o fi nevoie!..."

— Destul cu laudele, ustai îl opri Zechi, râzând. Tot ce ai făcut înainte e neînsemnat pe lângă ceea ce ai făcut acum.

— A-a, Zechi! Şi tu, fata mea! spuse bătrânul, întorcându-se spre ei surâzător. Ei, cum merge treaba la sondă?

Şi nu se putu opri, ca să nu se laude din nou:

— De nu s'ar fi întâmplat boroboaţa aia atunci, când cu absorbţia, am fi predat sonda până la 1 Mai, odată cu sărbătoarea noastră.

Acum, când se bucura până în adâncul inimii ştiind că sonda de cinci mii de metri era săpată şi avea în mod neîndoios petrol, voia totuşi ca Zechi s'o confirme în faţa lumii. Deaceea îl luă pe departe:

— In materie de petrol, am toată încrederea în tine. Ia spune-mi, este ceva în puţul nostru, sau hârtiile astea cu pătrăţele doar ne încurcă?

Zechi îi cunoştea slăbiciunea încât râse în sine şi-i răspunse cu un aer foarte serios:

— Deocamdată nu-i nimic deosebit care te-ar putea bucura, usta. Să vedem ce-o să iasă...

Cafar-dai îi aruncă o privire din care se vedea că nu poate fi înşelat, ca unul ce ştia mai bine decât oricine dacă este sau nu petrol în puţ.

— Hârtiile voastre, fiule, spuse apoi, nu pot să arate nimic despre petrol. Asta o ştie numai sapa.

Cei din jur începură să râdă.

— Cafar-dai, dacă faci o cinste ca lumea, îţi spun adevărul! glumi Zechi.

— Tu trebue să faci o cinste mai mare! răspunse bătrânul. Fără sonda asta unde ai mai fi găsit o asemenea djeiran ca Ghiulşen?... Dacă e vorba de mine, bine, eu sunt gata! La mine masa e pusă; hai să ne aşezăm la petrecere chiar de diseară.

Zechi îi mulţumi, apoi îl întrebă din senin:

— Ce ştiri mai ai dela Aidân? Se întoarce curând?

Chirovnicul îl privi mirat.

— Ce legătură are Aidân cu sonda noastră?

Apoi deodată se dumiri şi începu să râdă în hohote:

— Aa! Da, am înţeles, am înţeles... Acum ştiu despre ce-i vorba: Oriunde m'aş uita, n'o văd decât pe Şahrabana.

— Ce-i cu Şahrabana? întrebă curioasă Ghiulşen.

Cafar-dai râse, netezindu-şi mustăţile.

— Demult voiam să-i povestesc asta lui Zechi, dar tot nu găseam prilejul. Acum, pentrucă veni vorba, ascultaţi... Asta era demult. La medres [1]) învăţau zece tineri de vârsta când începe să mijească mustaţa. Printre dânşii se afla unul cu numele Iunus. Toţi citeau cu atenţie coranul şi când nu înţelegeau ceva, îl între-

1) *Medres* = şcoală pe lângă moschee.

bau pe mulla; numai Iunus stătea ziua și noaptea cu cartea deschisă, tăcea și nu întreba niciodată nimic. Dacă a văzut așa, mulla a început el să-l întrebe, dar Iunus stătea cu capul aplecat fără să-i răspundă un cuvânt. Oricât s'a silit mulla, orice a făcut ca să-l desmeticească a fost fără folos: Iunus tăcea. Atunci învățătorul s'a supărat. „Ascultă drăguțule, i-a spus, te-ai uitat atâta în carte — și văd că n u știi nimic. Dacă nu înțelegi, întreabă-mă, dacă înțelegi răspunde la întrebările mele: Ce vezi tu în cartea asta?" — „Jur pe Dumnezeul meu, mulla, a răspuns Iunus, că oriunde m'aș uita, nu o văd decât pe Șahrabana"... Adevărul era, încheie Cafar-dai, în hohotele de râs ale celor ce-l ascultau, că, înainte de a-l trimite la medres, pe Iunus îl logodiseră cu o fată pe care o chema Șahrabana.

Bătrânul le făcu cu ochiul, Ghiulșenei și lui Zechi, și-i întrebă:

— Vasăzică vă interesează când vine Aidân? Pot să vă spun ceva care să vă bucure: flăcăul meu a plecat încoa dela Moscova. Am primit ieri o telegramă dela el.

Zechi zâmbi:

— Usta, pentru vestea asta bună, hai să-ți spun și eu ceva: în puț este atâta petrol, încat n.ci n'o să-l putem scoate pe tot. Stratul are o grosime de nouăzeci de metri.

— Dacă-i așa, atunci au să fie două chefuri! făcu bătrânul. Unul al meu și unul al tău. Iar pe lângă asta, și două nunți...

Pehlevan se apropie în goană, răsuflând greu.

— Usta, sonda s'a pornit! strigă. In rezervor a început să curgă apă turbure. Te cheamă Martânov...

Chirovnicul îi privi triumfător pe cei din jur:

— Asta-i nunta! Băieți, pe cuvântul meu că încep să număr bobocii de pe acum; nu mai aștept toamna!

Zicând, își scutură pipa, o băgă în buzunar și se îndreptă spre rezervor, urmat de toți ceilalți.

In timpul care trecuse de când Zechi și Ghiulșen urcaseră dealul, ducându-se să-l asculte pe Cafar-dai, împrejurimile sondei își schimbaseră înfățișarea pe negândite. Câteva detașamente de pompieri apăruseră, postate din loc în loc în jurul turlei — și alte mașini roșii continuau să sosească, aducând oameni în haine impermeabile și cu căști strălucitoare de alamă.

Pretutindeni se iviseră panouri cu inscripții: „Fii atent!" „Intrarea în sondă este interzisă!" „Nu uita: gazul de sondă este un corp ușor inflamabil!" „Pentru fumat, mergi la judecată!".

La marginea mării se instalaseră pompe puternice, dela care se întindeau spre sondă furtunuri groase de incendiu...

Înăuntrul turlei, Martânov conducea lucrul cu toate simțurile încordate asupra puțului, serios și grav, fără să răspundă nici la

întrebări, nici la saluturi. Maistrul sondor, muncitorii și lăcătușii îi îndeplineau poruncile în tăcere și cu cea mai mare grabă...

In apropierea sondei se săpaseră în pământ trei rezervoare pentru scurgerea petrolului. Intr'unul din ele curgea acum, pe gura conductei, o apă turbure, amestecată cu gaze. Culoarea ei era schimbătoare, când mai deschisă, când cafenie.

Cafar-dai și cei care coboriseră cu el, înconjurară rezervorul.

Gazanfar, Polad și Martiros Avetisovici se apropiară de el în grabă.

Chirovnicul îi întinse râzând mâna geologului-șef:

— Ei cum este Martiros-chișî? Cine a avut dreptate?

— Felicitările mele usta! răspunse bătrânul.

— Și eu te felicit pe dumneata, Martiros-chișî! spuse cu bunătate Cafar-dai. Am auzit că ai desvăluit în sfârșit taina Neftidere-ului!

— Da, usta Cafar. Abia acum o să înceapă lucrul serios la Neftli-dere — și mi se pare că ai să te duci acolo.

Unul din inginerii trustului, arătă gazele care țâșneau pe capul conductei.

— Se vede că puțul a nimerit într'o pungă de gaze. E posibil ca nici să nu fie petrol...

— Martiros Avetisovici, întrebă Ghiulșen, observați că deasupra apei apar din când în când pete de țiței?

— Și un orb poate să vadă asta! se amestecă în gura mare Dostali, ieșind din mulțime și arătând țițeiul care, o clipă, luci în culorile curcubeului. O să fie atât petrol aici, cât n'a fost nicăieri!

Apa creștea, și petele de petrol se îngroșau dela o clipă la alta. Deodată, un vuiet surd, puternic, se ridică din adâncuri. Rezervorul începu să fiarbă, aruncând stropi de țiței în toate părțile. Vuietul de sub pământ creștea, făcând să se cutremure turla uriașă, ca și când un vulcan ar fi clocotit sub ea.

Martânov strigă, poruncitor:

— Să plece toată lumea de lângă sondă!

Muncitorii coborîră în fugă podețul, urmăriți de sgomotul care creștea, sguduind pământul, prefăcându-se într'un înspăimântător vuiet subteran.

Deodată în rezervor năvăli un val negru, spumegând. In aceeași clipă, o uriașă țâșnitură de gaze amestecate cu petrol răbufni din puț, prefăcând în țăndări și aruncând în aer capul de erupție montat la gura lui.

Vâna de petrol se duse cu vuiet în sus, smulgând dela locul lor toate trei platformele și geamblacul, pe rând, aruncându-le în bucăți la pământ.,

Pompierii ridicară furtunurile, încercuind erupția în jerbe puternice de apă, ca și când ar fi vrut să se ia la întrecere cu ea.

Țițeiul țâșnea ca fulgerul în sus, de unde apoi cădea ca o cascadă neagră, scurgându-se clocotitor și înspumat în gârle pe pământ. Valurile lui negre luau tot ce întâlneau în cale — scânduri, bârne, piese de mașini — smulgându-le din loc și rostogolindu-le la vale, într'un iureș de neoprit.

Într'o clipă, rezervoarele și gropile făcute împrejur se umplură până sus. Țițeiul dădu peste margini și se revărsă mai departe, ca lava dintr'un vulcan, năvălind în valea care despărțea sonda de țărm, o înnecă repede până sus și începu să se ridice spre vilele din Enichend, acoperind viile, livezile, grădinile, straturile de flori...

Oamenii ieșeau speriați din case, apucând tot ce puteau duce cu ei, fugind din fața potopului negru care se apropia. Găinile alergau zăpăcite prin curți, cotcodăcind, băteau nevolnic din aripi, împinse de spaimă, până izbuteau să sboare pe acoperișuri sau prin copaci.

Fatma-hala își ridicase fustele lungi și scotea din dulapurile de jos lucrurile mai de preț, ca să le ducă la etaj.

La casa de alături, vecina sa, Leila-hala închisese toate ușile și ferestrele și privea cu spaimă valurile negre ce se apropiau, gândindu-se neliniștită la Ghiulșen, care trebuia să fie undeva, prin preajma sondei, într'un loc cine știe cât de primejdios.

Îndată ce începuse erupția, se telefonase la Bacu, de unde începură să vină în goană coloane de mașini și camioane, aducând muncitori de prin schele, înzestrați cu hârlețe și lopeți.

Curând, o armată numeroasă de săpători umplu împrejurimile, silindu-se să pună zăgazuri în fața valurilor năvalnice de țiței.

Un grup de muncitori veni în fugă pe străduța care mărginea vila Adighezalovilor, și se apucară să sape repede un șanț.

— Îi facem mormânt lui Churchill! strigă vesel un tânăr dintre ei, înfigând hârletul în pământ.

— Sapă, băiatule, mai adânc! îi răspunse un altul, care muncea cu râvnă alături de el. Churchill are mulți chiurchilași și trebue să avem grijă de toți!

Pretutindeni se auzeau lovituri de târnăcoape și lopeți, amestecate cu vorbe de glume și cu râsul oamenilor, voios. Nu se temeau de altceva, decât ca prețiosul petrol să nu se reverse în mare, cu toată strădania lor.

Gazanfar stătea, ca un comandant pe câmpul de luptă, într'un loc mai ridicat, în marginea Enichendului, de unde îndruma echipe de muncitori și funcționari spre sectoarele mai amenințate. Alături de el se frământa bătrânul geolog, Martiros Avetisovici, tot potrivindu-și emoționat *pince-nez*-ul pe nas și dând din când în când câte un sfat cu folos.

Responsabilii raionului și ai trustului, și inginerii, în frunte cu Polad, căutau să îndrepte torentele de țiței spre rezervorul uriaș la a cărei amenajare mii de oameni munceau înfierbântați.

Zechi se afla în sectorul cel mai greu, la țărm, unde se ridicau cu o iuțeală de necrezut zăgazuri de pământ, ca bastioanele unei cetăți.

Ghiulșen lucra alături de el. Frumosul tăior gri, care de dimineață fusese nou-nouț, era acuma distrus. Dar ce putea să însemne un tăior, când ochii ei albaștri, mai frumoși decât orice vestmânt iradiau bucuria fără margini a acestei împliniri.

Un lanț de muncitori, aduși din schele, se întindeau trei-patru kilometri pe lângă țărm, săpând dealungul mării șanțuri largi și adânci. Nisipul și pământul scos îl aruncau spre apă, ridicând un zăgaz înalt.

În timpul acesta însă, nivelul țițeiului creștea, și tot mai mare era primejdia ca, depășind orice zăgazuri, să se reverse în Hazar.

Din ordinul lui Martânov, o echipă de săpători speciali, se apucară să facă un tunel, care să ajungă la coloana sondei pe sub pământ, de unde, cu un bloc masiv de fontă să se întrerupă erupția temporar.

Cafar-dai nu se mai deslipea de acest puț năbădăios, fructul străduinței lui, și muncea cât șapte flăcăi.

Chiar din prima clipă când petrolul făcuse erupție, el îi poruncise ajutorului său:

— Pehlevan, fugi la pavilion, eu n'am timp... Telefonează la Comitetul Central; numărul telefonului e scris acolo, pe perete... Să se bucure și el...

În altă parte, Tocilov dirija mașinile care aduceau dela oraș mâncare și băutură pentru cei ce munceau, și în preajma lui forfoteau bufetierele, cu halatele albe stropite de păcură până sus.

Cam aceleași cuvinte se auzeau peste tot: „Fii cu băgare de seamă!" „Vezi să nu-și aprindă țigara vreun neghiob!" „Să nu cazi în groapa cu păcură!"... Și, peste aceste cuvinte care treceau dela om la om, huruitul erupției asurzea urechile tuturor.

Aerul era îmbâcsit de mirosul greu al gazelor și țițeiului care dădea grețuri, dureri de cap și pe mulți îi făcea să tușească necontenit.

În aceste clipe nebăgarea de seamă, oricât de mică ar fi fost, putea aduce o catastrofă a cărei întindere era de neînchipuit. Focul unui chibrit, scânteia făcută în piatră de o lopată sau de un târnăcop puteau aprinde va'ea, dând naștere unei mări de foc.

Automobilele se opreau la o depărtare de cinci-șase kilometri de locul erupției, dincolo de colină, unde se despart cele două drumuri care duc la țărm.

Uruitul sondei se auzea și mai de departe, dela zece kilo-

metri întinşi peste dealuri şi văi. Din când în când răzbeau pe sub pământ vuiete surde ca ale unor cutremure ce se întâmplau în adânc.

Din vârful colinei aflate la răsărit de Enichend se deschidea o privelişte de neasemuit: imensul lac de petrol sclipea multicolor în razele soarelui, în timp ce, de jur împrejurul lui, miile de oameni roiau ca nişte furnici. Iar dincolo de acest colţ de pământ înnegrit, valurile Hazarului, palid-albastre, curate, îşi vărsau domol spuma albă pe ţărm, ca şi când în faţa lor nu s'ar fi întâmplat nimic.

Venea seara şi erupţia arunca ţiţeiul la fel de sus, ca la început, în timp ce torentele negre cuprindeau tot mai departe şi mai mult valea de lângă Hazar. Nici rezervoarele noi, săpate în grabă, nici zăgazurile de pământ nu le puteau ţine în loc.

Alte mii de oameni, dela instituţiile publice din oraş, dela şcoli, din localităţile vecine se îndreptau cu grabă spre Enichend.

Sub conducerea maestrului Sazonov, pompe puternice împingeau fără întrerupere ţiţeiul în rezervoarele săpate dincolo de deal... Cu toate acestea, lacul negru creştea necontenit.

Pe colinele învecinate se instalară reflectoare puternice, pentruca lucrul să poată continua şi după apus... Un detaşament de pază înconjură paşnicul Enichend.

Un grup numeros, în care erau Şafiga, Aidân, Şumşad, Volcov, usta Airapet şi usta Gheidar, îl căutau în mulţime pe Cafar-dai. Tot întrebând din om în om, ajunseră până la urmă la far.

Şumşad fu prima care-l zări pe bătrân.

— Uite! strigă, cu bucurie. Tata e acolo sus, cu Ghiulşen şi Zechi!

Cu mare greutate izbutiră să ajungă la chirovnic.

Văzându-şi fiul, Cafar-dai păşi înspre el, îl cuprinse în braţe şi-l sărută apăsat. Apoi, dându-se un pas înapoi, îl cuprinse cu privirea şi spuse, mândru de flăcăul său:

— Măi băiete, dar tu ştii că te-ai făcut un adevărat bărbat!?

— M'am întors să forez la sonde, tată! răspunse Aidân.

— Şi bine ai făcut fiule! Sunt unii aici care te aşteaptă cu mai multă nerăbdare decât mine, răspunse Cafar-dai, aruncând o privire şugubeaţă spre Zechi şi Ghiulşen.

Volcov se apropie de el.

— Hai, frate, să te felicit şi eu! spuse, cu glasul lui gros, cuprinzându-l în braţele lui de uriaş. Căci acum trebue să mă apuc şi eu de muncă.

Usta Airapet şi usta Gheidar îl felicitară şi ei din toată inima pe bătrânul lor prieten.

— Ce mai e nou, tată? întrebă Aidân.

Cafar-dai arătă spre uriaşa vână de petrol în care lumina apusului făcea să joace culori roşiatice.

— Ce noutate poate fi mai bună decât asta, fiule? Face să-ţi dai şi sufletul pentru ea. Aici e totul: şi bucuria, şi fericirea, şi viitorul... Ai venit tocmai la timp...

Apoi se întoarse spre Zechi:

— Tu ce zici, dragul meu? Eu cred că erupţia asta se vede de dincolo de Arax... Fiarele hrăpăreţe de acolo au să aibă dureri de burtă! Nu-i aşa?

— Ba, aşa e, Cafar-dai, răspunse Zechi. Cred că în curând au s'o vadă şi dela New York, din Wallstreet.

Deodată, din spre sondă se ridică un huruit asurzitor, care făcu pământul să se cutremure, ca şi când miezul lui de lavă ar fi sărit în aer.

Mulţi se feriră speriaţi, luând-o la fugă; alţii, atraşi de măreţia erupţiei, îşi întoarseră privirile spre sondă.

Se vedea numai partea de jos a ţâşniturii, căci sus totul se pierdea într'un nor negru, care creştea ca o pălărie uriaşă, scuturând asupra împrejurimilor picăturile mari şi dese ale ploii de petrol.

Cafar-dai clătină din cap şi spuse gânditor:

— Lucrez aici de peste cincizeci de ani, dar aşa ceva n'am văzut niciodată!...

In clipa aceea, în vârful unei coline fulgeră lumina orbitoare a unui reflector. Toţi îşi întoarseră fără voie capetele, ferindu-se, şi atunci dădură cu ochii de un om mărunţel, cu ochelari, care se apropia păşind cu frică peste băltoacele de petrol. Era directorul biroului de foraj, sosit în sfârşit şi el la locul erupţiei. Călcând cu grijă, tot ferindu-se să nu-şi murdărească pantalonii, ajunse lângă grupul lui Cafar-dai, privi împrejur şi murmură:

— O-ho! Ia uite ce se petrece aici!...

Cafar-dai râse:

— Aa! Bine-ai venit Selim-djan[1])! Ce te miră atât? Acum o să numărăm altfel şi bobocii şi procentele tale!

Cei din jur începură să râdă, aruncând câte o vorbă de glumă.

Selim tăcea, ştergându-şi cu batista obrazul năduşit. Dar, îndată după aceea, privirile celor care îl înconjurau pe chirovnic, fură atrase în altă parte, spre un tânăr înalt, cu pantaloni cenuşii, mânjiţi până la brâu de ţiţei. Venea la braţ cu o fată îmbrăcată într'o rochie albă, care deasemenea era toată numai stropituri.

Cafar-dai îşi încreţi ochii, să vadă mai bine, apoi, recunoscându-l pe noul venit, îi ieşi înainte, strigând:

— Cremlev! Vladimir Panteleevici! Dar ce, n'ai plecat încă?

---

1) *Djan* — drăguţ. (N. aut.)

— Plecasem, răspunse tânărul surâzând, însă Zarifa m'a luat chiar dela gară ca să m'aducă aici.

— Era să se înnece în rezervor foca asta! începu să bombăne Zarifa, făcând pe supărata și aruncându-i însoțitorului său o privire batjocoritoare, îndulcită fără voie de tandrețe. Îi spun: Ține-te de mine!... Dar ce, poți să ții un unchiaș ca ăsta? Era să mă tragă și pe mine după el!

Cremlev îi întinse mâna bătrânului chirovnic:

— Usta, am auzit multe despre tine, dar n'aș fi crezut niciodată că ești în stare să faci asemenea minuni! spuse, arătând din cap vâna de tiței. Și natura ține cu tine. Recunosc pe deplin: ai câștigat întrecerea! Noi nu putem învinge un asemenea uriaș...

— Nu, aici nu e vorba numai de mine! răspunse Cafar-dai, de data aceasta lăsând orice glumă și arătându-se modest. Cât m'am chinuit la Neftli-dere, fără să iasă nimic! Privește-i, urmă arătând spre Zechi și Ghiulșen, și ei sunt învingători astăzi! Știința și tehnica! Ce-ar fi chirovnicia mea, fără ei? Dar privește și dincolo, — întinse mâna spre marele lac de păcură, pe malurile căruia munceau cu aprindere mii de oameni — acesta-i poporul! Curând va veni aici întreaga suliare din Bacu. Va veni însuși secretarul Comitetului Central. Ai să vezi! Înțelegi ce vreau să spun, Cremlev? Știința, Partidul, poporul... și marele Stalin! Iată în ce constă forța uriașă a fiecăruia dintre noi! Ce-ai putea face, dacă ai fi singur?...

— Înțeleg totul, usta... Totuși, dă-mi voie să te felicit tovărășește din partea tuturor celor dela Moscova și...

Cremlev nu mai căută cuvinte de prisos; îl cuprinse în brațe pe chirovnic și-l sărută apăsat pe obraji.

In timpul acesta Zechi o iscodea pe Zarifa.

— Unde v'ați cunoscut? o întrebă, privind-o în ochii strălucitori de bucurie.

— La serata dela club... încă de când a venit data trecută aici.

— Și v'ați împrietenit așa repede?

— Cu Cremlev nu era greu de'oc... Și-a făcut la noi foarte mulți prieteni; și dumneata mi se pare că ești unul dintre ei.

Zechi zâmbi:

— Ochii dumitale spun ceva mai mult, Zarifa. Mi se pare că am avut dreptate atunci, în seara aceea de iarnă, îți minte, când cumpăram flori?...

Fata începu să râdă:

— Dumneata ai întotdeauna dreptate. Totdeauna și în toate...

— Ce șușotiți aici? întrebă Ghiulșen, apropiindu-se de ei.

— Am să-ți spun odată o poveste interesantă despre flori...

începu Zechi, glumeț, dar auzind în spate vocea lui Gazanfar, se opri.

Un grup format din conducătorii Azneft-ului și ai trustului se îndrepta spre sondă. Gazanfar mergea lângă șeful Azneftului, făcându-i atent mereu.

— Aveți grijă! Aici, aici, puneți piciorul bine! În fiecare hârtoapă e petrol până la genunchi.

Văzându-l pe Cafar-dai împreună cu Zechi și Ghiulșen, înconjurați de o mare mulțime, se opri și spuse cu glas tare:

— Iată și eroii noștri. E cam prea multă lume în jurul lor. Mi se pare că au izbutit să convoace în zăpăceala asta o adunare solemnă.

Noii veniți strânseră mâinile lui Cafar-dai, Zechi și Ghiulșen, felicitându-i. Șeful Azneft-ului se opri în fața chirovnicului.

— Pe tine, usta, te feiicit în mod deosebit spuse, punându-i mâna pe umăr. Ai săvârșit două fapte mari: ai săpat cea mai adâncă sondă din lume și, pe deasupra, (arătă cu capul spre sonda în erupție) ai făcut această minune!

— Eu am săpat sonda, e adevărat, spuse grav bătrânul chirovnic. Dar să nu-i uităm pe ei, tineretul nostru (arătă spre Zechi, Polad, Gazanfar, Ghiulșen). Fără ei n'am fi făcut nimic...

Conducătorul voia să răspundă ceva, însă în clipa aceea dădu cu ochii de sclivisitul director al biroului de foraj, care se ținea mai laoparte.

— Dar tu ce te ascunzi acolo, tovarășe Selim? îl întrebă.

Selim se apropie, salută și răspunse încet:

— Chiar acum am venit cu șalupa dela sonda marină.

— Așa? Ei, și ce-i acolo? E gata fundația?

— Valurile au dărâmat până acum de trei ori tot ce-am construit, răspunse Selim cu același glas leșinat. E greu să construim o turlă la douăzeci de kilometri de țărm.

Și, lăsându-și ochii în pământ, încheie:

— Cred că e o încercare zadarnică!

Șeful Azneft-ului se încruntă:

— Iar eu cred, spuse aspru, că o să ne descurcăm mai bine cu asemenea „încercări", atunci când n'a să mai fii dumneata la trust!

Cu aceste cuvinte îi întoarse scurt spatele și se apropie de Martiros Avetisovici, în clipa când bătrânul geolog îl îmbrățișa pe Zechi, sărutându-l pe obraji.

— Generația nouă a întrecut-o pe cea veche, îi spunea, emoționat. Te felicit din toată inima, dragul meu!

Șeful Azneft-ului zâmbi:

— Da, Martiros Avetisovici, generația tânără merge cu pași mari înainte. Așa și trebue să fie, fiindcă așa a fost întotdeauna!

Dar generația veche nu trebue să depună armele. Uitați-vă la usta Cafar: nu numai că nu rămâne în urma tineretului, dar îi face și educația, îi transmite cunoștințele sale, experiența, entuziasmul său. Aveți în fața dumneavoastră oameni atât de remarcabili, cum sunt Zechi și Ghiulșen. Nu rămâneți în urmă, Martiros Avetisovici, nu rămâneți în urmă!

Apoi, strângând încăodată mâinile celor trei eroi — Cafar-dai, Zechi și Ghiulșen — îi spuse acesteia din urmă, zâmbind:

— Ești o fată cu noroc, Ghiulșen-hanum! Prima sondă începută de dumneata la acest trust, a și dat petrol. Și încă ia privește cât!...

— Da, Ghiulșen are mâna norocoasă, intră în vorbă Cafar-dai. Nu degeaba băieții mei o numesc „Fata cu ochi luminoși!..."

Se opri, râzând din toată inima, apoi o întrebă pe Ghiulșen cu glasul lui șugubăț:

— Fata mea, după sărbătoarea asta, mi se pare că trebue să urmeze încă una... Ia spune, cam pe când o s'o avem?

Ghiulșen privi sfioasă în depărtarea albastră a mării.

Valurile largi ale Hazarului sclipeau, urmărindu-se alene, sub lumina dulce a lunii care se ridica pe cer...

Intreprinderea de Editură și Arte Grafice
România Liberă — „N. Mohănescu"
București

Nr. 2253

LEI 75.—